Adrian Frățilă
Radu Constantin

EXPERTIZA GRAFICĂ și RAȚIONAMENTUL PRIN ANALOGIE

proVerus

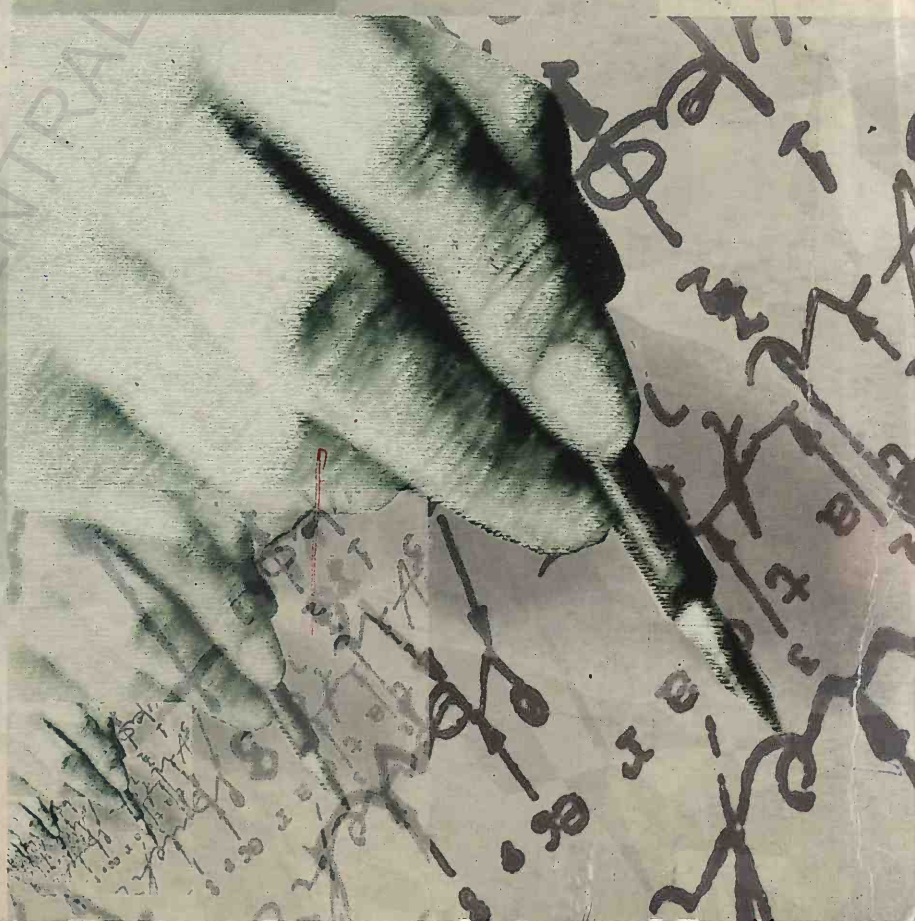

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III 261469

Editura Tehnică

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
III 261.469

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Colecția

PRO VERUS

Adrian FRĂȚILĂ • Radu CONSTANTIN

EXPERTIZA GRAFICĂ ȘI RAȚIONAMENTUL PRIN ANALOGIE

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

De la începuturile sale, societatea modernă duce o permanentă şi grea luptă cu infractorii. Rolul principal îi revine statului, prin organele lui abilitate – organele de urmărire penală şi instanţele de judecată care asigură realizarea procesului judiciar. Acestea au dificila misiune de a descoperi cât mai repede faptele care constituie infracţiuni şi de a trage la răspundere persoanele care se fac vinovate de comiterea lor, asigurându-se astfel ordinea de drept şi respectarea libertăţilor cetăţenilor.

S-a dovedit însă că implicarea statului nu este suficientă pentru stăpânirea fenomenului infracţional. La lupta împotriva celor ce încalcă legea trebuie să participe întreaga societate.

Ne referim, în special, la acţiuni cu caracter educativ şi profilactic. În acest domeniu, un rol important revine publicaţiilor care pot exercita o mare influenţă asupra personalităţii cititorilor.

Apariţia unei colecţii, denumită simbolic **PRO VERUS**, are în vedere tocmai *educarea cetăţeanului, formarea, modelarea lui în spiritul respectului pentru ordinea de drept*. Cărţile de criminalistică, criminologie, publicaţiile de drept ş.a. pe care şi le propune **Editura Tehnică** în această colecţie vor încerca, prin impactul lecturii, să realizeze acest deziderat.

BCU "CAROL I" BAIA MARE UNIVERSITY LIBRARY

226782

Adrian FRĂȚILĂ *Radu CONSTANTIN*

EXPERTIZA GRAFICĂ și RAȚIONAMENTUL PRIN ANALOGIE

018075
B.C.U. - IASI

ALE

EDITURA TEHNICĂ
București, 2000

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Copyright © 2000, S.C. Editura TEHNICĂ S.A.
Toate drepturile asupra acestei ediţii sunt rezervate editurii.

Adresă: **S.C. Editura TEHNICĂ S.A.**
Piaţa Presei Libere 1
33 Bucureşti, România
cod 71341

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Coperta colecţiei: **ANDREEA STAICU**

Redactor: **DANIELA MAGDALENA DAVID**
Tehnoredactor: **ANDREEA STAICU**

343.982.4.

Bun de tipar: 11.02.2000; coli tipar: 21,5
C.Z.U. 340.63/69

ISBN 973-31-1435-9

Tipărit SEMNE

Expertiza grafică

Cuprins

PREFAȚĂ 7

INTRODUCERE 9

1. POSIBILITATEA LOGICO-ȘTIINȚIFICĂ DE IDENTIFICARE A PERSOANEI PE BAZA SCRISULUI DE MÂNĂ 11

2. EXAMINĂRI PREALABILE 13
2.1. Verificarea obiectului expertizei 13
2.2. Condițiile de examinare necesitate de actul în litigiu 16
2.3. Condițiile de examinare necesitate de piesele de comparație 19

3. EXAMINĂRI SEPARATE 25
3.1. Examinarea actului în litigiu 25
3.1.1. Noțiunea de act în litigiu 25
3.1.2. Examinări privind suportul actului în litigiu 26
3.1.3. Examinarea ștampilelor și parafelor 28
3.1.4. Examinarea timbrelor 28
3.1.5. Examinarea materialelor de scriere folosite pentru întocmirea actului în litigiu 28
3.2. Examinarea textului în discuție 29
3.2.1. Aspecte metodologice cu caracter general 29
3.2.2. Aspecte metodologice cu caracter specific 37
3.3. Examinarea textelor cu autor cunoscut 61

4. EXAMINĂRI COMPARATIVE 65
4.1. Termenii examinărilor comparative 65
4.2. Valoarea identificatoare a caracteristicilor grafice 67
4.2.1. Valoarea prestabilită a caracteristicilor grafice 68
4.2.2. Frecvența caracteristicilor grafice 70
4.2.3. Raritatea caracteristicilor grafice 70
4.3. Interpretarea asemănărilor și deosebirilor 75

5. PUNEREA CONCLUZIEI 77
5.1. Fundamentul logic al concluziei 77
5.2. Alte aspecte privind punerea concluziei 78

6. SCURTE CONSIDERAȚII PRIVIND RAPORTUL DE EXPERTIZĂ GRAFICĂ 80

ANEXA 1. MECANISMUL ȘI PROPRIETĂȚILE SCRISULUI NATURAL 83
1. Bazele fiziologice ale scrisului 83
2. Individualitatea scrisului 84
3. Stabilitatea relativă a scrisului 84
4. Influențe asupra scrisului natural 85
4.1. Factorii fiziologici 86
4.2. Factorii mecanici 101
4.3. Factorii patologici 104

ANEXA 2. CARACTERISTICILE IDENTIFICATOARE ALE SCRISULUI 120
1. Caracteristicile de limbaj ale scriptorului 120
2. Caracteristicile de ordin topografic ale scrisului 120

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITY LIBRARY

3. Caracteristicile de ordin general ale scrisului 123
3.1. Gradul de evoluţie a scrisului 123
3.2. Forma scrisului 125
3.3. Dimensiunea scrisului 127
3.4. Continuitatea scrisului 128
3.5. Înclinarea scrisului 128
3.6. Presiunea scrisului 130
3.7. Viteza scrisului 131
3.8. Direcţia şi forma rândurilor 133
4. Caracteristicile de ordin particular ale scrisului 133

ANEXA 3. EXPERTIZE GRAFICE CU ACELAŞI SUBIECT, EFECTUATE ÎN ROMÂNIA ŞI GERMANIA 136

ANEXA 4. EXPERTIZA JUDICIARĂ ÎN LUMINA LEGII CIVILE ŞI PENALE – SCURTE RELATĂRI 141

ANEXA 5. EXPERTIZA GRAFICĂ ŞI GRAFOLOGIA 143
1. Expertiza grafică 144
2. Grafologia 159
2.1. Schiţă grafologică 160
2.1.1. Sindroame grafice 161
2.1.2. Abordare psihologică, caracterologică, tipologică 161
2.1.3. Portret 161
2.2. Portret grafologic 162
3. Expertiza grafică şi grafologia – paralelism 164

ANEXA 6. RITM ŞI RITM DE BAZĂ (GRUNDRHYTHMUS) ÎN SCRIS 168

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 171

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Prefață

Motto: „Ceea ce scrii pentru semenii tăi, în aceste vremuri grele, este ca o sticlă azvârlită în mare. Nu-i nimic. Tu ți-ai făcut datoria. Aceasta este singura certitudine în incertitudinea generală. Cât despre cele ascunse în sticlă, poate vor fi găsite cândva de un suflet frate pe o plajă pustie".

Constantin Tsatsos

În ultimele decenii, criminalistica mondială a înregistrat progrese deosebite, vizibile pentru toată lumea. Acest lucru i-a determinat pe unii teoreticieni ai dreptului penal să afirme că în domeniul realizării justiției, secolul al XX-lea și, este de presupus, și cel care va urma s-ar caracteriza prin ponderea fără precedent a probațiunii științifice. Dezvoltarea ***științelor forensic*** *s-a resimțit și în România, însă la cote incomparabil mai mici în raport nu numai cu țările foarte dezvoltate, dar și față de alte țări, ca de exemplu Polonia.*

Realizările criminalisticii vizează, îndeosebi, ***metodele și procedeele de investigație.*** *Aplicarea la domeniul criminalisticii a unor rezultate obținute de cercetarea fundamentală a permis crearea unor tehnici noi de investigație și, în același timp, modernizarea, optimizarea unor metode de lucru consacrate.*

Este cunoscut, însă, că progresul oricărei științe nu se reduce doar la perfecționarea metodelor de cercetare. El nu se confundă numai cu progresul tehnic. Orice știință în plină dezvoltare trebuie să își verifice din când în când fundamentele teoretice, ***infrastructura logică ce îi conferă credibilitate pe plan cognitiv.*** *Acest demers se dovedește a fi deosebit de important pentru criminalistică dacă se are în vedere faptul că aceasta este o știință tânără ai cărei promotori au luptat din greu pentru recunoașterea sa ca disciplină autonomă.*

Sunt semnale, însă, că reviziile teoretice, preocupările legate de acest aspect au fost lăsate pe un plan secundar, dacă nu chiar abandonate în mare măsură. Cel puțin pentru România apare destul de clar faptul că interesul pentru problemele teoretice ale expertizei este destul de scăzut. Cu câteva excepții, cărțile de criminalistică apărute în ultimii ani vădesc o preocupare aproape exclusivă față de aspectele tehnice ale unui domeniu sau altul. O carte de excepție, precum ***Identificarea criminalistică*** *(autori: L.Ionescu și D.Sandu) este o apariție rară în peisajul publicațiilor de același profil. Urmare acestei optici, consemnăm situația curioasă în care experții învață să lucreze cu cele mai sofisticate aparate, dar nu își reprezintă în plan teoretic dimensiunile activității lor.* ***Ce reprezintă o examinare separată a unui text din punct de vedere logic? Ce valoare cognitivă are descrierea acestuia? Cărei necesități de raționament răspunde o examinare comparativă? Care este structura logică a diferitelor tipuri de***

concluzii? Iată doar câteva dintre întrebările ce privesc înseşi ***bazele teoretice ale identificării persoanei după scrisul de mână*** *şi pe care mulţi experţi, dintre care unii redutabili prin rezultatele lor practice, nu înţeleg să şi le pună. O astfel de optică se dovedeşte, în final, a fi păguboasă, deoarece lipsa de interes pentru însuşi fundamentul activităţii pe care o desfăşoară se va reflecta negativ într-o mare diversitate de acte ce incumbă expertului în activitatea de efectuare a unei lucrări.*

Oferim ca exemplu doar ***operaţiunile de evaluare şi interpretare*** *a căror desfăşurare are loc aproape în exclusivitate pe plan logic, la acele aprecieri în care funcţia intuiţiei directe este aproape absentă. Cum va putea un expert care nu cunoaşte diferitele grade de certitudine ale adevărului să facă distincţie între o concluzie de mare probabilitate şi una de mică probabiliate?*

Se constată că în cursul efectuării unei expertize, specialiştii sunt siliţi, mai des decât îşi imaginează poate, să opereze cu astfel de termeni. Neclarităţile existente în plan teoretic îşi vor pune amprenta şi pe modul de lucru al expertului respectiv. Activitatea sa va îmbrăca, de multe ori, un aspect haotic. Punerea concluziei se va transforma într-o adevărată „muncă a lui Hercule".

Pentru înlăturarea unor astfel de deficienţe există o singură soluţie: ***ridicarea nivelului teoretic al experţilor.*** *Aceasta nu este cerută numai de necesităţile practicii. După cum s-a arătat anterior, este solicitată şi de procesul de evoluţie al criminalisticii ca tânără ştiinţă.*

Specialiştii sunt obligaţi să cunoască resorturile logice ale domeniului în care activează. Altfel, nu se poate vorbi de un progres real.

Cartea de faţă încearcă să răspundă acestui deziderat. Ne-am propus să facem o ***incursiune în metodologia identificării persoanei pe baza scrisului de mână,*** *această problematică fiind de mare interes pentru* ***expertiza criminalistică a scrisului.***

Trecând în revistă activităţile pe care le desfăşoară expertul, am încercat să insistăm şi să subliniem dimensiunea pe care o au acestea în ***plan logic.*** *Cu bună ştiinţă nu ne-am referit în lucrare la metodele de investigaţie pur tehnice, scopul nostru fiind de a scoate în evidenţă* ***infrastructura teoretică a investigaţiilor pe care le presupune expertiza grafică.***

Din aceleaşi considerente, nu am tratat decât tangenţial o serie de probleme pe care le-am apreciat a fi cunoscute şi a căror prezentare într-o metodologie ar fi îngreunat expunerea.

Pentru cei dornici de o informaţie suplimentară, am recurs la formula unor materiale anexă, în care se oferă explicaţii suplimentare cu privire la câteva subiecte.

Intenţia autorilor este ca această carte să ofere experţilor grafici ocazia de a reflecta – dincolo de activitatea de rutină – asupra unor probleme extrem de importante. Lucrarea s-ar dori totodată o ***invitaţie la dialog.*** *Ne-ar bucura nespus dacă modestele noastre încercări ar suscita şi interesul unor alte categorii de cititori şi ne gândim, în special, la cei implicaţi, într-o formă sau alta, în activitatea de înfăptuire a justiţiei.*

Cerându-ne scuze pentru conţinutul destul de arid al unora dintre paginile cărţii, vă invităm la lectură.

Autorii

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

Introducere

De secole, scrisul, în special cel de mână, a reprezentat unul dintre cele mai importante mijloace de comunicare. Eficienţa sa deosebită, relativa *simplicitate* a însuşirii sale de către orice persoană, l-au făcut treptat indispensabil bunei desfăşurări a relaţiilor sociale din întreaga sferă a activităţii omeneşti. Denumit de unii „o prelungire a ideilor pe hârtie" noţiunea de scris devine corelativă, poate chiar confundabilă cu cea de înscris în sensul cel mai larg.

Şi în prezent, în pofida apariţiei mijloacelor de scriere mecanice şi electronice, scrisul de mână continuă să-şi păstreze importanţa, lucru evident valabil şi pentru actele întocmite în acest mod. Deşi unii specialişti în materie susţin că într-un viitor nu prea îndepărtat scrisul de mână va fi din ce în ce mai puţin folosit graţie concurenţei dispozitivelor de scriere menţionate, considerăm că deocamdată nu se poate vorbi încă de aşa ceva, scrisul de mână continuând să fie folosit, zilnic, pe scară largă de un număr foarte mare de persoane.

Dată fiind importanţa pe care o prezintă scrisul de mână şi implicit înscrisurile, considerate ca fiind de interes, iată câteva scurte referiri la istoricul acestora.

Aspectul simplu al scrisului şi facilitatea lecturii lui în prezent constituie rezultatul unor eforturi anonime îndelungate. Drumul pe care ideogramele îl deschid spre noi este lung şi presărat cu numeroase greutăţi. S-ar putea spune că scrisul ia înfăţişarea unui fenomen istoric ale cărui faze de dezvoltare se întind de-a lungul multor secole în pas cu progresul civilizaţiei omeneşti.

La început, omul a căutat să descopere un mod adecvat pentru a-şi însemna ideile şi s-a oprit asupra diferitelor obiecte simbolice care îi fixau în minte un anumit fapt. Ulterior s-a recurs la figurile pictate ce desemnau un conţinut concret al ideii. Un exemplu în această privinţă îl constituie picturile rupestre de animale. Mult mai târziu s-a inventat ideograma, ce constituia un semn pentru cuvânt.

Procesul scrisului reprezintă un produs mijlocit al gândirii, o consecinţă firească a lărgirii orizontului acesteia. Astfel, cu timpul, complicatul scris hieroglific a devenit nu numai apanajul unor grupuri restrânse de persoane, ci a fost însuşit de largi categorii de oameni.

Preluând scrisul, aceştia l-au adaptat necesităţilor practice preschimbând grafica ermetică tradiţională într-o formă din ce în ce mai simplă. Astfel, treptat scrisul se extinde tot mai mult şi devine din ce în ce mai important în viaţa societăţilor umane. Pe o anumită treaptă de dezvoltare socială, scrisul a căpătat o asemenea importanţă încât numai forma scrisă de exprimare a unei anumite voinţe sau de reglementare a unor raporturi

sociale economice puteau să producă efecte deosebite. Actul manuscris începe să joace un rol deosebit în viaţa şi activitatea oamenilor, devenind încetul cu încetul indispensabil bunei desfăşurări a vieţii socio-economice.

O dată cu apariţia actelor scrise se înregistrează şi primele acţiuni de falsificare a acestora. Proliferarea actelor este însoţită de cea a falsurilor. Apariţia pe scară largă a falsurilor reprezenta un pericol deosebit pentru societate şi a determinat luarea unor măsuri de contracarare.

Cele mai cunoscute reglementări de acest fel au apărut în Roma antică şi în timpul lui Iustinian. Iată ce notează, în acest sens, reputatul profesor de criminalistică, C.Suciu: „Preocupări de stabilire a unor metode pentru descoperirea infracţiunilor şi a infractorilor întâlnim cu mult înainte, dar ele, la început, au avut caracterul unor practici izolate... Astfel, încă de pe vremea Romei antice (*lex Cornelia de falsis*) şi în timpul lui Iustinian (*Novelele 49 şi 73*) au apărut primele reglementări cunoscute în controlul actelor presupuse ca falsificate"[1].

Precizăm că în novelele menţionate, în afara faptului că este subliniat pericolul pe care îl prezintă creşterea cazurilor de falsificare se vorbeşte şi despre necesitatea comparării scrisurilor (*comparatio literume*).

Dezvoltarea comerţului şi a industriei a determinat o creştere foarte mare a numărului de înscrisuri şi corelativ o înmulţire a cazurilor de falsificare. Acţiunile de protejare a actelor devin din ce în ce mai bine puse la punct. Ele constau, pe de o parte, în adoptarea unor legi care să incrimineze şi să pedepsească exemplar infracţiunea de fals şi, pe de altă parte, în sporirea eforturilor de creare a unor metode de depistare a falsurilor şi de identificare a autorilor. Graţie unor cercetări conjugate şi aplicării în domeniul respectiv a unor descoperiri ştiinţifice, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea apare *criminalistica*, ştiinţă interdisciplinară pusă în slujba luptei împotriva criminalităţii. O dată cu apariţia şi dezvoltarea rapidă a criminalisticii, cercetarea falsurilor se face pe baze exclusiv ştiinţifice şi cu ajutorul unor metodologii bine puse la punct.

În cadrul criminalisticii, un loc deosebit a ajuns să îl ocupe expertiza criminalistică a documentelor, respectiv, ramura examinării scrisului de mână şi cea privind depistarea falsului în acte.

Cartea de faţă, în rândurile care urmează, îşi propune să facă o serie de reflecţii privind fundamentele teoretice precum şi anumite aspecte practice ale scrisului de mână.

[1] C. Suciu, *Criminalistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972, p.14.

Posibilitatea logico-ştiinţifică de identificare a persoanei pe baza scrisului de mână

Unul dintre principalele domenii ale criminalisticii îl reprezintă investigaţia documentelor, arie cu o vastă problematică pe care majoritatea teoreticienilor o împart în două mari ramuri şi anume: cercetarea tehnică a înscrisurilor (numită şi *tehnica actelor*) şi cercetarea criminalistică a scrisului de mână. Într-o viziune extrem de largă se poate aprecia că primul domeniu se ocupă cu depistarea falsului în acte, noţiunea de fals trebuind raportată la prevederile art.288 Cod penal ce defineşte falsul material în înscrisuri oficiale.

Conform conţinutului respectivului articol, falsul material subsumează operaţiile de contrafacere a scrierii şi subscrierii actului sau alterarea lui prin orice mijloc, de natură să producă consecinţe juridice. Se subînţelege că în situaţia depistării unui fals material, organele juridice sunt interesate să descopere şi autorul acestuia. Cu problema identificării unei persoane după scrisul de mână se ocupă a doua ramură, aceea a investigaţiei criminalistice a documentelor.

Precizăm că stabilirea autorului unui scris poate fi de un real interes şi în cazul în care scrisul respectiv nu reprezintă un fals sau este suspectat de a fi fost contrafăcut. Sunt, într-adevăr, situaţii în care este imperios necesar să se verifice dacă un text provine într-adevăr de la persoana care figurează ca titular sau, de exemplu, în cazul unui scris anonim, acesta a fost executat de una sau mai multe persoane bănuite. Această ramură a expertizei se dovedeşte a fi importantă nu numai pentru interesele procesului judiciar, ci şi pentru lămurirea unor chestiuni ce ţin de domeniul altor sfere ca de exemplu: istoriografia, critica literară, artele plastice ş.a.

Cercetarea criminalistică a scrisului de mână urmăreşte să identifice autorul unui text, altfel spus să stabilească adevărul cu privire la presupusa paternitate a unui grafism.

Orice act de cunoaştere presupune o complexă judecată care însă nu este posibilă decât pe baza unei metode ştiinţifice. În consecinţă şi stabilirea autorului unui scris se va face cu ajutorul unei metodologii construite de-a lungul timpului după deziderate impuse tuturor ştiinţelor şi de la care, normal, ştiinţa criminalisticii nu putea face excepţie.

Sub acest aspect, notăm că metodologia expertizei scrisului va trebui să ţină cont de postulatele ce reprezintă condiţiile fundamentale ale oricărei metodologii, ce condiţionează însăşi posibilitatea unui act de cunoaştere. Avem în vedere:

1) *principiul identităţii* ce stabileşte că orice cunoştinţă o dată definită, rămâne cu sine însăşi identică în tot cuprinsul sistematizării ştiinţifice;

2) *principiul contradicţiei şi negaţiei* care impune ca într-o unitate logică o cunoştinţă trebuie să rămână identică cu sine şi nu poate fi alăturată negaţiei sale;

3) *principiul terţului exclus* după care între o afirmaţie şi negaţia sa nu e loc pentru a treia afirmaţie;

4) *principiul raţiunii suficiente* ce exprimă logica lucrurilor şi fenomenelor naturii de a fi aşa cum sunt şi nu altfel.

Trecând de la aceste consideraţii de ordin metodologic largi la ceea ce interesează metodologia expertizei grafice, notăm că posibilitatea stabilirii unei persoane după scris este dată în plan fundamental de afirmaţia conformă cu primul principiu enunţat, după care o anumită persoană rămâne pe tot timpul vieţii egală cu ea însăşi, ceea ce în mod obişnuit se exprimă prin formula $A = A$.

Cercetarea ştiinţifică a dovedit că scrisul fiecărei persoane are proprietatea de a reflecta caracterul unic al acelui individ, fapt explicabil prin modul de formare a scrisului ce presupune un mecanism în care este implicată întreaga unitate psiho-fizică a omului[2].

Calitatea unui scris de a fi unic, de a se deosebi, în măsură mai mare sau mai mică, de scrisul oricărei alte persoane decât autorul său, poartă numele de *individualitate a scrisului* şi reprezintă un adevăr ştiinţific cunoscut aflat în perfectă concordanţă cu celelalte adevăruri din sistemul de care aparţine.

În acelaşi timp s-a constatat că scrisul unei anumite persoane, la fel acesteia, rămâne egal cu sine însuşi în sensul că îşi păstrează calităţile care îi conferă unicitatea. Această proprietate a oricărui scris reprezintă stabilitatea sa relativă. Şi această afirmaţie are valoarea unei cunoştinţe ştiinţifice verificate.

Calitatea unei persoane de a rămâne egală cu ea însăşi coroborată cu individualitatea şi stabilitatea relativă proprii oricărui scris fac posibilă identificarea acesteia după scris.

Cunoscut fiind faptul că toate scrisurile emanate de la persoana X, ce pot fi notate S_1, S_2, S_3 etc. prezintă aceleaşi calităţi esenţiale, reprezentând predicatul P, metoda de a stabili dacă un scris necunoscut S aparţine lui X este de a se proceda la compararea acestuia cu scrisurile cunoscute pentru a vedea dacă acestea sunt asemănătoare. În situaţia afirmativă, graţie unui tip de raţionament numit *raţionament prin analogie*, predicatul P, aparţinând lui S_1, S_2, S_3, este transferat asupra lui S.

Concluzia raţionamentului amintit (considerat metoda cea mai veche a raţionamentului omenesc) este însă valabilă doar în planul obiectelor comparate, respectiv, scrisul necunoscut şi cele cunoscute. Trecerea la un alt nivel se face cu ajutorul unei ipoteze ce se naşte în mod necesar din însăşi existenţa analogiei. Ipoteza generată de raţionamentul prin analogie rezidă în opinia că scrisul necunoscut provine tot de la persoana X. În ştiinţă, o ipoteză se cere verificată prin experiment în afara raţionamentului deductiv silogistic, ce se verifică prin înseşi definiţiile termenilor lui.

În ceea ce priveşte metoda expertizei grafice, notăm că raţionamentul prin analogie (ce însoţit fiind de o ipoteză, devine raţionament inductiv) nu mai necesită verificarea obişnuită ce face trecerea de la particular la general. Ipoteza că scrisul S aparţine lui X se verifică prin adevărurile ştiinţifice reprezentate de calităţile scrisului de a fi individual şi relativ stabil. Acestea la rândul lor fac parte dintr-un larg sistem de alte adevăruri ştiinţifice care le conferă „greutatea" întregului eşafodaj al ştiinţei.

S-a arătat că raţionamentul prin analogie presupune compararea lui S cu S_1, S_2, S_3 etc.

Trebuie precizat că evaluarea asemănărilor nu se face la întâmplare, ci după anumite criterii materializate în sistematizările ştiinţifice existente. De subliniat că, cu cât criteriile sunt mai sigure, cu atât mai exacte vor fi şi rezultatele metodei comentate.

După cum a rezultat din scurtele noastre consideraţii, principala metodă folosită în expertiza grafică este cea comparativă. Faţă de conţinutul acesteia rezultă că cercetarea unui text în vederea stabilirii autorului cuprinde trei faze principale şi anume: examinarea separată a scrisului cunoscut (aşa-numitelor piese de comparaţie), examinarea separată a scrisului cu autor necunoscut (scris în litigiu, piesă incriminată, document probatoriu) şi compararea acestora. Compararea constituie o activitate complexă ce presupune operaţiuni de evaluare şi interpretare şi se finalizează prin punerea concluziei.

Activitatea de expertiză nu se reduce doar la aceste trei etape de bază ce reprezintă, în primul rând, momente metodologice. Ea comportă în mod firesc şi alte activităţi ce se dovedesc a fi deosebit de importante. Este vorba de faza examinărilor prealabile şi de operaţiile pe care le implică redactarea raportului de expertiză.

[2] Despre bazele fiziologice ale scrisului şi proprietăţile acestuia, v. *Anexa 1*.

Examinări prealabile

2.1. Verificarea obiectului expertizei

Expertiza criminalistică a scrisului de mână comportă o activitate complexă, a cărei dificultate este rareori percepută de persoanele ce nu lucrează în domeniu.

Înainte de a proceda la examinările propriu-zise, experților le revine sarcina unor operații cu caracter preliminar. Acestora trebuie să li se acorde o mare importanță, deoarece privesc chestiuni extrem de serioase în economia desfășurării expertizei. Practica a demonstrat că tratarea superficială a problemelor preliminare a creat ulterior impedimente mergând până la apariția unor regretabile erori.

Examinările prealabile trebuie demarate imediat după primirea materialelor de expertizat. De obicei, acestea sunt înaintate pe adresa Laboratorului de criminalistică împreună cu dosarul cauzei sau sub forma unui set de acte. Cum este şi firesc, materialele sunt însoțite de o adresă sau un act procedural în care sunt consemnate obiectivele expertizei şi sunt individualizate piesa în litigiu şi cele de comparație. Uneori, în cazuri rare, organele solicitante pot dispune ca anumite acte (chiar şi toate înscrisurile necesare efectuării expertizei) să fie prezentate de persoanele fizice interesate.

Un astfel de procedeu nu contravine normelor procedurale ce guvernează expertiza. Există însă cerința, ce nu se prea respectă în practică, după care piesele respective să fie vizate de organul solicitant.

Această modalitate de remitere a actelor grafice poate crea, însă, suspiciuni, deoarece contravine regulii ca înscrisurile respective să fie puse în discuția părților. Pentru a evita crearea unor situații neplăcute, recomandăm organelor ce dispun o expertiză să remită ele însele actele pe adresa instituțiilor ce se ocupă cu efectuarea expertizei de gen.

Considerăm că este momentul să facem câteva scurte referiri cu privire la mânuirea actelor. Avem în vedere câteva reguli simple care, respectate fiind, asigură prezervarea documentelor. Astfel, trebuie renunțat la sistemul de a coase la dosar actele supuse expertizei. Este indicat ca acestea să fie introduse în plicuri ce vor fi prinse în dosar. La introducerea în plic actul nu va fi pliat. Dacă totuşi aceasta se impune, plierea trebuie să se facă pe şanțurile de pliere deja existente pe suprafața actului. Este, de asemenea, interzis a se face mențiuni scriptice sau alte semne pe act. Excepție poate face viza spre neschimbare urmată de dată şi semnătură. Este însă de dorit ca aceste grafisme să fie plasate în aşa fel încât să nu afecteze

caracteristicile actului sau ale textului de expertizat (fig.1).

După cum s-a arătat, sarcina remiterii materialelor de expertizat incumbă organului

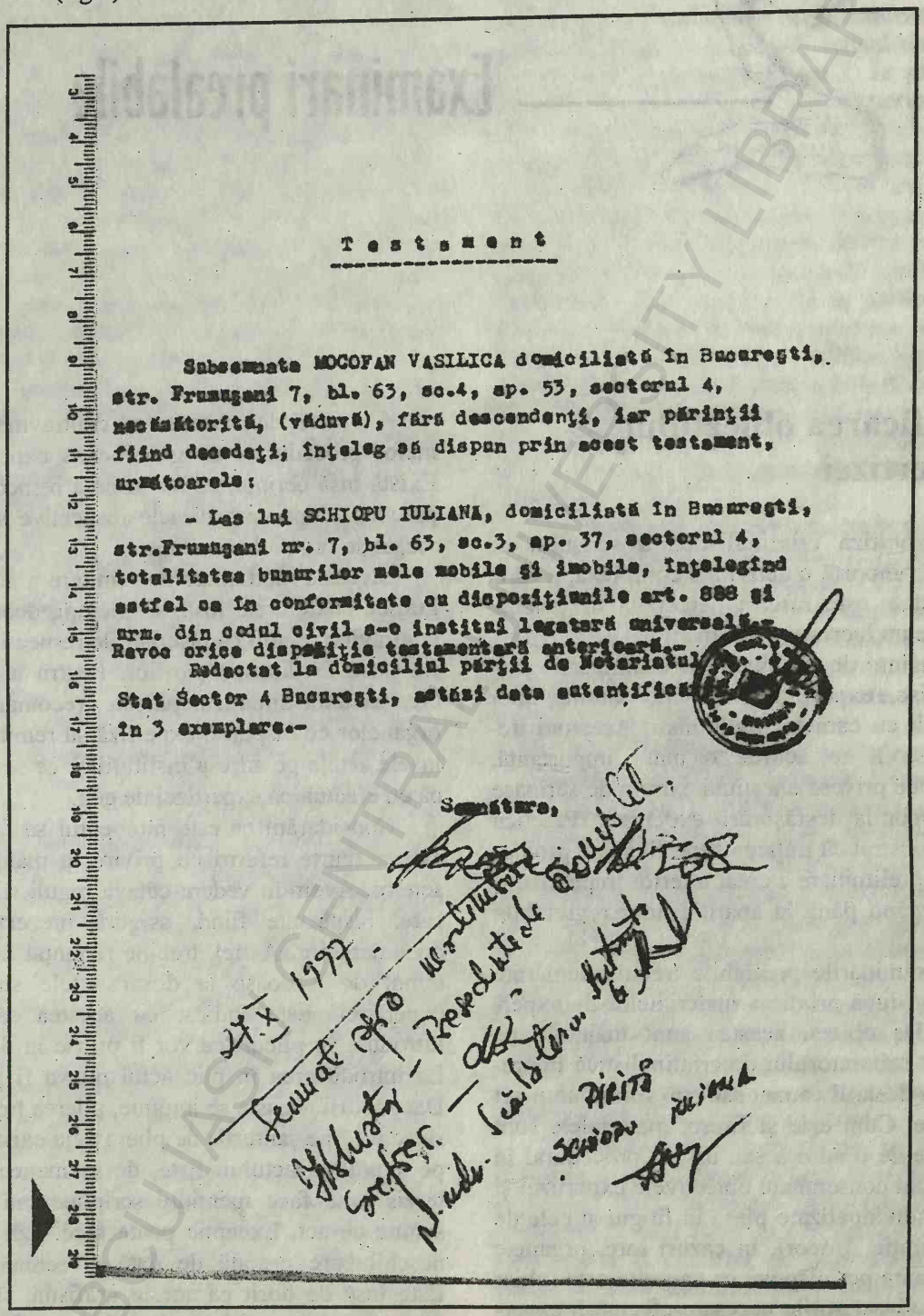

T e s t a m e n t

Subsemnata MOCOFAN VASILICA domiciliată în Bucureşti, str. Frumuşani 7, bl. 63, sc.4, ap. 53, sectorul 4, necăsătorită, (văduvă), fără descendenţi, iar părinţii fiind decedaţi, înţeleg să dispun prin acest testament, următoarele:

- Las lui SCHIOPU IULIANA, domiciliată în Bucureşti, str.Frumuşani nr. 7, bl. 63, sc.3, ap. 37, sectorul 4, totalitatea bunurilor mele mobile şi imobile, înţelegînd astfel ca în conformitate cu dispoziţiunile art. 888 şi urm. din codul civil s-o institui legatară universală.-
Revoc orice dispoziţie testamentară anterioară.-
Redactat la domiciliul părţii de Notariatul Stat Sector 4 Bucureşti, astăzi data autentificării în 3 exemplare.-

Semnătura,

Fig.1. Plasamentul incorect al vizei. Aceasta intersectează semnătura în litigiu, făcând-o aproape indescifrabilă.

solicitant. Uneori apar şi situaţii de excepţie. Instanţele judecătoreşti sau organele de urmărire penală pot dispune ca cercetarea unor acte sau a unor texte aflate pe suporturi neobişnuite să se facă printr-un expert delegat. Ne gândim, în special, la acte ce nu pot fi ridicate datorită regimului arhivelor. Avem, de asemenea, în vedere scrisurile anonime executate pe carosabil, pereţi, garduri sau pe alte suprafeţe. Pentru o cât mai bună cercetare a acestora se recomandă ca expertul să se deplaseze la locul respectiv. Imaginea grafismelor va fi reţinută prin fotografiere. Fotografiile vor fi executate în aşa fel încât să surprindă scrisul respectiv cât mai fidel, în imagini a căror calitate să permită o analiză eficace.

În astfel de situaţii, expertul va trebui să îşi îndrepte cercetările şi asupra materialului de scriere folosit, având în vedere faptul că scrierea pe suprafeţe atipice se face cu instrumente, respectiv materiale de scriere ce nu au în mod obişnuit o astfel de destinaţie. Când scrisul se află pe un suport atipic, dar deplasabil sau detaşabil, de exemplu pe o suprafaţă de lemn, se recomandă ridicarea obiectului respectiv pentru a fi examinat în condiţii de laborator (fig.2).

După primirea materialelor de expertizat, expertul va studia obiectivele expertizei, operaţiune ce se împleteşte cu individualizarea actului în litigiu şi a celor de comparaţie.

Stabilirea obiectivelor expertizei nu ridică probleme deosebite, cu excepţia cazurilor în care acestea sunt defectuos formulate. În situaţii de acest gen, expertul se va adresa pentru lămuriri organului solicitant. Probleme pot apărea şi atunci când expertului i se cere să răspundă la întrebări ce depăşesc sfera de competenţă a investigaţiei criminalistice a scrisului, fiind de apanajul altor categorii de specialişti.

Situaţiile de acest gen – rare ce este drept – trebuie tratate extrem de atent.

Se poate întâmpla ca o problemă ce pare să exceadă competenţa expertului grafic să fie totuşi tangenţială cu domeniul expertizei scrisului, caz în care specialistul va trebui să se implice şi să facă un efort suplimentar

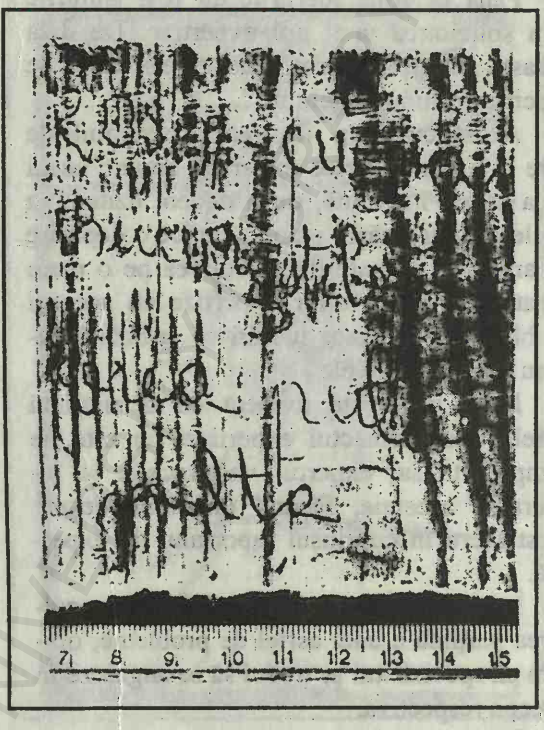

Fig.2. Text anonim injurios scris pe o bucată de lemn.

pentru a rezolva chestiunea. Prezentăm un astfel de caz. Se solicită stabilirea faptului dacă un testament olograf este autentic şi de asemenea se cere transcrierea cuvând cu cuvânt a conţinutului actului respectiv. Acesta punea în evidenţă un grafism puternic afectat de dezorganizarea indusă de bătrâneţea şi bolile de care era suferind autorul. Multe pasaje din text erau practic ilizibile. Interpretarea datei era, de asemenea, extrem de dificilă.

O astfel de situaţie inedită a determinat expertul ce a făcut prima expertiză să se ocupe doar de problema autenticităţii testamentului. Aspectul descifrării scrisului a fost omis pe motiv că o astfel de operaţie nu este de domeniul expertizei grafice. Soluţia aleasă nu era însă cea corectă, descifrarea unui text situându-se în zona identificării criminalistice. Nu întâmplător tratatele de expertiză tehnică a actelor se ocupă de problema relevării textelor slab vizibile şi a celor acoperite.

Până la urmă lucrurile au fost lămurite prin solicitarea unei noi expertize. De data aceasta experţii au dat curs cererii de a se descifra conţinutul actului.

Acest exemplu ilustrează pericolul de care este pândit orice expert şi anume acela de a cădea în rutină, de a deveni ezitant în unele situaţii a căror rezolvare cere o depăşire a barierelor ridicate de efectuarea pe o mare durată de timp a unor expertize cu aceeaşi problematică, a unor lucrări ce seamănă extrem de mult între ele.

Dacă însă este evident că o anumită întrebare din obiectul expertizei nu este de competenţa sa, expertul va proceda la înlăturarea acesteia, făcând menţiune despre acest lucru în cuprinsul raportului de expertiză.

În cazul în care este posibilă doar rezolvarea parţială a unei astfel de probleme, opinăm că specialistul ar trebui să se angajeze în direcţia respectivă.

Pentru rezolvarea integrală a chestiunii ar trebui avută în vedere şi posibilitatea efectuării unei expertize complexe la care alături de expertul grafic să participe şi specialişti din alte domenii.

Un bun exemplu în această privinţă îl oferă expertizele complexe întocmite, în colaborare, de experţi criminalişti specialişti în balistică şi medici legişti. În acest context ne putem imagina reunirea unei comisii de expertiză care să cuprindă specialişti în domeniul scrisului, psihiatri şi psihologi iniţiaţi în grafologie care printr-un efort comun, pe baza unor acte concludente, să stabilească, de exemplu, starea psihică a unei persoane decedate. Este bineînţeles o viziune optimistă ce nu poate fi asociată viitorului apropiat. În momentul de faţă nu avem cunoştinţă despre un astfel de demers. Cel puţin, în România.

Studierea obiectivelor expertizei presupune, necesită, chiar, individualizarea actului probatoriu şi a celor de comparaţie. În raport cu operaţiile de acelaşi gen vizând „căutarea" semnăturilor, determinarea unor texte este mult mai uşoară. Probleme pot apărea atunci când datele pentru identificarea textelor (actelor în majoritatea cazurilor) sunt total insuficiente sau chiar marcate de erori şi în cazurile în care piesele de expertizat sunt în număr foarte mare şi nu sunt prezentate grupat în cadrul unor voluminoase dosare. Pentru a rezolva asemenea neajunsuri, expertul are dreptul (şi obligaţia) de a se adresa organului solicitant pentru lămuririle ce se impun.

Asemenea aspecte, nedorite, afectează serios principiul celerităţii instrumentării cauzelor civile şi penale, prin întârzierile pe care le provoacă. De asemenea, ar fi de dorit ca instanţele de judecată şi organele de urmărire penală să acorde atenţia cuvenită redactării actului de dispunere a expertizei şi expediţiei materialelor de expertizat. Referitor la ultimul aspect semnalăm că, deseori, acte la care se face referire în adresele respective nu sunt remise din neglijenţă. Uneori, se merge până acolo încât pe adresa laboratorului de expertiză criminalistică se expediază simple solicitări neînsoţite de vreun act. Cazurile de acest fel sunt, din fericire izolate, dar aduc mari prejudicii activităţii de înfăptuire a justiţiei.

2.2. Condiţiile de examinare necesitate de actul în litigiu

După operaţiunile îngemănate, de stabilire a obiectului expertizei şi de individualizare a actelor necesare efectuării acesteia, urmează o serie de examinări având drept scop verificarea actelor în litigiu şi a celor de comparaţie pentru a se vedea dacă acestea reprezintă un material operant.

Vom începe cu piesele în litigiu. De obicei, acestea îmbracă forma unor acte sau fac parte din conţinutul unor acte. A doua situaţie se referă la diferite menţiuni, altfel spus la texte de mică întindere. În alte cazuri, piesele în litigiu sunt remise sub forma unor fotografii.

Este vorba de acele texte scrise pe suprafeţe neobişnuite.

Documentele din ambele categorii vor fi verificate sub aspectul calităţii grafismelor pe care le conţin.

Se va urmări dacă acestea oferă sau nu un material susceptibil unor analize complexe. Se are în vedere, în special, calitatea imaginii pe care o oferă. Indiferent de forma în care sunt prezentate, originale sau copii, există cerinţa ca acestea să fie de bună calitate. Uneori, chiar exemplarele originale sunt deteriorate (fig.3). Din act pot lipsi anumite porţiuni, textele pot fi slab vizibile prin estomparea materialului de scriere sau pot conţine numeroase zone şterse. Confruntat cu o asemenea situaţie, expertul va trebui să aprecieze dacă imaginea grafismelor afectate poate fi îmbunătăţită prin diferite metode fotografice, inclusiv prin fotografierea acestora într-un larg spectru de radiaţii invizibile.

Dacă operaţiunea dă rezultate bune, textul va trebui considerat apt pentru examinare. Expertiza va putea fi efectuată şi în caz contrar, dar rezultatele la care se va ajunge pot fi neconcludente. În cazul în care un act a fost întocmit în mai multe exemplare redate prin intermediul unei hârtii copiative, defectuozităţile originalului ar putea fi remediate prin analiza exemplarelor copie care trebuie solicitate organului care a dispus expertiza.

Folosirea în acelaşi scop a unor reproduceri realizate prin xerox sau fotografiere este posibilă, dar necesită prudenţă din partea expertului. Într-adevăr nu se exclude ca astfel de copii să conţină modificări ce nu pot fi sesizate. Specialistul va decide în această problemă, în funcţie de situaţia concretă.

În cazul textelor scrise cu instrumente atipice pe suprafeţe neobişnuite, fotografiile ce redau grafismele respective trebuie să fie clare, de bună calitate.

În caz contrar, expertul va trebui să solicite remiterea unor alte fotografii, eventual să se deplaseze la locul unde se află scrisul şi să procedeze el însuşi la o nouă fotografiere. Dacă acest lucru nu este posibil din motive obiective (şi avem în special în vedere distrugerea textului datorită intemperiilor sau

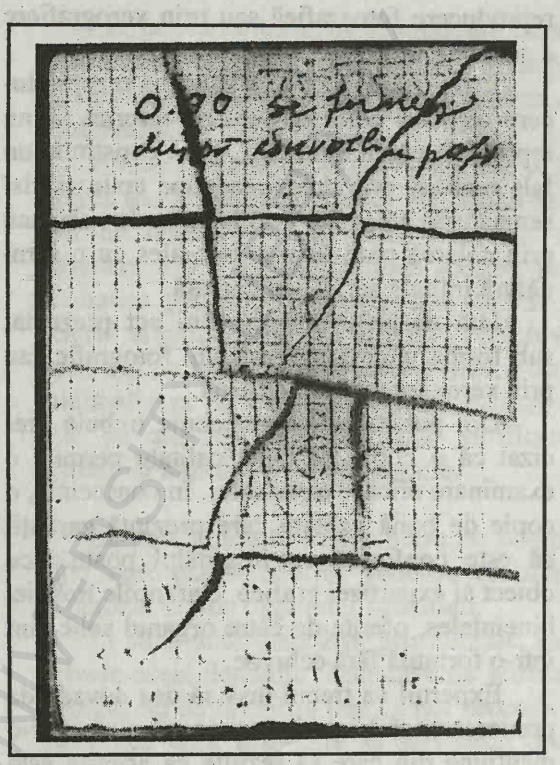

Fig.3. Act deteriorat prin rupere. Înainte de începerea examinărilor a fost necesară reconstituirea întregului după părţile componente.

altor motive), iar imaginile avute la dispoziţie nu pot face obiectul unor analize concludente, expertul va trebui să comunice starea de fapt organului solicitant şi să aştepte decizia acestuia. Evident, efectuarea lucrării este posibilă, nu poate fi refuzată, dar rezultatele vor fi neconcludente.

Se constată în cadrul activităţii de expertiză că destul de frecvent piesele în litigiu sunt remise sub forma unor reproduceri realizate cu ajutorul aparatelor copiatoare tip xerox. Cum se va proceda în atare situaţii? În general, în expertiza grafică există cerinţa ca actul în litigiu să fie prezentat sub forma exemplarului original. Analizele efectuate asupra acestuia permit observaţii sigure asupra hârtiei şi materialelor de scriere. De asemenea, orice intervenţie operată în scop fraudulos poate fi depistată. Or, adăugirile, ştergerile, modificările realizate pe un act original pot fi foarte bine mascate de o

reproducere fotografică sau prin xerografiere a acestuia.

Este, de asemenea, posibil ca o reproducere de felul celor la care ne referim să nu reprezinte copia unui text, ci să constituie un fals realizat prin folosirea unor texte (scris/semnătură) autentice prin tehnica de colaj sau prin colarea unui text anume ales cu o semnătură imitată servil sau copiată.

Iată de ce expertiza unui act prezentat sub forma unei copii realizate fotografic sau prin xeroxare nu este indicată.

Din punct de vedere tehnic trebuie precizat că o copie de bună calitate permite o examinare eficace a scrisului. În consecinţă, o copie de bună calitate care prezintă garanţii că este conformă cu originalul poate face obiect al expertizei grafice. Garanţiile trebuie, bineînţeles, oferite de către organul solicitant într-o formulă fără echivoc.

Expertul va trebui însă să dea dovadă de prudenţă şi să îşi „asigure" concluzia printr-o menţiune din care să rezulte că aceasta este valabilă sub rezerva că actul copie este conform cu originalul.

În ceea ce priveşte situaţia în care actul în litigiu este prezentat sub forma unei copii realizate cu ajutorul hârtiei copiative, considerăm că o astfel de reproducere nu permite mascarea unor intervenţii precum ştergerea, modificarea de semne grafice sau adăugirea. Pe astfel de documente, manoperele falsificatorilor pot crea probleme când vizează data sau semnătura. În astfel de cazuri, expertul va trebui să opereze cu ipoteza unui transfer de grafisme de pe un act pe altul. Asupra textului, însă, examinările se pot face în condiţii de obiectivitate şi cu o doză minimă de risc.

Ce trebuie reţinut faţă de aceste consideraţii?

Experţii trebuie să fie convinşi că din punct de vedere tehnic pot proceda la efectuarea unor examinări pe baza unor reproduceri, analize care să conducă la concluzii corecte. În acelaşi timp, vor trebui să se asigure că reproducerile respective nu maschează falsuri parţiale sau chiar un fals total. Rezerva respectivă va trebui exprimată şi în concluzia raportului de expertiză, printr-o formulare explicită. Oricum, considerăm că refuzarea unei expertize a scrisului pe motiv că actul în litigiu este prezentat sub forma unei copii nu se justifică. Chestiunea nu comportă discuţii când avem de-a face cu o copie realizată prin intermediul hârtiei copiative. Este absolut clar că un astfel de document permite o analiză obiectivă a textului scris, atenţia trebuind să fie îndreptată în special asupra datei şi semnăturii prin care se achiesează la conţinutul textului

Precizările anterioare se impun mai ales în contextul în care se înregistrează o creştere a numărului de expertize ce au ca obiect stabilirea autorului unui text redat prin mijloace copiatoare.

În viitorul apropiat este de prevăzut că numărul lucrărilor de acest gen va fi în continuă creştere. Transmiterea unor imagini grafice prin sistemul telefax este sugestivă în acest sens. Experţii vor fi confruntaţi din ce în ce mai des – fenomenul s-a declanşat deja – cu expertiza unor scrisuri transmise prin fax sau redate prin xeroxare. În majoritatea cazurilor, cu toate demersurile pe care le vor face, ei nu vor intra în posesia exemplarelor originale. Va trebui ca expertiza criminalistică a scrisului să răspundă la astfel de solicitări. Specialiştii în materie vor trebui să se familiarizeze cu noul gen de lucrări. Noul fenomen trebuie să reţină atenţia teoreticienilor în materie. Aceştia vor trebui să ofere şi o metodologie a acestei noi specii de expertiză. Tendinţele ce se înregistrează în rândurile tinerilor experţi de a „respinge" lucrările de acest gen, de a se „crampona" de „remiterea exemplarului original" sunt explicabile, dar inacceptabile. Problemele pe care le ridică expertiza textelor reproduse trebuie să preocupe pe toată lumea. Este imposibil ca cercetările în acest domeniu să nu dea roade. Pe moment trebuie însă reţinut că în acest gen de lucrări, situaţia diferă de la un caz la altul şi de aceea nu este bine „să-l luăm pe «NU» în braţe". Există chiar în prezent modalităţi prin care se poate proceda la expertizarea textelor reproduse, cu rezultate obiective, dar care tre-

buie protejate prin formularea unor concluzii oarecum atipice, dar în măsură să exprime eventualele îndoieli ale specialistului.

2.3. Condiţiile de examinare necesitate de piesele de comparaţie

Verificarea pieselor de comparaţie este o operaţie la fel de importantă ca şi cele de care ne-am ocupat anterior. Tratarea superficială a acestui aspect nu numai că nu asigură o examinare comparativă corespunzătoare, dar, mai grav, se poate solda cu erori în privinţa rezultatului final al expertizei. Necesitatea ca o expertiză a scrisului să se efectueze pe baza unui material comparativ bogat şi care să întrunească o serie de cerinţe a fost subliniată încă de la începuturile expertizei grafice, reprezentând un deziderat cu care toţi teoreticienii şi specialiştii în domeniu sunt de acord fără rezerve. Ilustrativ este faptul că adepţii metodei grafometrice foloseau în mod curent ca material comparativ un număr extrem de mare scrisuri, uneori de ordinul sutelor. La fel procedau şi exponenţii metodelor de expertizare a scrisului de sorginte grafologică. Şi lucrările acestora necesitau un număr foarte mare de piese de comparaţie.

Faţă de modalitatea de lucru a înaintaşilor, expertul grafic contemporan rămâne puţin deconcertat, dat fiind faptul că la ora actuală majoritatea expertizelor grafice se efectuează pe baza unui număr incomparabil mai mic de scrisuri autentice. Subliniem că, în cele mai multe cazuri, piesele de comparaţie puse la dispoziţie expertului sunt extrem de sărace, putând doar cu indulgenţă să fie considerate satisfăcătoare.

Situaţia pare cu atât mai dificilă cu cât este cunoscut că experţii grafometri şi cei de orientare grafologică apreciau că identificarea certă a autorului unui scris nu este posibilă, în cel mai fericit caz expertul fiind obligat să se limiteze la o concluzie probabilă.

Or, la ora actuală, în nenumărate cazuri experţii grafici formulează concluzii certe pozitive chiar şi pe baza unei singure piese de comparaţie!

Pentru E. Locard, de plidă, pentru R.M. Mayer sau P. Humbert, astfel de situaţii ar fi fost de neconceput. Şi totuşi lucrurile se dovedesc a fi posibile! Cu toate acestea, problematica pieselor de comparaţie rămâne în centrul atenţiei experţilor grafici şi se dovedeşte a fi un subiect extrem de sensibil a cărui minimalizare nu este posibilă. Să vedem, în cele ce urmează, ce presupune verificarea prealabilă a pieselor de comparaţie.

Sarcina procurării unor piese de comparaţie corespunzătoare în vederea efectuării expertizei revine organului solicitant.

În baza unor dispoziţii procedurale, care privesc acest domeniu, instanţele de judecată şi organele de urmărire penală pot proceda la recoltarea unor acte care să servească drept scripte de comparaţie.

Astfel, conform art.179 Cod procedură civilă instanţa poate obliga părţile să depună piese de comparaţie în vederea efectuării unei expertize. Sunt considerate apte din acest punct de vedere: actele autentice, înscrisurile recunoscute de părţi sau partea de înscris netăgăduită şi probele de scris date în faţa instanţei.

Legea a creat astfel de posibilităţi şi organelor judiciare care apar în procesele penale. Dispoziţiile respective sunt cuprinse în art.127 Cod procedură penală care prevede că „în cauzele privind infracţiuni de fals în înscrisuri, organul de urmărire penală sau instanţa de judecată poate ordona să fie prezentate scripte de comparaţie". Obligativitatea de a se conforma unei astfel de solicitări revine atât autorităţilor în drept care răspund de depozitele publice, cât şi particularilor care nu se află în relaţii de rudenie apropiate cu învinuitul sau inculpatul.

Sus-menţionatul articol prevede şi posibilitatea ca organele judiciare să solicite învinuitului sau inculpatului prezentarea unor probe grafice scrise de mâna sa.

În plus, faţă de cele arătate, instanţele de judecată sau organul de urmărire penală, pot dispune – în cazuri rare – ca anumite acte reprezentând piese de comparaţie valoroase şi care din diferite motive nu pot fi prezentate instanţei să fie verificate de către un expert criminalist delegat.

După cum s-a putut observa, organele judiciare ar avea suficiente mijloace pentru procurarea unor piese de comparaţie corespunzătoare. Cu toate acestea, în realitate, piesele de comparaţie remise spre expertiză se dovedesc, în general, a nu fi mulţumitoare sub aspect calitativ şi/sau cantitativ. Principalul motiv al persistenţei acestei stări de fapt îl constituie insuficienta instruire a reprezentanţilor organelor judiciare în domeniul expertizei criminalistice a scrisului. Această carenţă se reflectă, în special, în calitatea necorespunzătoare a probelor grafice.

De asemenea, în cadrul procesului civil, instanţele omit deseori să pună scriptele de comparaţie în discuţia părţilor, ceea ce creează nemulţumiri şi chiar suspiciuni şi reprezintă o „poartă" prin care pot fi înaintate expertului acte cu paternitate incertă.

Neprocedurală ni se pare şi uzanţa instanţelor de a dispune prin încheieri de şedinţă ca una sau ambele părţi să prezinte la laboratorul de criminalistică piese de comparaţie în vederea efectuării unei expertize. Nu numai că prin asemenea procedeu se încalcă mai multe dispoziţii procedurale, inclusiv aceea ce prevede ca actele respective să fie vizate de instanţă, dar prin acest procedeu se oferă practic persoanelor de rea credinţă, ocazia de a prezenta expertului actele pe care le doresc. Pe această cale, de multe ori s-au înaintat spre expertizare acte scrise de alte persoane decât titularul şi chiar piese de comparaţie falsificate. Se poate spune că, cu toate eforturile experţilor criminalişti de a pune lucrurile pe făgaşul lor normal (adică strict procedural) sistemele la care ne-am referit s-au „încetăţenit", situaţie ce creează mari probleme instituţiilor ce efectuează expertiza.

La toate aceste aspecte semnalate s-ar mai putea adăuga nepriceperea organelor judiciare când se procedează la ridicarea de scripte. Deşi, pe bună credinţă, reprezentaţii lor nu dispun întotdeauna remiterea celor mai potrivite acte, în raport cu înscrisul ce face obiectul litigiului.

Dăm ca exemplu un caz în care organele de urmărire penală au remis expertului acte de comparaţie provenite din anul 1997, cu toate că piesa în litigiu era datată cu anul 1949. De asemenea, actele înaintate erau de factură tipografică, în timp ce scrisul în litigiu era cursiv. Evident, scriptele de comparaţie respective se dovedeau a fi incompatibile cu scrisul probatoriu sub aspectul datei şi al facturii şi, ca atare, improprii pentru o examinare comparativă eficace.

În acelaşi context, notăm că de multe ori organele judiciare au procurat piese de comparaţie prezumate a aparţine aceleiaşi persoane, dar care la o verificare prealabilă s-au dovedit a fi fost scrise nu de o singură persoană, ci de mai multe!

Iată doar câteva dintre motivele pentru care, după stabilirea obiectivelor expertizei şi a examinării actului în litigiu, este absolut necesar să se procedeze la o examinare temeinică a pieselor de comparaţie.

În linii mari, analizele urmează să stabilească dacă acestea provin în mod cert de la titularul scrisului în litigiu sau de la persoanele bănuite ca autor şi dacă ele sunt corespunzătoare din punct de vedere calitativ şi cantitativ.

În toate actele de dispunere a expertizei, piesele de comparaţie sunt individualizate în termeni categorici din care ar trebui să se înţeleagă că acestea provin indubitabil de la persoanele nominalizate. În realitate, lucrurile nu stau nici pe departe aşa, expertul fiind nevoit să dea dovadă de o mare circumspecţie. Altfel spus nu este recomandabil ca afirmaţiile respective să fie „girate în alb", ci se impune ca ele să fie verificate, evident cu mijloacele de care dispune expertul. Din păcate, acestea nu sunt prea numeroase. Se înţelege însă că precaritatea acestora nu poate

constitui o scuză pentru o atitudine pasivă. Expertul are dreptul şi obligaţia de a supune actele de comparaţie la o serie de examinări ce vizează paternitatea, autenticitatea acestora.

Este vorba de o atitudine activă, de la care nu se poate deroga. Aceasta, evident nu poate fi interpretată ca o lipsă de încredere în actele şi dispoziţiile organelor judiciare, ci dimpotrivă ca un sistem de control al cărui scop este de a preveni eventualele erori sau manopere frauduloase, care din nefericire sunt din ce în ce mai frecvente.

Care sunt mijloacele de care se poate folosi expertul?

Evident, pentru a stabili autorul unui act, acesta nu se va putea sluji de mijloace de investigaţie specifice activităţii organelor de poliţie. În acelaşi timp, expertul nu se confundă nici cu un detectiv particular care să înceapă cercetări pe cont propriu.

Aşa stând lucrurile, expertul va trebui să se limiteze la constatări ce nu exced domeniul său de lucru.

Astfel, de-a lungul timpului, practica judiciară a condus la o anumită ierarhizare a garanţiilor de autenticitate pe care le oferă diferitele genuri de înscrisuri ce sunt folosite în mod curent ca piese de comparaţie. Vom încerca să facem o scurtă prezentare.

Cea mai mare certitudine în privinţa autorului o prezintă probele de comparaţie executate la cerere. Acestea sunt date de persoana respectivă sub supravegherea organelor judiciare sau sub supravegherea expertului (situaţie ce necesită însă acceptul organelor respective). Se înţelege că înainte de luarea probelor grafice trebuie să aibă loc identificarea scriptorului respectiv.

Condiţiile în care sunt executate grafismele nu pot lăsa loc unor erori în privinţa persoanei autorului. Discutabilă poate fi calitatea acestora, dar acest aspect va fi abordat ceva mai departe.

S-a constatat că, după probele grafice, cea mai mare garanţie de autenticitate o prezintă actele autentice şi cele aflate într-un regim sever de arhivă (oferim ca exemplu, actele de stare civilă sau registrele agricole). Dintre instituţiile depozitare ale unor astfel de arhive bine protejate citãm Arhivele Naţionale, cele ale primăriilor, arhivele M.Ap.N. ş.a.

Modul de ridicare, accesul limitat la astfel de acte, condiţiile bune de păstrare ş.a. oferă asigurări în sensul că acestea sunt autentice, respectiv că anumite texte provin într-adevăr de la autorii în drept.

În ceea ce priveşte actele autentice, este cunoscut că acestea sunt acte solemne. Întocmirea lor se face de către subiecţi de drept calificaţi (în general, de către notari) cu respectarea unor dispoziţii expres prevăzute de legea civilă, ce reprezintă condiţii *ad validitatem*. Printre ele se numără şi prevederea conform căreia persoanele autorizate să întocmească actele autentice, au obligaţia de a verifica la modul cel mai serios identitatea autorului actului, aspecte de care sunt direct responsabili. Nerespectarea oricăreia dintre cerinţele expres prevăzute de lege, duce la nulitatea absolută a actului respectiv.

Prin aceste prevederi exprese, legiuitorul a dorit să protejze acele relaţii economico-sociale a căror bună funcţionare este dependentă de respectarea genului de act autentic.

Condiţiile de întocmire a actelor autentice creează premisa încrederii în conţinutul acestora.

Este posibil ca, cineva să-şi pună întrebarea în ce măsură actele autentice, care în mod uzual sunt doar semnate de autori, ar putea constitui piese de comparaţie pentru expertizarea unui text scris de mână. Faţă de o astfel de interpelare, amintim că unele persoane semnează prin scrierea numelor, semnăturile respective fiind de fapt texte de cuantum redus. În această ipostază, este firesc ca ele să fie folosite pentru stabilirea autorului unui scris.

O „încredere" mult mai mică trebuie acordată acelor acte aflate în arhive ce prezintă mai puţine garanţii, cel puţin teoretic. Avem în vedere arhivele diferitelor asociaţii, întreprinderi, S.R.L.-uri etc. Nu trebuie exclus, *ab initio* că actele acestora nu ar fi reale.

Garanţiile pe care le oferă acestea, în raport cu acte cu alt regim sunt, obiectiv, mult mai mici. Expertul va decide în această privinţă, de la caz la caz. Orice idee preconceputăă nu poate fi decât păgubitoare.

În fine, extrem de nesigure se dovedesc a fi aşa-numitele note personale: agende, caiete de însemnări, bilete, registre private etc. Cine şi mai ales prin ce mijloace ar putea fi convins că ele aparţin în mod cert persoanei *X* sau nu aparţin persoanei *Y*?

Acest gen de înscrisuri necesită o examinare specială ce vizează mai multe aspecte ca: vechimea şi tipul materialelor de scriere, conţinutul, aspecte ale scrisului din care să rezulte dacă un anumit grafism este executat în acelaşi moment cu celelalte ş.a.

Cu acestea intrăm pe alte direcţii de examinare a pieselor de comparaţie.

Una dintre ele vizează faptul dacă acestea provin sau nu de la acelaşi scriptor. În caz negativ se pune problema care dintre acestea este într-adevăr reală, adică aparţine persoanei nominalizate ca autor. Situaţia pozitivă reprezintă un câştig doar în cazul în care diferitele însemnări cu caracter personal se dovedesc a avea autor comun cu înscrisuri mult mai sigure. Oricum, în astfel de cazuri se impune multă atenţie, în finalul acţiunii de verificare, ce poate fi uneori continuată, după faza de verificare prealabilă, putându-se ajunge chiar la concluzia că nici una din piesele de comparaţie nu provine de la autorul de drept.

După cum se poate observa, examinările la care ne referim nu sunt deloc simple, dar dificultatea acestora nu trebuie să conducă la o poziţie de abandonare a verificărilor prealabile sau la o atitudine de „pasivitate" a expertului. Dimpotrivă, considerăm că o astfel de problematică este în măsură să îl „incite" (în sensul frumos al cuvântului!).

O altă direcţie de examinare a pieselor de comparaţie va urmări dacă acestea prezintă sau nu indicii, sau chiar mai puţin „semne" mult mai slabe de falsificare. Notăm, de exemplu, un caz, în care s-a remis expertului, ca material comparativ un caiet de însemnări ce conţinea texte datate la mari intervale de timp. Examinarea acestora a relevat însă faptul că întreg ansamblul grafic fusese executat cu acelaşi instrument scriptural, cu acelaşi material de scriere şi în manieră consecutivă, în sensul unui act scriptural unic, altfel spus realizat în acelaşi timp. Faţă de cele constatate, datarea textelor se dovedea a fi nereală şi întregul document, un fals făcut de însuşi plastograful scrisului în litigiu (un testament olograf).

Falsificarea pieselor de comparaţie poate fi realizată aşa cum s-a arătat mai sus, şi prin alte mijloace.

Astfel, un grafism autentic aflat pe un act real poate fi înlăturat prin mijloace mecanice sau chimice şi înlocuit cu un alt grafism.

În practica de expertiză se înregistrează şi cazuri în care, ca piese de comparaţie, au fost prezentate reproduceri (copii xerox) ce reprezentau colaje în care scrisul plastografului era însoţit de semnătura autentică a persoanei îndrituite ca autor. Posibilitatea pe care o oferă aparatele copiatoare persoanelor certate cu normele moralei de a executa sau masca falsuri impune ca astfel de materiale comparative să fie examinate cu mare atenţie atât intrinsec, cât şi cu analize comparative cu acte având un grad mai mare de credibilitate. Apare astfel un mijloc de a verifica, atât cât este posibil, veridicitatea unor înscrisuri prezentate sub forma unor copii. Ideal, ca şi în cazul pieselor în litigiu, este de dorit ca materialele comparative să fie remise sub forma exemplarelor originale, mai precis a acelor exemplare pe care testul este scris direct.

Principalul deziderat privind o piesă de comparaţie se referă la faptul că aceasta trebuie să provină în mod cert de la titular. În caz contrar, deşi examinarea poate fi corectă din punct de vedere tehnic, rezultatul său va fi eronat.

Uneori, în situaţia în care specialistul constată că piesele de comparaţie sunt neconcludente sau chiar dubioase sub aspectul paternităţii este tentat să le folosească şi să procedeze la efectuarea expertizei optând, ca

o măsură de siguranţă, pentru o concluzie inedită de felul: „Scrisul *X* şi scrisul *Y* au fost executate de aceeaşi persoană" sau „Scrisul *X* şi scrisul *Y* nu provin de la aceeaşi persoană". Deşi ingenioasă, o astfel de soluţie, mai bine spus „găselniţă", încurcă mai mult lucrurile în loc să le clarifice, dând bătăi de cap organului solicitant. De aceea, personal, considerăm că astfel de modalităţi de a „rezolva" problema incertitudinii pieselor de comparaţie nu sunt recomandabile, expertul trebuind să insiste pentru procurarea unor piese sigure. În astfel de cazuri, rolul activ al specialistului trebuie să se manifeste din plin şi să nu rămână doar o vorbă în vânt.

Faptul că o piesă de comparaţie este de provenienţă certă nu înseamnă că aceasta nu trebuie să întrunească şi alte calităţi. În acest sens, se vorbeşte despre necesitatea ca scriptele de comparaţie să fie corespunzătoare şi sub aspect calitativ şi cantitativ.

Primul aspect priveşte cerinţe ca: piesele de comparaţie să fie de aceeaşi factură ca şi cea în litigiu. Astfel, dacă scrisul incriminat este alcătuit din majuscule, cel de comparaţie va trebui la rândul său să cuprindă caractere de acelaşi tip; dacă scrisul în litigiu are în mod preponderent cifre, este necesar ca pentru comparaţie să fie remis un scris cu aceleaşi caracteristici; dacă scrisul în litigiu este realizat în manieră cursivă, este de dorit ca şi cel comparativ să aibă aceeaşi factură şi, de exemplu, să nu fie realizat în „stil" tipografic etc. Această cerinţă devine extraordinar de importantă şi în cazul în care se stabileşte că scrisul în litigiu este deghizat sau a fost realizat în condiţii neobişnuite. Este cunoscut că modificarea intenţionată sau din cauze naturale a scrisului poate produce în tabloul obişnuit al acestuia schimbări notabile. În aceste condiţii, compararea unui astfel de scris cu scrisul obişnuit al persoanei respective se poate dovedi neconcludentă. Iată de ce, în astfel de cazuri se recomandă ca scrisul ce va constitui material comparativ să fie dat în aceleaşi condiţii ca şi scrisul în litigiu sau în împrejurări cât mai apropiate de cele iniţiale. Pentru a răspunde acestor solicitări, piesele de comparaţie vor fi ridicate sub forma unor probe experimentale a căror execuţie va fi controlată de specialist.

O altă cerinţă priveşte faptul că scrisurile ce vor fi confruntate trebuie să provină din aceeaşi perioadă de timp sau, dacă procurarea unor asemenea piese nu este posibilă, din perioade de timp apropiate.

Raţiunea dezideratului este uşor de bănuit. Astfel, este cunoscut că orice scris are o stabilitate relativă. Faţă de această proprietate nu este exclus ca între scrisul aceleiaşi persoane, executat la mari distanţe în timp (uneori, când un scris se află în proces de dezorganizare, modificările pe care le suportă apar neobişnuit de rapid), să apară deosebiri considerabile.

Există şi alte cerinţe ce vizează calitatea scrisurilor de comparaţie. Ne vom opri însă, numai asupra a două din lista lungă a acestor deziderate. Primul priveşte genul actului în litigiu. În această privinţă este cunoscut că scrisul poate suferi modificări ocazionale determinate de atitudinea scriptorului faţă de importanţa actului. Astfel, de pildă, mulţi petiţionari obişnuiesc să scrie mai îngrijit decât de obicei. Fenomenul este întâlnit şi printre testatori; unii dintre ei se străduiesc realmente să scrie „frumos" actul ultimei lor voinţe. Faţă de cele arătate, se înţelege că între un scris redactat cu atenţie şi unul obişnuit pot apărea deosebiri uneori greu de interpretat. Aşa stând lucrurile, este de dorit ca un act de felul celor la care ne referim să fie comparat cu un act de acelaşi gen.

Al doilea deziderat are în vedere cam acelaşi lucru, dar privit dintr-un alt punct de vedere. Cerinţa se referă tot la tipul actului, însă abordează un alt aspect. Se ţine cont de faptul că grafismele executate în anumite chenare sau rubrici, îşi pot modifica o serie de caracteristici faţă de spaţiul, de obicei redus, pe care scriptorul îl are la dispoziţie. Faţă de această împrejurare, materialul comparativ ideal trebuie să rezide într-un scris cu acelaşi conţinut executat pe formulare de acelaşi tip cu cel pe care se află grafismul în discuţie.

Cel mai bun mijloc de procurare a unui material comparativ de acest gen îl reprezintă probele grafice executate la cerere pe formulare tipizate.

Scrisurile de comparaţie trebuie să fie corespunzătoare şi sub aspect cantitativ. Acest lucru înseamnă că scrisurile trebuie să fie în număr suficient de mare pentru a permite expertului observaţii privind evoluţia unui scris pe o perioadă mai mare de timp, pentru a sesiza eventualele prefaceri survenite la nivelul uneia sau alteia dintre caracteristicile sale definitorii, pentru a se stabili dacă autorul dispune de mai multe variante de scriere şi multe altele.

Dacă piesele de comparaţie întrunesc sau nu această condiţie este o chestiune lăsată la latitudinea expertului care însă va trebui să fie extrem de diligent. Este cunoscut faptul că, cu cât expertul are la dispoziţie scrisuri mai multe, cu atât sarcina sa devine mai uşoară, iar probabilitatea unor erori, mai mică.

Cu riscul de a ne repeta, precizăm că problema procurării unor piese de comparaţie operante este deosebit de importantă. Atunci când acestea nu sunt corespunzătoare, specialistul trebuie să solicite materialele a căror prezenţă pe masa lui de lucru este absolut necesară.

Fără a vexa pe nimeni, considerăm că în această privinţă este recomandabil să nu se efectueze o expertiză pe baza unui material comparativ nesatisfăcător, decât să se procedeze la efectuarea lucrării solicitate cu riscul producerii unor grave erori.

Ca material comparativ, specialistul va cere, în funcţie de situaţia creată, înscrisuri preconstituite sau scris de comparaţie dat sub formă de probe grafice executate la cererea organului judiciar.

Sintagma de „înscrisuri preconstituite" a fost preluată de criminalişti din domeniul dreptului civil, unde aceasta defineşte o sferă foarte largă de acte întocmite în scopul expres de a proba, în eventualitatea unui litigiu viitor, naşterea, modificarea sau stingerea unui acord de voinţe, respectiv a unui raport juridic. Astfel, de exemplu, orice înscris sub semnătură privată reprezintă un înscris preconstituit.

Prin analogie, în expertiza criminalistică a scrisului printr-un asemenea act se înţelege un document întocmit anterior procesului judiciar, civil sau penal.

În ceea ce priveşte scrisurile de comparaţie executate la cerere în faţa organului judiciar, ridicarea acestora comportă respectarea unor reguli despre care s-a făcut mereu vorbire, demers care, din nefericire, nu s-a dovedit a fi prea fructuos, majoritatea probelor grafice ce sunt remise expertului nefiind corespunzătoare. Deşi repetiţiile ne sunt neplăcute, insistăm totuşi asupra unor reguli de bază:

– recoltarea probelor grafice trebuie să se facă în funcţie de recomandările expertului, eventual sub supravegherea sa dacă acest lucru este posibil;

– probele grafice trebuie luate în condiţii care să nu provoace scriptorului o stare neobişnuită ce ar putea avea efect în plan grafic;

– probele grafice trebuie luate prin dictare, fiind interzis să i se prezinte subiectului actul în litigiu;

– probele grafice nu trebuie în nici un caz ridicate prin imitaţia scrisului incriminat;

– probele grafice trebuie să fie suficiente sub aspectul întinderii (cuantumului) pentru a permite o verificare eficientă.

Examinări separate

3.1. Examinarea actului în litigiu

3.1.1. Noțiunea de act în litigiu

Se poate aprecia că examinările prealabile sunt încheiate în mod pozitiv atunci când expertul criminalist are la dispoziție un act în litigiu operant şi piese de comparație utilizabile. Aceste două categorii de materiale reprezintă termenii analizei comparative.

Confruntarea trebuie precedată de o examinare separată a actului şi scrisului în discuție şi a pieselor de comparație. Ordinea în care se procedează este mai puțin importantă. Cu toate acestea, considerăm că succesiunea firească a unor astfel de examinări ar trebui să înceapă cu piesa incriminată.

Nu putem aborda această problemă înainte de a se aminti că în urma examinărilor prealabile se poate contura o situație de imposibilitate de efectuare a expertizei, atunci când procurarea materialelor necesare unor examinări eficace nu este posibilă din diferite motive ce evident nu-l interesează pe specialistul care trebuie să respecte standardele de calitate şi cantitate pe care trebuie să le aibă materialele de expertizat.

Noțiunea de act în discuție are o sferă mult mai largă decât cea de text manuscris. Astfel, pe lângă grafismul în litigiu, actul incriminat subsumează şi alte elemente ca: suportul material (de obicei o hârtie, dar care poate fi confecționat şi din alt material), texte dactilografiate, ştampile, parafe, timbre aferente şi bineînțeles alte grafisme manuscrise (scris propriu-zis şi/sau semnături). Printre componentele actului incriminat pot fi incluse materialele de scriere folosite la realizarea scrisurilor de mână.

Față de aceste considerații se poate deduce că, în anumite cazuri, noțiunile de act în litigiu şi text în litigiu se apropie destul de mult de situația unui testament olograf, gen de act ce rezidă practic într-un ansamblu grafic dispus pe un suport. Aici, actul în litigiu se confundă aproape cu scrisul de mână. În alte cazuri, şi avem de exemplu în vedere texte de mică întindere, reduse uneori la unul sau mai multe cuvinte, distincția dintre actul propriu-zis şi textul incriminat este netă, scrisul de expertizat constituind doar unul din marea diversitate a elementelor constitutive ale actului.

Iată rațiunile pentru care nu în toate cazurile examinarea actului în litigiu constituie aproape acelaşi lucru cu cea a scrisului incriminat.

Trebuie precizat, de asemenea, că analiza actului şi cea a scrisului în litigiu nu urmăresc aceleaşi obiective, aspect ce se va contura în expunerile ce urmează.

Vom începe cu actul în discuţie. În general, se consideră că cercetarea minuţioasă a acestuia are ca rol principal relevarea acelor elemente care pledează pentru autenticitatea sa, ori dimpotrivă, ridică semne de întrebare cu privire la acest aspect. Toate liniile de investigaţie a actului trebuie să fie îndreptate spre acest punct ce poate fi definit prin întrebarea: un anume act pare a fi real (autentic) sau contrafăcut?

Este, de asemenea, momentul să arătăm că direcţiile de investigaţie a actului nu sunt aceleaşi în toate cazurile, ele fiind determinate de natura actului. Astfel, o simplă chitanţă sub semnătură privată nu va implica analize ca în cazul ştampilelor, timbrelor sau textelor dactilografiate, aspecte ce pot însă să devină de înţeles în cadrul unui act ce are astfel de componente (spre exemplu, un proces-verbal).

Analizele privind elementele constitutive ale actului vor fi selecţionate (alese) în funcţie de tipul acestuia.

Este esenţial ca acestea să vizeze aspecte ce ar putea oferi date privind situaţia actului în litigiu şi bineînţeles a textului manuscris incriminat. Vor trebui, deci, evitate acele examinări ce nu oferă din start perspectiva unor „descoperiri". Se înţelege din cele arătate, că examinarea actului nu trebuie privită ca o operaţiune de rutină şi tratată la modul superficial, ci trebuie să existe convingerea că analizele de acest fel sunt extrem de importante, iar rezultatele la care pot conduce îşi vor aduce un real aport la punerea unei concluzii corecte.

Vom face câteva scurte consideraţii privind examinările la care este supus în mod obişnuit actul pe care se află grafismul incriminat.

3.1.2. Examinări privind suportul actului în litigiu

Teoreticienii dreptului civil şi cei din domeniul dreptului penal consideră, într-o definiţie foarte largă, că noţiunea de înscris se referă la o scriere fonetică pe un suport material a cărui natură poate fi din cele mai diverse; de la banala hârtie format „concept", până la o scândură sau un zid. În decursul carierei de experţi grafici am procedat la expertizarea unor scrisuri executate pe suporturi mai puţin obişnuite, ca de pildă: textura unui covor, interiorul unei căciuli de blană, capota unei maşini, acoperişul unui imobil, blana unui animal viu, pancardă, tablou, drum asfaltat etc. Cel mai obişnuit suport pentru scris rămâne hârtia. Examinarea hârtiei unui act va urmări: stabilirea calităţii acesteia, determinarea caracteristicilor sale, în special a celor care pot oferi indicii în privinţa vechimii şi provenienţei ei. În cadrul cercetărilor privind ultimul aspect, atunci când hârtia reprezintă un fragment provenit dintr-un întreg se va încerca să se răspundă la întrebarea din care anume obiect a fost detaşată porţiunea de hârtie incriminată.

Analiza hârtiei poate oferi expertului date extrem de preţioase, în măsură să genereze ipoteze chiar înainte de examinarea scrisului. Astfel, constatarea că hârtia unui act ce poartă o dată extrem de veche prezintă caracteristicile unei hârtii de fabricaţie recentă constituie un anacronism şi creează ipoteza unui fals prin contrafacere totală a actului.

Oferim un alt exemplu. S-a primit spre expertizare un act de vânzare-cumpărare redactat pe o hârtie specială, filigranată (fig.4). Sub text apăreau mai multe ştampile şi parafe, precum şi timbre fiscale vechi. S-a constatat că hârtia prezenta caracteristici de îmbătrânire naturală; parafele şi ştampilele erau autentice; la fel şi timbrele. În schimb, vechimea materialului de scriere folosit pentru realizarea ansamblului grafic în litigiu ridica semne de întrebare, tuşul negru folosit părând destul de proaspăt. S-a observat, de asemenea, că pagina respectivă prezenta *doar jumătatea* unui filigran rotundă. Devenise destul de clar că respectivul suport reprezenta doar una din cele două file ale unei coli duble filigranate. Prezenţa parafelor şi a timbrelor demonstra faptul că pagina pe care se scrisese chitanţa era a doua coală a unui gen de act folosit pe timpuri de grefele tribunalelor.

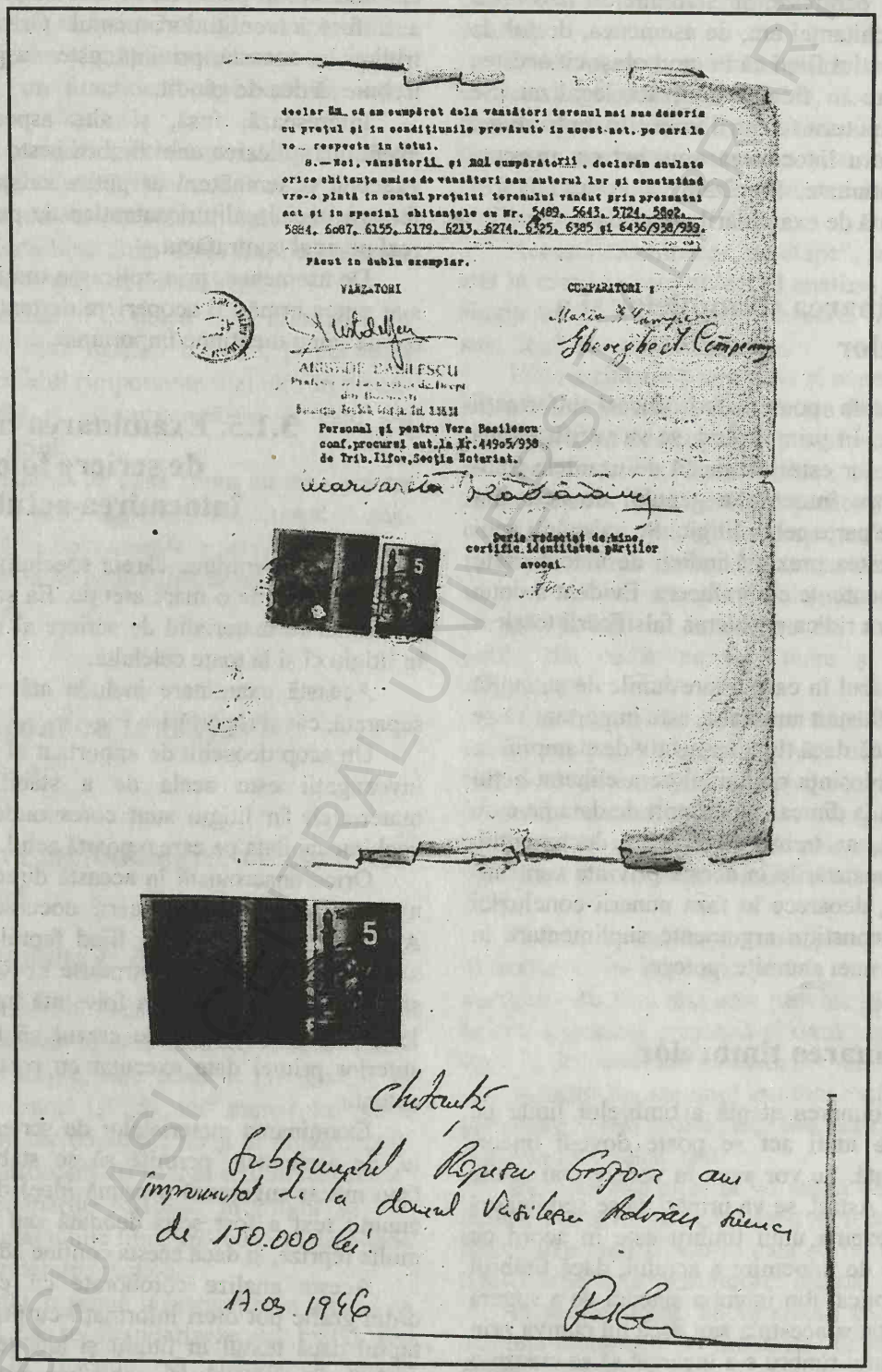

declar ăm că am cumpărat dela vânzători terenul mai sus descris cu preţul şi în condiţiunile prevăzute în acest act, pe cari le vo... respecta în totul.

8.— Noi, vânzătorii şi noi cumpărătorii, declarăm anulate orice chitanţe emise de vânzători sau autorul lor şi constatând vre-o plată în contul preţului terenului vândut prin prezentul act şi în special chitanţele cu Nr. 5489, 5643, 5724, 5802, 5884, 6087, 6155, 6179, 6213, 6274, 6325, 6385 şi 6436/938/939.

Făcut în dublu exemplar.

VÂNZĂTORI

ARISTIDE BASILESCU

CUMPĂRĂTORI:

Maria Ş. Câmpeanu

Gheorghe I. Câmpeanu

Personal şi pentru Vera Basilescu conf. procurei aut. la Nr. 44905/938 de Trib. Ilfov, Secţia Notariat.

Maria Ş. Câmpeanu

Scris redactat de mine, certific identitatea părţilor avocat.

Chitanţă

Subsemnatul Popescu Grigore am împrumutat de la domnul Vasilescu Adrian suma de 150.000 lei.

17.03.1946

Fig.4. Act falsificat cu ajutorul unei hârtii şi al unor impresiuni de ştampilă autentică.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Plasarea parafelor şi ştampilelor *deasupra* textului chitanţei era, de asemenea, destul de suspectă ştiut fiind că în mod obişnuit acestea se aplicau în finalul unui act legalizat. Se contura ipoteza folosirii unei file dintr-un act real, pentru întocmirea unui act cu aparenţe de autenticitate. Precizăm că aceasta a fost confirmată de examinările ulterioare.

3.1.3. Examinarea ştampilelor şi a parafelor

Aceasta poate oferi uneori informaţii preţioase. În primul rând, se va verifica dacă prezenţa lor este justificată de uzanţele folosite pentru întocmirea genului de acte din care face parte cel în litigiu. Se va stabili apoi dacă acestea prezintă indicii de autenticitate sau elemente de contrafacere. Evident a doua situaţie va ridica problema falsificării totale a actului.

În cazul în care impresiunile de ştampilă sau parafă sunt autentice, este important să se stabilească dacă tipul respectiv de ştampilă se află în folosinţa organului ce a eliberat actul în perioada din care, în raport de data pe care o poartă, ar trebui să provină documentul. Toate constatările în aceste privinţe sunt importante, deoarece în faza punerii concluziei ele vor constitui argumente suplimentare în sprijinul unei anumite ipoteze.

3.1.4. Examinarea timbrelor

Examinarea atentă a timbrelor lipite pe suprafaţa unui act se poate dovedi uneori importantă. Se vor avea în vedere mai multe aspecte. Astfel, se va urmări să se stabilească dacă prezenţa unui timbru este în acord cu uzanţele de întocmire a actului, dacă timbrul a fost aplicat din intenţia sinceră de a sugera solemnitatea acestuia sau dacă nu cumva prin lipirea unui timbru s-a încercat să se creeze o aparenţă de autenticitate unui act contrafăcut.

Pentru verificarea primei şi ultimei ipoteze se va cerceta dacă marca poştală respectivă era utilizată în perioada în care se presupune a fi fost întocmit documentul. Orice nepotrivire în această privinţă este suspectă şi trebuie să dea de gândit.

Interesează, însă, şi alte aspecte. De exemplu, aplicarea unui timbru peste care s-a executat o semnătură ar putea indica transferarea unei iscălituri autentice de pe un act real pe unul contrafăcut.

De asemenea, prin aplicarea unui timbru s-ar putea urmări o acoperiere de text vizând o dată sau o menţiune importantă.

3.1.5. Examinarea materialelor de scriere folosite pentru întocmirea actului în litigiu

Este o operaţiune căreia specialistul trebuie să îi acorde o mare atenţie. Ea se referă nu numai la materialul de scriere al textului în litigiu ci şi la toate celelalte.

Această examinare include atât analiza separată, cât şi raportări.

Un scop deosebit de important al acestor investigaţii este acela de a stabili dacă materialele în litigiu sunt corespondente ca vechime cu data pe care o poartă actul.

Orice anacronism în această direcţie generează ipoteza contrafacerii documentului. Astfel, de exemplu, ştiut fiind faptul că pixurile cu pastă au fost introduse în România şi mai ales s-au extins ca folosinţă între anii 1954–1965, este greu de crezut că un text anterior primei date executat cu pastă ar fi autentic.

Examinarea materialelor de scriere poate, de asemenea, permite să se stabilească (sau măcar sugerează o primă idee) dacă un anumit text a fost scris deodată sau în mai multe reprize, şi dacă acesta conţine adăugiri.

Aceste analize coroborate cu cele de ordin grafic pot oferi informaţii cu privire la faptul dacă textul în litigiu şi alte texte au acelaşi autor. Datele de acest gen pot fi extrem de preţioase. Astfel, de exemplu printr-o analiză a materialelor de scriere coroborată

cu una grafică s-a stabilit încă de la început că mențiunile scriptice în litigiu nu aparțineau persoanei care figura ca titular ci unei alte persoane, un funcționar ce întocmise actul respectiv.

Din considerațiile de mai sus rezultă și importanța examinării tuturor textelor pe care le conține un act (ne referim chiar și la semnături). Este bine chiar ca și textele realizate cu mașini de scris să fie analizate.

Examinările ar putea oferi informații cu privire la tipul mașinii folosite, la persoana dactilografului (importante mai ales în procesul penal) și la împrejurările în care s-a întocmit actul.

Expunerea de până acum nu are caracter exhaustiv, fiind important de reținut că analiza oricărei componente a actului poate furniza date utile pentru lămurirea obiectivelor expertizei.

3.2. Examinarea textului în discuție

3.2.1. Aspecte metodologice cu caracter general

3.2.1.1. Operațiunile de descriere a textului

Examinările actului în discuție sunt urmate, oarecum în mod necesar, de cele vizând textul în litigiu, care poate fi privit și el, în ultimă instanță (și „ultima" numai din punct de vedere metodologic, nu și al importanței), ca un constituent de bază al actului respectiv.

Examinările scrisului în litigiu se vor face pe mai multe linii, procedeu ce răspunde unor deziderate practice.

Astfel, o primă investigație va urmări ca expertul să se familiarizeze cu textul sau textele în discuție, să stabilească notele definitorii ale acestora și să răspundă la întrebarea dacă un text sau mai multe provin de la o singură persoană și au fost sau nu executate în același moment (cu aceeași ocazie).

Determinarea caracteristicilor unui text se face prin operații succesive, constând în depistarea (observarea) unor note individualizatoare, memorarea acestora și compararea cu acele eșantioane grafice ce se succed primei observații.

Această examinare, „pe etape", se aplică atât în cazul în care obiect al analizei este un singur text, cât și în cazul în care, în litigiu sunt două sau mai multe texte.

Ultima situație poate privi și expertize ce au ca obiect un număr foarte mare de acte.

Indiferent de situație, expertul va acționa în faze succesive, fiecare dintre ele finalizându-se cu o examinare comparativă a două corpuri grafice. Inițial, un corp grafic poate rezida în câteva rânduri. În urma examinării treptate se va ajunge în situația în care comparația se va face între un ansamblu grafic din ce în ce mai mare și textele neanalizate.

Prin operații de acest gen, după un timp, specialistul va fi în măsură să construiască un tablou al grafismului în litigiu, compus dintr-o serie de caracteristici de ordin general și special. Prin analiză repetată, acesta poate fi îmbogățit cu alte note definitorii neremarcate inițial.

O dată cu stabilirea unui „portret-robot" al scrisului în litigiu, expertul va putea să aprecieze dacă un text unic provine sau nu de la una și aceeași persoană și dacă mai multe texte în litigiu au sau nu autor comun.

În cazul în care unul sau mai multe texte provin de la mai multe persoane, această situație trebuie consemnată.

În cazul expertizelor ce au ca obiect un număr foarte mare de scrisuri, se recomandă întocmirea unor tabele în care să fie inserate constatările ce privesc fiecare înscris.

În același timp, se va stabili dacă unul sau mai multe acte au fost scrise deodată (cu aceeași ocazie) de către același autor. Departajările grafismelor sunt posibile pe baza unor examinări privind materialele de scriere folosite și modificările survenite în tabloul de

caracteristici ale acestora atunci când avem de a face cu acte scripturale desfăşurate la anumite intervale de timp.

Constatarea faptului că un grafism a fost executat în mai multe etape impune o altă verificare în baza căreia să se stabilească dacă scrisul/scrisurile executate ulterior celui iniţial, reprezintă sau nu adăugiri în înţelesul prevederilor art.288 Cod penal, conform cărora, constituie adăugiri acele grafisme ulterioare a căror prezenţă este în măsură să producă consecinţe juridice.

Problema este deosebit de importantă.

Astfel, de exemplu, anumite modificări operate de testator în textul unui testament olograf sunt admisibile doar dacă acestea nu schimbă conţinutul iniţial al înscrisului. În caz contrar, chiar dacă modificarea aparţine testatorului, aceasta trebuie consfinţită prin semnare şi punerea datei, operaţiune ce îi incumbă însuşi testatorului.

Altfel, se ridică problema nulităţii absolute a actului.

La fel, autorul unei chitanţe de mână, poate opera, după semnarea actului de cealaltă parte, anumite adăugiri ce pot schimba radical datele convenţiei respective (fig.5). O astfel de adăugire se poate solda cu efecte serioase în planul drepturilor şi obligaţiilor civile născute prin respectivul acord de voinţă.

Trebuie făcută o precizare de o deosebită importanţă.

Aceste prime examinări nu trebuie privite niciodată ca un fapt încheiat, ca un lucru determinat, asupra căruia nu trebuie să se mai insiste, să se revină. O astfel de optică – întâlnită din motive explicabile în special la experţii grafici neformaţi – poate conduce la analize insuficiente şi, în final, poate genera – aşa cum se mai întâmplă – erori în concluzie.

Neînţelegerile privind această fază de examinare provin dintr-o insuficientă comentare a operaţiunilor la care ne-am referit şi ne gândim, în special, la faptul că acestea nu sunt privite şi dintr-un alt unghi, respectiv din perspectiva metodei de cercetare folosite şi a traducerii în plan logic a activităţilor pe care le implică.

La examinarea grafismului în litigiu, mai mult sau mai puţin conştient, experţii se folosesc de metoda caligrafic - descriptivă (sau signalitică) compromisă, după opinia noastră, de nenumărate critici pe care le considerăm doar parţial justificate. Sunt necesare câteva explicaţii.

Metoda de examinare comparativă numită „caligrafică" este extrem de veche, relatări despre această modalitate de lucru existând încă din antichitate.

Timp de secole, aceasta a fost folosită în justiţia evului mediu cu rezultate, în general, apreciate ca puţin satisfăcătoare.

Criticile ce i s-au adus – în bună parte justificate – au determinat, în ultimă instanţă, o serie de îmbunătăţiri ale procedeului. Să ne explicăm puţin. Metoda caligrafică – numită aşa pentru că experţii ce o utilizau erau de meserie caligrafi – consta în compararea

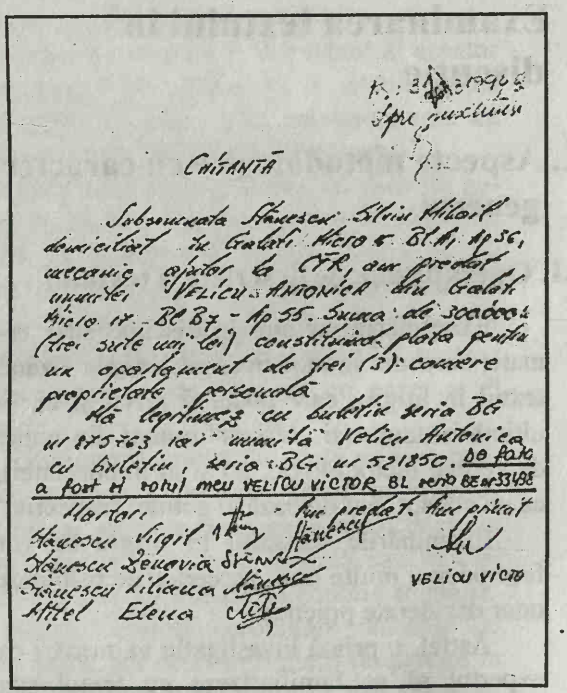

CHITANTĂ

Subsemnata Stănescu Silvin Mihail domiciliat în Galati Micro 5 Bl A, Ap 56, mecanic ajutor la CTR, am predat numitei VELICU ANTONICA din Galati Micro 17 - Bl B7 - Ap 55. Suma de 300000 (trei sute mii lei) constituind plata pentru un apartament de trei (3) camere proprietate personală.

Mă legitimez cu buletin seria BG nr 875763 iar numita Velicu Antonica cu buletin, seria BG nr 521850. DO fato a fost și rotul meu VELICU VICTOR BL seria BE nr 33498

Martori Am predat. Am primit

Stănescu Virgil

Stănescu Zenovia

Stănescu Liliana

Mitel Elena

VELICU VICTO

Fig.5. Imaginea unui înscris în care s-a operat o adăugire. Menţiunile subliniate – realizate ulterior textului şi semnăturilor.

formei literelor din textul în litigiu şi cele de comparaţie.

O astfel de examinare, ce nu lua în calcul o mare diversitate de caracteristici ale scrisului, s-a dovedit a nu reprezenta o metodă sigură de examinare comparativă. Ca atare, ea a fost îmbunătăţită. Pe lângă forma literelor, experţii au fost nevoiţi să ţină seama şi de alte aspecte precum: presiunea ductelor literelor, înclinaţia acestora, variaţiile lor de formă în raport cu legătura lor cu alte litere şi poziţia lor în cadrul unui cuvânt ş.a. Metoda caligrafică îmbunătăţită a fost denumită metodă caligrafic - descriptivă. Trebuie spus că în noua sa formă, aceasta s-a dovedit (şi timpul o demonstrează) relativ redutabilă. Precizăm, însă, că nu în toate cazurile, aceasta fiind perfect operantă în anumite stadii ale examinării grafice, în special în cele cu caracter preliminar.

Vrând-nevrând, conştienţi sau nu (adică lucrând „după ureche"), experţii grafici folosesc şi în prezent metoda signalitică, mai ales în faza „descifrării" prezente în analizele de ordin intrinsec ale piesei în litigiu şi ale celor de comparaţie.

Bine aplicată, aceasta dă bune rezultate. În orice caz, ea poate fundamenta construcţia unui tablou al caracteristicilor scrisului în litigiu destul de corect, uneori chiar fără greş.

Experţii nu folosesc în mod arbitrar această metodă. Ea se impune, oarecum în mod necesar, fiind semnalată şi chiar solicitată de metodologia modernă de cercetare valabilă pentru orice ştiinţă.

Într-adevăr, logica arată că orice raţionament (noţiune ce subsumează judecăţi logice) este precedat de o activitate de culegere a datelor realităţii de examinat ce se realizează prin *intuiţia simţurilor*. Rezultatul acestei activităţi iniţiale este considerat a nu fi destul de clar. Datele obţinute nu sunt selecţionate în esenţiale şi neesenţiale, nu sunt sistematizate etc. În acest sens, marele filozof român Mircea Florian nota: „Datele simţurilor îngrămădite fără nici o regulă, trebuie selectate şi coordonate; din ele trebuie ales esenţialul şi lăsat la o parte aceea ce n-are importanţă; cu un cuvânt trebuie creată prin funcţiunea abstracţiunii o uniformitate de obiect pe care nu o dau de la început simţurile". El mai precizează că „intuiţia se prezintă de la început variată şi plină de contraziceri".[3]

Faza la care se referă ilustrul filozof este tocmai aceea a primului contact cu scrisul în litigiu, a primelor observaţii, care memorate, vor permite examinări comparative în lanţ cu restul grafismelor în litigiu. Ne referim la examinarea comparativă succesivă, de la primele două eşantioane la al treilea, de la ansamblul reprezentat de primele trei eşantioane ce s-au dovedit a fi omogene la al patrulea ş.a.m.d.

Atunci când fac aceste operaţiuni, expertul se află, în general, în faza intuiţiei senzitive. Aceasta este considerată în logică o etapă în care funcţiunea abstracţiunii este extrem de limitată, aproape inexistentă. De aici mica importanţă ce trebuie acordată *primelor examinări*, ce au un substrat metodologic extrem de nesigur.

Obiectul de examinat trebuie însă „pregătit" pentru operaţiuni logice. „Pregătirea" acestuia echivalează cu o activare a funcţiilor abstracţiunii, ceea ce se realizează, printr-o „direcţionare" a observaţiilor către o *primă* sistematizare, sinteză a materialului. Metoda signalitică răspunde acestei cerinţe. Cu ajutorul ei, prin observaţii succesive, memorarea unor caracteristici şi raportarea lor la alt grafism (eventual, alt eşantion grafic ce face parte din acelaşi text) expertul va ajunge la o *primă fază a abstracţiunii reprezentată de o descriere* făcută în mod ordonat.

Descrierea caracteristicilor scrisului în litigiu este echivalentă cu realizarea unui „portret-robot" al acestuia. El este susceptibil de modificări şi îmbunătăţiri, activitatea prin care se realizează acest lucru fiind pe plan grafic, observaţia, comparaţia, sinteza echivalentă pe plan logic cu o funcţiune din ce în ce mai accentuată a abstracţiei.

---

[3] Florian M. *Logică şi epistemologie. Logica generală*. Ed. Antet, Bucureşti,1996.

3.2.1.2. Consideraţii privind sistematizarea caracteristicilor individualizatoare ale scrisului

Organizarea datelor oferite de intuiţie nu este un lucru deloc simplu. Uneori, un astfel de demers sfidează abstracţiunea. De aceea, aceasta trebuie ajutată. Ajutorul va veni sub forma tablourilor de caracteristici individualizatoare[4] prin care de-a lungul timpului, începând cu grafologii, specialiştii în materie au încercat să surprindă orice scris pecetluit să reflecte doar una şi o singură persoană pe cât durează viaţa acesteia. Se conturează, astfel, mijloacele prin care expertul, depăşind primele faze de examinare a scrisului în litigiu, procedează la definirea grafică a acestuia.

Este vorba de nenumărate observaţii directe şi comparaţii având ca repere o serie de caracteristici acceptate de criminalistica timpului. Cât timp durează un astfel de proces este o chestiune ce rămâne la aprecierea expertului. Oricum, ideal ar fi ca acesta să nu se rezume la primele faze ale cercetării şi nici la primele stadii ale abstractizării concretizate în descrieri.

Ar fi de dorit ca în această etapă „portretul-robot" (o descriere, evident) să fie îmbunătăţit din ce în ce mai mult. Faţă de faptul că notele ce individualizează un scris nu pot fi enumerate limitativ, nu se poate spune unde se termină această deosebit de grea muncă a expertului.

Este indicat, însă, ca acesta să încerce, prin analize repetate, să ofere o cât mai bogată imagine a scrisului în litigiu.

În ceea ce priveşte „tablourile caracteristicilor unui scris" de care expertul este obligat să se folosească, ar trebui înţeles că acestea sunt de o mare diversitate, de la o epocă la alta, de la specialist, la specialist. Faptul că expertul a fost „îndrumat" să utilizeze o anumită clasificare a caracteristicilor grafice nu reprezintă un deziderat. Fiecare mare expert grafic s-a folosit de un anumit „tabel" care, din punctul lui de vedere, era considerat ca fiind „cel mai bun". Tinerii experţi nu ar trebui să cadă în astfel de capcane, pe undeva despersonalizante. Aceasta chiar dacă mai mulţi teoreticieni în materie oferă sisteme de caracteristici foarte asemănătoare. Oferim în imaginile din figura 6 mai multe astfel de sistematizări aparţinând unor nume ilustre în domeniul criminalisticii moderne. După cum se poate observa, acestea sunt relativ asemănătoare, deosebirile fiind, practic neesenţiale.

Tabelul 1

Sistematizări ale caracteristicilor grafice

Caracteristica / Nume	E. Stancu	C. Suciu	L. Ionescu	S.A. Golunski	J. Crépieux-Jamin
Limbajul folosit (topica, exprimarea în scris)	o	o	o	o	•
Topografia	o	o	•	•	•
Caracteristici grafice generale	o	o	o	o	o
Caracteristici grafice speciale	o	o	o	o	o

o – caracteristică folosită de autorul respectiv;
• – caracteristică nefolosită de autorul respectiv.

[4] Tema caracteristicilor identificatoare ale scrisului este tratată pe larg în *Anexa 2*.

Tabelul 2

Sistematizarea caracteristicilor grafice generale

Caracteristica / Nume	E. Stancu	C. Suciu	L. Ionescu	S.A. Golunski	J. Crépieux-Jamin
Gradul de evoluţie a scrisului	O	O	O	•	•
Forma scrisului	O	O	O	•	O
Dimensiunea literelor	O	O	O	O	O
Repartizarea literelor	•	O	•	•	•
Înclinarea literelor	O	O	O	O	•
Coeziunea scrisului (continuitatea)	O	O	O	O	O
Apăsarea traseului (presiunea de execuţie)	O	O	O	O	O
Forma liniei de bază a rândurilor	O	O	O	•	•
Conformaţia scrisului	•	•	•	O	•
Distribuirea semnelor	•	•	•	O	•
Distanţarea semnelor	•	•	•	O	•
Viteza	O	•	O	•	O
Spaţierea	•	•	O	•	•
Direcţia rândurilor	•	•	O	•	•
Orânduirea scrisului	•	•	O	•	O
Plasarea altor semne ale textului	•	•	O	•	•

Experţii, mai ales cei în formare, ar trebui să înţeleagă faptul că deşi aceste tablouri reprezintă sistematizări în materie, acestea nu sunt „tabu". Ei ar trebui, de exemplu, să ştie că J.Crépieux-Jamin împărţise caracteristicile scrisului în 7 genuri subdivizate în 175 de specii, iar P.Humbert oferea, la timpul său un tablou cu 70 de specii! Celebrul expert (de şcoală grafologică) H.Schneickert împărţea caracteristicile scrisului în esenţiale („primordiale") şi caracteristici de ordin secundar; R.M. Mayer făcea o departajare a caracteristicilor unui scris în caracteristici generale (nelegate de diferite litere) şi caracteristici particulare (legate de litere, cifre şi grupările lor); la noi în ţară A. Boia oferă un tablou grafologic al caracteristicilor scrisului, perfect adaptabil necesităţilor expertizei grafice etc.

Nu este exclus ca la împărţirea modernă a caracteristicilor în generale şi speciale, a contribuţiei foarte mare să fi avut Osborn, expert criminalist reputat şi teoretician de excepţie, care a „lucrat" cu un astfel de tabel.

CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Este evident că aceste clasificări au raţiunile lor şi nu s-au făcut la întâmplare. Expertul interesat de o *complexă descriere a scrisului* va trebui să ţină seama de ele, dar să nu le fetişizeze. Ideal, ar fi ca fiecare specialist să facă un efort pentru completarea acestora şi evident ne gândim şi la restructurări, nu numai la subsumări!

Atragem atenţia asupra unui alt aspect, pe care îl considerăm de interes în contextul celor prezentate. Semnalăm faptul că specialişti din alte ţări, în acelaşi domeniu, folosesc pentru descrierea scrisului în litigiu (evident şi a celui de comparaţie) concepte cu care noi nu suntem familiarizaţi.[5]

Avem în vedere, de exemplu *caracteristica de ritm a scrisului*, pe care orice expert grafic influenţat de şcoala grafologică germană îl vizează *în primul rând la o primă analiză grafică*. Printre primii specialişti preocupaţi de această problemă se numără R.M. Mayer, care stabilea ritmul unui scris prin analiza distribuirii presiunii ce manifesta o anumită regularitate. Altfel spus, ritmul ar putea fi definit ca o repetiţie regulată de trasee executate cu aceeaşi presiune. Este vorba de un fel de „motiv" analogic ce apare periodic în derularea unui scris. Pentru experţii grafici de „şcoală germană"[6] această caracteristică este considerată a fi extrem de importantă.

Până şi un expert „psiho-grafolog" ca R.Schermann[7] – contestat ca expert grafic – afirmă: „Scrisul are un ritm propriu hotărâtor de la prima impresie. Într-însul mi se înfăţişează dintr-o dată, plastic sau simbolic, întreaga fire a scriitorului".

Trecând peste exagerările sus-numitului, este absolut clar că pentru o şcoală foarte importantă de expertiză, ritmul scrisului reprezintă o caracteristică sine qua non. Întrebarea este: de ce nu ar fi de interes şi pentru experţii grafici din România?[8] Veridicitatea acestei opinii ar trebui măcar verificată.

Oferim un alt exemplu. Aceiaşi experţi de şcoală germană operează cu noţiunea numită intensitatea impulsului scrisului ce ar putea fi definită ca reprezentând scrierea unui număr de litere fără a ridica instrumentul scriptural de pe hârtie.

Se vorbeşte astfel de o definire a unui scris în raport de:

– impulsul literei adică situaţia în care fiecare literă este scrisă separat;

– impulsul silabei adică situaţia în care mai multe litere sunt scrise separat;

– impulsul cuvântului adică situaţia în care un cuvânt este scris dintr-o mişcare (fig.6).

Considerăm că intensitatea impulsului scrisului nu se confundă cu cea de legătură (continuitate) a acestuia, ci are o notă suplimentară, subtilă, care „scapă" la o primă analiză.

Saudek[9] introduce în analiza scrisului noţiunea de „ajustare" ce exprimă forma unui traseu lăsat pe hârtie de mişcarea mâinii în aer înainte de contactul cu hârtia. „Ajustarea", incipientă sau finală, are forma unei linii arcuite ample ce începe prin duct subţire care creşte treptat în presiune (fig.7).

Am oferit aceste exemple pentru a demonstra că în afara unor sistematizări cu care tinerii experţi sunt familiarizaţi, există şi modalităţi suplimentare de a defini un scris. Problema acestora – şi care este la drept vorbind problema oricărui specialist respon-

---

[5] Pentru ilustrare facem trimitere la *Anexa 3* în care sunt prezentate două expertize cu acelaşi obiect, una efectuată în România, iar cealaltă în Germania.

[6] Privitor la experţii germani, este de remarcat că aceştia sunt vizibil influenţaţi de rezultatele cercetărilor în domeniul grafologiei. Pentru o mai bună înţelegere a se urmări *Anexa 5* care face o paralelă între expertiza grafică şi grafologie.

[7] Schermann R. *Scrisul nu minte!*, Bucureşti, 1931.

[8] Cel puţin pentru grafologii din România ritmul în scris prezintă un mare interes. În acest sens redăm despre ritm şi ritm de bază în scris în *Anexa 6*, din lucrarea: *Grafologia criminologică. Tendinţa criminală în scris*, de Andrei Athanasiu şi Radu Constantin, apărută la Ed.PACO, Bucureşti, în 1996.

[9] Saudek, R. *Experimentelle Graphologie*, Ed. Metzner, Berlin, 1929.

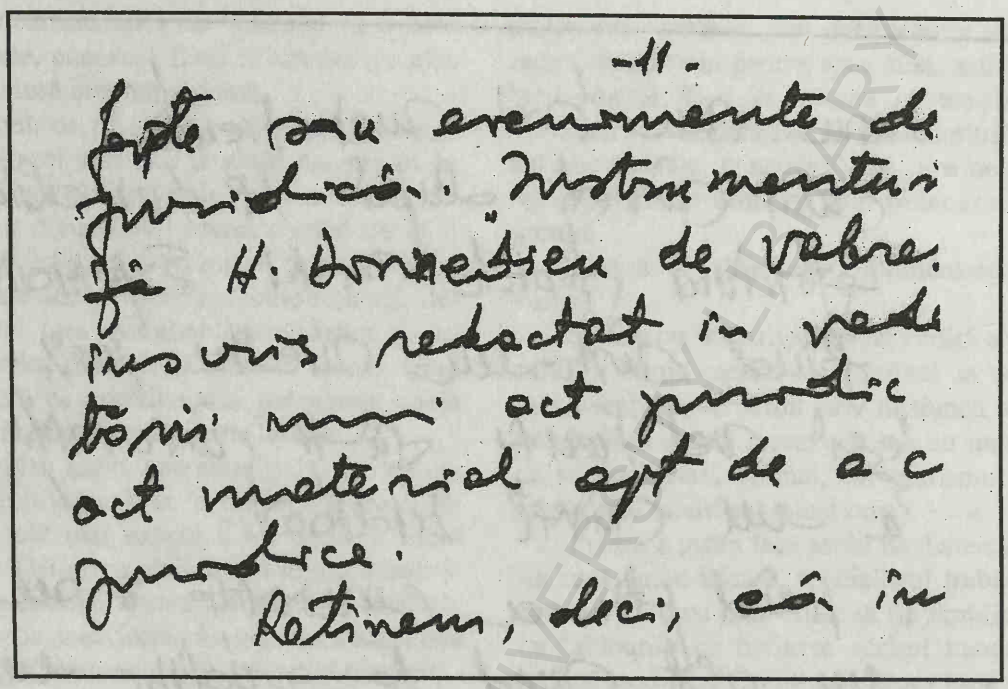

Fig.6. Scris ce reflectă impulsul cuvântului.

sabil – rezidă în „forţa" de a se desprinde din „gravitaţia rutinei" pentru a introduce în tehnicile de examinare elemente noi.

Există, normal, cerinţa ca acestea să fie verificate în prealabil.

Revenind la problema extrem de importantă a definirii scrisului în litigiu trebuie precizat că din punct de vedere metodologic aceasta echivalează cu o „pregătire" a obiectului necunoscut pentru o examinare prin raţionamentul prin analogie cu obiectul cunoscut, care este în cazul expertizei grafice, scrisul autentic sistematizat, redus şi el la nivelul unui obiect de cercetare ştiinţifică. Noţiunea de „obiect" trebuie interpretată sub spectru metodologic ca o individualitate redusă la esenţă, aptă de a fi comparată şi, în acelaşi timp, de a fi un material operant pentru verificarea unei ipoteze. Aceasta este generată în mod logic de orice examinare comparativă.

Trebuie, de asemenea, reţinut că această ajustare a materialului în litigiu, deşi guvernată şi bineînţeles direcţionată de „tabelele" caracteristicilor este absolut dependentă de datele oferite de acesta. Altfel spus, un text va oferi un tablou despre sine însuşi complex sau mai puţin complex, în funcţie de caracteristicile sale. În principiu, un text amplu se va preta la o descriere detaliată, direcţionată în funcţie de o mare diversitate de caracteristici. Un text de mică întindere nu va permite însă o analiză sub toate aspectele, anumite caracteristici neputând fi evaluate.

De asemenea, trebuie reţinut că notele definitorii rezultate din examinarea textului în litigiu trebuie, de la început, privite cu circumspecţie. Caracterul lax al stereotipului dinamic ce stă, în sfera activităţii cerebrale, la baza deprinderii scrisului permite acesteia adaptări la diferiţi stimuli interiori şi exteriori. Astfel, se întâmplă ca, de multe ori, un scris executat la un moment dat să nu reţină în totalitate sau aproape deloc în anumite condiţii, calităţile ce îl individualizează sau altfel spus, notele sale obişnuite.

Expertul va trebui să fie conştient de la început de aceasta. „Tabloul" scrisului în liti-

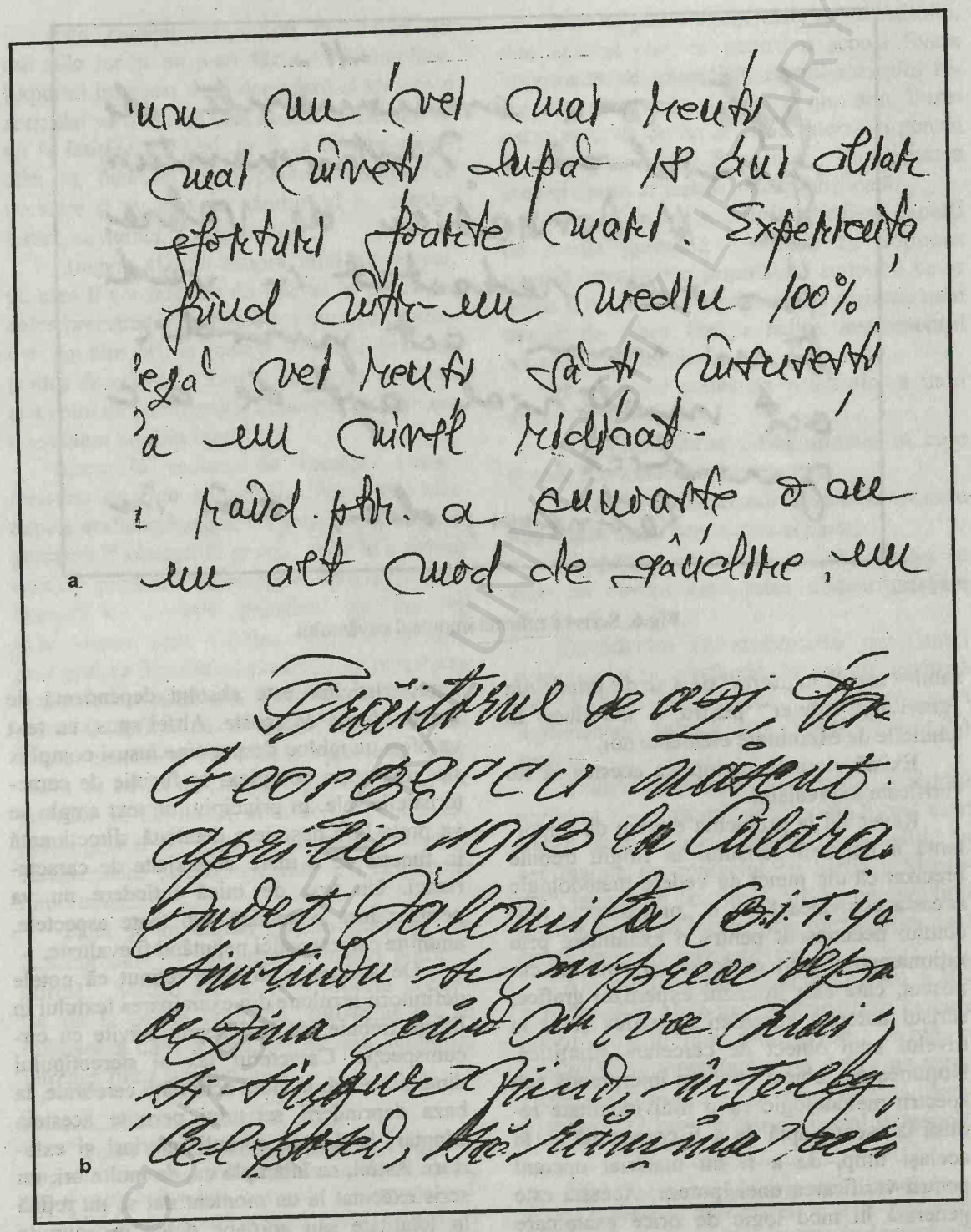

Fig.7. Scris ce reflectă: a) ajustări iniţiale; b) ajustări finale.

giu nu trebuie absolutizat, „bătut în cuie", el putându-se dovedi a fi înşelător.

Va trebui, încă din prima fază a examinărilor, să se opereze cu posibilitatea ca

anumite caracteristici ale scrisului să fi fost modificate, cunoscut fiind că acestea se află într-o strânsă interdependenţă.

Astfel, de pildă, este verificat că o sporire a vitezei scrisului produce un impact în privinţa înclinării acestuia, care se măreşte; o sporire a dimensiunii literelor conduce la o scădere a legăturii acestora etc.

Toate aceste aspecte trebuie reţinute, deoarece în faza evaluării asemănărilor şi/sau deosebirilor ele trebuie luate în calcul, fiind în măsură să contribuie la potenţarea uneia sau alteia dintre ipotezele de lucru.

Pe plan logic, operaţiunile la care ne-am referit echivalează cu o înţelegere, cu o rezumare cât mai exactă a tot ceea ce oferă intuiţia. Definirea scrisului în litigiu constituie reprezentarea abstractă a intuiţiei acestuia, altfel spus transformarea acestui *obiect nou* intrat în sfera cunoaşterii, *într-unul operant*.

3.2.2. Aspecte metodologice cu caracter specific

Examinarea textului/textelor în litigiu urmăreşte, în primul rând, să stabilească notele grafice care îl individualizează, descriere izvorâtă din cerinţa ca obiectul necunoscut ce va fi termen al examinărilor comparative să fie „pregătit" pentru această analiză în sensul abstractizării sale, a unei reduceri la caracteristicile de bază. Cu prilejul examinărilor care se impun în acest scop se va stabili şi dacă grafismul (sau grafismele respective) provin de la acelaşi scriptor şi în plus, dacă textul (sau textele în discuţie) sunt scrise în acelaşi timp sau în momente diferite. De notat că, în funcţie de cazul concret, un text scris ulterior celui iniţial poate reprezenta o adăugire în înţelesul textului art.288 Cod penal sau poate constitui o adăugire ce nu împietează asupra conţinutului original. Precizarea este extrem de importantă, deoarece, în funcţie de o situaţie sau alta, se pot produce sau nu consecinţe de ordin juridic.

Examinările separate ale textului în litigiu conduc volens-nolens şi la alte constatări, dintre care unele se dovedesc a avea un caracter obligatoriu pentru specialist, stabilirea unei situaţii fiind în măsură să canalizeze examinările comparative pe un anumit făgaş. Cu alte cuvinte, constatările la care ne vom referi în cele ce urmează sunt generatoare de ipoteze.

Despre ce observaţii suplimentare este vorba?

O dată cu investigaţia amănunţită a scrisului în litigiu menită să îl reducă la notele sale esenţiale, expertul are misiunea de a stabili dacă acesta reprezintă sau nu un scris ce se desfăşoară normal, ori grafismul respectiv este modificat intenţionat.

Pentru a putea face astfel de distincţii, ce nu sunt deloc uşoare, specialistul trebuie să cunoască şi mai mult chiar să fie familiarizat cu tablourile ce definesc scrisul natural şi scrisul modificat intenţionat. Vom încerca să ne ocupăm, pe rând de aceste două posibile situaţii.

3.2.2.1. Caracteristicile scrisului cu desfăşurare normală

Ar putea fi definit ca *acel grafism realizat în baza unei deprinderi ce se manifestă fără nici o constrângere*.

Se cunoaşte că deprinderea nu este altceva decât o activitate care, prin repetiţie, capătă un caracter de automatizare, ceea ce asigură o optimizare a activităţii respective desfăşurate cu cea mai mică cheltuială de efort. Cea mai înaltă treaptă a unui proces automatizat o reflectă scrisurile evoluate. Considerăm că un grafism realizat pe astfel de baze va însuma toate notele ce definesc scrisul natural. Examinarea unui scris evoluat va pune în evidenţă următoarele caracteristici:

– un aspect de ansamblu dinamic, ce sugerează spontaneitatea gestului scriptural prin care au fost trasate semnele grafice;

– armonia generală a grafismului dedusă din manifestarea constantă a unor note grafice echilibrat distribuite;

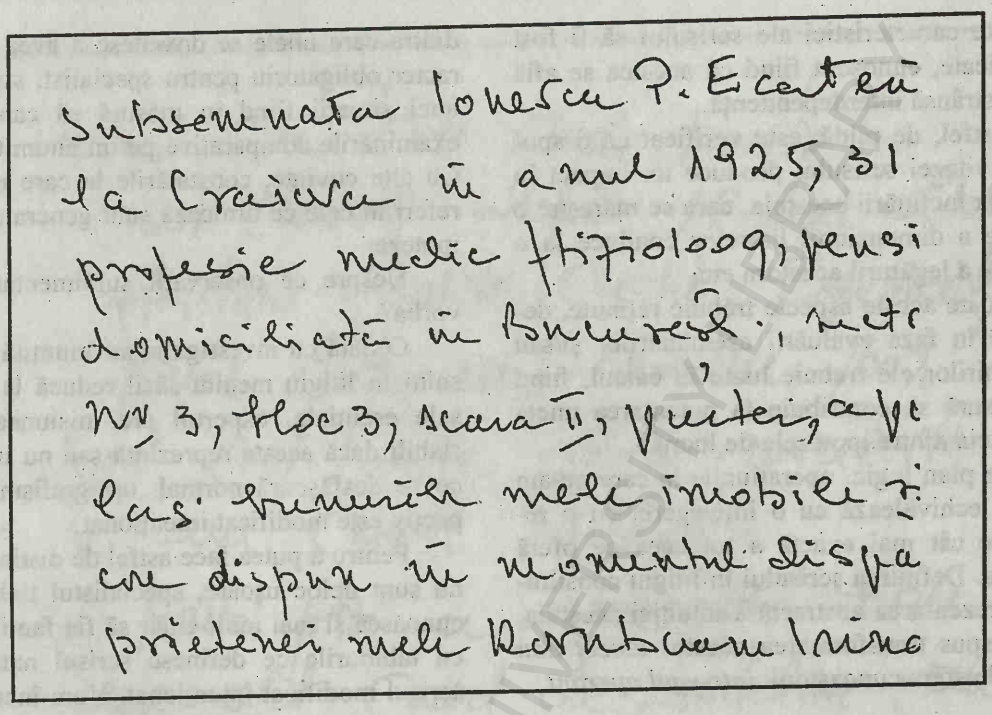

Fig.8. Scris superior cu desfăşurare normală.

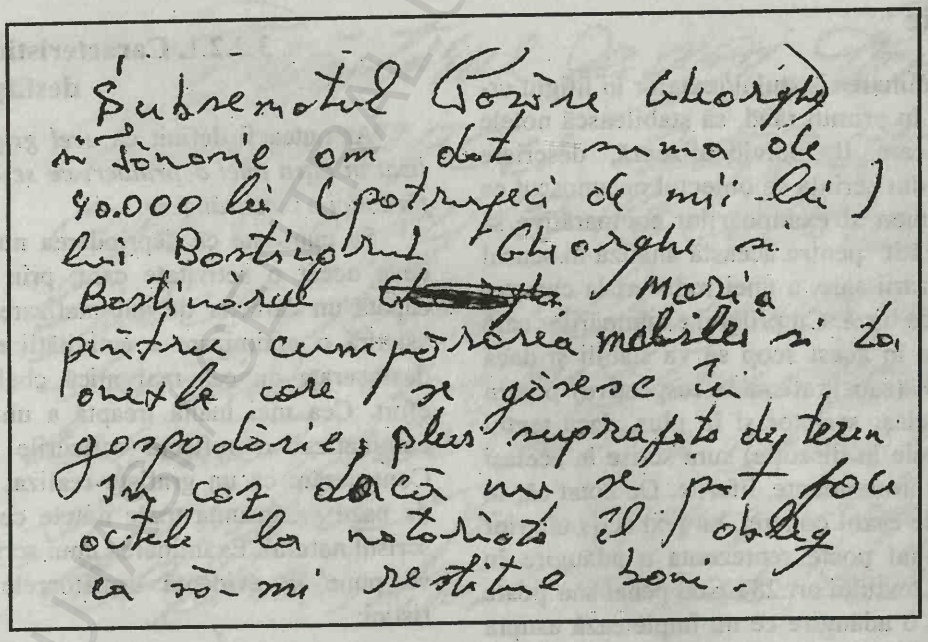

Fig.9. Scris mediocru cu desfăşurare normală.

– o bună sau chiar foarte bună coordonare a scrierii se manifestă în grafisme executate parcă fără efort, în uşurinţa realizării unor ducte de legătură suple, în proporţia armonioasă realizată de dimensiunile semnelor grafice, în lejeritatea de a construi orice

literă sau cifră (indiferent de morfologia acestora), în respectarea unor spaţii ce separă literele între ele, cuvântul de alt cuvânt şi rândul de alt rând ş.a.;

– un traseu nuanţat în care se reflectă impulsurile unui act scriptural aparţinând unui individ ce poartă amprenta vieţii sale într-un fel „caleidoscopică" de la o clipă la alta;

– prezenţa unor detalii de mare finețe ce trădează mişcări extrem de discrete, insesizabile pentru autorul scrisului şi care trădează caracterul de acţiune automatizată a scrisului;

– manifestări combinate ale legii minimului efort şi, după unele opinii, ale influenţei factorului cultural, materializate în stilizări ale semnelor grafice;

– un conţinut de ordin lexical şi ideatic al textului de nivel superior (fig.8).

Dacă, în general, se apreciază că cea mai corectă şi mai complexă imagine a unui scris natural este reflectată de un scris superior evoluat, trebuie arătat că naturaleţea execuţiei este vizibilă şi la celelalte categorii de scrisuri, de nivel mediu sau inferioare.

O serie dintre notele prezentate anterior apar şi la aceste grafisme.

Astfel, scrisurile mediocre pot oferi în multe cazuri o imagine de ansamblu armonioasă. Viteza lor de execuţie, este, deseori, apreciabilă. Semnele componente şi trăsăturile lor de legătură sunt trasate fără reţineri, cu mare precizie. Traseele grafice, deşi de multe ori greoaie, reflectă spontaneitate. Nenumărate detalii fine sunt prezente în morfologia literelor şi cifrelor. Tendinţa vizibilă în unele cazuri de „înzorzonare" a scrisului vine să completeze tabloul unui grafism sincer, executat fără rezerve (fig.9).

La rândul lor, scrisurile de nivel inferior, deşi executate mai încet, cu trăsături conduse, au mai puţină dexteritate, realizează în ansamblu tablouri nuanţate, pline de „viaţă interioară". Experţii îşi imaginează la ce ne referim printr-o astfel de metaforă. Literele şi cifrele chiar dacă rămân tributare, în proporţie mai mare sau mai mică modelului şcolar, reţin deseori elemente morfologice originale şi prezintă detalii fine ce exprimă mişcări scripturale îndelung pregătite prin repetiţie.

Traseele, deşi greoaie, sunt de calibru nuanţat.

Accidentele şi tremurăturile ce apar deseori pe ductele acestor scrisuri sunt o prezenţă explicabilă datorită lipsei de îndemânare a autorilor, care nu sunt familiarizaţi cu actul scrierii. Ele sunt, oarecum, o prezenţă firească la astfel de grafisme şi fac „casă bună" cu erorile de construcţie a unor litere, cu cele gramaticale şi cu limbajul neevoluat relevat de lectura textului. Grupajul acestora, departe de a stârni suspiciuni, vine să creioneze şi mai puternic impresia de execuţie naturală pe care o oferă grafismele respective (fig.10). În plus, expertul are la îndemână mijloacele necesare de a distinge un accident sau o tremurătură a firului grafic survenite natural în procesul scrierii, de elemente asemănătoare rezultate în urma unor operaţiuni de falsificare.

În contextul celor arătate, trebuie precizat că un astfel de efect îl induce la nivelul oricărui scris şi fenomenul de dezorganizare al acestuia, care provoacă o serie de schimbări ale fizionomiei obişnuite a scrisului anterior. Manifestările sale în plan grafic nu se confundă deloc cu simptomele falsului, ci dimpotrivă conferă scrisului respectiv – indiferent de nivelul său de evoluţie – un aspect de naturaleţe desăvârşită în care, printr-un soi de empatie, expertul devine oarecum părtaş la eforturile scriptorului în timp ce îi analizează, cuvânt cu cuvânt grafia.

Tabloul unui asemenea scris este, practic, inconfundabil şi într-un mod paradoxal facilitează enorm interpretarea sa (fig.11).

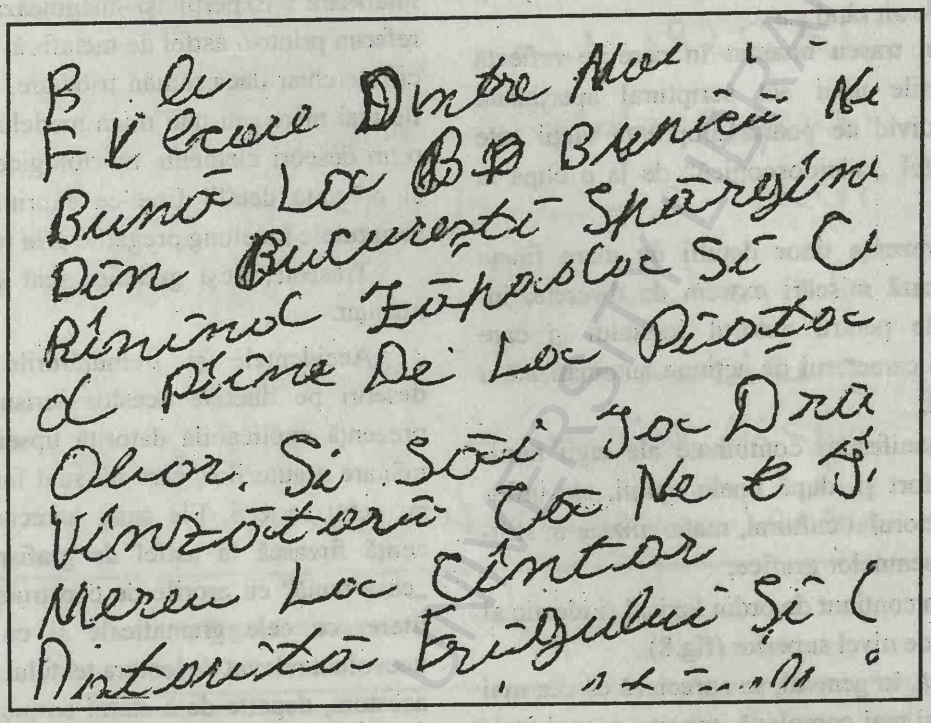

Fig.10. Scris inferior cu desfăşurare normală.

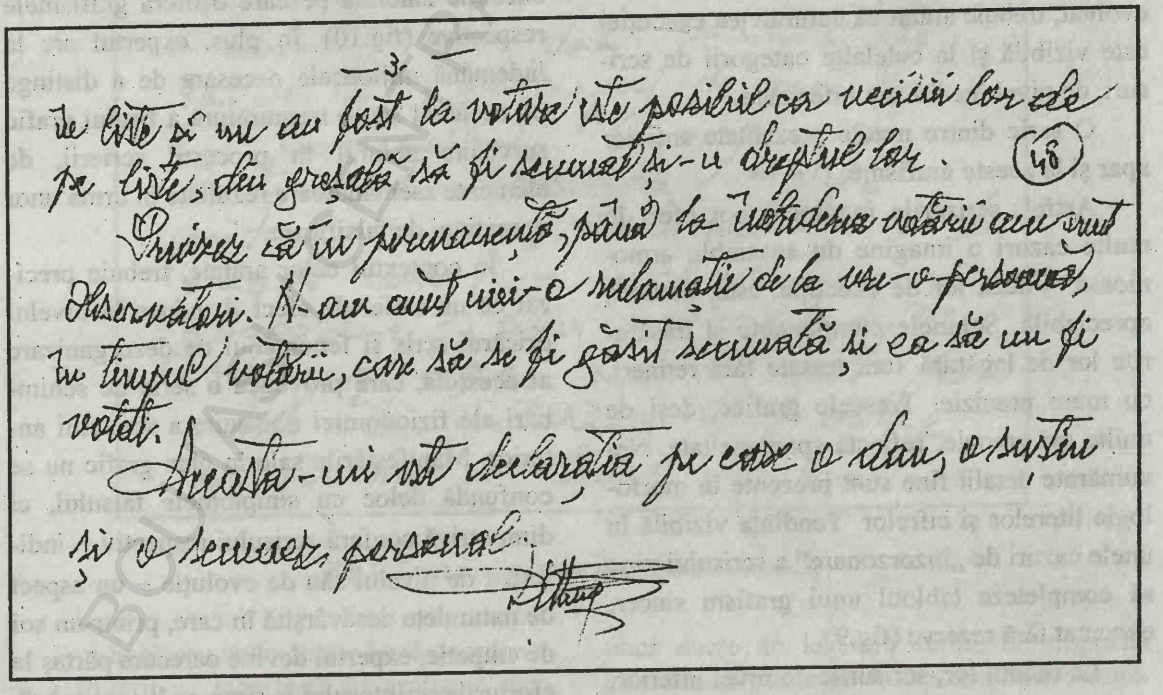

Fig.11. Scris afectat de dezorganizare.

3.2.2.2. Determinarea şi descrierea scrisului deghizat

3.2.2.2.1. Aspecte teoretice. Stereotipul dinamic ce asigură deprinderea de a scrie se caracterizează prin proprietatea de elasticitate care conferă scrisului adaptabilitate la acţiunea diferiţilor agenţi. La impactul cu un asemenea factor, scrisul va suferi anumite modificări, dar va continua să funcţioneze. Cauzele care pot produce schimbări ale scrisului sunt extrem de diverse. S-a încercat o clasificare a acestora folosind drept criteriu asentimentul, atitudinea volitivă a scriptorului. Din acest punct de vedere se apreciază de către mulţi teoreticieni că modificările scrisului sunt voluntare, produse din voinţa autorului sau naturale, adică datorate unor cauze independente de voinţa autorului.

După o opinie, oarecum încetăţenită printre experţii grafici, din categoria scrisurilor modificate intenţionat fac parte: scrisurile deghizate (sau „autodeghizate" termen pe care îl considerăm nepotrivit, tautologic) şi scrisurile contrafăcute prin copiere sau imitaţie.

Precizăm că modificarea intenţionată a scrisului este apropiată de mulţi autori ca o modalitate de fals.

Astfel, de exemplu, E.Locard[10] în lucrarea sa *Tratat de criminalistică* împarte falsurile de documente în cinci categorii:

1) falsul prin alteraţie;
2) falsul prin transferare;
3) falsul prin deformări;
4) textele cu mâna condusă;
5) documentele dactilografiate sau tipografiate.

Ilustrul autor, care era şi un remarcabil practician, considera că falsurile prin deformări sunt comise prin două procedee: imitarea scrisului altuia şi deghizarea propriului scris.

Un teoretician contemporan, E.Stancu[11], notează în acelaşi sens: „Cu excepţia contrafacerilor sau falsurilor totale, principalele procedee de realizare a falsurilor în înscrisuri le reprezintă înlăturarea sau acoperirea unui text, adăugarea de text, modificarea unui semn grafic (literă sau cifră), imitarea unui scris sau a unei semnături, deghizarea propriului scris" (s, n).

O interesantă catalogare a falsurilor, îi aparţine cunoscutului expert şi publicist român H.Stahl[12].

Acesta considera că falsurile se pot realiza prin *altrofalsificare* (atunci când cineva procedează la falsificarea scrisului sau semnăturii altei persoane) şi *autofalsificare* (adică deghizarea propriului scris).

3.2.2.2.2. Comentarii privind procedeul deghizării scrisului. Aceste scurte comentarii au dorit să pună în evidenţă importanţa ce se acordă scrisului deghizat în domeniul expertizei grafice.

După cum este cunoscut, deghizarea scrisului este un procedeu de mascare a propriului scris cu intenţia ca autorul acestuia să nu poată fi identificat. Aşa se explică de ce scrisurile modificate în acest fel nu sunt semnate de scriptorii respectivi sau sunt semnate pe alte nume (reale sau fictive). Deghizarea scrisului poate fi făcută prin multe procedee. Fiecare dintre acestea vizează preschimbarea caracteristicilor unui scris, în aşa fel încât acesta să devină de nerecunoscut. În funcţie de tehnica de deghizare adoptată, scrisul respectiv va căpăta o anumită fizionomie. Pentru a stabili dacă un scris este sau nu deghizat, experţii trebuie să cunoască foarte bine tabloul grafic specific, rezultat în urma folosirii unui procedeu sau a altuia. Iată de ce, considerăm utilă prezentarea pe scurt a principalelor modalităţi de deghizare chiar dacă, pe de o parte, aceste chestiuni se presupun a fi cunoscute, iar pe de altă parte, o astfel de expunere, chiar sumară, depăşeşte, într-un fel, cadrul prezentării unei metodo-

[10] Locard E. *Traité de criminalistique*, Ed.Desvignes, Lyon, 1935.

[11] Stancu E. *Criminalistica*, Ed.Didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1994.

[12] Stahl H. *Grafologia şi expertizele în scrieri. Anonimul-falsul*, Bucureşti, 1926.

logii a expertizei scrisului de mână. Trebuie însă să se aibă în vedere că metodologia de examinare separată a oricărui scris necesită o definire clară a acestuia. În acelaşi timp, dacă examinările relevă faptul că scrisul este deghizat, expertul va trebui să îl „pregătească" pentru examinarea comparativă, să îl descrie sub aspectul şi bineînţeles în limitele componentelor sale naturale. Modul de descoperire a acestora se deosebeşte faţă de situaţia unui scris cu desfăşurare normală. Expunerea următoare are rolul de a veni în sprijinul unor astfel de examinări.

În activitatea practică de expertiză se înregistrează o multitudine de procedee de deghizare a scrisului de la demersuri relativ naive din punctul de vedere al unui specialist în domeniul expertizei scrisului, până la manopere bine concepute, apte să asigure o modificare reală a caracteristicilor unui grafism natural. Această diversitate a modalităţilor de deghizare a scrisului s-ar putea explica prin faptul că o astfel de acţiune are într-un fel un caracter personal, în sensul că fiecare individ ce recurge la mascarea propriului scris are propria sa reprezentare despre o astfel de operaţiune.

Aceasta nu este legată neapărat de gradul de instrucţie sau de nivelul cultural al persoanei. Astfel, cu ocazia efectuării unor experimente în privinţa deghizării scrisului, s-au înregistrat situaţii în care persoane elevate erau într-un fel descumpănite atunci când erau solicitate să îşi schimbe intenţionat scrisul încât autorul acestuia să nu poată fi identificat, în schimb, persoane având un grad de instrucţie cu mult inferior s-au arătat mult mai abile în această privinţă.

Faptul că majoritatea persoanelor nu îşi reprezintă concret modalităţile de deghizare a propriului scris este atestat de mulţi autori de referinţă. De exemplu, L. Ionescu notează în acest sens: „...în majoritatea cazurilor scriptorii au numai o vagă concepţie asupra căilor specifice pe care le vor urma pentru deghizarea scrisului lor, aşa după cum o atestă şi investigaţiile experimentale ale lui H.Pfanne (efectuate pe 590 de cazuri) şi ale lui A.Etman (300 de cazuri)".[13] Ţinând cont de constatările după care gradul de informare al diferitelor persoane în domeniul deghizării este inexistent sau foarte scăzut, va trebui admis că la alegerea unei anumite forme de deghizare stau mai puţin educaţia şi fantezia scriptorului ci, mai degrabă, anumite propensiuni ţinând de psihologia fiecărui individ.

Deşi s-ar părea că deghizarea scrisului este o chestiune pe care fiecare o percepe după propriile lui criterii, cercetătorii acestui domeniu al expertizei grafice au remarcat o trăsătură comună multor procedee de deghizare şi anume preocuparea scriptorilor pentru caracteristicile generale ale propriilor grafisme în detrimentul celor de ordin particular. Referindu-se la deghizarea semnăturii, care în fond reprezintă o varietate a scrisului de mână, D.Sandu constată faptul că: „Specifică rămâne însă modificarea caracteristicilor generale, spre deosebire de contrafacere unde acestea se menţin, iar cele strict individuale se omit"[14].

Interesul pentru caracteristicile generale pare explicabil prin faptul că, la un prim contact cu un scris, acestea reţin, de obicei, atenţia oricărui privitor, nefamiliarizat cu problemele expertizei grafice. Cantonat la acest nivel de percepţie, scriptorul va fi tentat să facă un raţionament greşit. El va atribui uneia dintre caracteristicile generale o valoare mai mare decât o are în realitate, considerând-o ca determinantă pentru întregul aspect al propriului scris. Pornind de la această premisă, respectivul va fi convins că pentru a-şi deghiza în mod satisfăcător scrisul, este suficient să acţioneze asupra caracteristicii „esenţiale" în sensul modificării acesteia. Cea mai bună soluţie îi va apărea înlocuirea particularităţii respective cu opusul ei. Astfel de deghizări sunt frecvent întâlnite. Ne vom opri la cele pe care le considerăm a fi reprezentative pentru acest procedeu.

---

[13] L. Ionescu, *Expertiza criminalistică a scrisului*, Ed. Junimea, Iaşi, 1973, pag.177.

[14] D.Sandu, *Falsul în acte*, Ed. Dacia, 1977, pag.56–57.

3.2.2.2.3. Modalităţi de deghizare a scrisului

A. Deghizarea prin modificarea înclinaţiei scrisului. Obiect al acestei modalităţi de deghizare îl constituie, de obicei, scrisurile drepte şi cele înclinate, adică acele având axele longitudinale ale literelor verticale sau înclinate spre dreapta. În virtutea logicii susmenţionate, autorii unor astfel de grafisme procedează la execuţia unor semne grafice „răsturnate", adică având axele înclinate spre stânga.

Aparent, operaţia pare să fi preschimbat radical aspectul scrisului, dar în realitate, lucrurile nu stau deloc aşa, o analiză complexă punând în vedere faptul că acesta îşi păstrează aproape neschimbate majoritatea caracteristicilor individualizatoare. În afară de modificarea de bază – aceea a axelor – preschimbări survin în privinţa gradului de coordonare a scrisului, ce suferă unele perturbaţii, în privinţa proporţionalităţii semnelor grafice – ce pot prezenta deosebiri în raport de aspectul normal şi în ceea ce priveşte modul de construcţie a literelor, în sensul că răsturnarea axelor poate determina şi unele prefaceri la nivel morfologic.

Se constată, de asemenea, că un astfel de scris nu se confundă cu grafismele ale căror axe sunt *în mod natural* răsturnate. Disocierea se face în baza gradului de coordonare a execuţiei: afectată în cazul scrisului deghizat, bună sau chiar foarte bună la scrisul natural.

Scrisurile deghizate prin răsturnarea axelor prezintă deosebiri clare şi faţă de grafismele la care se remarcă fenomenul de sinistrogirism manifestat în mod natural sau indus, prin scrierea cu mâna stângă. Nota de bază a sinistrogirismului rezidă în faptul că majoritatea mişcărilor prin care se inserează scrisul respectiv sunt orientate pronunţat spre stânga, aspect pus în special în evidenţă de trăsăturile finale ale semnelor grafice. Or, la scrisurile deghizate prin „răsturnarea" axelor longitudinale mişcările predominante nu au un caracter sinistrogir ci sunt orientate spre dreapta.

B. Deghizarea prin modificarea valorii dimensionale a scrisului. Procedeul este adoptat deseori de autorii unor scrisuri având valoare dimensională mică sau mijlocie. Pentru a-şi deghiza scrisul, aceştia vor recurge la trasarea unor semne grafice cu mult mai mari decât cele obişnuite, de obicei, când se urmăreşte redactarea unor texte de mică întindere care să fie vizibile de departe. Mărimea exagerată a dimensionării se combină deseori cu variaţii ale regimului obişnuit al vitezei de scriere, în sensul că aceasta devine sau foarte lentă sau mult mai rapidă decât se prezintă în mod normal.

Astfel de execuţii pot determina modificări ale unor caracteristici ale scrisului (fig.12). Astfel, gradul de coordonare a scrisului poate suferi perturbaţii mai ales atunci când mărirea dimensiunii semnelor grafice este asociată cu o mare viteză de execuţie. Preschimbări pot apărea şi la nivelul altor caracteristici ale scrisului ca: gradul de continuitate al acesteia, forma liniei de bază, particularităţile topografice ş.a. În rest, se constată faptul că celelalte caracteristici ale unui scris deghizat astfel – şi avem în vedere în primul rând particularităţile morfologice ale semnelor grafice – se menţin relativ neschimbate, oferind expertului suficient material pentru examinările în vederea identificării.

Procedeul de deghizare a scrisului prin deformarea sau modificarea unei caracteristici generale a acestuia poate avea ca obiect şi alte note specifice ale grafismului, ca de exemplu forma, gradul de continuitate, nivelul de evoluţie a deprinderii ş.a.

Ca şi în cazurile comentate anterior, schimbările operate la nivelurile respective au impact asupra unor aspecte ale scrisului, dar nu se răsfrâng asupra multor altora. Păstrarea unor particularităţi reunite într-un grup ce asigură caracterul individual al scrisului creează baza obiectivă a unor examinări concludente pentru stabilirea autorului.

Deghizarea scrisului nu se rezumă, însă, doar la procedeul prezentat. Astfel, s-a considerat că un scris ar putea deveni de nerecunoscut dacă semnele grafice care îl compun sunt înlocuite cu litere analoage modelului caligrafic sau tipografic. Se miza, bineînţeles, pe morfologia comună a acestora, în măsură să confere unui text o fizionomie banală, standardizată, lipsită de elemente individualizatoare. Ne vom opri, pe scurt, la principalele modalităţi ale acestui procedeu.

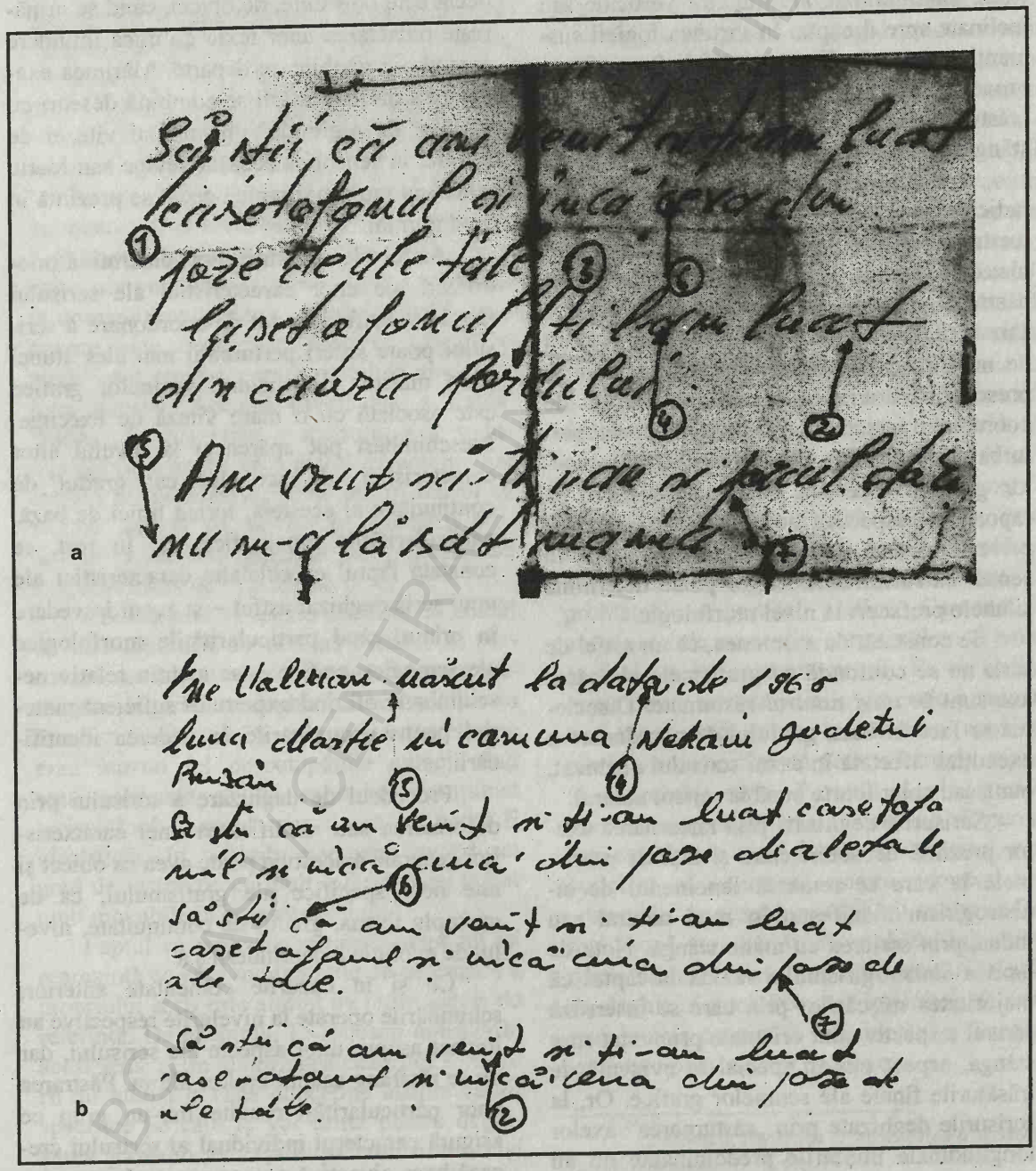

Fig.12. Deghizarea prin modificarea valorii dimensionale a scrisului:
a) textul deghizat; b) scrisul obişnuit al autorului.

C. Deghizarea prin adoptarea unor semne grafice de tip „caligrafic". Se înțelege că o astfel de tehnică de deghizare nu va viza un scris de factură inferioară sau mediocră ale cărei litere sunt deseori tributare modelului școlar, ci va fi aplicată asupra unor grafisme ale căror semne s-au emancipat de sub tutela formelor caligrafice. În intenția autorului unei astfel de deghizări este ca fiecare literă din scrisul natural să fie preschimbată cu litera corespondentă a modelului caligrafic. În realitate, o astfel de „rocadă" nu se realizează perfect niciodată. Care sunt

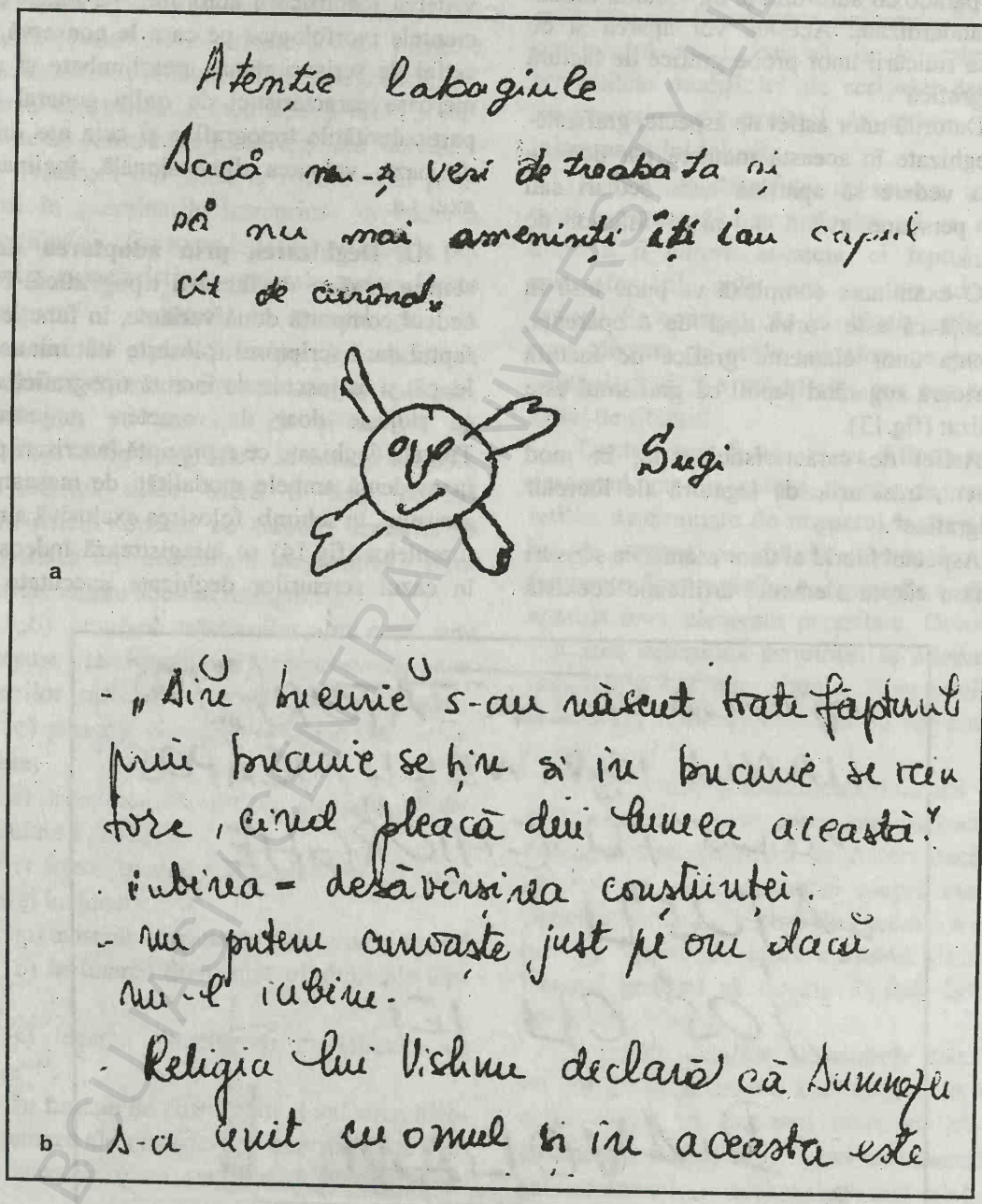

Fig.13. Deghizarea scrisului prin adaptarea unor semne grafice de factură caligrafică: a) textul deghizat; b) scrisul normal al autorului.

motivele? În primul rând, se constată că foarte puţine persoane îşi reprezintă corect semnele grafice de tip caligrafic, literele la care recurg pentru deghizare fiind destul de puţin fidele modelelor reale. Un text alcătuit din astfel de litere va reţine deci foarte multe elemente de ordin morfologic ce aparţin în mod paradoxal autorului şi nu vreunor modele standardizate. Acestea vor apărea şi cu ocazia ridicării unor probe grafice de factură „caligrafică".

Datorită unor astfel de aspecte, grafismele deghizate în această manieră par doar la prima vedere să aparţină unor şcolari sau unor persoane având un nivel inferior de scriere.

O examinare complexă va pune însă în evidenţă că este vorba doar de o aparenţă, prezenţa unor elemente grafice de factură superioară sugerând faptul că grafismul este deghizat (fig.13).

Astfel de caracteristici reţin, în mod frecvent, trăsăturile de legătură ale literelor „caligrafice".

Aspectul hibrid al unor asemenea scrisuri în masa cărora elemente artificiale coexistă cu forme grafice naturale, superioare ca nivel de evoluţie, va permite totodată separarea lor faţă de scrisurile sincere de factură caligrafică.

Sub aspectul grafismelor operante pe care le pot reţine, scrisurile deghizate prin folosirea unor litere caligrafice oferă, de obicei, numeroase posibilităţi de examinare în vederea identificării autorului. Pe lângă elementele morfologice pe care le conservă, la astfel de scrisuri rămân neschimbate şi numeroase caracteristici de ordin general ca: particularităţile topografice şi cele ale liniei de bază, valoarea dimensională, înclinarea axei ş.a.

D. Deghizarea prin adoptarea unor semne grafice de factură tipografică. Procedeul comportă două variante, în funcţie de faptul dacă scriptorul foloseşte atât minuscule, cât şi majuscule de factură tipografică sau se slujeşte doar de caractere majuscule. Textele deghizate ce reprezintă înscrisuri pun în evidenţă ambele modalităţi de mascare a scrisului. În schimb, folosirea exclusivă a majusculelor (fig.14) se înregistrează îndeosebi în cazul scrisurilor deghizate executate pe

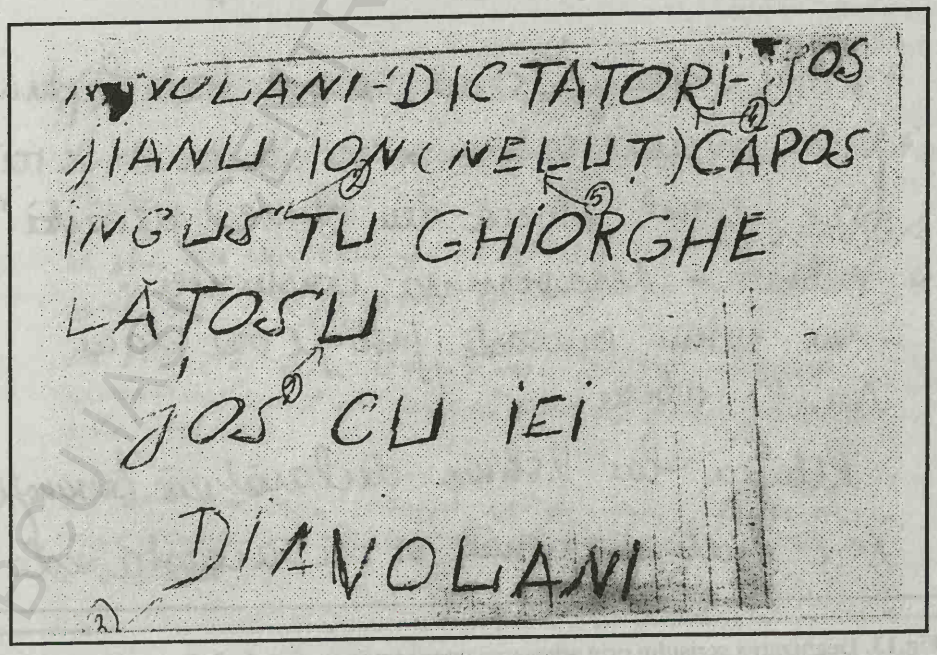

Fig.14. Scris deghizat prin folosirea majusculelor de factură tipografică.

mari suprafeţe de scriere cum ar fi: gardurile, uşile, pereţii. Indiferent de varianta folosită, deghizarea prin acest procedeu va prezenta neajunsul folosirii unor semne grafice având un pronunţat aspect particular (pe care însă autorul le consideră ca fiind în deplină concordanţă cu modelul de tipar) şi a conservării unor caracteristici ale scrisului natural. Astfel, la grafismele deghizate se pot menţine neschimbate: particularităţile topografice, valoarea dimensională, înclinaţia, precum şi elemente de construcţie şi/sau legătură literală.

Acestora din urmă le revine rolul principal în examinările întreprinse în vederea identificării. „Cu toate indiciile pe care le pot furniza caracteristicile generale uneori foarte preţioase" – constată, în această privinţă L.Ionescu – „rolul principal în cercetarea comparativă revine caracteristicilor speciale, bineînţeles cu condiţia ca şi scrisul de referinţă să fie tipografic". În acelaşi context, sus-numitul autor oferă o listă privind principalele aspecte ce trebuie urmărite în activitatea de cercetare a majusculelor tipografice. Dintre acestea reţinem:

„b) numărul trăsăturilor din care sunt compuse literele, ordinea lor şi frecvenţa întreruperilor (ridicările instrumentului scriptural);

c) plasarea elementelor unele faţă de celelalte;

i) orientarea barelor; de exemplu la majusculele T, F, E, A;

l) forma ovalelor şi modul lor de începere şi închidere;

m) existenţa croşetelor incipiente şi finale;

o) înclinarea diferitelor trăsături ale literei;

s) legarea literelor şi modalitatea de unire"[15].

În funcţie de cuantumul şi valoarea identificatoare ale materialului operant, examinarea acestuia oferă şanse mai mari sau mai mici în procesul analizelor pentru stabilirea autorului.

Probleme mari de interpretare şi evaluare creează adeseori scrisurile anonime executate pe suprafeţe neadecvate scrierii prin folosirea unor obiecte de scris atipice. Pe lângă dificultăţile pe care le ridică analiza unor litere executate sub forma unor majuscule de tipar, specialistul va trebui să ia în calcul şi probabilele modificări ale scrisului datorate caracteristicilor suprafeţei de scriere şi ale instrumentului folosit.

În privinţa suprafeţei de scriere, importantă pentru calitatea scrisului nu se dovedeşte a fi *natura* acesteia, ci faptul dacă particularităţile sale sunt sau nu adecvate scrierii. Se constată că, de obicei, grafismele sunt afectate de acele suprafeţe ce prezintă neregularităţi. Ce modificări pot surveni în astfel de situaţii?

Ductele vor fi trasate cu dificultate. Pe parcursul lor vor apărea o serie de neregularităţi determinate de impactul instrumentului de scriere cu diferite obstacole. Sunt frecvente: întreruperile, poligonările curbelor, apariţia unor elemente parazitare. Greutăţile execuţiei determină scriptorul să adopte ad-hoc forme cât mai simple. Elementele de detaliu vor fi abandonate sau nu vor putea fi redate.

În privinţa consecinţelor folosirii unui instrument de scriere atipic este cunoscut că utilizarea unui alt mijloc de scriere decât cel obişnuit se va repercuta şi asupra caracteristicilor scrisului. Viteza de execuţie a acestuia va fi redusă, altfel existând riscul ca întregul grafism să devină ilizibil. Literele vor fi simplificate.

Frecvent, detaliile şi semnele diacritice nu vor putea fi redate. Dificultăţile de execuţie vor fi cu atât mai mari, cu cât instrumentul folosit are – prin caracteristicile sale constructive – o capacitate mai mică de a reda forme ce implică gesturi scripturale de finețe.

[15] L.Ionescu , op.cit., pp.201–203.

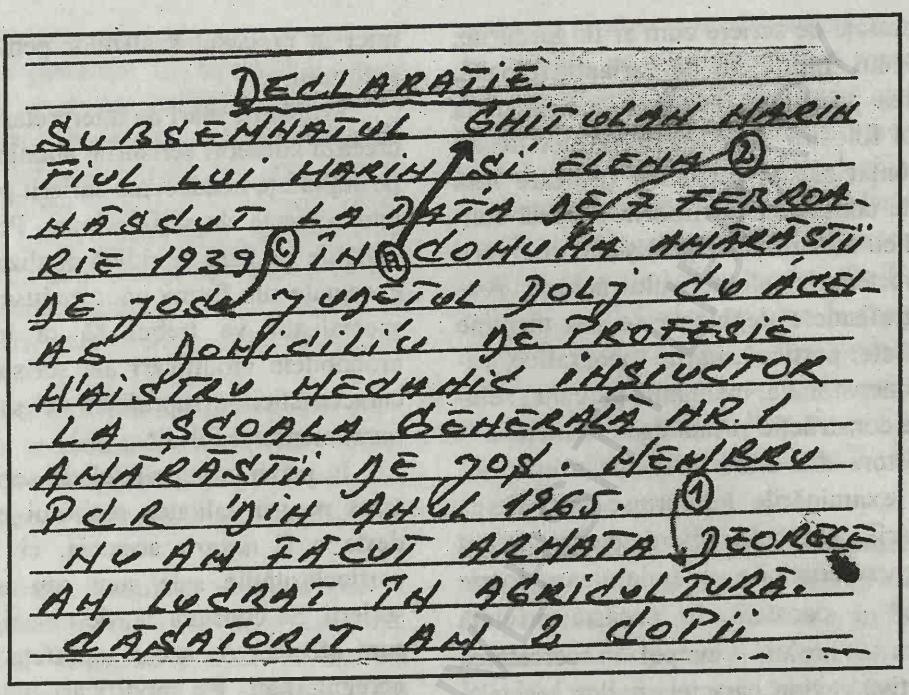
DECLARAŢIE
SUBSEMNATUL GHIŢULAN MARIN
FIUL LUI MARIN ŞI ELENA
NĂSCUT LA DATA DE 7 FEBROA-
RIE 1939 ÎN COMUNA AMĂRĂŞTII
DE JOS JUDEŢUL DOLJ CU ACEL-
AS DOMICILIU DE PROFESIE
MAISTRU MECANIC INŞTUCTOR
LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 1
AMĂRĂŞTII DE JOS. MEMBRU
PCR DIN ANUL 1965.
NU AM FĂCUT ARMATA DEORECE
AM LUCRAT ÎN AGRICULTURĂ.
CĂSĂTORIT AM 2 COPII

Fig.15. Scris natural executat cu majuscule tipografice.

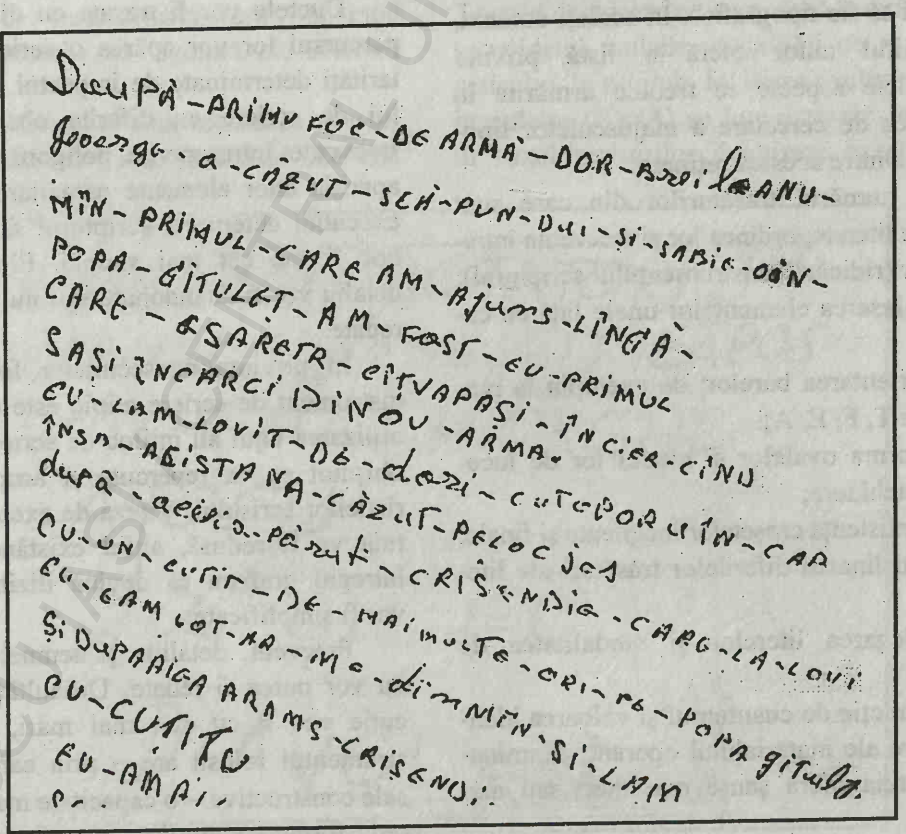
DUPĂ-PRIMU FOC-DE ARMĂ-DOR-BREILEANU-
George-a-CĂZUT-SCĂ-PUN-DUI-ŞI-SABIE-OIN-
MÎN-PRIMUL-CARE AM-AJUNS-LÎNGĂ-
POPA-GITULEŢ-AM-FOST-EU-PRIMUL
CARE-ESARETR-CÎŢVAPAŞI-ÎNCIER-CÎND
SAŞI ÎNCARCI DINOU-ARMA.
EU-LAM-LOVIT-DE-dori-CUTOPORU ÎN-CAR
ÎNSA-ACISTANA-CĂZUT-PELOC JOS
după-acelia-părut-CRIŞENDIE-CARE-LA-LOVI
CU-UN-CUTIT-DE-MAI MULTE-ORI-PE-POPA gitulaţ.
EU-EAM LOT-AR-ME-dimMÎN-ŞI-LAM
ŞI DUPĂ AIEA ARAMS-CRIŞENDI.
CU-CUŢITU
EU-AMAI.

Fig.16. Scris natural cu majuscule având ca autor un semianalfabet.

Scrisurile deghizate prin folosirea unor minuscule şi majuscule redate analog modelului de tipar trebuie distinse de grafismele executate în mod natural într-o astfel de manieră (fig.15). Acestea constituie deseori scrierea de bază a unor persoane sau reprezintă o variantă de scriere de care se folosesc acestea. Se remarcă frecvenţa crescută a unor astfel de grafisme în categoria persoanelor cu studii tehnice (ingineri, desenator tehnic, proiectant, tehnicieni ş.a.). O scriere firească în această manieră reflectă un grad de coordonare mai bun decât un scris deghizat, un grad de continuitate mai mare şi, de obicei, un ritm de execuţie mai rapid.

În ceea ce priveşte deghizarea prin folosirea exclusivă a majusculelor de tipar, aceasta comportă asemănări – uneori dificil de diferenţiat – cu scrisul natural al unor persoane cu un nivel redus de şcolarizare ce scriu în mod curent cu majuscule (fig.16).

E. Deghizarea prin scrierea cu mâna stângă. Se înţelege că la acest mijloc apelează persoanele ce scriu în mod obişnuit cu mâna dreaptă. Ca organ afector în cadrul actului scriptural, mâna, folosită pentru însuşirea deprinderii de a scrie, joacă un rol important în mecanismul ce stă la baza actului grafic.

Se constată că orice afecţiune la nivelul mâinii (leziuni, arsuri, paralizii ş.a.) se repercutează şi asupra caracteristicilor scrisului analizat în astfel de condiţii. Dificultăţile de deplasare ale braţului şi antebraţului, deficienţele de flexare ale mâinii determină frecvent scriptorul să restrângă cuantumul grafismului. Viteza de execuţie scade. În cazul în care actul grafic îi provoacă persoanei respective dureri, presiunea de execuţie se va diminua. Astfel, se înregistrează o micşorare a calibrului firului grafic etc. După cum se observă, orice suferinţă a organului efector produce efecte însemnate în plan grafic. Acestea vor fi cu atât mai serioase în cazul în care o persoană va proceda la scrierea cu cealaltă mână (în speţă, stânga). Scrisul realizat în asemenea condiţii va prezenta un tablou extrem de diferit faţă de grafismul natural (fig.17).

Referindu-se la principalele caracteristici prezentate de scrisurile deghizate prin execuţia cu mâna stângă, prof.dr. E.Stancu arată: „Scrierea cu mâna stângă...la persoanele neexersate se materializează într-un grafism greoi, necoordonat, colţuros..."[16]

La aceste note principale se mai adaugă şi alte fenomene. Astfel, axele literelor devin răsturnate. Presiunea de execuţie creşte. Trăsăturile de unire şi corpul literelor au aspect chircit (chinuit) şi prezintă fenomenul de sinistrogirism (deplasarea spre stânga a ductelor). Caracteristicile topografice, viteza de scriere şi forma liniei de bază a scrierii sunt şi ele, deseori, afectate. Semnele grafice pot înregistra şi unele variaţii în privinţa valorilor dimensionale.

Din grafismul obişnuit se păstrează, în general, forma, precum şi particularităţile de construcţie ale semnelor grafice componente, ce constituie materialul grafic operant al examinărilor în vederea identificării.

Grafismele deghizate prin scriere cu mâna stângă nu se confundă în nici un fel cu cele executate de stângaci (sinistrografie naturală). Acestea au aspect natural în pofida fenomenului de sinistrogirism pe care îl manifestă.

Tabloul oferit de scrisurile deghizate prin scriere cu mâna stângă prezintă elemente analoge cu cel oferit de grafismele afectate de fenomenul de dezorganizare a mecanismului de bază, fapt datorat, în principal, deficienţelor de coordonare înregistrate în ambele situaţii.

În acelaşi timp, între cele două genuri de scrisuri se constată deosebiri dintre care cea de bază se referă la faptul că un scris chiar dezorganizat fiind continuă să reflecte naturaleţea execuţiei, pe când un scris deghizat are un aspect artificial sesizabil.

[16] Emilian Stancu, op.cit., p.426.

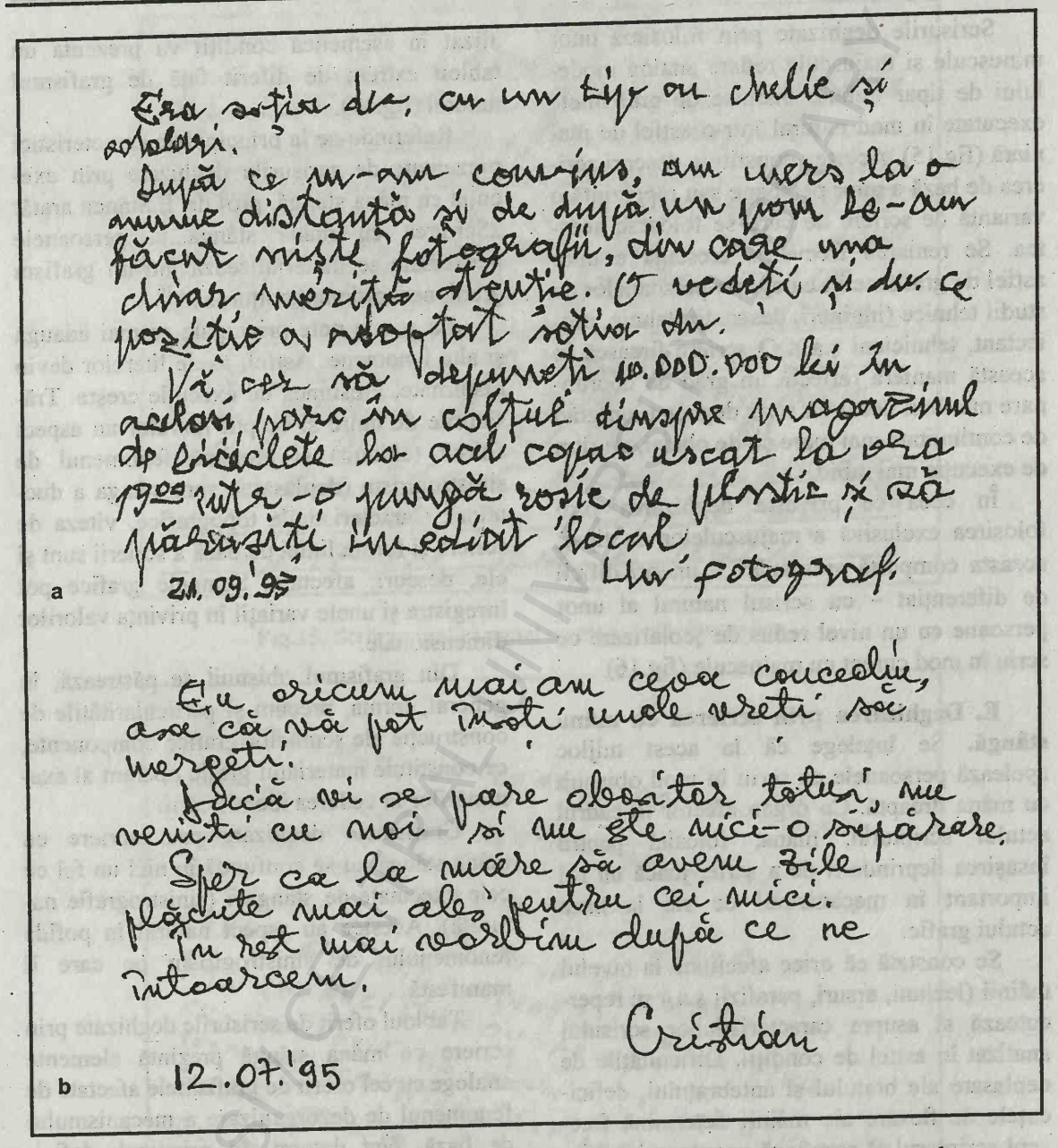

Era soția dv. cu un tip cu chelie și
odolari.
După ce m-am convins, am mers la o
anume distanță și de după un pom le-am
făcut niște fotografii, din care una
chiar merită atenție. O vedeți și dv. ce
poziție a adoptat soția dv.
Vi cer să depuneți 10.000.000 lei în
același parc în colțul dinspre magazinul
de biciclete la acel copac uscat la ora
19⁰⁰ într-o pungă roșie de plastic și să
părăsiți imediat local.
Un fotograf.

a 21.09.'95

Eu oricum mai am ceva concediu,
așa că vă pot însoți unde vreți să
mergeți.
Dacă vi se pare obositor totuși, nu
veniți cu noi și nu este nici-o sipărare.
Sper ca la mare să avem zile
plăcute mai ales pentru cei mici.
În rest mai vorbim după ce ne
întoarcem.

Cristian

b 12.07.'95

Fig.17. Deghizarea prin scriere cu mâna stângă: a) scrisul deghizat; b) scrisul natural.

F. Deghizarea prin simularea unui grafism dezorganizat. O astfel de inițiativă nu poate aparține decât unui scriptor cu posibilități grafice superioare, în expertiza scrisului fiind cunoscută regula după care o persoană cu un scris evoluat poate proceda la o execuție care să sugereze un nivel mai scăzut decât în realitate, în timp ce un scriptor cu un grad inferior de evoluție grafică nu poate fi autorul unui scris care să prezinte un nivel superior de perfecționare a deprinderii. Se înțelege, de asemenea, că la o formă de scris aparent dezorganizat va apela doar o persoană al cărei grafism natural nu relevă un astfel de fenomen.

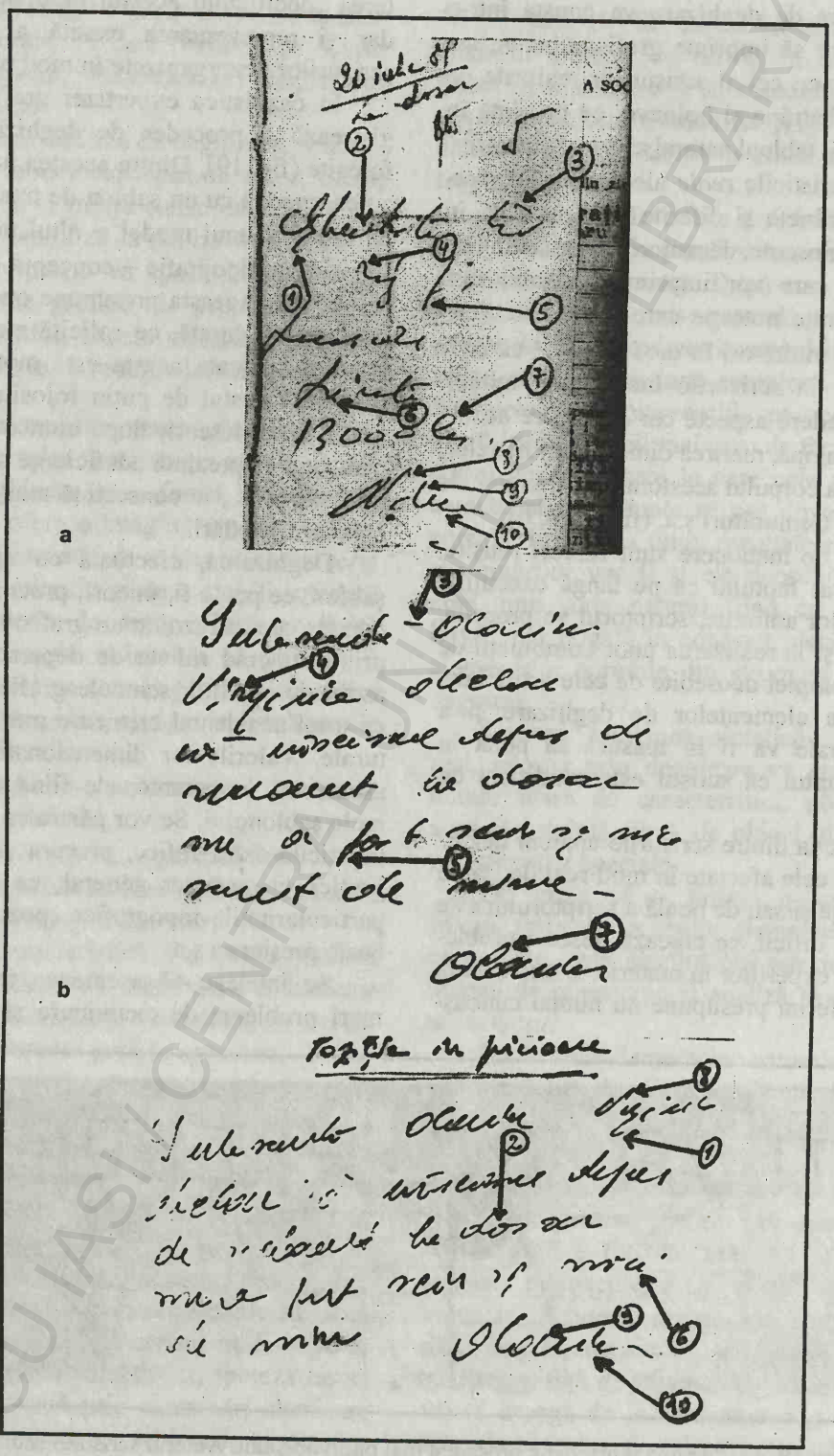

Fig.18. Deghizarea prin simularea unui scris dezorganizat: a) scrisul deghizat; b) scrisul natural.

Acţiunea de deghizare va consta într-o execuţie care să imprime grafismului un aspect similar cu cel al scrisurilor realizate de persoanele bătrâne şi bolnave, ce prezintă în mod obişnuit tabloul natural al dezorganizării.

Caracteristicile *reale* ale scrisurilor marcate de bătrâneţe şi diferite boli nu sunt, în general, cunoscute de autorii unor astfel de operaţiuni, care vor imprima scrisului respectiv anumite note pe care doar ei le consideră – de multe ori în mod greşit – că ar fi prezente şi în scrisurile luate drept model. Avem în vedere aspecte ca: dispunere dezordonată în pagină, mărirea dimensiunii literelor, deformarea corpului acestora prin frângeri ale arcurilor şi tremurături ş.a. (fig.18, a, b).

Astfel de manopere sunt rareori reuşite, lucru datorat faptului că pe lângă execuţiile de felul celor amintite, scriptorul va proceda, involuntar şi la realizarea unor combinaţii de trăsături complet deosebite de cele artificiale. Coexistenţa elementelor de deghizare şi a celor naturale va fi în măsură să pună în evidenţă faptul că scrisul este modificat cu intenţie.

Distincţia dintre scrisurile aparent dezorganizate şi cele afectate în mod real de starea de bătrâneţe şi/sau de boală a scriptorului este un demers dificil, ce creează deseori probleme mari şi experţilor în materie. Disocierea la care ne referim presupune nu numai cunoaşterea specificului acestui mod de deghizare, dar şi reprezentarea exactă a fizionomiei scrisurilor dezorganizate în mod natural.

În cazuistica expertizei grafice se înregistrează şi procedee de deghizare mai rar folosite (fig. 19). Dintre acestea notăm deghizarea operată cu un şablon de trasat litere sau cu ajutorul unui model – altul decât cel caligrafic sau tipografic – conceput de persoana respectivă. Aceasta presupune operaţiuni migăloase, de durată, ce solicită atenţia executantului şi poate acesta este motivul pentru care sunt destul de puţin folosite, anonimografii fiind deseori, după cum s-a constatat, persoane ce prezintă „deficienţe sau disarmonii psihice“[17] , în consecinţă mai puţin dotate cu simţul răbdării.

Deghizarea, efectuată cu ajutorul unui şablon, ce poate fi, uneori, procurat chiar din comerţ, are ca rezultat un grafism caracterizat printr-un grad ridicat de depersonalizare. În astfel de condiţii, semnele grafice vor reţine cu totul accidental elemente morfologice naturale. Valorile lor dimensionale vor fi, de asemenea, inoperante, ele fiind date de formele şablonului. Se vor păstra ca atare caracteristicile extragrafice, precum şi unele note grafice cu caracter general, ca de exemplu particularităţile topografice, poziţia liniei de bază, presiunea ş.a.

Se înţelege că asemenea texte creează mari probleme de examinare şi interpretare

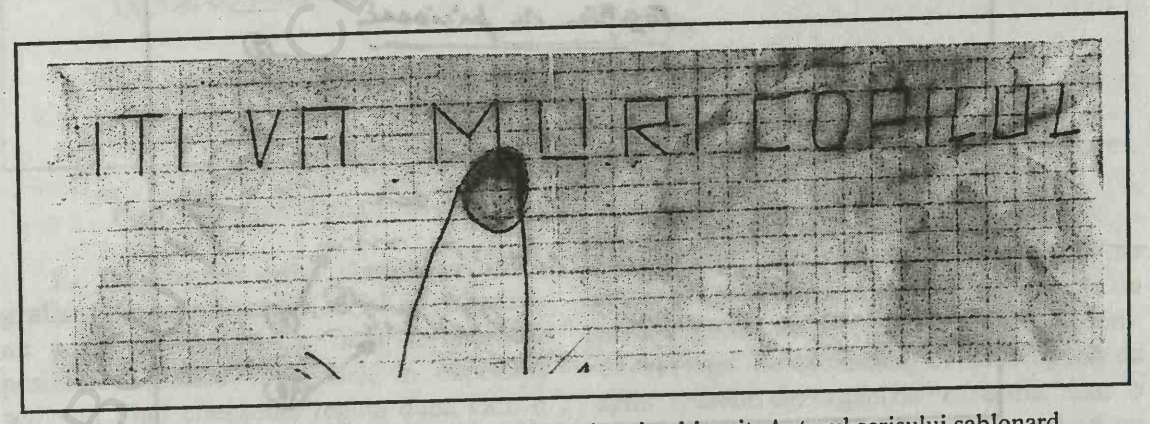

Fig. 19. Text deghizat printr-un procedeu mai puţin obişnuit. Autorul scrisului şablonard a fost foarte greu de identificat.

[17] V. prof.dr. E.Stancu, op.cit. p.427.

datorită cuantumului extrem de redus al materialului operant pe care îl oferă. În aceste condiţii, frecvent, identificarea scriptorului nu este posibilă.

Cealaltă modalitate de deghizare, prin folosirea unui model conceput de autor, oferă, în principiu, mai multe şanse de reuşită expertului prin faptul că la realizarea modelelor respective scriptorul va apela, involuntar, la unele elemente grafice ale propriului scris, creându-se, astfel, bazele materiale ale unui început de studiu în vederea identificării.

3.2.2.2.4. Descrierea scrisului deghizat. Prezentarea aspectelor specifice pe care le capătă scrisurile deghizate într-o formă sau alta este în măsură să ofere o imagine a posibilităţilor pe care le au experţii de a identifica un scris modificat cu intenţie şi de a stabili totodată procedeul folosit de autor. Dacă ar fi să facem tentativa de a încerca să operăm o sinteză a notelor pe care le prezintă scrisurile deghizate, s-ar putea ajunge la următoarele aspecte comune:

– deficienţe de coordonare;
– aspect artificial;
– ritm de execuţie, în general, lent;
– lipsa manifestării variabilităţii naturale în privinţa morfologiei literelor.

Ultima caracteristică s-ar putea traduce prin uniformitatea de construcţie a literelor asociată cu coexistenţa modelelor cu aspect formal şi a semnelor grafice spontane.

Un astfel de tablou extrem de general al scrisurilor deghizate nu este evident suficient pentru a defini un grafism drept un scris deghizat. El se poate însă dovedi operant în primele faze de analiză a grafismului în litigiu sub acest aspect. Eventuala descoperire a caracteristicilor prezentate trebuie să pună în gardă specialistul că scrisul în discuţie ar putea fi modificat intenţionat, ipoteză ce se cere a fi verificată prin examinări ulterioare în care se va opera cu tablourile grafice pe care le determină fiecare modalitate de deghizare.

O dată stabilit faptul că un scris este deghizat şi prin ce procedeu, expertul va trebui să descopere şi să sistematizeze într-o descriere unitară elementele proprii scrisului natural ce s-au păstrat în masa scrisului în litigiu.

Acestea se dovedesc a fi indispensabile unei examinări comparative cu scrisul normal al prezumtivului autor. După cum s-a arătat, pregătirea unui scris natural, prin funcţia abstractizării, în vederea examinărilor comparative este o operaţiune complexă şi dificilă. Se înţelege că intervenţiile pe această linie vor fi incomparabil mai greu de făcut în cazul scrisurilor deghizate la care cele mai multe caracteristici evidente se pot dovedi factice, nereale. În acelaşi timp, rezultatele finale ale examinărilor vor fi şi ele deosebite, descrierea unui scris natural fiind cu mult mai largă, mai bogată în conţinut, decât aceea a elementelor naturale din structura unui text deghizat.

Rareori, imaginea sintetică a scrisului real, mascat prin deghizare va cuprinde un număr mare de caracteristici, ponderea în această privinţă fiind, de obicei, deţinută de caracteristici speciale.

Se reţine că o sinteză a scrisului în litigiu, respectiv a acelor elemente spontane conservate, este absolut obligatorie. Prin ce tehnici de observaţie şi analiză se realizează acest lucru?

Depistarea elementelor naturale ale scrisului existente în masa grafismului deghizat se face prin investigaţii ce se desfăşoară pe mai multe direcţii.

Una dintre acestea urmăreşte descoperirea acelor semne grafice sau elemente de semne grafice (sedile, bara lui „t", suprasemnele minusculelor „â" şi „ă") trasate involuntar de autorul scrisului în baza funcţionării propriei deprinderi scripturale. Acestea se disting, faţă de literele deghizate prin faptul că derogă de la caracteristicile constructive ale acestora şi reflectă totodată, spontaneitatea execuţiei. Facem o precizare deosebit de importantă şi avem în vedere constatarea că, în mod frecvent, semnele grafice repre-

zentând cifre sunt uşor deghizate sau nu sunt supuse acestei manopere. În mod obişnuit, printre semnele grafice trasate fără reţineri se numără şi cifrele. În situaţia în care acestea sunt bine particularizate, ele se constituie într-un material comparativ valoros în vederea identificării autorului scrisului deghizat. Mari valori identificatoare pot prezenta şi elementele componente ale unor litere, mai ales în cazul în care acestea reprezintă adevărate „idiotisme" grafice (elemente morfologice extrem de originale caracteristice pentru un anumit scriptor).

O altă direcţie de examinare ce vizează, de asemenea, depistarea a cât mai multor elemente din scrisul natural al autorului textului deghizat are ca obiect semnele grafice deghizate. Acestea vor fi analizate sub toate aspectele privind morfologia lor în vederea relevării acelor elemente de construcţie pe care un semn grafic, deşi deghizat, le poate păstra. Descoperirea unor asemenea elemente presupune cunoaşterea perfectă a impactului pe care îl are asupra unui scris o manoperă de deghizare printr-un procedeu sau altul. Astfel, de exemplu, dacă se constată că deghizarea

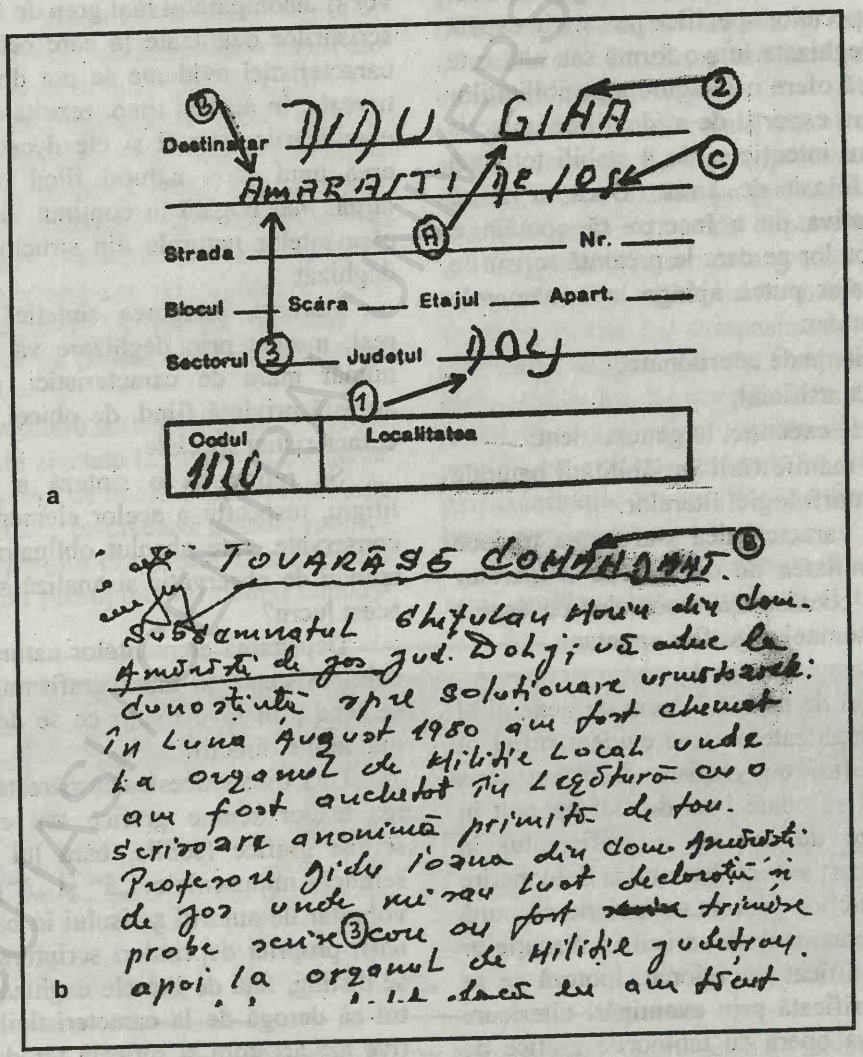

Fig.20. Deghizarea scrisului prin adaptarea unor semne grafice de factură tipografică: a) textul deghizat; b) scrisul normal al autorului.

s-a făcut prin scrierea cu mâna stângă, expertul avizat asupra problematicii va şti că acest procedeu nu afectează dimensiunea literelor, proporţionalitatea acestora, poziţia punctului de atac ş.a. Pus în situaţia de a depista elementele grafice naturale păstrate într-un text deghizat, marcat de fenomenul de sinistrogirism, specialistul se va opri asupra aspectelor menţionate.

În acest demers el este ajutat, deseori, de însuşi autorul deghizării! Astfel, se întâmplă, deseori, ca acesta, convins că scrie în manieră caligrafică sau tipografică, să introducă printre elementele de deghizare şi forme ce îi aparţin şi care nu au nici o legătură cu modelele alfabetice respective pe care şi la aminteşte vag. Oferim, în acest sens, un exemplu. O persoană îşi deghizează scrisul, înlocuind literele minuscule şi majuscule cu semne grafice executate în credinţa sa în varianta majusculelor de tipar, dar procedează la redarea mai multor litere într-o formă personală. Astfel, majuscula „A", care în varianta tipografică are partea superioară unghiulară avea conturul arcadat ca în propriul său scris, iar majuscula „N" era trasată într-un mod personal, particular, analog majusculei „H" de tipar (fig. 20).

Se constată că în mod frecvent literele unui text deghizat sunt deseori doar parţial modificate. Pentru a decela structura originală (cât a mai rămas) a unor astfel de semne grafice de formele ce reprezintă un adaos artificial, grafologul şi expertul grafic, R.Schermann propune ca specialiştii să refacă textul scris denaturat prin conturarea cu linii punctate a formelor adăugate în scopul deghizării. După opinia sa, în urma unei astfel de operaţii, expertul va fi pus în situaţia de a „lucra" pe un text foarte apropiat de scrisul obişnuit al autorului, singura condiţie a reuşitei fiind eliminarea figurilor alcătuite din linii punctate ce reprezintă elemente de deghizare. Prezentăm în figura 21 o reproducere a sus-numitului autor, reprezentând un cuvânt deghizat, dar interpretabil prin omiterea liniilor punctate.

A treia direcţie de căutare a elementelor caracteristice scrisului normal al autorului textului în discuţie se îndepărtează de studiul semnelor grafice pentru a lua în calcul aspecte ca: posibilitatea ca scrisul deghizat să „conserve" unele din caracteisticile de ordin general ale scrisului autorului (de exemplu, particularităţile topografice), tipul de hârtie şi de instrument scriptural folosite ce ar putea trăda uzanţe proprii autorului, caracteristicile limbajului şi ale topicii ş.a.

În urma examinărilor prezentate vor fi depistate, analizate şi evaluate elementele grafice proprii autorului, care constituie baza materială a unui început de studiu în vederea identificării. Sanşele de rezolvare a problemei prin formularea unui răspuns cert, de tip pozitiv sau negativ depind în mod direct de cuantumul şi valoarea identificatoare ale materialului grafic respectiv. Determinarea acestuia este însă o chestiune complexă, dificilă ce incumbă expertului.

Din categoria scrisurilor modificate intenţionat fac parte şi acelea realizate prin copiere sau imitaţie. După cum se va vedea, acestea se deosebesc destul de mult de scrisurile deghizate cu care au totuşi o notă comună şi anume aspectul general artificial.

Expertul va trebui să recunoască un scris copiat sau imitat, lucru ce este posibil datorită

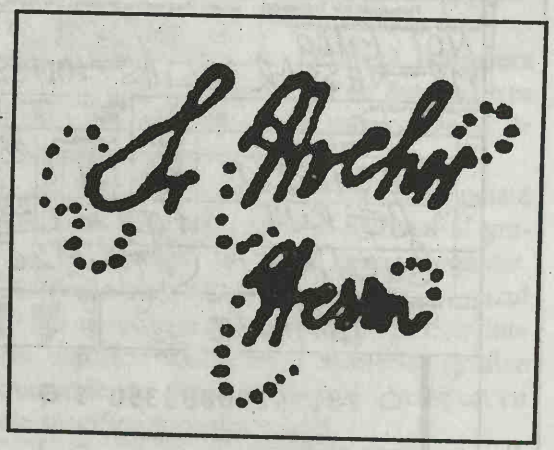

Fig. 21. Cuvânt deghizat, refăcut la forma originală prin relevarea adaosurilor datorate modificării intenţionate a scrisului.

faptului că procedeele de fals folosite imprimă anumite particularităţi textelor respective. Prin ce se caracterizează astfel de falsuri, se va vedea din scurta expunere ce urmează, pe care o considerăm necesară în contextul problemelor de care ne ocupăm, deşi este de presupus că aspectele la care ne vom referi sunt cunoscute.

3.2.2.3. Determinarea şi descrierea scrisului copiat

În practica de expertiză se constată că scrisurile falsificate prin copiere sunt destul de rar întâlnite, lucru ce se explică prin dificultatea de a contraface prin acest procedeu texte de întindere mai mare. Copierea se

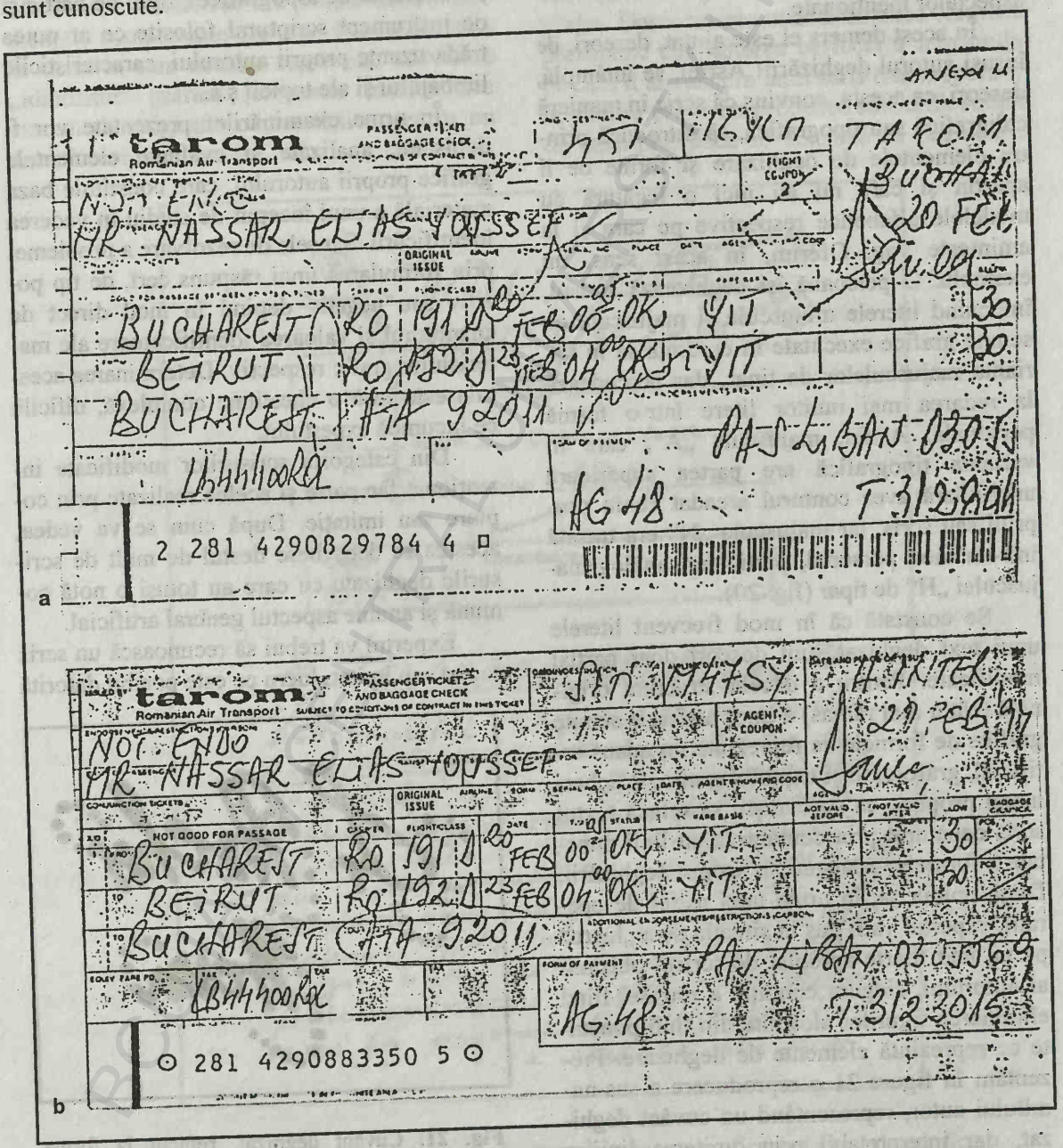

Fig.22. Scris falsificat prin copiere: a) text contrafăcut; b) text folosit ca model.

pretează doar la falsificarea unor grafisme scurte, de felul unor menţiuni ca „Sunt de acord", „Bun şi aprobat", „Primit suma" etc. Aceasta explică de ce procedeul este folosit în mod curent la falsificarea semnăturilor ce au un cuantum grafic redus, comparabil cu cel al unui cuvânt.

Prin copierea scrisului se înţelege reproducerea semnelor grafice ale acestuia prin urmărirea fidelă a traseelor respective cu ajutorul unui instrument scriptural.

Operaţia poate fi efectuată direct sau indirect. La primul procedeu, hârtia pe care urmează să fie executate literele respective se aşază în poziţia dorită deasupra actului pe care se află scrisul ce serveşte drept model. Apoi, ambele suprafeţe de scriere sunt plasate în direcţia unei surse de lumină, cel mai simplu pe geamul unei ferestre sau pe un postament transparent iluminat de dedesubt.

Sub acţiunea luminii, grafismul model devine vizibil şi pe hârtia de deasupra. Folosindu-se de un instrument scriptural, plastograful va reda direct imaginea respectivă.

Copierea poate fi realizată şi indirect, procedeu ce comportă două faze de execuţie. Prima constă în realizarea unui traseu de ghidare pe suprafaţa actului pe care se reproduce semnătura. Acesta poate fi obţinut prin mai multe mijloace, dintre care cele mai frecvente sunt: imprimarea prin intermediul hârtiei copiative sau crearea unor urme (şanţuri) de presiune. În a doua etapă, conturul avut la dispoziţie este repasat cu cerneală sau cu pastă. Când modelul a fost creat cu ajutorul hârtiei carbon sau cu creionul se procedează la înlăturarea trăsăturilor respective prin ştergerea cu guma.

Menţiunile scurte ce fac obiectul copierii se prezintă uneori în alcătuirea dorită de falsificator şi ca atare ele vor fi redate printr-o singură operaţiune de felul celor descrise anterior. În situaţia în care o astfel de menţiune nu apare gata construită în forma vizată de falsificator, acesta va putea proceda la confecţionarea ei printr-o acţiune convergentă de copiere şi colaj. Grafismul respectiv va fi obţinut prin juxtapunerea unor cuvinte copiate sau în cazul în care acestea lipsesc prin formarea lor cu ajutorul unor litere separate. Astfel de operaţiuni sunt extrem de anevoioase, iar grafismele obţinute au un pronunţat aspect artificial, raţiuni pentru care ele sunt rar utilizate.

Procedeele de copiere se rezumă la acţiunea oarecum mecanică de urmărire, trăsătură cu trăsătură a unor trasee nefamiliare falsificatorului. În cursul operaţiunii, acesta nu va uza de propriile deprinderi scripturale. Viteza de deplasare a instrumentului scriptural va fi redusă din dorinţa de a nu comite vreo eroare. Presiunea de execuţie va fi relativ uniformă, deosebindu-se mult de traseele naturale caracterizate, în general, printr-o presiune nuanţată.

Toate aceste aspecte vor imprima grafismului obţinut prin copiere un aer static „desenat" lipsit de dinamism, net deosebit de naturaleţea afişată de orice scris sincer, indiferent care ar fi gradul său de evoluţie (fig.22).

Neconcordanţele între scrisul contrafăcut şi cel autentic al titularului respectiv nu se vor limita numai la caracteristicile de execuţie, ci vor viza adesea şi modul de construcţie al literelor, falsificatorul nereuşind, de obicei, să reproducă fidel toate particularităţile morfologice ale semnelor grafice, interesul său fiind concentrat asupra formei generale a acestora.

Când copierea a fost indirectă, manopera de fals va fi pusă în evidenţă de descoperirea traseului de ghidare sau a urmelor lăsate de încercarea de a-l înlătura.

În cazurile în care copierea este asociată cu tehnici de colaj, aspectul artificial al grafismului rezultat va fi şi mai pronunţat. Trăsăturile de legătură dintre litere, în cazul în care se recurge la construirea unor cuvinte prin copierea succesivă a semnelor grafice structurale vor prezenta deosebiri în raport cu cele specifice scrisului model.

În fine, în unele situaţii, dovada absolută a falsului prin copiere va fi dată de coincidenţa formală, până la suprapunere, a grafismelor în litigiu a întregii menţiuni sau a

unor cuvinte izolate din alcătuirea acesteia cu grafisme corespondente de autenticitate certă.

O astfel de coincidenţă sfidează variabilitatea naturală pe care actul scriptural o manifestă în fiecare moment şi care face ca mai multe grafisme de acelaşi fel executate de titular, în serie, să prezinte unele deosebiri între ele.

Autorul unui fals prin copiere nu poate fi stabilit, plastograful limitându-se la trăsături picturale. Acestea nu reţin nici un element grafic propriu autorului care să constituie baza materială a unei examinări comparative în vederea identificării.

Faptul că un scris este contrafăcut prin copiere poate fi stabilit chiar în faza examinării separate a textului în litigiu. Nu este însă deloc recomandabil ca o astfel de constatare să se bazeze doar pe analiza de ordin intrinsec, existând riscul unor erori. Chiar dacă examinarea textului incriminat îi creează specialistului convingerea că acesta a fost realizat prin copiere, este însă necesară compararea sa cu scrisul necontestat al titularului.

Numai în baza unei astfel de confruntări se va putea conchide cu toată responsabilitatea dacă scrisul în litigiu este sau nu un fals. Apare, astfel, chiar din faza examinării separate cerinţa de a se proceda la o descriere a materialului grafic în discuţie, determinarea caracteristicilor acestuia fiind necesară pentru examinarea comparativă.

Spre deosebire de scrisurile cu desfăşurare normală şi de cele deghizate a căror descriere cuprinde note naturale, în cazul scrisurilor suspecte de a fi fost copiate, definirea acestora se va face prin însumarea caracteristicilor rezultate în urma operaţiei de falsificare. În primul caz, expertul va obţine în urma analizelor separate o sinteză reală a obiectului necunoscut; în a doua situaţie acesta va fi reprezentat de un grup de atribute factice care însă îl individualizează.

Este o distincţie uşor de înţeles care va trebui avută în vedere cu ocazia examinărilor comparative.

3.2.2.4. Determinarea şi descrierea scrisului imitat

Aspectele metodologice particulare întâlnite la examinarea separată a scrisurilor copiate (mai bine zis suspectate de a fi fost contrafăcute astfel) se regăsesc şi la analiza grafismelor suspecte de falsificare prin imitaţie.

La acest gen de fals, situaţiile se prezintă – după cum se vede – ceva mai nuanţat în funcţie de faptul dacă avem de a face cu imitaţia servilă sau cu una liberă. Dorim să facem o precizare. Distincţia, acceptată în teorie, care se face în ceea ce priveşte procedeul de fals prin imitaţie se dovedeşte a fi destul de inoperantă în activitatea practică de expertiză, cazuistica dovedind că cele mai multe contrafaceri realizate prin imitaţie au oarecum un caracter hibrid în sensul că scriptorii respectivi nu se conduc după un criteriu de falsificare clar, ci adoptă o tehnică în care imitarea fidelă a unor semne grafice se combină cu imitaţii executate mai liber.

Având în vedere însă că lucrarea de faţă îşi propune să fie o metodologie a expertizei scrisului, considerăm că factorului teoretic trebuie să i se acorde atenţia cuvenită, raţiune pentru care vom proceda la prezentarea celor două modalităţi de imitaţie amintite, sub rezerva pe care am formulat-o.

3.2.2.4.1. Scrisul imitat servil. Această modalitate de fals presupune o operaţiune de reproducere a literelor extrem de meticuloasă, în care scriptorul urmărind să redea cât mai fidel modelul pe care îl are sub observaţie, îl va trasa porţiune cu porţiune. Pentru a realiza cât mai bine fiecare element al semnului grafic, scriptorul va fi silit să adopte un ritm de scriere lent. Trăsăturile vor fi accentuate ca presiune şi lipsite de naturaleţe. Efortul pe care plastograful îl depune la construcţia fiecărui semn grafic poate alterna cu mici pauze de relaxare, traduse la nivelul firului grafic prin întreruperi. Concentrarea puternică poate

determina apariția unor tremurături specifice (fig. 23).

Preocupat în special de redarea aspectelor morfologice ale literelor scrisului model,

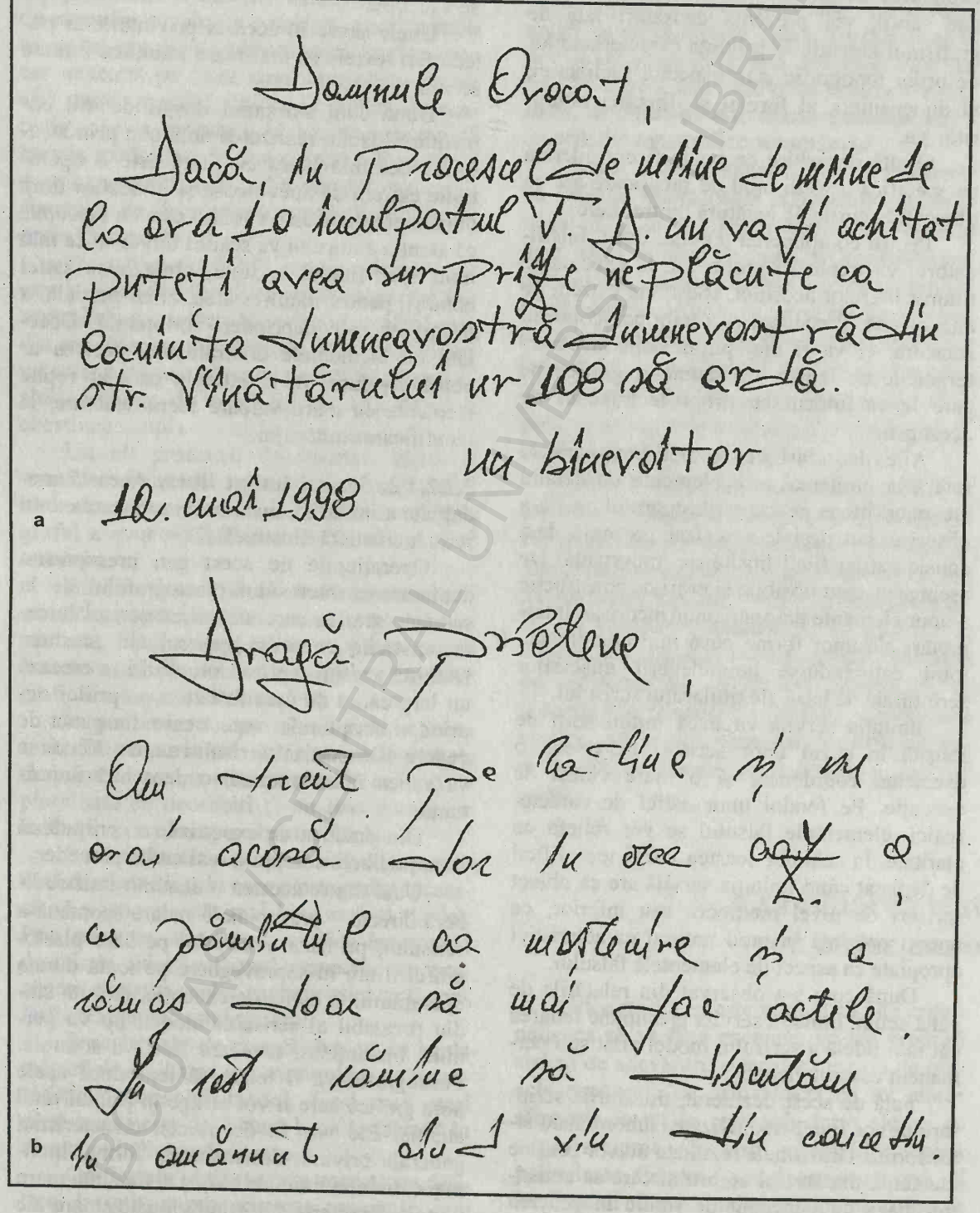

a

Domnule Avocat,

Dacă, în Procesul de mâine de mâine la ora 10 inculpatul T. D. nu va fi achitat puteți avea surprize neplăcute ca Comisia Dumneavoastră Dumneavoastră din str. Vînătărului nr 108 să ardă.

Cu bicevoitor

12. mai 1998

b

Dragă Prietene,

Am aflat de la tine și mi-ai scos acasă Dar în ziar am o ,, cu pământul ca mâncare și a rămas Doar să mai fac actele. Și tot rămâne să discutăm în amănunt data și ziua când.

Fig.23. Falsul prin imitarea scrisului: a) scris contrafăcut; b) scris folosit ca model.

falsificatorul nu va acorda atenţie caracteristicilor de ordin general ale scrisului. Aşa se explică de ce, în mod frevent scrisurile imitate servil, vor prezenta deosebiri faţă de grafismul autentic în privinţa caracteristicilor de ordin topografic, sub aspectul înclinaţiei, al dimensiunii, al formei şi direcţiei rândurilor ş.a.

O altă deosebire ce poate fi considerată ca specifică acestui mod de falsificare are ca obiect trăsăturile de legătură dintre litere.

Pentru compunerea textului dorit, falsificatorul va trebui să procedeze la executarea tuturor literelor acestuia, chestiune extrem de anevoioasă. Preocupat să reproducă conturul acestora, el va fi mai puţin atent la caracteristicile de legare ale semnelor grafice pe care le va înlocui cu propriile trăsături de acest gen.

Alte deosebiri ce se pot înregistra se referă la omiterea unor elemente de detaliu ale unor litere pe care plastograful nu le-a observat sau deşi le-a sesizat prezenţa, le-a considerat ca fiind lipsite de importanţă. De asemenea, sunt posibile şi erori de construcţie a unor elemente datorate unor incorecte interpretări ale unor forme ceva mai complicate, totul datorându-se neînţelegerii mişcărilor scripturale de bază ale titularului scrisului.

Imitaţia servilă va avea puţini sorţi de reuşită în cazul unor scrisuri ce relevă o excelentă coordonare şi o mare viteză de execuţie. Pe fondul unor astfel de caracteristici, elementele falsului se vor reliefa cu claritate. În schimb, acestea vor fi mai dificil de depistat când imitaţia servilă are ca obiect scrisuri de nivel mediocru sau inferior, ce uneori prezintă în mod natural caracteristici apropiate ca aspect de elementele falsului.

După cum s-a observat din relatările de până acum, imitaţia servilă presupune redarea cât mai fidelă a scrisului model aflat sub permanent control vizual.

Faţă de acest deziderat, trăsăturile scriptorului vor fi depersonalizate, subordonate altor forme. Grafismele rezultate nu vor conţine elemente din scrisul autorului care să constituie baza unui început de studiu în vederea identificării. Ca şi în cazul falsului prin copierea scrisului, şi în situaţia contrafacerii acestuia prin imitaţia servilă autorul operaţiunii nu poate fi identificat, decât în cazuri de excepţie.

Unele şanse în această privinţă le-ar putea oferi textele de mai mare întindere imitate servil.

După cum s-a putut desprinde din comentariul făcut, realizarea unui text prin alcătuirea acestuia literă cu literă este o operaţiune extrem de anevoioasă şi în acelaşi timp obositoare. În aceste condiţii este de presupus că atenţia autorului va scădea din ce în ce mai mult spre finalul textului, creându-se astfel condiţii pentru manifestarea, chiar parţială, a propriilor sale deprinderi scripturale. Decelate de elementele contrafăcute, acestea ar putea conduce, în situaţia în care ar reţine elemente cu mare valoare identificatoare, la identificarea autorului.

3.2.2.4.2. Scrisul imitat liber. Această modalitate a imitării constă în reproducerea unui scris în manieră dinamică.

Operaţiunile de acest gen presupun o deplasare a interesului plastografului de la semnele grafice care alcătuiesc scrisul la caracteristicile de ordin general ale acestuia. Datorită acestui fapt, scriptorului i se creează un larg câmp de manifestare a propriilor deprinderi scripturale, aspect care din punct de vedere al expertizei scrisului au, după cum se va vedea în continuare, o deosebită importanţă.

Din practica de expertiză se constată că imitaţia liberă comportă mai multe procedee.

Unul dintre acestea – denumit imitare liberă directă – presupune o redare spontană a scrisului, pe baza modelului pe care plastograful îl are în supraveghere pe toată durata operaţiunii. O astfel de execuţie, fără un studiu prealabil al scrisului model, nu va permite, bineînţeles, o redare fidelă a acestuia. Plastograful va fi tentat să reproducă acele note grafice care îi vor atrage în primul rând atenţia. Ele vor fi, de obicei, caracteristici generale privind: dimensiunea, forma, înclinaţia, direcţia liniei de bază ş.a. Cea mai mare parte a caracteristicilor individualizatoare ale scrisului model vor fi însă omise. Procedeul

la care ne referim prezintă unele avantaje în sensul că grafismul obținut se prezintă spontan în opoziție cu scrisul realizat prin copiere sau prin imitație servilă. Viteza relativ mare de execuție, presiunea nuanțată, continuitatea traseului pot crea aparența unui grafism sincer executat pe baza unei deprinderi. Pe de altă parte, regimul ridicat al vitezei de execuție face ca scriptorul să acorde mai puțină atenție modelului de construcție a literelor și unor caracteristici de ordin general mai puțin aparente, ca de exemplu particularitățile de ordin topografic.

Procedeul de falsificare în discuție nu este la îndemâna falsificatorilor cu posibilități scripturale modeste. Un scriptor de nivel mediu sau inferior, nu va putea reda satisfăcător un scris superior. Chiar și pentru falsificatorii abili, imitația de acest fel nu este deloc o chestiune simplă.

Un alt procedeu de imitație liberă îl constituie imitarea unui scris în baza faptului că înainte de a proceda la operațiune plastograful a avut posibilitatea să observe scrisul autentic.

Este evident însă că memorizarea unui scris are puține șanse de reușită. În cel mai bun caz, falsificatorul ar putea reține câteva caracteristici din tabloul complex al notelor grafice care particularizează un scris.

În practică se constată că redarea unui scris din memorie este total nesatisfăcătoare, examinarea comparativă punând în evidență o pluralitate de deosebiri și un mic număr de analogii, și acelea aproximativ fidele.

Uneori, imitația propriu-zisă este precedată de exerciții prin care plastograful încearcă să-și apropie cât mai bine scrisul model. Prin repetiție, acesta poate să-și însușească destul de fidel grafismul respectiv, cu precădere execuția acelor caracteristici ce îi conferă acestuia aspectul general.

Șansele sale de reușită depind în egală măsură de abilitatea sa scripturală și de caracteristicile scrisului model, fiind mai mari când acesta este de factură banală, „sărac" în elemente individualizatoare.

Grafismele obținute prin această modalitate de imitare pot prezenta asemănări sub multe aspecte cu scrisul autentic. În același timp se vor înregistra și deosebiri privind în special caracteristici mai puțin evidente sau având un grad mare de complexitate pe care plastograful nu le sesizează sau, deși le reperează, le va interpreta greșit. Dintre elementele ce fac parte din prima categorie, cele mai frecvente sunt elementele de detaliu ale literelor, iar dintre caracteristicile generale, particularitățile topografice ale scrisului.

După cum se constată, toate procedeele de imitație liberă oferă scriptorului posibilitatea de a se manifesta conform propriilor deprinderi, evident cu anumite „constrângeri" impuse de caracteristicile scrisului model. Grafismele falsificate în acest mod pot reține elemente grafice (litere, tipuri de legături ș.a.) proprii plastografului. În funcție de numărul și valoarea identificatoare ale acestora se poate proceda la o examinare comparativă în vederea stabilirii autorului.

După depistarea caracterului factice al scrisului în litigiu și eventual stabilirea modalității de contrafacere, expertul va trebui să aprecieze dacă grafismul respectiv reține sau nu elemente naturale proprii falsificatorului. În caz afirmativ, specialistul va proceda la decelarea și organizarea materialului executat cu spontaneitate, iar în caz negativ se va proceda la o descriere a scrisului, dar aceasta va fi făcută în baza elementelor artificiale care îl individualizează chiar și dacă reprezintă un fals.

3.3. Examinarea textelor cu autor cunoscut

Orice știință, și este normal ca nici criminalistica să nu facă excepție, își are propriul sistem de adevăruri, o largă categorie de obiecte cunoscute ce echivalează cu tot atâtea afirmații ce nu se contrazic între ele, ci se susțin reciproc. Conform principiilor logicii polivalente, fiecare dintre acestea este valabil în propriul sistem fondat pe axiome ce nu se mai pun în discuție.

Orice act de cunoaştere a respectivei ştiinţe constă în raportarea obiectului nou la sistemul obiectelor cunoscute.

A cunoaşte respectivul obiect înseamnă a-l reduce la calităţile celor determinate. Celebrul filozof intuiţionist francez H.Bergson[18] spunea undeva că actul de cunoaştere poate fi realizat în două moduri. Cel mai sigur şi mai rapid dintre acestea ar fi o „pătrundere" directă în însăşi inima acestuia, în esenţa sa, procedeu care i-ar releva examinatorului, deodată, caracteristicile definitorii ale lucrului necunoscut. Această plonjare în esenţe s-ar putea face doar cu ajutorul unei intuiţii pure. Al doilea procedeu utilizat de ştiinţă constă într-o permanentă rotire în jurul obiectului nou pentru a-l studia din toate unghiurile posibile şi a-i determina calităţile. Ulterior, acestea vor fi raportate la cele ale obiectelor necunoscute, proces în urma căruia obiectul necunoscut este redus sau nu la vasta categorie a celor deja determinate.

Experţii nu dispun de o intuiţie care să-i ajute, prin penetrare directă, să descifreze esenţa unui scris. Ei nu sunt clarvăzători şi nici nu dispun de calităţi empatice care să le permită o astfel de modalitate de cunoaştere.

Experţii au la îndemână doar o metodologie pe care trebuie să o respecte cât mai fidel. Ca atare, ei vor folosi a doua cale de cunoaştere al cărei obiect nou îl reprezintă scrisul în litigiu, obiectele deja cunoscute fiind scrisurile de comparaţie.

Acestea pot fi considerate „cunoscute" doar datorită faptului că au un predicat comun şi anume o individualitate determinată.

Altfel spus, este cunoscut că fiecare grafism de comparaţie aparţine în mod cert persoanei *A*. Calităţile ce fac ca fiecare scris aparţinând lui *A* să fie în felul său unic şi inconfundabil cu scrisul tuturor celorlalte persoane nu sunt cunoscute de la început.

Acest lucru se realizează prin investigaţia de ordin intrinsec a grafismelor lui *A*, ce are rolul de a releva calităţile individualizatoare ale acestora. O dată acestea stabilite, scrisul lui *A* devine un obiect abstractizat, pregătit pentru examinarea comparativă cu scrisul în litigiu, descris la rândul său printr-o examinare separată. Folosind terminologia lui H. Bergson, aceasta nu este altceva decât „rotirea" examinatorului în jurul obiectului nou, respectiv a scrisului cu autor necunoscut.

Pentru stabilirea caracteristicilor scrisului cu autor cunoscut, expertul va proceda la examinarea minuţioasă a acestuia. Ca şi în cazul scrisului în litigiu, datele obţinute prin intuiţia simţurilor vor fi descrise, iar apoi, prin analize repetate, sistematizate din ce în ce mai bine.

Acest lucru se va face cu ajutorul unei clasificări a caracteristicilor scrisului. Expertul este liber să folosească acea clasificare care după opinia sa răspunde cel mai bine unei astfel de operaţiuni. El trebuie să fie conştient că oricât de complexă ar fi o astfel de schemă, ea nu va putea cuprinde toate calităţile obiectului examinat, orice metodologie ştiinţifică trebuind să se consoleze cu această situaţie, numărul relaţiilor (raporturilor) pe care un obiect le poate avea cu restul obiectelor fiind nedeterminabil. Vrând-nevrând, expertul va fi nevoit să se rezume doar la relevarea unui grup de caracteristici, deşi este conştient că numărul acestora este incomparabil mai mare. În general, experţii consideră seria de caracteristici pe care o determină ca fiind de bază, reflectând esenţa obiectului, dar acest lucru nu poate fi real cât timp calităţile unui obiect sunt practic infinite. Deşi altă modalitate de lucru nu există, este însă bine ca, pe plan teoretic, chestiunea să fie prezentată corect. În mod practic, expertul ia în calcul doar acele caracteristici surprinse de schema de clasificare a acestora pe baza căreia lucrează. Or, este cunoscut că nici o schemă de acest fel nu poate avea un caracter exhaustiv. De aici ar trebui să pornească şi o permanentă preocupare a teoreticienilor în materie pentru elaborarea unor grupări cât mai cuprinzătoare a caracteristicilor scrisului, a unor scheme în baza cărora să fie posibilă decelarea unui număr cât mai mare de calităţi ale obiectului examinat.

Determinarea caracteristicilor de ordin general şi a celor speciale ale scrisului au-

[18] Bergson H. *Eseu asupra datelor imediate ale conştiinţei*, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 1993.

tentic va fi făcută în urma unei judicioase analize în care un rol deosebit de important va reveni frecvenței de manifestare a acestora. Va fi considerată ca individualizantă nota grafică prezentă constant în fizionomia grafismului respectiv.

Expertul nu trebuie să se limiteze doar la circumscrierea caracteristicilor. El va trebui să studieze şi posibilele variații ale acestora. După cum se ştie, scrisul are o stabilitate relativă. Aceasta înseamnă că deprinderea ce stă la baza sa este elastică, adică pregătită să se adapteze, să răspundă oricărei modificări de mediu care are impact şi asupra sa. Orice reacție de acest gen a stereotipului dinamic care asigură automatizarea scrierii se reflectă în plan grafic în modificări ce vizează atât caracteristicile generale ale scrisului, cât şi pe cele speciale. De obicei, acțiunea unui anumit agent perturbator se manifestă la nivelul scrisului prin apariția unui tablou simptomatic specific. Prezența acestuia nu numai că trădează o schimbare în fizionomia grafismului, ci creează şi posibilitatea identificării, agentului perturbator sau a unui complex de astfel de factori.

Sunt foarte multe cauze care pot determina modificarea unui scris, ce altfel prezintă în mod constant aceeaşi fizionomie. Printre cei mai des întâlniți se numără: scrierea ocazională cu acea mână nefolosită de obicei la acest act; folosirea unui instrument de scris cu care persoana respectivă nu este familiarizată; graba; stările psihice neobişnuite; bătrânețea; afecțiuni ale mâinii şi ochiului; diferite boli.

Dintre aceşti factori, cel mai mare impact asupra scrisului îl au bătrânețea şi unele boli cronice, în special acelea care afectează sistemul nervos.

Se întâmplă de multe ori ca sub acțiunea acestora scrisul să sufere degradări serioase, ireversibile, în măsură să îl facă chiar de nerecunoscut.

Modificările pe care le pot produce agenții amintiți asupra scrisului se repercutează în mod diferit asupra caracteristicilor de ordin general şi de ordin particular, deşi în principiu nu s-ar putea afirma că există vreo caracteristică inalterabilă din acest punct de vedere. Cu toate acestea, se observă că, în funcție de cazul concret unele caracteristici se dovedesc a fi mai rezistente la impactul cu agenții pe care i-am amintit, în timp ce altele sunt mai puțin stabile. Expertului îi revine sarcina să constate aceste aspecte, analiză extrem de dificilă, dacă se ține seama de împrejurarea că notele definitorii ale oricărui scris se află într-o strânsă relație, modificarea uneia provocând schimbări asupra altora.

Față de marea diversitate a factorilor naturali ce pot determina modificarea unui scris, se înregistrează destul de rar cazuri în care scrisul unei persoane să nu sufere prefaceri de-a lungul timpului.

Scrisul poate suferi şi modificări ocazionale datorită unor alți agenți decât cei amintiți. Astfel, de exemplu, la redactarea unor cereri oficiale multe persoane înțeleg să adopte ad-hoc o manieră de scriere mai îngrijită decât de obicei, ceea ce poate produce schimbări în privința unor caracteristici grafice.

Modificări ale acestora se înregistrează şi în cazul în care cineva dispune de două sau mai multe variante de scriere. Notăm de exemplu că, în mod obişnuit, între o manieră de scriere cursivă şi una cu caractere tipografice se constată deosebiri destul de mari[19].

În fine, orice scris natural va pune în evidență o variabilitate de moment, ceea ce înseamnă că grafismele executate de acelaşi autor în momente diferite, chiar nu prea îndepărtate unele de altele, vor prezenta unele față de altele o serie de diferențe neesențiale, dar perfect determinabile. Această situație se datorează faptului că scrisul, ca şi oricare activitate omenească, nu se poate repeta mecanic, în mod identic, ci va reflecta variațiile întâlnite la orice creație a unui organism viu, supus unor permanente schimbări. Ca rezultat al unei activități umane, scrisul va reține proprietatea vieții de a nu se repeta în forme identice.

După cum s-a putut observa din relatările anterioare, scrisul poate suferi un impact cu o

[19] Despre modificările scrisului de mână am tratat detailat în *Anexa 1*.

mare diversitate de factori. Aproape fiecare dintre aceştia pot genera modificări într-un tablou grafic apreciat ca fiind, în general, constant. Expertul va fi silit să analizeze toate aceste posibile aspecte, să constate în ce măsură o caracteristică sau alta sunt supuse schimbării şi să consemneze în mod operant aceste observaţii.

Trebuie făcută o importantă precizare. Analiza scrisurilor de comparaţie este necesar să ofere expertului un tablou obiectiv al situaţiei fiecărei caracteristici de ordin general şi al caracterisicilor speciale. De aceea, se recomandă ca verificările să vizeze fiecare calitate a scrisului în parte. Va trebui să se stabilească cât se poate de clar modul de comportament (dacă se poate spune aşa) al fiecărei calităţi.

În urma unui astfel de examen, se va putea stabili o serie de caracteristici apărând constant şi evident acele caracteristici care sunt frecvent supuse unor modificări, indiferent de situaţie. Notele individualizante din prima categorie vor face, în primul rând, obiectul examinărilor comparative, orice deosebire evidentă în raport de acestea trebuind să dea mult de gândit.

De aceea opinăm că examinările la acest nivel ce se soldează cu definiri extrem de largi ale grafismului de comparaţie, sub un aspect sau sub altul, sunt neoperante. Astfel, în practica de expertiză, ca să ne folosim de un exemplu, se utilizează des un mod de a clasifica un grafism în raport de variabilitatea scrisului pe care o manifestă.

Faţă de acest criteriu, scrisul poate fi categorisit într-una din următoarele grupe:

– cu grad mic de variabilitate;

– cu grad mediu de variabilitate;

– cu grad mare de variabilitate.

Cu oricare dintre aceste trei sintagme este greu de operat, deoarece conţin definiţii în termeni extrem de largi.

Cum îşi poate imagina, de exemplu, un specialist, că arată un scris cu un grad mediu de variabilitate? La ce caracteristici ar trebui să se gândească? Nu mai punem la socoteală că anumite verificări ale acestui mod de sistematizare a scrisului demonstrează că respectivul grad de variabilitate vizează doar anumite caracteristici, suficiente însă pentru a crea impresia că scrisul respectiv este într-adevăr destul de serios modificat. Ce caracteristici ar trebui să aibă în vedere expertul silit să se folosească de conceptul de „grad mare de variabilitate?“ Astfel de clasificări pot părea corecte din punct de vedere al unui spirit „teoretizant“, dar se dovedesc a fi puţin utile.

Faţă de acest aspect, specialistul este sfătuit să se „ocupe“ de fiecare caracteristică prezentă în sistematizarea de care se slujeşte şi să centralizeze datele obţinute. În acest fel, cu ajutorul funcţiei abstracţiunii, scrisurile în litigiu vor fi transformate în *obiectul cunoscut* în raport de care va fi analizat scrisul în litigiu, adus şi el în faza de obiect de judecată logică.

După cum se observă, examinarea separată a pieselor de comparaţie este deosebit de importantă. Rezultatul repetatelor analize va oferi specialistului „lista“ notelor individualizatoare ale scrisului unei anumite persoane. Evident avem în vedere faptul că la caracteristicile respective se adaugă şi importantul predicat al caracterului lor individual, care exprimă faptul că ele aparţin lui *A* şi numai lui *A*.

Ce analize vor fi folosite în această dificilă investigaţie?

Pe lângă metoda caligrafic-descriptivă ce se impune oarecum de la sine în ceea ce priveşte primele examinări, expertul este liber să folosească orice altă metodă pe care o consideră utilă, începând de la metoda-descriptiv-fotografică a lui Bertillion până la cea grafometrică, indicată chiar la analiza caracteristicilor individuale. Avem în vedere absolut oricare dintre metodele de cercetare consacrate, inclusiv pe cea grafologică, pe care, personal, o considerăm deosebit de eficientă pentru complexa interpretare a caracteristicilor generale.

O dată cu examinarea obiectului necunoscut şi a celor cunoscute, expertul va trebui să procedeze la raportarea primului la sistemul celor garantate. Urmează, deci, examinările comparative.

Examinări comparative

4.1. Termenii examinărilor comparative

Calea obligatorie pentru identificarea autorului unui scris presupune o fază de examinare comparativă a textului în litigiu şi a pieselor de comparaţie. Dacă acest aspect este cunoscut de toată lumea, mai puţin clară este problema termenilor între care se face comparaţia. Se confruntă efectiv, fizic, actele ce conţin scrisul incriminat şi cele de comparaţie? Se compară doar tablourile de caracteristici esenţiale, individualizatoare ale acestora? Este obligatorie compararea grupurilor de caracteristici sau examinarea comparativă poate viza alte aspecte ale scrisului? Vom încerca să lămurim toate aceste delicate probleme.

Raţionamentul prin analogie necesită ca obiectul necunoscut, respectiv scrisul în litigiu, să fie comparat cu o serie de obiecte cunoscute ce au un predicat comun, acestea fiind piesele de comparaţie. Piesele de comparaţie au ca numitor comun faptul că provin de la persoana *X*. Faţă de împrejurarea că scrisul oricărei persoane este strict individual rezultă că toate piesele de comparaţie vor reţine acelaşi tablou de calităţi definitorii.

La rândul său şi scrisul în litigiu prezintă un grup de caracteristici care îl individualizează. Se desprinde aproape de la sine concluzia conform căreia examinarea comparativă trebuie să vizeze particularităţile scrisului în litigiu şi pe cele ale pieselor de comparaţie. Fiecare grup de acest fel reprezintă o descriere a unor calităţi esenţiale la care se ajunge printr-o susţinută activitate de sinteză desfăşurată în etapa examinărilor separate ale scrisului incriminat şi ale celor de comparaţie.

Faţă de aceste scurte consideraţii ar rezulta că examinarea comparativă ar urma să se facă între două tablouri de caracteristici bine determinate.

În aceste condiţii s-ar părea că examinările directe ale grafismelor respective nu şi-ar mai avea rostul din moment ce calităţile de bază ale acestora sunt deja stabilite. Analiza comparativă ar urma să se facă pe un plan înalt de abstractizare, în care preponderentă să fie funcţia de judecată. Este de presupus că o astfel de operaţiune s-ar bucura de atributele rigorii logice, invitând chiar la metode de analiză matematice.

Încercări de acest gen s-au mai făcut, dar din păcate nu şi-au dovedit viabilitatea. Avem în vedere metoda grafometrică la care termenii examinărilor comparative vizau valori reprezentând media unor complicate măsurători

efectuate asupra elementelor formale ale scrisului.

Activitatea practică de expertiză a demonstrat însă că examinările comparative între scrisul în litigiu şi cele de comparaţie nu pot viza exclusiv sintezele calităţilor acestora. S-a constatat că şi în situaţia în care expertul are la dispoziţie astfel de tablouri extrem de bine întocmite apare necesitatea de a lua din nou contact prin intuiţie directă cu textele în discuţie, observaţia directă a acestora dovedindu-se aproape indispensabilă. S-ar putea spune că nici în această fază de expertiză, expertul nu se poate „dezlipi" de scrisurile în discuţie, existând nevoia curioasă de a le supune unor permanente observaţii. Aşa stând lucrurile, se poate conchide că, în mod obişnuit, examinarea comparativă are ca termeni atât tablourile de caracteristici ale scrisurilor ce se confruntă cât şi înseşi textele respective în materialitatea lor.

Undeva, în *Critica raţiunii pure*, I.Kant remarca faptul că „intuiţiile fără datele oferite de simţuri sunt goale, iar simţurile fără intuiţii sunt oarbe". Adaptând la contextul care ne preocupă această superbă remarcă, am putea spune că, compararea exclusivă a unor date excesiv de abstracte s-ar dovedi goală, iar compararea exclusivă a unor date deloc prelucrate, ar fi oarbă!

Trebuie arătat că în activitatea practică de expertiză apare destul de des a doua situaţie la care am făcut referire. Astfel, unii experţi ce nu şi-au însuşit o metodologie corectă de lucru acordă foarte puţină importanţă examinărilor separate (ce sunt în ultimă instanţă activităţi de descriere şi sinteză) şi se grăbesc să treacă de urgenţă la examinările comparative pe care le reduc doar la culegerea şi observarea unor date oferite de intuiţia simţurilor. Nu de puţine ori acest „stil de lucru" – de care ne detaşăm categoric – include şi metode de examinare foarte apropiate de cele numite „caligrafice". Evident că acest mod de lucru nu are nimic de a face cu cercetarea ştiinţifică pe care o presupune expertiza criminalistică a scrisului.

Ne-am ocupat anterior de problema circumscrierii termenilor examinărilor comparative. S-a observat cu această ocazie că analizele respective cuprind atât raportări de elemente abstracte, cât şi comparaţii directe efectuate asupra textelor. Devine clar că pentru efectuarea unor examinări comparative, expertul va trebui să se slujească de metode propriu-zise de comparare, astfel de analize neputându-se desfăşura la întâmplare.

Ce procedee de comparare folosesc, în general, specialiştii? De la început trebuie arătat că aceştia nu sunt „legaţi" de un procedeu de lucru sau altul. Ei sunt liberi să folosească acea metodă care li se pare că răspunde mai bine caracteristicilor materialului de expertizat. Astfel, de exemplu, când în discuţie sunt texte foarte bine individualizate, aplicarea metodei caligrafic-descriptive se poate dovedi deosebit de eficientă. Aceasta nu trebuie confundată, pur şi simplu, cu cea caligrafică ce se reduce doar la compararea formei literelor şi care a fost îndeajuns de criticată. „Experienţa – nota Bentham la începutul secolului al XIX-lea – a dovedit nulitatea totală, lipsa de folos, chiar nonsensul argumentelor acestor învăţători de caligrafie ridicaţi la rang de experţi".[20]

Bentham avea dreptate, dar nu trebuie uitat că, în ceea ce priveşte metoda caligrafic-descriptivă aceasta este cu mult superioară celei pur caligrafice, deoarece ţine seama de multe alte aspecte ca:

– modificarea literelor în funcţie de locul pe care îl ocupă în cuvânt şi de legătura lor cu alte litere;

– grosimea traseelor, modul lor de legare, unghiurile de înclinaţie etc.

Chiar şi o altă metodă veche, aşa-numită „fotografic-descriptivă" poate fi folosită cu succes în unele cazuri. Procedeul, iniţiat de Bertillon, comportă analize comparative efectuate pe fotografii de text în care grafismele sunt mărite de 4–5 ori. Imaginile obţinute relevă aproape toate „secretele" grupurilor de

[20] Bentham, *Tratat despre probe judiciare.*

litere respective. Când fotografiile redau aceleaşi cuvinte, rezultatele unor examinări comparative pe astfel de eşantioane de scris sunt notabile. Or, în esenţă, metoda lui Bertillon nu este altceva decât metoda caligrafic-descriptivă îmbunătăţită.

Continuăm exemplificările. În cazul în care textul în litigiu are cuantum redus, redutabilă ca metodă de examinare comparativă se poate dovedi cea grafometrică, ştiut fiind că aceasta asigură o examinare extrem de detaliată a semnelor grafice, a legăturilor acestora ş.a.

Chiar şi metoda grafologică poate fi folosită pentru anumite determinări privind, în special, caracteristicile de ordin general. Amintim că aceasta porneşte de la premisa că la cercetările de identificare a scrisului trebuie avut în vedere îndeosebi faptul dacă în scrisurile comparate se reflectă aceleaşi caracteristici psihice.

Ne oprim aici, deoarece considerăm că lucrurile sunt clare.

Chiar dacă experţii au posibilitatea să lucreze după ce metodă doresc, în practică se observă faptul că cei mai mulţi nu se folosesc în mod riguros de o tehnică sau alta, ci preferă modalităţi de lucru ce sintetizează mai multe dintre metodele cunoscute.

Până la urmă însă este dovedit că orice metodă bine aplicată poate conduce la rezultate corecte, cu condiţia ca expertul să nu fie tentat la exagerări ce zac ascunse în orice procedeu de examinare comparativă.

4.2. Valoarea identificatore a caracteristicilor grafice

În cursul examinărilor comparative, expertul va face o mare diversitate de observaţii pentru a stabili dacă particularităţile scrisurilor confruntate concordă sau prezintă deosebiri şi la care anume caracteristici se referă cele constatate. Simpla determinare a asemănărilor şi deosebirilor, ordonarea lor nu spune, din păcate, mare lucru în expertiza grafică. Ce s-ar putea înţelege, de exemplu, din constatarea că între două grafisme comparate se înregistrează să zicem 12 asemănări şi 5 deosebiri? În expertiza dactiloscopică descoperirea a 12 detalii coincidente ar putea conduce la o concluzie de identificare. În ceea ce priveşte expertiza grafică, lucrurile sunt complet diferite neexistând criterii de ordin cantitativ pe baza cărora expertul să pună concluzia.

În domeniul de care ne ocupăm, elaborarea acesteia necesită un complex proces de evaluare şi interpretare a cărui sarcină îi incumbă expertului. Acesta nu are ca ajutor în această activitate decât experienţa şi gradul său de pregătire profesională.

Toate aceste dificile operaţii au ca obiect asemănările şi deosebirile constatate. Acestea nu sunt altceva decât raporturi între diferite caracteristici de ordin grafic, ceea ce pune în evidenţă faptul că procesul de evaluare trebuie să înceapă cu acestea.

Aprecierile trebuie să înceapă cu caracteristicile pe care le reflectă scrisul de comparaţie, deziderat normal dacă se are în vedere că acesta reprezintă obiectul cunoscut, de la care – după criteriile metodologiei ştiinţifice – trebuie să pornească investigaţiile spre obiectul necunoscut (adică scrisul în litigiu). Pe bună dreptate se consideră că analiza pieselor de comparaţie trebuie să conducă la realizarea unui tablou complet al calităţilor ce definesc scrisul aparţinând în mod cert lui *X*. Se prezumă, de asemenea, că toate notele caracteristice puse în evidenţă, sunt reale, adevărate sau altfel spus, asigură într-adevăr individualitatea scrisului respectiv.

În ceea ce priveşte scrisul în litigiu lucrurile nu stau tocmai aşa.

În funcţie de condiţiile în care a fost dat, de cuantumul acestuia şi alţi factori, grafismul respectiv ar putea să nu reţină toate particularităţile ce individualizează scrisul obişnuit al autorului.

De asemenea, anumite caracteristici ar putea fi reflectate deformat. Să oferim un exemplu. Astfel, în cazul unui text redus la un cuvânt, la o dată sau la câteva cifre, cum ar putea expertul să stabilească gradul de continuitate a scrisului respectiv, distanţele dintre cuvinte sau particularităţile morfologice ale tuturor literelor de la *A* la *Z* sau ale tuturor cifrelor de la 0 la 9? În cazul unui text scris în caseta unui formular, cum s-ar putea determina caracteristici precum: mărimea scrisului, forma rândurilor, direcţia acestora sau înclinaţia când este foarte posibil ca spaţiul redus pe care l-a avut la dispoziţie scriptorul să provoace schimbări la nivelul caracteristicilor amintite? Faptul cunoscut că modificarea unei particularităţi atrage după sine modificări ale altor note grafice vine să complice şi mai mult interpretările.

Rezultă că deşi scrisul în litigiu este individualizat prin numeroase caracteristici, expertul nu se poate pronunţa de la început (din faza examinării separate) care dintre acestea sunt specifice scrisului autorului şi care sunt ocazionale. În aceste condiţii, expertul trebuie să dea dovadă de prudenţă şi să se abţină de la o diagnosticare fermă a notelor grafice, existând riscul unor interpretări greşite.

Faţă de cele arătate se înţelege de ce evaluarea caracteristicilor grafice trebuie să înceapă cu cele ale scrisului de comparaţie.

Aprecierea oricărei caracteristici se face cu ajutorul unui criteriu reprezentat de *valoarea sa identificatoare*. Sintagma, sublinată, ar putea fi tradusă prin ponderea, greutatea, pe care o notă grafică o are într-un proces de identificare a autorului unui scris. Valoarea identificatoare a particularităţilor grafice nu poate fi măsurată, tradusă în termeni cantitativi, ci se supune doar unei evaluări operate de specialist. Acest aspect subiectiv nu trebuie să îngrijoreze prea mult, deoarece, practica a dovedit-o, experienţa unui expert permite aproape în toate cazurile o evaluare corectă.

Valoarea identificatore a unei caracteristici este dată de aportul ei individualizant adică de rolul, locul pe care îl deţine printre celelalte caracteristici ale unui scris, al căror grup îi conferă acestuia unicitatea în raport cu scrisul oricărei alte persoane. La examinarea sub acest aspect a unei caracteristici trebuie mai întâi să se determine cât de importantă este aceasta printre celelalte caracteristici, cât de puternică apare amprenta acesteia în tabloul grafic.

Valoarea individualizatoare a unei caracteristici este dată de însumarea a trei factori şi anume: valoarea prestabilită a grupului de caracteristici din care face parte; frecvenţa apariţiei sale în grafismele persoanei respective; raritatea apariţiei sale în raport cu scrisurile tuturor celorlalte persoane.

4.2.1. Valoarea prestabilită a caracteristicilor grafice

Valoarea individualizatoare a unei caracteristici în raport cu valoarea prestabilită a grupului din care face parte se referă la anumite ierarhizări ale caracteristicilor grafice făcute în plan teoretic. Acestea au la bază observaţii şi experimente ştiinţifice care au condus la anumite concluzii. În măsura în care le-au creditat ca fiind adevărate, un teoretician sau altul au conferit unor genuri de caracteristici o valoare individualizantă mai mare sau mai mică.

Astfel, de pildă, un reputat specialist format la şcoala grafologică germană, H.Schneickert, susţinea că scrisul reţine caracteristici primordiale şi caracteristici de ordin secundar. Primele, cu apariţie rară, ar fi absolute, celelalte, relative. Ilustrul specialist nu explică însă prea clar natura şi posibilităţile de descoperire a caracteristicilor absolute. În schimb, prezintă cinci grupe de caracteristici de ordin secundar:

1) simplificări;
2) înfloriturі;

3) modul natural de a scrie şi lega literele;

4) deprinderile scrisului independente de formă;

5) dexteritatea şi viteza scrisului.

Teoria lui Schneickert, marcată de unele obscurităţi, nu a făcut prozeliţi. O considerăm însă interesantă şi demnă de a fi citată într-o lucrare despre metodologie.

În schimb, timpul (şi bineînţeles, practica de expertiză) a consacrat o altă împărţire a caracteristicilor individualizatore ale scrisului. Avem în vedere, clasificarea acestora în caracteristici generale (sau caracteristici de ordin general) şi caracteristici particulare. Unii autori, ca de exemplu E.Stancu, aduc argumente după care denumirea de caracteristici particulare ar trebui înlocuită cu cea de caracteristici speciale. Această mică dispută între specialişti este neesenţială, ea nefiind în măsură, în ultimă instanţă, să schimbe înţelesul celor două sintagme sus-menţionate. Astfel prin caracteristici generale trebuie să se înţeleagă cele nelegate de diferite litere, iar prin caracteristici particulare cele legate de semnele ce compun un scris şi combinaţiile lor.

Se pare că această definiţie ar fi fost propusă de R.M.Mayer.

O clasificare asemănătoare, care împarte caracteristicile unui scris în generale şi individuale a fost formulată de un alt ilustru specialist în domeniu, Osborn.

În prezent se constată utilizarea clasificărilor menţionate de către un mare număr de experţi grafici. Cel puţin în România această departajare a proprietăţilor unui scris este unanim recunoscută, aproape „clasicizată".

Trebuie precizat că unii autori de specialitate propun, pe lângă cele două categorii de caracteristici amintite, şi o a treia care ar fi reprezentată de caracteristicile limbajului scris (sau cele ale exprimării în scris). Raţiunea clasificărilor tripartite ar fi aceea că particularităţile limbajului nu pot fi confundate cu notele grafice propriu-zise.

Problema care interesează este însă dacă separarea caracteristicilor generale de cele speciale implică şi o ierarhizare a acestora. Deşi, în general se afirmă că particularităţile generale ale scrisului şi cele speciale trebuie tratate cu un egal interes, ele fiind de importanţă în procesul de identificare, în realitate însă, se observă că există tendinţa ca între cele două clase de note grafice să se facă o anumită distincţie sub aspectul ponderii individualizatoare.

Există o uniformitate de opinie în privinţa caracteristicilor generale, în sensul, că singure, în grup sau în totalitate, acestea nu pot conduce la identificarea autorului unui scris.

În schimb, se consideră că acest lucru este uneori posibil doar pe baza asemănărilor privind caracteristicile speciale. Acest lucru nu este menţionat expres în lucrările teoretice, dar uneori este sugerat. „Caracteristicile particulare – arată S.A.Golunski – au o importanţă decisivă (s.n.) în identificare"[21].

Practica de expertiză confirmă faptul că identificarea autorului unui scris se poate face uneori doar cu ajutorul caracteristicilor speciale. Avem în vedere îndeosebi cazurile oferite de scrisurile deghizate în care materialul operant al scrisului în litigiu rezidă în litere, cifre şi alte semne grafice, care în pofida modificării scrisului, şi-au păstrat particularităţile originale.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că la identificarea autorului unui scris trebuie să îşi aducă contribuţia atât caracteristicile generale, cât şi cele speciale. Nu este însă necesar ca asemănările să privească întregul tablou de note grafice relevat de scrisul cert.

Referitor la posibilitatea identificării doar pe baza caracteristicilor speciale suntem nevoiţi să facem o importantă observaţie. Astfel, apreciem că între caracteristicile generale şi cele speciale nu se poate trasa o linie sigură de demarcaţie, dat fiind faptul că în

[21] Golunski S.A. *Criminalistica*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

mod obişnuit caracteristicile speciale vor reflecta volens-nolens şi unele caracteristici generale.

Chiar şi o singură literă poate reţine indicii privind, de exemplu, gradul de evoluţie a scrisului, mărimea acestuia ş.a. Un simplu suprasemn poate reflecta, prin morfologia sa şi prin plasament, viteza de execuţie etc.

Oricum, trebuie reţinut că din punct de vedere teoretic caracteristicile generale sunt considerate a avea o pondere individualizatoare mai mică decât cele speciale. După cum s-a arătat la începutul prezentării, aceasta reprezintă valoarea predeterminată. În realitate, după cum se va vedea în finalul celor ce urmează, frecvent o caracteristică generală se poate dovedi cu mult mai valoroasă decât multe caracteristici speciale. Pentru înţelegerea acestui lucru va trebui să avem în dezbatere şi alte aspecte ale problemei.

4.2.2. Frecvenţa caracteristicilor grafice

Un alt factor pe baza căruia se apreciază valoarea individualizatoare a unei caracteristici îl constituie frecvenţa de apariţie a unei note grafice în scrisul autorului *X*.

Examinarea unui mare număr de scrisuri de comparaţie va permite stabilirea modului de manifestare a tuturor caracteristicilor grafice.

Astfel, se va observa că unele dintre acestea sunt prezente constant în masa scrisului, în timp ce altele apar mai rar sau pot chiar să fie absente la unele grafisme.

Când vorbim de repetiţia unei note grafice avem bineînţeles în vedere manifestarea fidelă a aceleiaşi note grafice, fiindcă se poate întâmpla ca o notă grafică să constituie o prezenţă constantă, dar marcată de la un act grafic la altul de variate modificări.

Pe baza unor asemenea observaţii, expertul va stabili o anumită clasificare a caracteristicilor, începând cu cele care apar cu o frecvenţă constantă. Ele vor fi apreciate ca reţinând o valoare individualizatoare cu mult mai mare decât cea a caracteristicilor cu frecvenţă de apariţie mai mică.

4.2.3. Raritatea caracteristicilor grafice

Un alt criteriu după care se cântăreşte valoarea individualizatoare a unei caracteristici îl reprezintă raritatea sa în raport de scrisurile altor persoane. Raritatea unei caracteristici exprimă probabilitatea de apariţie a acesteia în scrisurile unor diferiţi autori. Folosirea acestui criteriu se bazează pe nenumărate observaţii pe care teoreticienii şi practicienii expertizei criminalistice le-au efectuat de-a lungul timpului.

Cu prilejul studierii unui număr enorm de scrisuri s-a observat că unele caracteristici grafice sunt comune multor scrisuri, în timp ce altele se regăsesc cu mult mai rar.

Din prima categorie fac parte îndeosebi caracteristicile de ordin general, lucru explicabil prin faptul că acestea sunt trăsături generice care prin însăşi natura lor vizează un număr indefinit de scrisuri. Nu trebuie să se tragă concluzia pripită că sfera caracteristicilor comune cuprinde exclusiv note generale.

Într-adevăr, s-a constatat că acesta include şi foarte multe caracteristici speciale. Acest lucru este demonstrat de examinările scrisurilor de nivel inferior sau mediu ale căror litere şi cifre prezintă mari asemănări sub aspect morfologic, în privinţa tipului de legătură şi a modului de redare a suprasemnelor şi sedilelor.

De aici şi dificultatea interpretării concordanţelor, când termeni ai examinărilor comparative sunt grafisme de această factură.

Ce cuprinde categoria notelor grafice mai puţin frecvente? S-ar putea spune că ele privesc mai mult caracteristici de ordin special: litere şi cifre, combinaţii ale acestora şi alte elemente particulare. Dintre particularităţile de acest gen se disting aşa-numitele „idiotisme", construcţii caracterizate printr-o

mare originalitate, creație specifică a unei anumite persoane. Valoarea individualizatoare a acestora este extrem de ridicată (fig.24).

După unele opinii și „idiotismele grafice" se pretează la distincții. Astfel, se consideră că valoarea cea mai mare trebuie acordată acelor elemente de acest gen a căror prezență nu este ușor de sesizat de către orice privitor. Este vorba, în special, de combinații grafice miniaturale, având un plasament discret, ce sunt depistate cu greu chiar și de către un expert în scrisuri (fig.25).

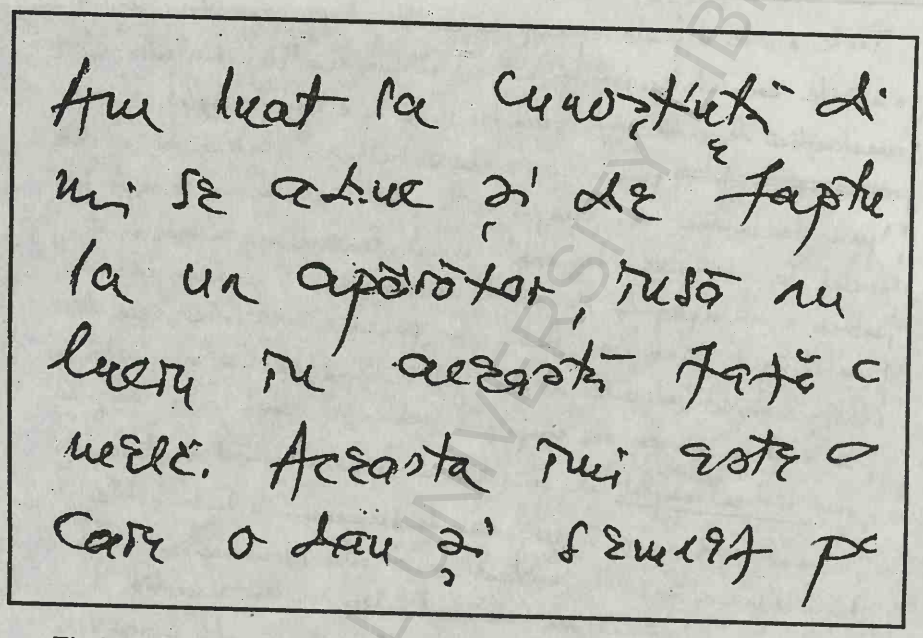

Fig.24. Idiotisme grafice sesizabile produse de combinațiile minusculei „e".

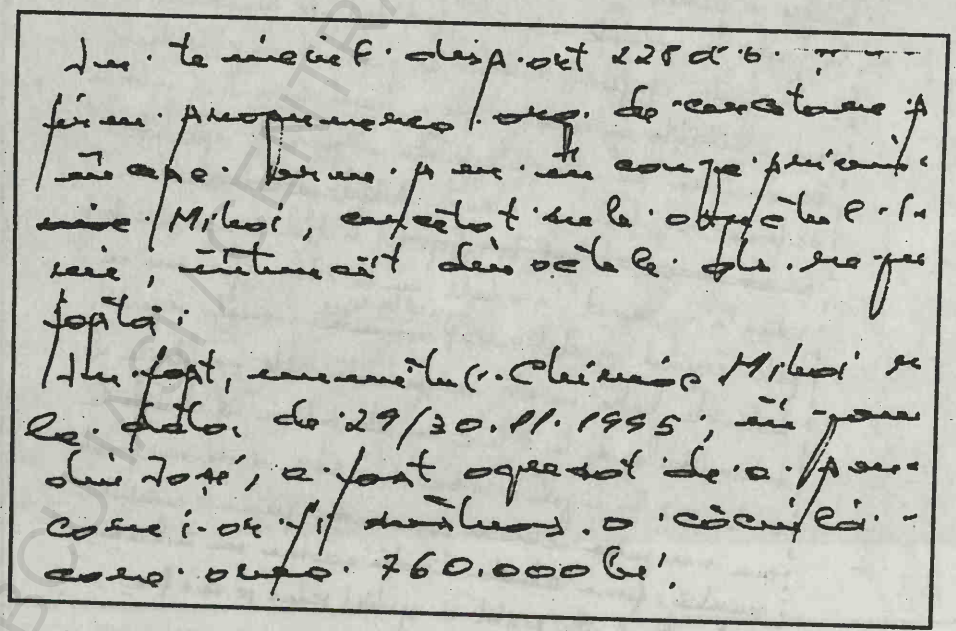

Fig.25. Idiotism grafic dificil de sesizat, constând în aplicarea unui punct după aproape fiecare cuvânt.

Raritatea nu este doar un atribut al unor caracteristici speciale, acesta marcând uneori şi fizionomia unor caracteristici de ordin general. Nu avem în vedere oricare caracteristică de acest gen. Chiar şi în plan imaginativ ne-ar fi greu să concepem, de exemplu, un grad de evoluţie insolit sau un aspect neobişnuit privind viteza de execuţie sau înclinarea unui scris. În schimb, alte caracteristici generale pot reţine note inedite (fig.26, a). Poate constatarea unor cazuri de acest gen l-a determinat pe Locard să afirme

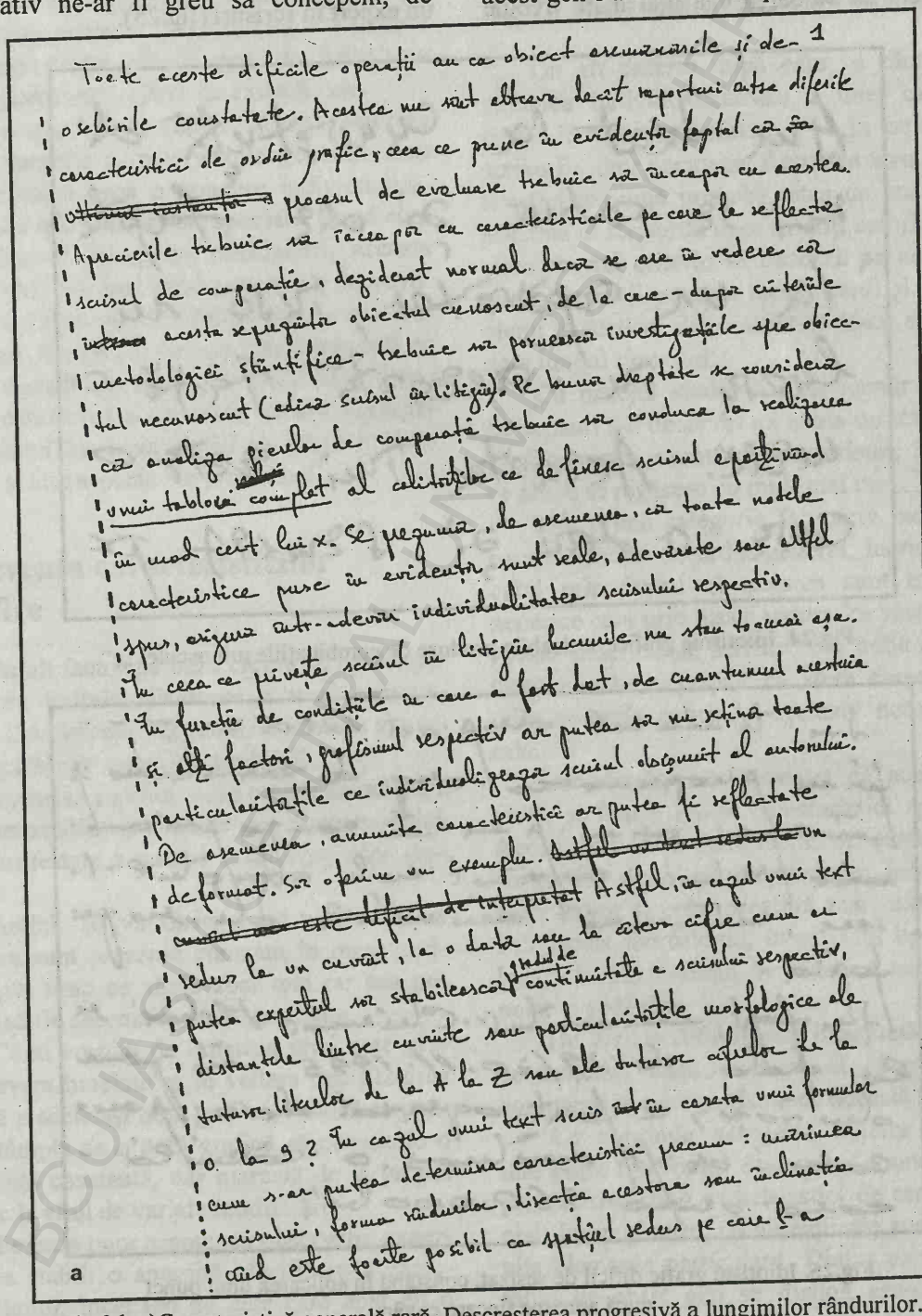

Fig.26. a)Caracteristică generală rară. Descreşterea progresivă a lungimilor rândurilor.

că unele caracteristici generale pot fi considerate chiar ca reprezentând „idiotisme grafice" (fig.26, b).

Ne-am referit până acum la factorul individualizant al „raritații" în raport de caracteristicile grafice privite la modul individual.

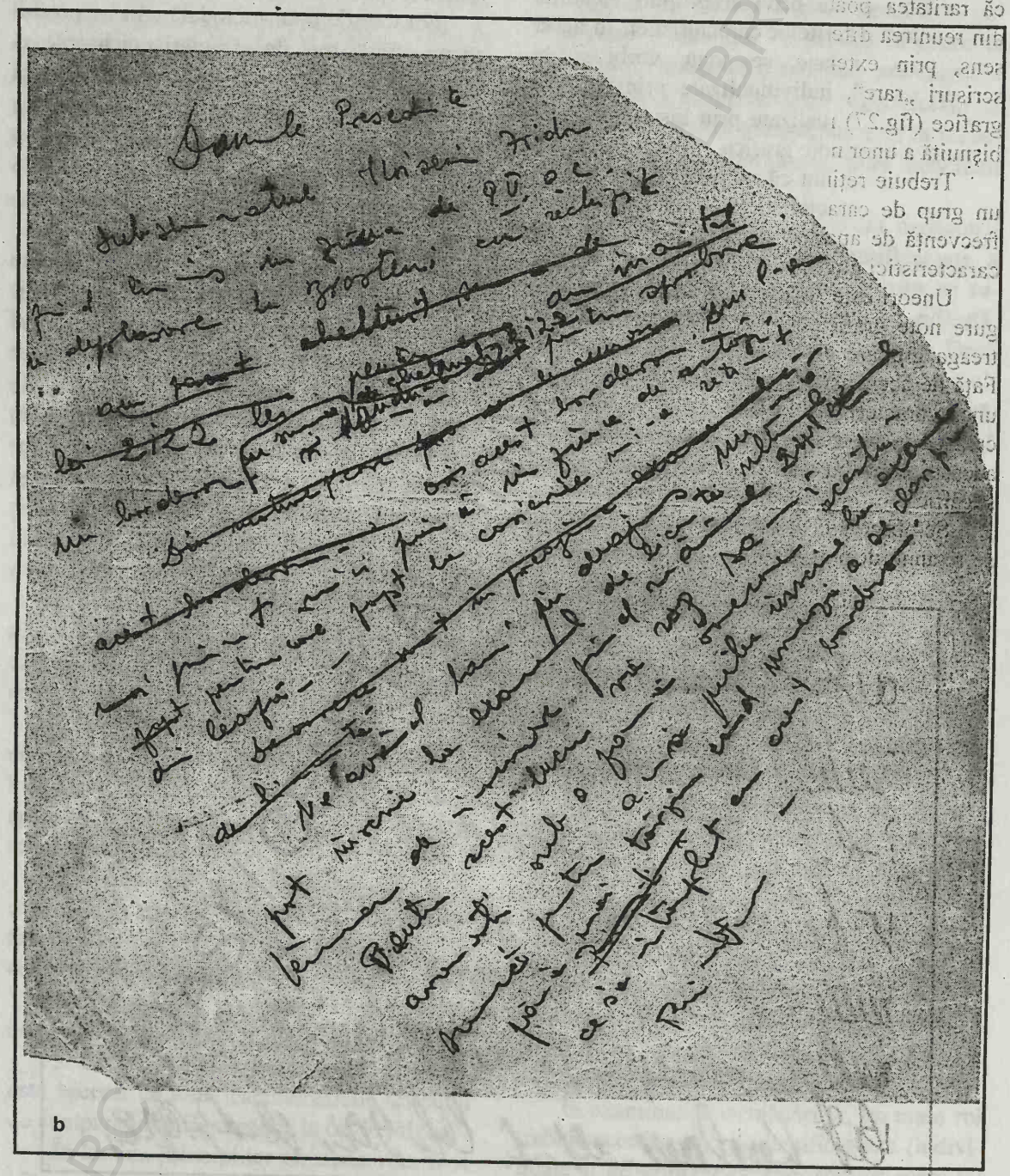

b

Fig.26. b)Caracteristică topografică rară. Rândurile acestui text sunt dispuse radial.

S-a văzut, cum faţă de prezenţa sau absenţa acestuia, o caracteristică va fi cotată cu o valoare intrinsecă mai mare sau mai mică.

Este însă extrem de important să notăm că raritatea poate privi şi grupuri alcătuite din reunirea diferitelor caracteristici. În acest sens, prin extensie, se poate vorbi şi de scrisuri „rare", individualizate prin tablouri grafice (fig.27) realizate prin însumarea neobişnuită a unor note grafice.

Trebuie reţinut că nu este obligatoriu ca un grup de caracteristici definit ca având o frecvenţă de apariţie mică să fie alcătuit din caracteristici grafice rar întâlnite.

Uneori este suficientă prezenţa unei singure note grafice de acest fel pentru ca întreaga grupare să capete un caracter insolit. Faţă de acest aspect, este posibil ca valoarea unei caracteristici cotate drept comună să crească în mod spectaculos în cazul în care aceasta contribuie la realizarea unui grupaj specific.

Se observă deci că expertul nu trebuie să se rezume doar la stabilirea valorii individualizatoare pe care o caracteristică o deţine din punct de vedere intrinsec, ci va trebui să ia în calcul şi posibilităţile sporirii acesteia faţă de combinaţiile pe care le poate realiza caracteristica respectivă.

Nu trebuie uitat niciodată că este posibil ca un număr mic de caracteristici banale să constituie grupaje extrem de originale. Faţă de aceste considerente, apare necesitatea ca în faza examinărilor comparative expertul să trateze cu egală atenţie toate caracteristicile grafice, indiferent de valoarea lor individualizatoare.

S-a arătat până acum care sunt mijloacele prin care se stabileşte valoarea individualizatoare a notelor grafice ce definesc scrisul de comparaţie şi pe baza acestora valoarea lor în procesul de identificare.

Urmează o fază extrem de importantă, în care specialistului îi revine sarcina de a interpreta şi evalua coexistenţa asemănărilor şi deosebirilor stabilite.

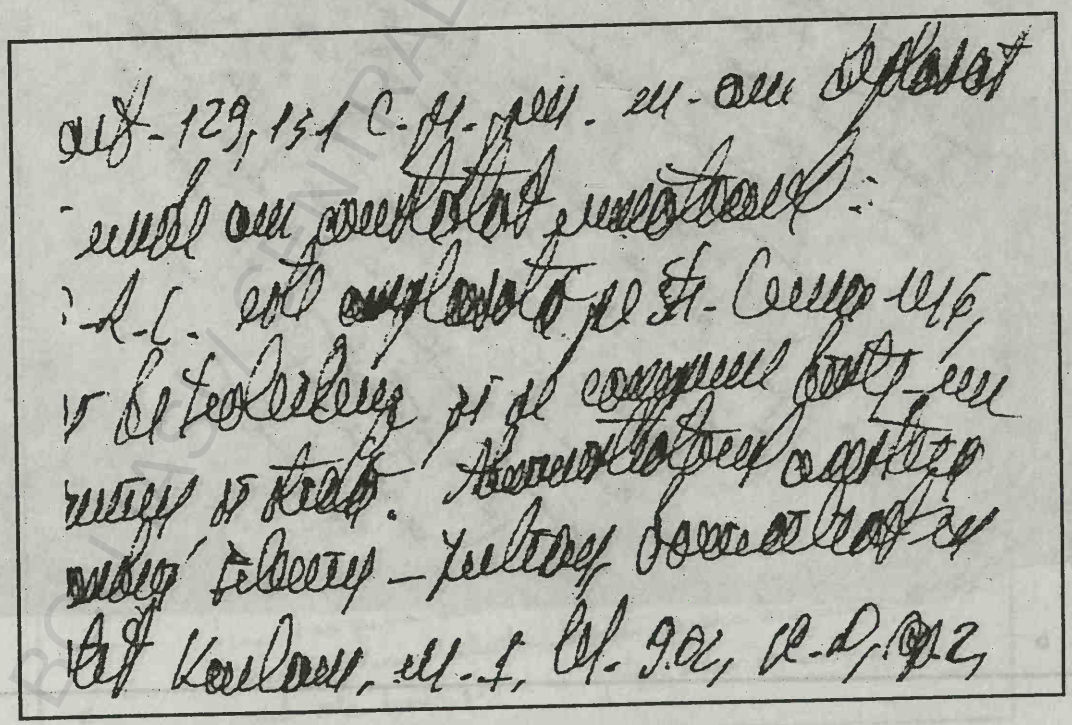

Fig.27. Scris „rar", individualizat printr-un tablou grafic realizat prin însumarea neobişnuită a unor note grafice.

4.3. Interpretarea asemănărilor şi deosebirilor

Nu vorbim întâmplător despre reunirea concordanţelor şi neconcordanţelor. Faţă de caracterul dinamic al oricărui scris natural, faţă de fenomenul variabilităţii care este întotdeauna manifest (chiar şi în cazurile scrisurilor executate în serie de acelaşi autor), între două grafisme vor exista atât asemănări cât şi deosebiri, procentajul acestora fiind diferit de la caz la caz. Ajuns în ultima fază a examinărilor vizând identificarea, expertul va fi nevoit de fiecare dată să aprecieze atât asemănările, cât şi deosebirile. Doar la modul teoretic pot fi imaginate cazuri în care specialistul are de-a face cu asemănări sau deosebiri totale. În realitate, situaţia se prezintă aşa cum s-a arătat.

Înainte de a proceda la evaluări şi interpretări, specialistul va trebui să aibă în vedere câteva principii de bază pe care le enunţăm, evident nu la modul exhaustiv.

1. Identificarea autorului scrisului în litigiu se face pe baza asemănărilor privind caracteristicile identificatoare valoroase ale scrisului de proveniență certă.

2. Valoarea identificatoare a unui grup de caracteristici este cu mult mai mare decât însumarea valorii individuale a acestora şi sporeşte în progresie geometrică cu adăugarea unei noi caracteristici.

3. Atât în cazul asemănărilor, cât şi al deosebirilor trebuie verificat dacă acele caracteristici ale textului în litigiu la care se referă, reflectă sau nu naturalețe de execuţie.

4. Deosebirile constatate trebuie întotdeauna să fie explicate.

5. Pentru a stabili autorul unui scris nu este necesar ca *toate* caracteristicile scrisului de comparaţie să fie regăsite la cel în litigiu.

În lumina principiilor enunţate vom face câteva scurte consideraţii privind interpretarea şi evaluarea asemănărilor şi deosebirilor.

Referitor la acest aspect, un teoretician afirma, mai mult sau mai puţin în glumă, că aceste operaţii ar trebui să înceapă cu explicarea deosebirilor.

Aspectul este într-adevăr esenţial, deoarece orice neclaritate cu privire la prezenţa deosebirilor trădează o anumită şubrezenie a argumentaţiei proidentificare. Considerăm că o singură deosebire neexplicată este în măsură să împiedice formularea unei concluzii certe pozitive.

Să începem, deci, cu analiza deosebirilor: se va stabili valoarea identificatoare a particularităţilor scrisului cert la care se referă. Când aceasta este extrem de ridicată, deosebirea trebuie privită ca suspectă. Dacă valoarea identificatoare a acestora este mult mai mică, se va trece la o altă judecată. Astfel, se va constata dacă acea caracteristică a scrisului în litigiu aflată în raport de neconcordanţă reflectă sau nu o manifestare grafică naturală. În caz afirmativ, se va opera cu ipotezele după care deosebirea s-ar putea datora unor factori ca: variabilitatea naturală a scrisului sau modificările naturale ale acestuia. În situaţia în care caracteristica respectivă va releva o execuţie artificială, se va opera cu ipotezele autofalsificării (deghizării scrisului) sau altrofalsificării (copiere sau imitaţie).

Aceste examinări vor trebui să ţină seama, în permanenţă, de valoarea identificatoare a caracteristicilor scrisului de comparaţie aflate în opoziţie cu cele ale scrisului în litigiu.

În urma unor astfel de investigaţii se va ajunge la explicarea corectă a apariţiei deosebirilor. În această fază, expertul va putea să valorifice o serie de constatări făcute cu ocazia examinărilor separate.

În examinarea asemănărilor, un mare rol trebuie acordat valorii identificatoare (individuale şi de grup) a caracteristicilor scrisului de comparaţie aflat cu cel în litigiu într-un astfel de raport. Va trebui, de asemenea,

verificat dacă particularităţile corespondente scrisului în litigiu relevă sau nu o execuţie naturală, ştiut fiind că procedeele contrafacerii scrisului pot crea analogii factice.

Ţinem să arătăm că examinările la care ne referim se desfăşoară predominant pe planul judecăţii logice, observaţia directă fiind în această fază inoperantă.

În finalul unor asemenea operaţii complexe, expertul va stabili dacă asemănările stabilite sunt suficiente pentru a gira un raţionament prin analogie prin care să se ajungă la transferarea predicatului scrisurilor de comparaţie (atributul lor de a aparţine persoanei *X*) asupra scrisului în litigiu.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIB

Punerea concluziei

5.1. Fundamentul logic al concluziei

Evaluarea şi interpretarea asemănărilor şi deosebirilor conduc spre o concluzie de un anumit fel. O concluzie însă, nu este altceva decât o afirmaţie. Pentru ca o afirmaţie să capete valoarea unui adevăr ştiinţific, aceasta trebuie probată. Dacă probaţiunea se consideră a fi suficientă, atunci afirmaţia se transformă într-o concluzie certă. Ca adevăr ştiinţific, aceasta nu trebuie să contrazică sistemul de adevăruri sistematizate al ştiinţei din care face parte, în cazul de faţă, ştiinţa criminalisticii.

Concluziile certe exprimă totala convingere a expertului că lucrurile se prezintă într-un anumit fel. Adeziunea deplină şi sinceră a acestuia este deosebit de importantă, orice ezitare a sa în această privinţă ştirbind concluzia din punct de vedere al fundamentării sale subiective.

Nu poţi emite, ca specialist, o concluzie certă dacă te îndoieşti puţin.

Obiectivul principal al examinării criminalistice a scrisului este de a stabili autorul unui scris.

Când concluzia se îndreaptă cu siguranţă în direcţia identificării scriptorului, aceasta va fi pozitivă. În caz contrar, când persoana bănuită de a fi executat un text se exclude ca autor, ne vom afla în faţa unei concluzii certe negative.

După cum este cunoscut, adevărul are grade de certitudine diferite în funcţie de modul în care se realizează probaţiunea afirmaţiei.

Când adeziunea expertului este totală, dar situaţia nu permite o probaţiune suficientă, afirmaţia respectivă capătă valoarea unui adevăr probabil. Acesta este insuficient fundamentat obiectiv, în schimb se bucură de încrederea totală a expertului.

Concluziile probabile sunt în acord cu structura logică a oricărui adevăr ştiinţific şi, de aceea, se recomandă ca beneficiarii expertizelor în care apar concluzii probabile să le utilizeze pe măsura ponderii lor. Trebuie să se aibă mereu în vedere faptul că, după opinia aproape generală, o concluzie probabilă este foarte apropiată de una certă.

Concluziile probabile sunt emise atunci când materialul grafic în litigiu nu permite o examinare comparativă eficace, lucru ce se datorează îndeosebi cuantumului redus al acestuia (un cuvânt, câteva litere sau cifre etc.) sau/şi absenţei unor caracteristici cu suficientă valoare identificatoare. În cazul scrisurilor inferioare sau de factură medie, se întâmplă destul de des ca aspectul banal al semnelor componente – cu frecvente apariţii în multe alte scrisuri de acelaşi nivel – să creeze probleme ce pot conduce la concluzii

probabile sau la afirmaţii cu un grad de certitudine şi mai mic.

O concluzie probabilă are evident şi un suport obiectiv, dar ea se sprijină în mod preponderent pe credinţa expertului că situaţia este aşa cum consideră el. De aceea, valoarea cognitivă a concluziei probabile este în relaţie directă cu experienţa şi pregătirea profesională a expertului.

Aceasta este probabil raţiunea pentru care, în unele ţări, în raportul de expertiză se consemnează şi vechimea în specialitate a expertului respectiv.

În fine, pot apărea situaţii în care o anumită afirmaţie nu poate fi probată suficient din punct de vedere obiectiv şi nici nu captează în totalitate adeziunea expertului. Sunt cazurile clasice ce stau la baza emiterii unei opinii. În viaţa de toate zilele, cineva oarecare privind cerul ar putea opina: „S-ar putea ca mâine să plouă". În acest gen de afirmaţii angajarea adeziunii nu este totală ca în cazul concluziei certe sau probabile.

În expertiza grafică, acest gen de concluzii, de mică probabilitate, îmbracă forma: „Sunt indicii că scrisul cutare provine de la *X*"; „Din motivele indicate în cuprinsul raportului nu se poate stabili că scrisul cutare provine de la *X*, fără ca acesta să se excludă ca autor".

Deşi nu se apropie nici pe departe de valoarea cognitivă a concluziei probabile, concluziile de şi mai mică probabilitate reprezintă totuşi opinii ştiinţifice şi ca atare este absolut normal pentru organul solicitant să încerce valorificarea lor.

Sunt şi cazuri în care starea materialului în litigiu nu permite nici măcar formularea unei concluzii cu valoare de opinie. Faţă de caracterul inoperant al scrisului în litigiu (sau chiar al celui de comparaţie) expertul se vede pus în situaţia de a nu putea efectua expertiza sau de a nu putea să se pronunţe nici măcar printr-o afirmaţie de mică probabilitate.

Situaţii de acest gen pot apărea atunci când actul în litigiu (şi scrisul pe care îl conţine) este deteriorat, de exemplu, prin spălare chimică, iar „întărirea" scrisului nu este posibilă.

La rândul lor, scrisurile deghizate prin modalităţi care le depersonalizează pot crea probleme de această natură.

La fel, solicitarea efectuării unei expertize pe baza unor copii de slabă calitate.

Concluziile emise în astfel de cazuri îmbracă forma: „Scrisul cutare este inapt pentru o examinare criminalistică"; „Din motivele indicate în cuprinsul raportului nu se poate stabili dacă scrisul cutare a fost sau nu executat de *X*".

Deşi formulările apropiate ca formă pot conduce la erori de interpretare, precizăm că, concluziile de mică probabilitate nu se confundă cu cele de imposibilitate de efectuare a expertizei.

Atunci când expertul afirmă că este în imposibilitate să efectueze expertiza sau o efectuează şi se află în imposibilitate de a se pronunţa într-un sens sau altul, acest lucru nu trebuie interpretat în manieră largă, în sensul că specialistul admite, după o examinare ştiinţifică, atât concluzia pozitivă, cât şi pe cea negativă.

O astfel de însuşire a concluziei în coroborare cu alte mijloace de probă ar putea conduce la eşafodajul unei variante judiciare false. Trebuie să fie clar pentru toată lumea că o concluzie de imposibilitate de rezolvare a problemei inclusă în obiectivele expertizei nu angajează specialistul, care practic nu se află în situaţia de a emite măcar o opinie.

5.2. Alte aspecte privind punerea concluziei

Considerăm că prezentarea pe care am făcut-o a fost în măsură să pună în evidenţă faptul că o afirmaţie, o concluzie, pentru a deveni adevăr ştiinţific, trebuie să aibă o dublă fundamentare: obiectivă şi subiectivă.

Ce posibilităţi de control are expertul în această privinţă? Cum va putea el evalua, pe de o parte eşafodajul obiectiv al concluziei, iar pe de altă parte propria atitudine sufletească, ştiut fiind că, de obicei, în această fază a expertizei, specialiştii manifestă oscilaţii în ceea ce priveşte o ipoteză sau alta.

Referitor la adunarea corectă a probelor ce vor susţine argumentarea obiectivă a concluziei, specialistul are posibilitatea de a le verifica clipă de clipă prin funcţia intuiţiei directe raportată în permanenţă la dezideratele unei metodologii ştiinţifice de evaluare şi interpretare a asemănărilor şi deosebirilor. Verificarea propriilor opţiuni şi propensiuni, manifestate mai mult sau mai puţin clar, se dovedeşte a fi incomparabil mai dificilă, mai delicată. Nu oricine poate proceda la o introspecţie corectă. Problema stabilirii gradului propriu de adeziune la ceva anume nu este nouă. Ea a constituit obiectul de studiu al multor personalităţi, dintre care se detaşează I. Kant printr-o soluţie, pe cât de simplă, pe atât de originală.

Pentru a-şi verifica propria convingere, marele filozof propune ca persoana respectivă să facă un pariu sincer cu sine însăşi având ca miză întreaga sa avere. Acesta ar suna cam aşa: „Tu, expertul *X*, ţi-ai paria întregul tău avut că scrisul *Y* provine de la persoana *Z*?"

În situaţia în care respectivul este realmente sincer cu el însuşi, pariul se va dovedi extrem de eficient, fiind în măsură să scoată la iveală cea mai mică ezitare de care persoana în cauză poate că nici nu era conştientă. În fine, în lipsa altor mijloace, procedeul de mai sus este recomandabil.

În ceea ce ne priveşte, suntem de acord cu principiul enunţat de E.Locard după care „cunoaşterea înseamnă măsurare", dar trebuie să ne resemnăm cu posibilităţile de care dispunem în prezent.

După prezentarea structurilor logice ce stau la baza diferitelor concluzii, apreciem că este necesar să abordăm o chestiune extrem de importantă.

Este vorba de anumite tendinţe pe care le manifestă unii experţi în faza examinărilor comparative.

Astfel, unii dintre ei nu dau dovadă de suficientă răbdare, de suficientă concentrare pentru a analiza lucrurile temeinic. Această grabă, pripeală, de a sfârşi lucrul început se poate dovedi de multe ori generatoare de erori. Încă din evul mediu se atrăgea atenţia asupra faptului că, concluziile prea grăbite cu privire la autorul scrisului nu sunt juste. Această îngrijorare ce conţine totodată un serios avertisment este exprimată prin alocuţiunea: *omnis comparatio litterarum est periculosa.*

Această atenţionare, care nu credem că mai are nevoie de traducere, trebuie reţinută.

O altă problemă, de acelaşi gen, se referă la tendinţa vizibilă la mulţi experţi, în special la cei fără o mare experienţă, de a se îndrepta volens-nolens către o concluzie certă. Propensiunea, lăudabilă în intenţia sa principală, trebuie sever criticată, deoarece sfidează spiritul ştiinţific de care trebuie să fie animat în permanenţă un adevărat specialist. În acelaşi timp, apreciem că o astfel de atitudine nu este în acord nici cu codul deontologiei profesionale conform căruia expertul trebuie să dea dovadă de neutralitate în actele sale, să elimine, pe cât se poate subiectivismul şi în nici un caz să nu se pună în situaţia unui „vânător feroce şi nemilos" de plastografi. De asemenea, orgoliile profesionale trebuie bine strunite.

Nu este nici o ruşine să emiţi, atunci când este cazul, o concluzie de mică probabilitate.

Este cu mult mai grav ca, trecând peste adeziunea ta intimă, să emiţi o concluzie de circumstanţă în ideea că vei deveni mai respectabil din punct de vedere profesional. Nimic mai greşit decât o astfel de mentalitate de tip stahanovist! Pe bună dreptate, cineva afirma cât se poate de serios că *expert adevărat este acela care are priceperea de a se îndoi.*

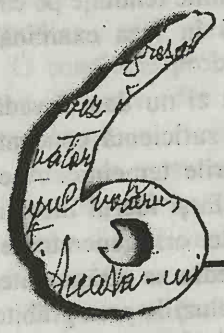

Scurte considerații privind raportul de expertiză grafică

Comentariile privind metodologia identificării persoanei după scrisul de mână ar putea fi considerate ca încheiate o dată cu epuizarea considerațiilor privind concluziile. Cu toate acestea, apreciem că în finalul lucrării s-ar impune și o scurtă privire asupra raportului de expertiză, cunoscut fiind faptul că după efectuarea expertizei grafice trebuie să se procedeze la întocmirea unui raport scris de expertiză.

În România, unde este reglementată doar expertiza judiciară, acest lucru este expres prevăzută în Codul de procedură penală. Întocmirea unui material scris în care să se consemneze măcar un minimum de date privind expertiza grafică și concluzia reprezintă însă un demers necesar și ca atare însușit de toată lumea inclusiv de experții ce activează, în alte țări în sfera expertizei extrajudiciare. Este absolut normal ca solicitarea de a stabili autorul unui scris să fie urmată de un răspuns la obiect, indiferent de forma pe care o va îmbrăca acesta. Ca orice răspuns orificial, care obligă și este în măsură să producă efecte, acesta va avea formă scrisă.

Față de situația din România, abordarea din perspectivă metodologică a raportului de expertiză reprezintă o sarcină nu tocmai ușoară datorită faptului că legiuitorul (în special cel penal) a înțeles să reglementeze destul de amănunțit atât expertiza, cât și raportul de expertiză[22].

Acestora li se consacră o întreagă secțiune, a X-a, a Capitolului II din Titlul III Cod procedură penală.

După dispozițiile consacrate expertizei ca mijloc de probă expres prevăzut de art.64 Cod procedură penală, legiuitorul se ocupă de raportul de expertiză. În primul rând, se statuează obligativitatea întocmirii acestuia. „După efectuarea expertizei, expertul întocmește un raport scris" (art.122 Cod procedură penală).

Mai mult, în articolul următor este enunțat detaliat cuprinsul raportului de expertiză. Dispozițiile au caracter imperativ, deci respectarea lor este obligatorie. Suplimentul de expertiză și efectuarea unei noi expertize fac obiectul art.124 și 125 Cod procedură penală.

Față de acest sistem strict de reglementare, posibilele considerații de ordin metodologic vor viza, pe de o parte, abordarea unor aspecte pe care legea nu putea să le prevadă, și pe de altă parte, cerințe cu caracter general desprinse din necesitatea respectării unor principii ce guvernează desfășurarea procesului penal și civil.

---

[22] Pentru amănunte privind reglementarea expertizei, v. *Anexa 4.*

Astfel, la întocmirea raportului de expertiză specialistul este obligat să respecte obiectul expertizei aşa cum a fost dispus de organul solicitant. Se ivesc însă situații în care acesta este greşit sau defectuos formulat. Cum se va proceda în atare cazuri? O primă variantă ar fi restituirea materialelor cu rugămintea de a se face precizările de rigoare. O altă variantă, ce ține de rolul activ pe care trebuie să îl aibă expertul, ar fi ca acesta să procedeze la reformularea în termeni ştiinţifici a obiectului. Aceasta va fi tratată în partea introductivă a raportului, la o rubrică de observații.

Deşi nu figurează în textul articolului 123 privind conținutul raportului un astfel de subcapitol este absolut necesar uneori pentru a consemna anumite aspecte legate de efectuarea expertizei al căror loc nu poate fi în capitolul consacrat descrierilor operațiilor de efectuare a expertizei.

Un subcapitol asemănător trebuie prevăzut şi la rapoartele privind o nouă expertiză. Avem în vedere menționarea faptului că în speță a mai fost întocmită o expertiză şi prezentarea concluziilor acesteia.

O problemă ce priveşte atât obiectul expertizei, cât şi concluziile se referă la faptul dacă acestea trebuie să respecte sau nu un principiu al simetriei. Astfel spus, se pune întrebarea dacă expertul este obligat să răspundă la toate întrebările care i-au fost adresate şi în ce măsură acesta ar putea depăşi cadrul respectivelor întrebări.

În legătură cu primul aspect, considerăm că expertul trebuie să răspundă cu precizie tuturor întrebărilor puse, exceptând cazurile în care acestea se suprapun sau sfidează regulile ştiinţifice după care se efectuează expertiza.

În privința celui de al doilea aspect, considerăm că atunci când situația o cere expertul nu numai că va răspunde la toate întrebările organului solicitant, dar va putea aduce explicații suplimentare chiar în cuprinsul concluziei. Evident, trebuie ca acestea să se dovedească concludente şi pertinente pentru stabilirea corectă a unor fapte şi împrejurări legate de soluționarea justă a dosarului penal sau civil. Se pare că această posibilitate a fost avută în vedere de legiuitor, atunci când în alineatul 3 al art.123 Cod procedură penală privind concluziile afirmă că acestea cuprind, pe de o parte, răspunsurile la întrebările organului solicitant şi, pe de altă parte, „părerea expertului asupra obiectului expertizei".

Or, considerăm că o astfel de părere nu ar reprezenta altceva decât o serie de concluzii suplimentare în raport de obiectul inițial al expertizei.

În ceea ce priveşte partea fundamentală a raportului de expertiză, există cerința ca aceasta să cuprindă descrierea în amănunt a operațiilor de efectuare a expertizei. Termenul „în amănunt" aparține însuşi legiuitorului. Prezența acestui adjectiv a creat printre experții români două curente de opinie.

Astfel, unii consideră că expertul trebuie să procedeze la descrierea amplă a complexului act de expertiză.

Constatările nu trebuie să omită nici una dintre tehnicile şi procedeele folosite. Toate operațiile pe care le-a efectuat specialistul trebuie consemnate în detaliu. Lucrarea trebuie să abunde în explicații şi ilustrații vizuale. Măsura calității unei lucrări ar fi după susținătorii acestui punct de vedere, în special, volumul capitolului „Constatări".

Această optică este criticabilă, deoarece examinările pe care le implică orice expertiză grafică necesită o mare diversitate de procedee, ce nu ar putea fi surprinse într-o descriere în totalitatea lor.

Efectuarea unei expertize după asemenea criterii ar putea dura luni de zile, lucru absolut inadmisibil, ținând cont de principiul celerității care guvernează desfăşurarea procesului penal şi a celui civil. Nu mai punem la socoteală şi alte principii care privesc dozarea optimă a forței de muncă şi cheltuielile pe care le-ar necesita realizarea unor rapoarte de expertiză de zeci şi chiar sute de pagini cu ilustrațiile necesare.

Este clar că o astfel de optică se află în opoziţie cu dezideratul optimizării activităţii de înfăptuire a justiţiei.

După alte opinii, raportul de expertiză ar trebui să aibă un conţinut cât se poate de sumar. Descrierea operaţiilor de efectuare a expertizei ar trebui eliminată sau redusă la câteva propoziţii sintetice, cu caracter general. Ilustraţia fotografică ar trebui abandonată. Practic, raportul ar urma să aibă întinderea unui simplu buletin de analiză[23] care să prezinte concluziile în relaţie cu un anumit obiectiv al lucrării. În sprijinul opţiunii lor, aceşti specialişti invocă situaţia din alte ţări în care rezultatele expertizei sunt consemnate la modul cât se poate de lapidar.

Se precizează, de asemenea, că în ţările respective specialiştii efectuează în cursul operaţiilor de expertizare o serie de observaţii, fotografii etc. care pot fi oricând folosite dacă organul solicitant cere explicaţii şi dovezi în legătură cu fundamentarea ştiinţifică a concluziei respective.

Apreciem că acest punct de vedere ar oferi şi avantaje şi dezavantaje, de dorit fiind adoptarea unei căi de mijloc, în măsură să elimine exagerările într-un sens sau altul.

Personal, considerăm că un raport de expertiză trebuie să se remarce prin concizie şi claritate. Din cuprinsul său trebuie să rezulte linia de examinare, raţionamentul folosit de expert.

Aspectele esenţiale pentru fundamentarea unei concluzii nu trebuie omise. Orice divagaţie este de evitat. Dezavuăm în egală măsură atât frazeologia lipsită de conţinut, cât şi expunerile schematice, generalizate, ce reflectă la rândul lor un limbaj „de lemn". Optăm, de asemenea, pentru o exprimare limpede neafectată de folosirea abuzivă a unor termeni tehnici ce s-ar putea dovedi de neînţeles pentru organele solicitante, pentru părţile aflate în proces, pentru avocaţi etc.

Este cunoscut că orice lucru poate fi prezentat în termeni simpli şi clari fără ca un astfel de stil să împieteze asupra caracterului ştiinţific pe care trebuie să îl aibă un raport de specialitate.

În acelaşi timp, opinăm că ilustraţia unui raport trebuie să îşi dovedească utilitatea şi nu să aibă un rol pur decorativ.

Redactarea raportului de expertiză cu respectarea acestui minimum de cerinţe va asigura o bună receptare a acestuia, astfel încât expertiza, acest important mijloc de probă, să îşi atingă finalitatea.

[23] Aşa cum se procedează în unele ţări, cum este, de exemplu, Canada.

BCU IAŞI / CEN

Anexa 1

Mecanismul și proprietățile scrisului natural

1. Bazele fiziologice ale scrisului

Scrisul reprezintă un mijloc de comunicare interumană, superior limbajului vorbit prin atributul perenității, situație ilustrată de dictonul latin *Verba volant scripta manent.*

Scrierea constă în reproducerea pe un suport oarecare cu ajutorul unor semne simbolice (caractere literale) a limbii vorbite și a gândirii. Actul scrierii, familiar aproape oricărei persoane, reprezintă o deprindere, adică o modalitate de acțiune având aspecte automatizate, dar fără pierderea controlului conștient. Astfel, în raport cu deprinderea, conștiința își modifică funcțiile trecând de la dirijarea pas cu pas a actului la o supraveghere generală.

O acțiunea automatizată nu se confundă deci, în nici un caz, cu o activitate inconștientă. Deprinderile se elaborează conștient, se formează prin exercițiu. Este cunoscut că pentru însușirea scrisului, elevii cursurilor primare sunt nevoiți să repete timp îndelungat execuția separată și apoi combinată a literelor modelului caligrafic. Repetarea acestei acțiuni la care se asociază și mișcarea mâinii care poartă instrumentul scriptural determină crearea unor legături nervoase temporare care în timp se stabilizează formând un stereotip dinamic ce se manifestă sub forma unei operații automate. Esențial pentru stereotipul dinamic este faptul că anumite operații integrate atrag după sine alte operații, ceea ce duce la o economisire a energiei nervoase.

Sub aspect practic, automatizarea actului de a scrie aduce cu sine schematizarea și prescurtarea acțiunii, eliminând tot ceea ce este de prisos.

Legăturile nervoase ce formează esența stereotipului dinamic sunt asociate și cu o permanentă analiză și sinteză de ordin optic, acustic, chinestezetic. Actul scrierii presupune, de asemenea, o reglare adecvată a circulației și respirației, guvernată de centri nervoși superiori localizați în cortex. S-ar putea afirma, fără riscul de a greși prea mult, că la elaborarea scrisului participă întregul aparat neuro-fiziologic. În acest sens, un cercetător al acestui domeniu, H.Callewaert, nota: „Actul scrierii depinde fiziologic de sistemul nervos, urmând un circuit senzorio-senzitivo-psiho-motor, acțiunea motrice piramido-strio-cerebelo-medulo-neurono-musculară ce se exercită asupra instrumentului este din cele mai complicate și – de la un scriptor la altul – dintre cele mai variabile".

Rezultă că, în ultimă instanță, scrisul ar putea fi considerat ca o manifestare a energiei nervoase, aspect subliniat de C.I. Parhon: „Scrisul e, în ultimă analiză, expresia înregistrată a unor contracții musculare, ele însele expresia scurgerii în mușchi cu o anumită

intensitate, vitalitate şi cu un anumit ritm a energiei nervoase".

Aşa stând lucrurile, se înţelege că scrisul va oglindi specificul activităţii nervoase de la nivelul scoarţei cerebrale exprimate prin proprietăţile de forţă, echilibru şi mobilitate.

Prin *forţă* se înţelege cuantumul de substanţă excitabilă deţinută de celulele nervoase. *Echilibrul* se referă la raportul dintre ponderea excitaţiei şi inhibiţiei, ce determină precizia legăturilor nervoase. *Mobilitatea* vizează posibilităţile de modificare ale acestora, factor de care depinde adaptabilitatea organismului la schimbările mediului exterior.

2. Individualitatea scrisului

Forţa, echilibrul şi mobilitatea proceselor nervoase superioare ale unei anumite persoane, la care se mai adaugă şi alţi factori ce ţin de condiţiile concrete în care are loc scrierea conferă scrisului individului respectiv o serie de caracteristici care în gruparea lor sunt unice, ireperabile, asigurând grafismului proprietatea de a fi strict individual. „Caracteristicile din punct de vedere cantitativ sunt în număr limitat. Totuşi, ca şi în cazul detaliilor caracteristice ale unui desen papilar, varietatea cvasiinfinită de combinaţii, pe care le pot forma, face practic irepetabil un scris cu anumite particularităţi[1].

3. Stabilitatea relativă a scrisului

Prin stabilitatea scrisului se înţelege păstrarea în mod constant, pe tot parcursul vieţii, a caracteristicilor generale şi de formare a grafismelor după ce acestea s-au consolidat în scrierea unei persoane.

Stabilitatea trebuie înţeleasă în sens relativ, deoarece ea poate fi schimbată ori de câte ori intervin modificări constante în determinarea sistemului excitativ de natură a forma un nou tip de legături nervoase temporare, un nou stereotip dinamic sau doar de a perfecţiona sau slăbi vechile legături nervoase temporare şi stereotipul dinamic.

Această relativitate trebuie privită şi prin prisma elasticităţii şi mobilităţii stereotipului dinamic la acţiunile excitanţilor interni şi externi care nu se manifestă numai în perioada de formare a lui, ci pe tot parcursul cât el există.

De asemenea, nu trebuie confundate aceste modificări cauzate de necesitatea „adaptării" stereotipului dinamic la diferiţi excitanţi cu scrisul variabil dat de capacitatea unor persoane de a folosi concomitent mai multe variante de scris.

Trebuie înţeles că o catalogare completă a tuturor cauzelor modificatoare ale scrisului este practic imposibil de realizat dacă ţinem seama că influenţele exterioare şi interioare asupra cortexului sunt din cele mai variate şi mai complexe.

Cauzele care pot provoca modificări ale scrisului, în afară de cele determinate de evoluţia scrisului în care se includ modificări care au survenit după ce scrisul s-a format mai mult sau mai puţin, după Orlova, Mantvetova ş.a., sunt:

a) condiţiile de scriere neobişnuite pentru persoana respectivă; o ţinută neobişnuită, materialul pentru scriere diferit decât cel folosit în mod obişnuit de scriptor (hârtie, toc etc.);

b) traumatizarea mâinii, modificarea patologică a ochilor, scrierea fără ochelari;

c) scrierea cu mâna stângă când în mod obişnuit se scrie cu mâna dreaptă;

d) stări nervoase şi fizice neobişnuite ale scriptorului (spaima, oboseala etc.);

e) bolile nervoase;

f) tendinţa de a scrie într-un anumit fel:
- cu o deosebită atenţie sau în grabă;
- cu denaturarea sau deghizarea scrisului;
- imitarea scrisului unei alte persoane.

[1] E. Stancu, op.cit. p.397

În paginile care urmează am considerat necesar să detaliem aceste aspecte prin prezentarea principalilor factori care, după cum s-a stabilit prin cercetările în domeniu, influenţează sau modifică scrisul de mână.

4. Influenţe asupra scrisului natural

Deprinderile grafice ale fiecărei persoane capătă o individualitate bine exprimată. O sinteză clară a acestui fenomen o găsim în finalul lucrării dr.H.Callewaert: „Actul scrierii depinde fiziologic de sistemul nervos, urmând un circuit senzorio-senzitivo-psihomotor, singură acţiunea motrice piramido-striocerebelo-medulo-neurono-musculară ce se exercită asupra instrumentului este din cele mai complicate şi – de la un scriptor la altul – din cele mai variabile. Particularităţile constituţionale ale activităţii scripturale, la care se adaugă tot felul de influenţe pedagogice, tehnice, profesionale sau altele, se traduc prin tipuri scriptorii şi moduri cursive variate şi coordonate la infinit, dând un scris cu caracter grafic individual".

„Dar scrisul nu este numai individual, ci şi stabil. Prin stabilitatea scrisului se înţelege faptul că, o dată instaurate în grafismul unei persoane, caracteristicile generale şi majoritatea formelor scripturale rămân constante toată viaţa.

Explicaţia ştiinţifică este de ordin fiziologic, întrucât deprinderea, ca succesiune stereotipizată a legăturilor temporare, constituie un sistem ireversibil, dirijat în sens unic" (Al. Roşca ş.a.).

Această stabilitate nu este absolută ci relativă, scrisul suferind modificări, de obicei fără repercusiuni notabile. Precizăm că socotim drept modificări, transformările naturale – uneori pronunţate, alteori abia perceptible – care se produc în scrisul unei persoane ca urmare a acţiunii anumitor factori psihofiziologici, patologici, mecanici. Scrierea va suferi totdeauna influenţa unui complex de condiţii psiho-fiziologice, a particularităţilor anatomice şi funcţionale ale sistemului osteomuscular al mâinilor şi ale sistemului nervos şi chiar a unor particularităţi ale mediului înconjurător.

Scrierea nu poate fi deci privită ca ceva imuabil, întrucât ea nu se opreşte niciodată la un anumit nivel, dezvoltarea ei urmând-o pe cea a individului în societate.

Interesant este faptul că modificările pot avea loc în ansamblul scrierii sau numai în anumite caracteristici ale ei (numai în limbajul folosit, numai în caracteristicile topografice sau numai în cele grafice sau combinate) şi aceasta pentru că s-a observat că anumite caracteristici ale trăsăturilor grafice tind să rămână constante; aceste constante nu pot fi totdeauna observate, ele nu apar uneori cu uşurinţă, apar mai net la unele persoane decât la altele şi într-o scriere mai mult decât în alta.

Unii dintre factorii care contribuie la modificarea scrisului sunt exteriori (instrumentul scriptural, hârtia de scris, poziţia în care se scrie, suportul pe care este aşezată coala de scris etc.), alţii formează categoria stărilor momentane (graba, emoţia etc.). Aceştia vor modifica totdeauna doar aspectul general al scrierii, pe când cei patologici permanenţi pot modifica anumite trăsături ale scrisului, acesta păstrându-şi însă aspectul general.

Schematic, factorii care influenţează scrisul de mână pot fi grupaţi (enumeraţi) astfel:

1. Factorii fiziologici:
   - vârsta;
   - ochii (vederea);
   - mâna;
   - oboseala;
   - emoţiile, graba, indispoziţia, surmenajul;
   - starea de ebrietate (pasageră);
   - frigul.
2. Factorii mecanici:
   - suportul actului;
   - instrumentul scriptural;
   - materialul pe care se scrie;

– poziţia de scriere.

3. Factorii patologici:
   – tulburări cardiovasculare;
   – boli neurologice: ataxii, epilepsii, encefalopatii, afazii, embolii, tumori cerebrale, scleroză, tromboză cerebrală, sechele, boala lui Parkinson etc.;
   – boli psihice: psihoze cronice maniaco-depresive, paranoia cu formele ei de deliruri, schizofrenie, psihoze depresive, demenţe, psihopatii.

4.1. Factorii fiziologici

Vârsta. În scris există totdeauna o ucenicie de la început voluntară. Treptat, mişcările voluntare devin automate prin eliminarea mişcărilor parazite, prin simplificarea, coordonarea şi adaptarea mişcărilor indispensabile, construirii semnelor grafice, scoarţa neintervenind decât în mişcarea iniţială, în opriri şi pentru corecturi.

La începutul formării deprinderii de a scrie, scrierea nu este decât reproducerea mai mult sau mai puţin mecanică a unui model caligrafic.

Evoluţia scrisului are loc paralel cu înaintarea în vârstă, când are loc o diminuare a înălţimii literelor (fig.1), scrisul devine uniform, se simplifică, în sensul că literele tind să păstreze numai ceea ce este esenţial pentru înţelegerea lor. Pentru a obţine o mai mare eficienţă în scris, scriptorul recurge la tot felul de prescurtări, de legături personale şi spontane etc.

Deprinderile de scriere se perfecţionează continuu, dar schimbările suferite în cursul acestui proces sunt mai lente şi uneori neevidente, dar pot fi şi situaţii când chiar câţiva ani pot să fie destul pentru a schimba apreciabil aspectul unei scrieri.

Oricum însă, o scriere suferă cu certitudine modificări în decursul unui timp îndelungat, pentru că nimeni nu scrie la cincizeci de ani ca la douăzeci.

Înaintarea însă în vârstă (îmbătrânirea) a scriptorului produce asupra scrisului modificări în aspectul său cum ar fi acela de tremurat, dezorganizat, îmbâcsit, dezaliniat, disproporţionat etc. (fig.2).

Cum menţionam anterior, caracteristic pentru scrisul bătrânilor este apariţia – între altele – a tremurăturilor.

Ele constau în oscilaţii ritmice de mică amplitudine (fig.3), deplasând unul sau mai multe segmente ale corpului de o parte şi de

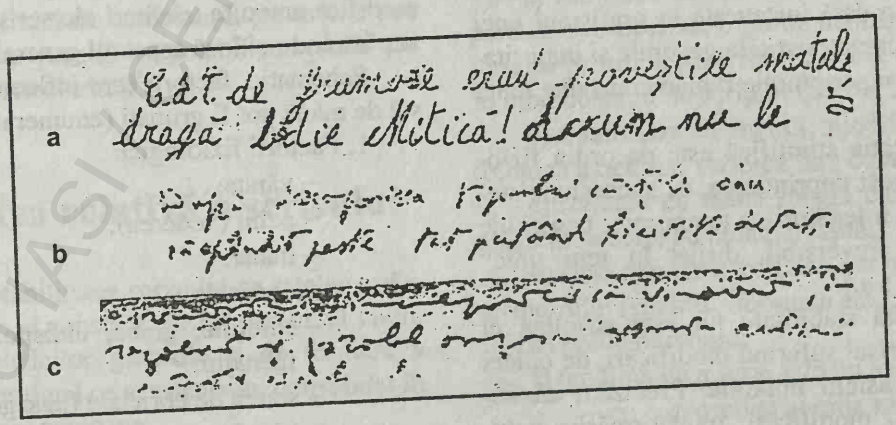

Fig.1. Scrisul aceleiaşi persoane:
a) elev în clasa a III-a (9 ani); b) elev în clasa a VI-a (12 ani); c) student (19 ani).[2]

[2] L.Ionescu, Expertiza criminalistică a scrisului, Ed. Junimea, Iaşi, 1973, pp.46 şi 49.

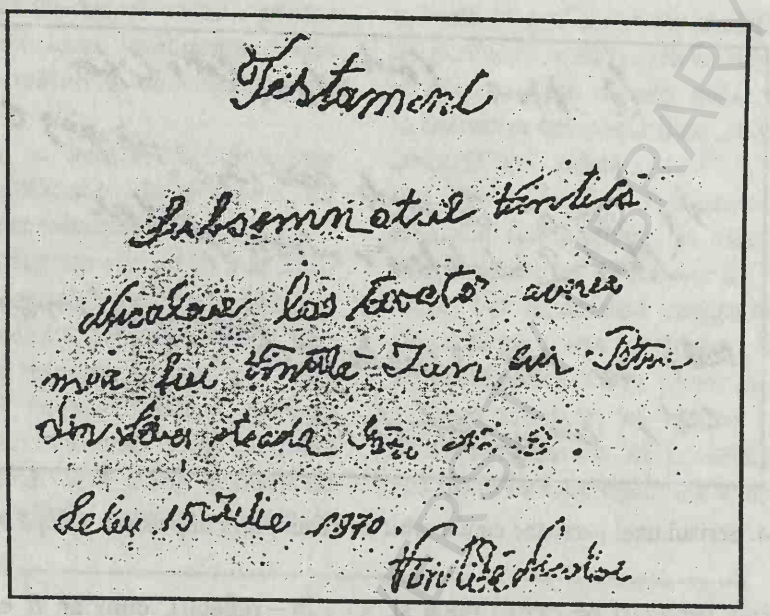

Fig.2. Scrisul dezorganizat al unei persoane în vârstă.[3]

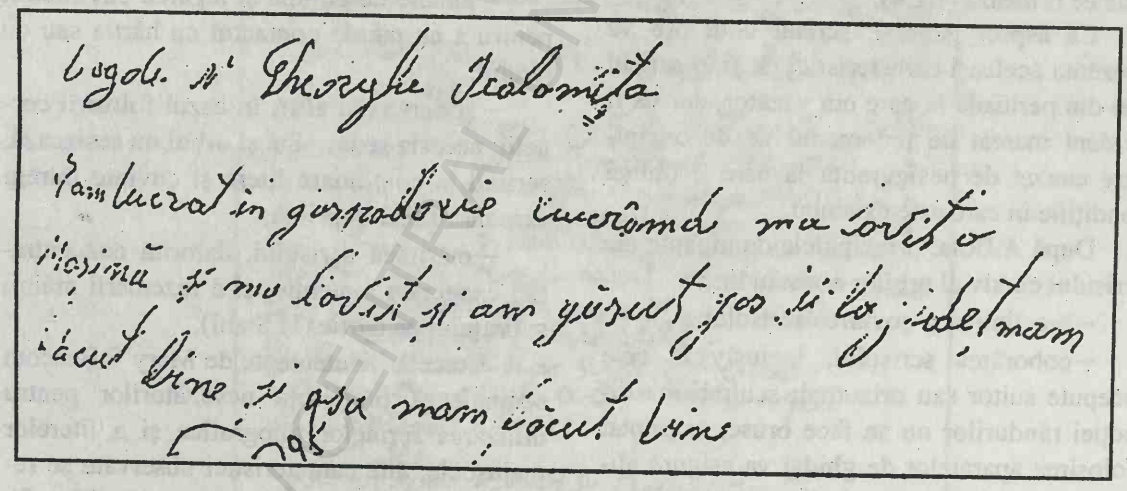

Fig.3. Scrisul tremurat al unui bătrân.

alta a poziţiei de repaus. Ele apar, în afara oricărei stări patologice şi ca urmare a oboselii şi chiar emoţiilor. Este vorba aici de tipul tremurăturii fiziologice caracteristice îmbătrânirii. Prezenţa tremurăturii fiziologice la bătrâni influenţează şi forma scrisului, coeziunea, repartizarea, poziţia punctului de atac şi trăsături incipiente la diferite litere, finalizările literelor.[3]

Pierderea vederii. Orbirea nu duce şi la pierderea deprinderilor grafice ale unei persoane care ştie să scrie.

De scrisul orbilor s-au ocupat în special doi experţi români. Henri Stahl şi Aurel Boia,

[3] L.Ionescu, Expertiza criminalistică a scrisului, Ed. Junimea, Iaşi, 1973, pp.46 şi 49.

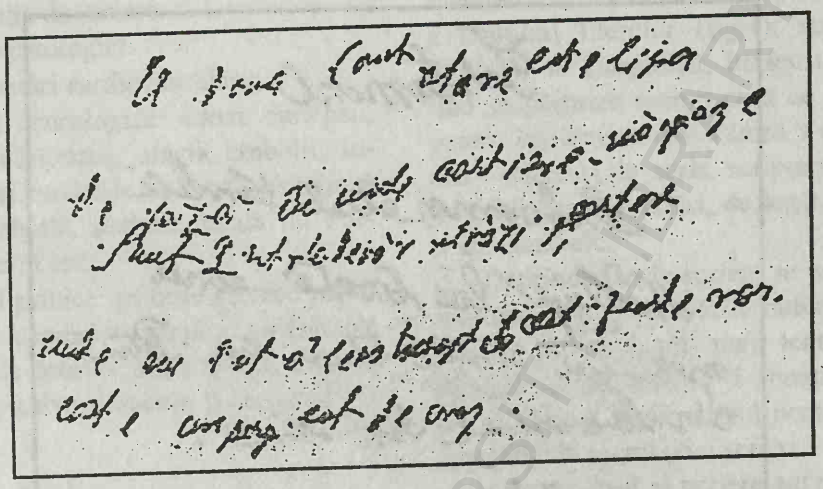

Fig.4. Scrisul unei persoane care a orbit de 16 ani, prin împuşcare. (După A.Boia).[4]

care au întreprins cercetări pe cazuri reale şi experimentale, ale căror rezultate le redăm în cele ce urmează (fig.4).

Ca aspect general, scrisul unui orb va prezenta aceleaşi caracteristici ca şi în scrisul său din perioada în care era văzător, dar va fi evident marcat de fenomenul de dezorganizare cauzat de nesiguranţa la care îl obligă condiţiile în care este executat.

După A.Boia, principalele dominante ale scrisului cursiv al orbilor constau în:

– încetinirea şi şovăirea scrisului;

– coborârea scrisului, inclusiv la cele începute suitor sau orizontal; schimbarea direcţiei rândurilor nu se face brusc, ci treptat (folosirea aparatelor de ghidaj va asigura alinierea rândurilor);

– pierderea rândurilor şi încălcarea lor datorită lipsei de control vizual;

– inegalitatea distanţelor dintre rânduri, cuvinte şi litere; în general spaţierea este exagerată;

– deplasarea semnelor diacritice şi a barei minusculei „t" sau omiterea lor;

– omisiuni de cuvinte, litere sau părţi de literă datorită neconcordanţei dintre gândire şi ritmul încetinit de transcriere a acesteia;

– repetări, cum ar fi executarea minusculelor „m" şi „n" cu trăsături suplimentare;

– puncte de odihnă şi legarea cuvintelor, pentru a nu pierde contactul cu hârtia sau cu rândul;

– scrierea „în alb", în cazul folosirii cernelii; aceasta se termină şi orbul nu sesizează, scriind în continuare litere şi cuvinte întregi care nu se mai imprimă;

– mărimea scrisului, datorită concentraţiei exagerate a atenţiei şi a rezemării mâinii şi braţului pe hârtie (H.Stahl).

Cercetările efectuate de Mary S.Beacom semnalează preferinţa nevăzătorilor pentru utilizarea formelor tipografice şi a literelor majuscule; alte caracteristici observate se referă al tremurarea minusculelor „j", „b", „d", „k", „h" şi „f", trasarea unghiulară a minusculei „r", legarea barei minusculei „t" de corpul literei sau omiterea completă a barei, la fel punctul minusculei „i".

Mâna. Este organul efector propriu-zis. Încă Anaxagora susţinea că omul îşi datoreşte superioritatea folosirii mâinilor. Aristotel scria că mâna este „instrumentul (unealta) care înlocuieşte toate instrumentele (uneltele)", dar admitea că omul „are mâini pentru că este inteligent" şi le poate folosi (deci că

[4] L.Ionescu, op.cit., p.64.

mâinile sunt un fel de dar al naturii, pentru a-şi putea pune în valoare inteligenţa; astăzi ştim că folosirea mâinii a dezvoltat inteligenţa).

În KABALA se învaţă că mâna este microcosmosul sintetic al evoluţiei umane, un „rezultat al tuturor rezultatelor".[5]

Mâna poate influenţa scrisul în mai multe situaţii. Uneori, persoanele foarte bolnave sau în vârstă solicită ajutorul unei alte persoane pentru a întocmi un act, mai ales testamente. Ştiind că valabilitatea lor este condiţionată de executarea scrisului cu mână proprie, testatorul îşi lasă mâna ghidată de către o persoană străină, ceea ce evident se reflectă în grafismul astfel obţinut. În funcţie de gradul de colaborare al celor doi scriptori se disting două situaţii principale, denumite în literatura de specialitate „mână inertă" (sau „moartă") şi „mână ajutată".

Mâna inertă se întâlneşte în cazurile de afecţiuni foarte grave, în care subiectul este în agonie sau se dovedeşte a fi lipsit de orice forţă. Tot în această categorie se poate include şi persoana sănătoasă, dar analfabetă, deşi consecinţele din punct de vedere grafic nu sunt similare, în ultimul caz producându-se un fenomen de rezistenţă involuntară, sau mai exact, de rigiditate a mâinii conduse.

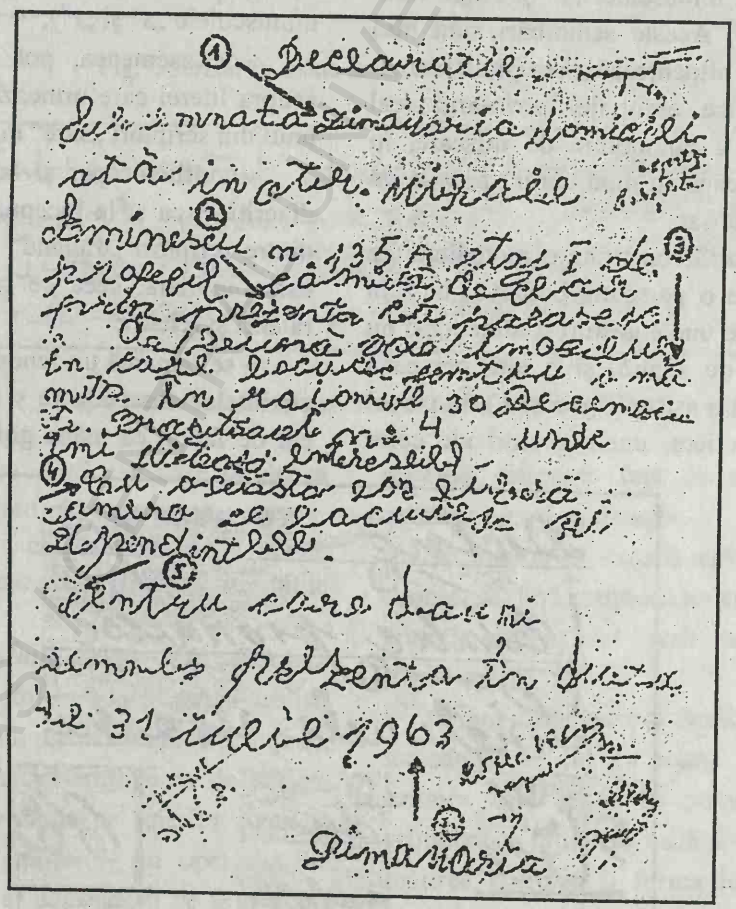

Fig.5. Scrisul executat cu mâna condusă.[5]

[5] L.Ionescu, op.cit., pp.56–57.

În cazul mâinii inerte, mâna care ţine sau cel puţin se sprijină pe instrumentul scriptural este lăsată liber („moartă"), fiind condusă de către mâna altei persoane; cu alte cuvinte, prima este pasivă, iar a doua activă. În aceste condiţii este firesc ca scrisul rezultat să se asemene cu scrisul obişnuit al celui ce a jucat rolul de ghid. Nu este posibil însă să nu fie jenat cât de cât de faptul că nu scrie singur, ci poartă o altă mână, în realitate o adevărată povară, ceea ce va imprima grafismului un aspect neregulat, dominat de spaţii largi şi de frecvente întreruperi. În plus, se pot modifica modul de legare, poziţia şi forma semnelor diacritice, bara minusculei „t" şi chiar valorile unghiulare. Aceste schimbări sunt însă uşoare şi nu influenţează prea mult caracteristicile grafice esenţiale, scriptorul real păstrând destulă autonomie de mişcare, în special atunci când în mod curent posedă un automatism avansat.

Mâna ajutată constituie o modalitate de cooperare între o persoană bolnavă, încă în stare să execute unele gesturi grafice, deşi nu este suficient de sigură, şi o altă persoană care acceptă să o asiste (fig. 5 şi 6). În cursul operaţiei de scriere, unele gesturi ale celor două mâini concordă şi deci se adiţionează, dar în mod inevitabil alte gesturi se contrazic. După Edmond Locard, care a cercetat îndeaproape problema la laboratorul de poziţie tehnică din Lyon (1922), consecinţele de ordin grafic sau simptomele tendinţelor generate de mâna ajutată sunt următoarele:

– adiţionarea forţelor este perfectă la trăsăturile rectilinii descendente, ceea ce duce la îngroşarea şi alungirea acestora;

– dezacordul se va manifesta la trăsăturile curbe, şi anume trăsăturile de legătură devin unghiulare, literele conţinând cercuri se lărgesc, iar literele curbe complexe sunt tremurate şi de dimensiune redusă (de exemplu, minusculele „s" şi „r");

– de asemenea, pot exista neînţelegeri asupra literei care urmează a fi trasată, când unul din scriptori „sare" mintal o literă;

– conflicte apar şi la trasarea semnelor diacritice, ca şi la începutul literelor, fiecare dintre scriptori „trăgând" spre poziţia care îi este familiară, ceea ce generează frecvente rateuri şi reluări;

– se remarcă un fenomen de alternanţă a cuvintelor descendente şi ascendente, provocat de faptul că mâna ghidată nu alunecă la

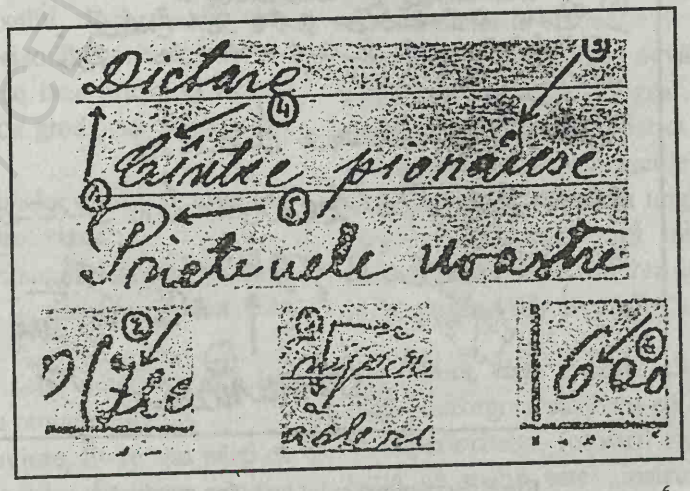

Fig.6. Fragmente din scrisul persoanei care a ghidat mâna.[6]

[6] L.Ionescu, op.cit., pp.56–57.

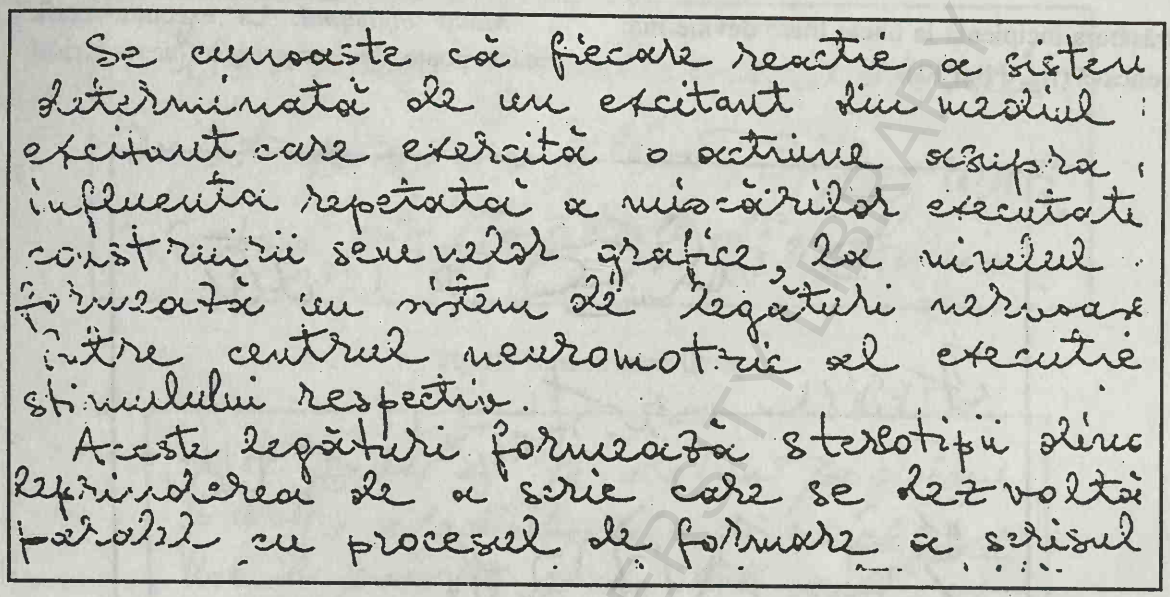

Se cunoaşte că fiecare reacţie a sistemului determinată de un excitant din mediul excitant care exercită o acţiune asupra; influenţa repetată a mişcărilor executate constituirii semnelor grafice, la nivelul formată un sistem de legături nervoase între centrul neuromotric al execuţie stimulului respectiv.

Aceste legături formează stereotipii dinamice reprinderea de a scrie care se dezvoltă paralel cu procesul de formare a scrisul

Fig.7. Scrisul cu mâna dreaptă al unei persoane.

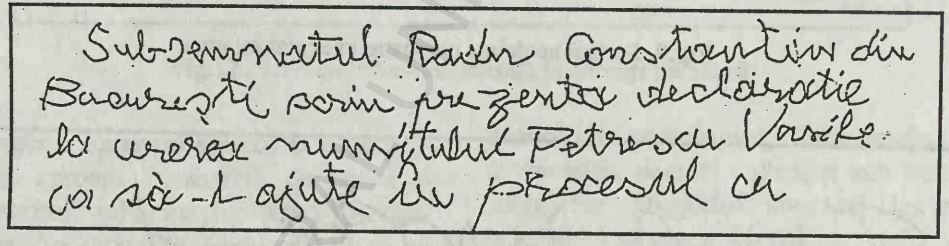

Subsemnatul Radu Constantin din Bucureşti, scriu prezenta declaraţie la cererea numitului Petrescu Vasile. ca să-l ajute în procesul cu

Fig.8. Scrisul aceleiaşi persoane executat cu mâna stângă.

timp şi „cade", pe când cea care ghidează încearcă o redresare. În orice caz, „executantul şef" rămâne cel care ghidează mâna, astfel că predominante vor fi particularităţile sale grafice.

Pierderea mâinii drepte sau absoluta imposibilitate de folosire a acesteia obligă persoana să scrie cu mâna stângă (fig. 7 şi 8). Deşi ea are formată deprinderea de scriere (căci la această situaţie ne referim şi nu la lipsa mâinii din naştere), nu operează un transfer mecanic al deprinderii de la o mână la alta. Mâna stângă trebuie antrenată îndelung pentru a se crea o nouă deprindere, aşa că la început „noul" scris va prezenta serioase diferenţe faţă de scrisul anterior, executat cu mâna dreaptă.

În asemenea situaţii sunt destule cazuri cunoscute când scriptorii au apelat la execuţia grafică cu ajutorul gurii sau a piciorului (fig. 9 şi 10).

Mâna înmănuşată. Scrisul va fi diferit totdeauna de cel cu mâna liberă prin coeziunea care scade în prima situaţie, prin schimbarea liniei de bază a rândurilor, prin mărirea literelor şi forma lor mai ascuţită, repartizarea scrisului este foarte strânsă, ritmul se micşorează, se schimbă poziţia punctului de atac sau dispare la unele litere,

trăsătura incipientă la unele litere devine mai concavă (fig. 11 şi 12).

Mâna înghețată. La execuţia grafică aceasta poate, de asemenea, influenţa scrisul.

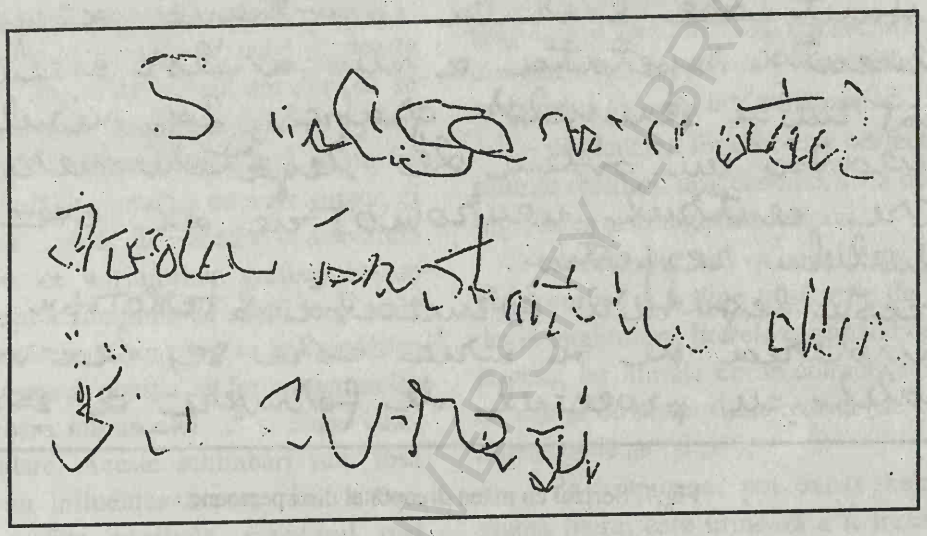

Fig.9. Scrisul aceleiaşi persoane executat cu gura.

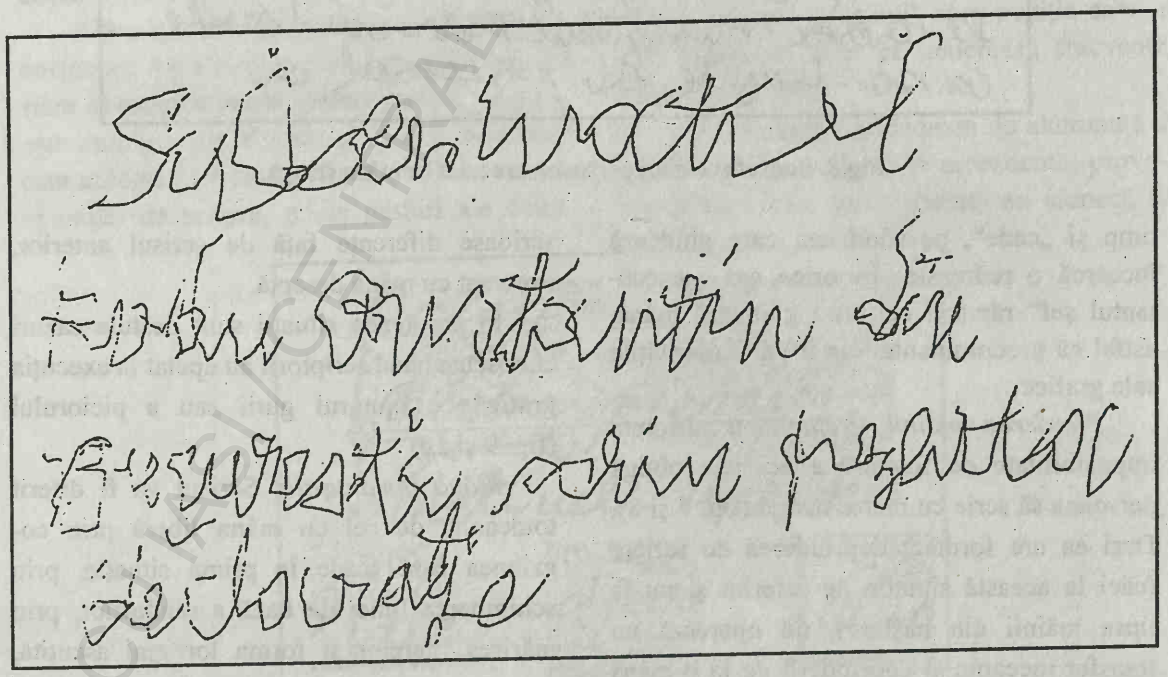

Fig.10. Scrisul aceleiaşi persoane executat cu piciorul.

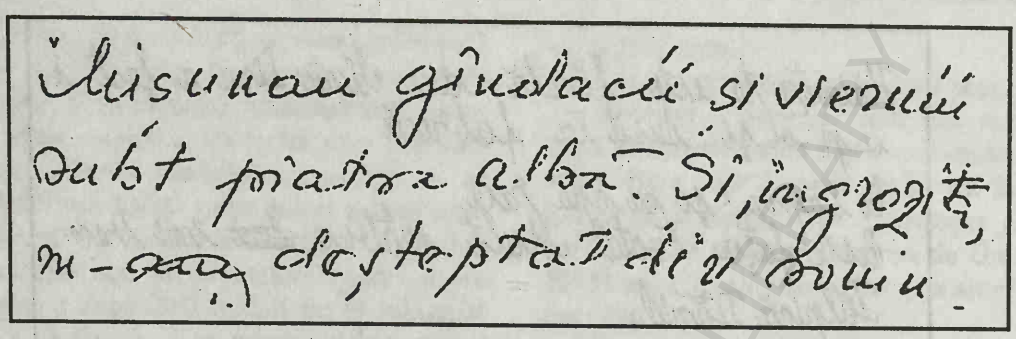

Fig.11. Scris cu mâna liberă.

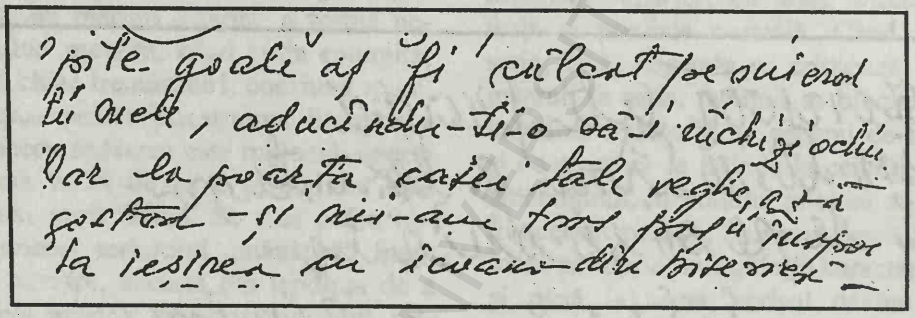

Fig.12. Scris cu mâna înmănuşată la aceeaşi persoană.

Disgrafiile. Procesul scrierii este un proces lent şi aproape insensibil, de aceea şi evoluţia scrierii nu este riguroasă în dezvoltarea sa. Se întâmplă, însă, că uneori se poate descoperi la unele persoane un decalaj între scrierea ei şi stadiul psihomotor corespunzător vârstei reale, un avans deci al dezvoltării psihologice, intelectuale, asupra motricităţii, decalaj cunoscut sub numele de „disgrafie". Disgrafiile sunt mai ales întâlnite la copii în procesul formării scrisului şi chiar după aceea. La copilul normal, scrierea este regulată, ordonată, urmărind modelul caligrafic (fig.13).

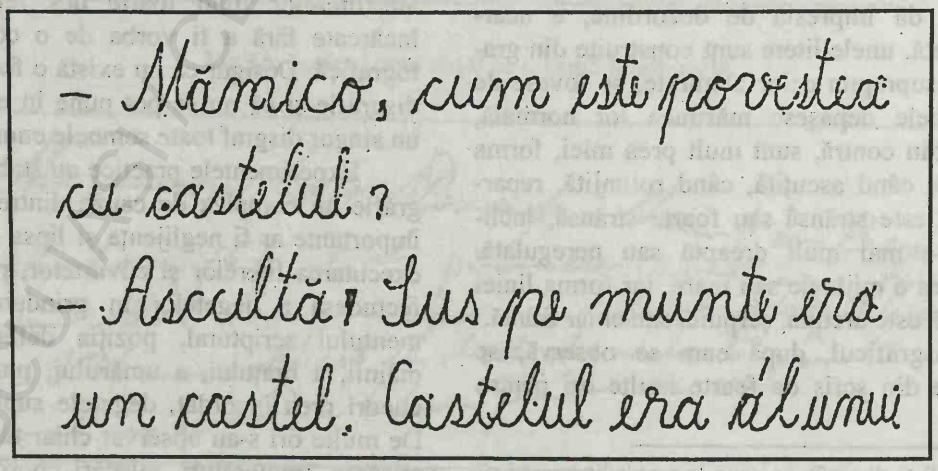

Fig.13. Scris de copil normal.

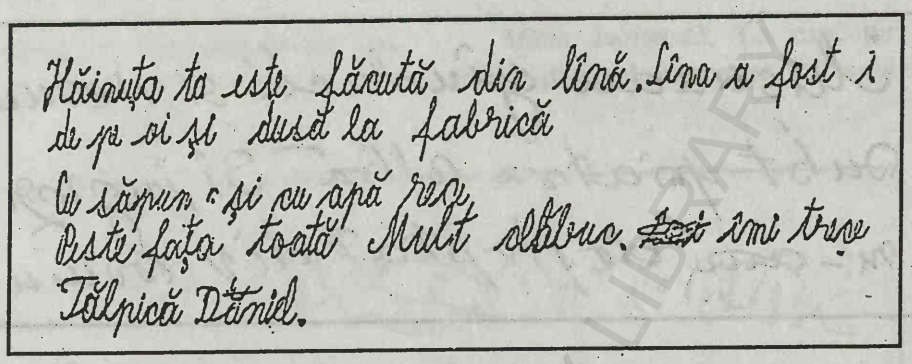

Fig.14. Scris de copil disgrafic.

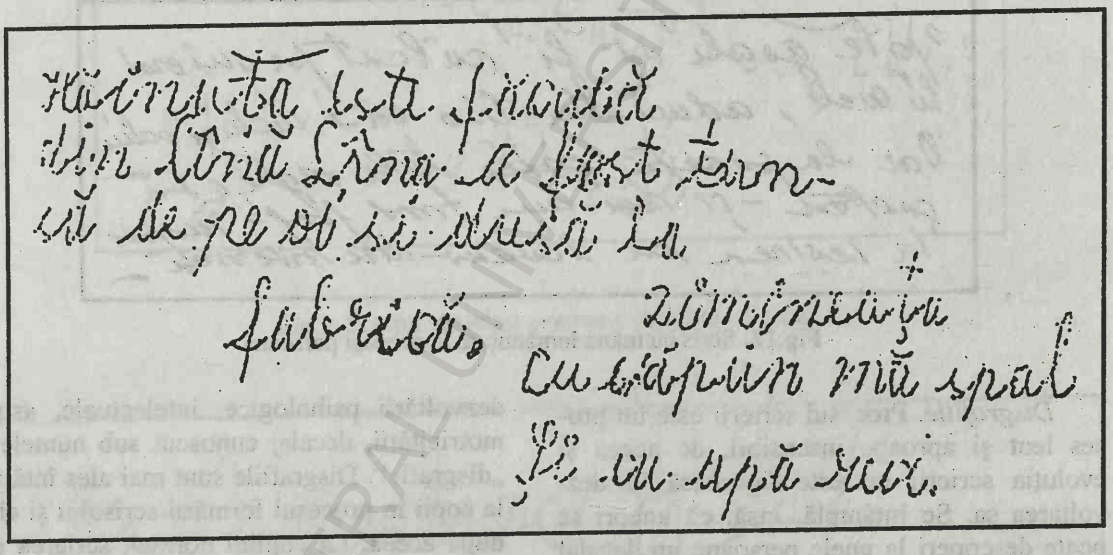

Fig.15. Scris disgrafic cauzat de tremurături ale mâinii.

La disgrafic[7] (fig.14), scrierea este neregulată, dă impresia de dezordine, e nearmonizată, unele litere sunt construite din grabă, se suprapun celor alăturate, se lovesc de ele, unele depăşesc mărimea lor normală, altele din contră, sunt mult prea mici, forma lor este când ascuţită, când rotunjită, repartizarea este strânsă sau foarte strânsă, înclinarea e mai mult dreaptă sau neregulată, apăsarea e mijlocie sau mare, iar forma liniei de bază este arcuită, şerpuită sau chiar frântă.

Disgraficul, după cum se observă, se opreşte din scris de foarte multe ori pentru ştersături şi corecturi, anumite litere sau părţi ale literelor fiind foarte des retuşate sau încărcate fără a fi vorba de o corecţie ortografică. Desigur că nu există o formă tip de disgrafie şi că nu se pot pune în evidenţă la un singur disgraf toate semnele enumerate.

Experimentele practice au stabilit în disgrafie un complex de cauze dintre care mai importante ar fi neglijenţa şi lipsa atenţiei în executarea literelor şi cuvintelor, poziţia defectuoasă a degetelor în prinderea instrumentului scriptural, poziţia defectuoasă a mâinii, a braţului, a umărului, pumnul este uneori prea încordat, degetele sunt crispate. De multe ori s-au observat chiar tulburări de mişcare, tremurături, mişcări coordonate sacadat (fig.15).

[7] „Este disgrafic un copil la care calitatea scrierii este deficitară, fără să fie nici un deficit neurologic sau intelectual care să explice aceasta."

Crampa funcţională (o contractură tonică a unui anumit grup de muşchi care apare totdeauna în executarea aceluiaşi act) poate fi, la unele persoane, un factor care imprimă scrisului anumite modificări. La copii, ea se manifestă sub forma unor dureri permanente în timpul scrisului la nivelul umărului, antebraţului sau al degetelor; uneori apare dificultatea deplasării mâinii de la stânga la dreapta. În figura 16 se poate observa scrisul unui copil care manifestă acest fenomen.

Scrisul prezintă următoarele caracteristici: literele au mărimi diferite, o formă neregulată, când ascuţită, când puţin rotunjită, se observă chiar tremurături, coeziune mare, efortul depus pentru construirea literelor e mare, de aceea apăsarea este mijlocie, uneori mare, forma liniei de bază a rândului este şerpuită mai mult frântă. Se mai poate observa că uneori scriptorul „mănâncă" litere din unele cuvinte, aceasta din tendinţa de a termina mai repede de scris cuvântul respectiv şi de a scăpa de efortul la care este supus prin scris.

Dar crampa poate fi întâlnită şi la adulţi.

Crampa scriitorilor este cea mai frecventă şi caracteristică dintre crampele funcţionale. Ea a fost descrisă de Bruck la 1831. Există şi analoagele ei – *crampa funcţionarilor de la telegraf* (descrisă de Onimus la 1875) sau *crampa pianiştilor* şi a altor instrumentişti.

În mod normal, bolnavul de crampa scrisului poate executa orice mişcare cu membrul superior, cu toate articulaţiile, cu forţă şi precizie normală. Când începe să scrie, însă, degetele se crispează pe instrumentul de scris, pumnul se blochează într-o atitudine anormală, în general de hiperflexie şi contractura se întinde la ceilalţi muşchi ai antebraţului, ai braţului şi chiar ai umărului. În această situaţie, bolnavul apasă violent cu tocul pe hârtie, mâzgăleşte caractere informe şi până la urmă, scrisul devine cu totul imposibil (fig.17).

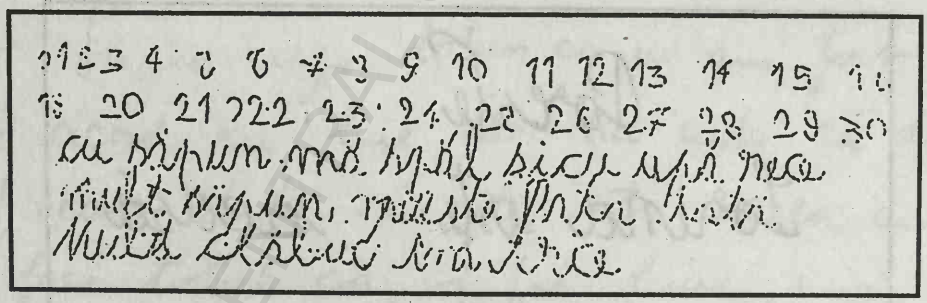

Fig.16. Scris al unui copil cu crampă funcţională.

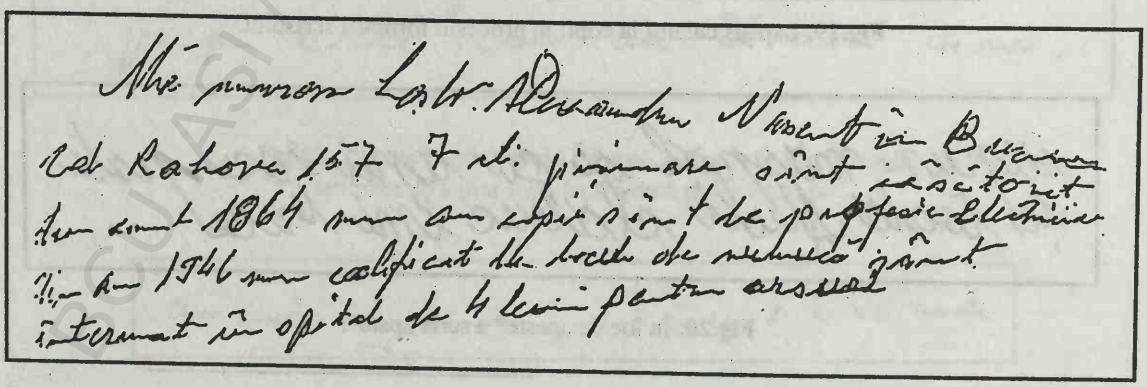

Fig.17. Scris aparţinând unui bolnav de crampa scrisului.

Scrisul se caracterizează prin tremurături, litere de mărimi neregulate şi forme diferite, mai mult ascuţite, o coeziune uneori mare alteori mică, este un scris nelizibil, greoi, cu apăsare mare, cu forma liniei de bază frântă, când ascendentă, când descendentă, cu înclinare neregulată, o scriere ezitantă, literele sunt uneori buclate, se observă chiar trăsături suplimentare.

Pe parcursul evoluţiei scrierii şi chiar la scrierea adultă, considerată a fi forma cea mai dezvoltată a scrierii, se pot întâlni situaţii în care scrierea este modificată de o serie de manifestări psihice care privesc exprimarea scrisă. Este vorba de o serie de acte pe care zilnic le poate comite oricine şi care sunt denumite în mod curent *lapsuri*[8] .

Ele se caracterizează prin aceea că funcţiile cerebrale de care depind mecanismele respective sunt intacte. Aceste tulburări momentane nu sunt expresia vreunei leziuni organice, ci efectul unor procese psihologice. Sunt în adevăr tulburări de ordin psihofiziologic ca indispoziţia, surmenajul, stări de hiperexcitabilitate (grabă, emoţie etc.), care ar influenţa atenţia în sensul unei dispersiuni,

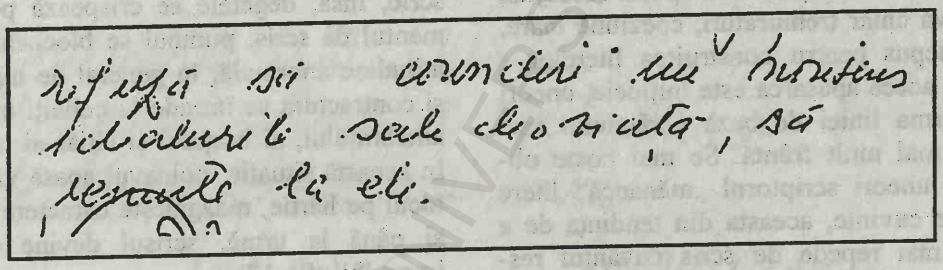

Fig.18. Lapsus calami (indispoziţie).

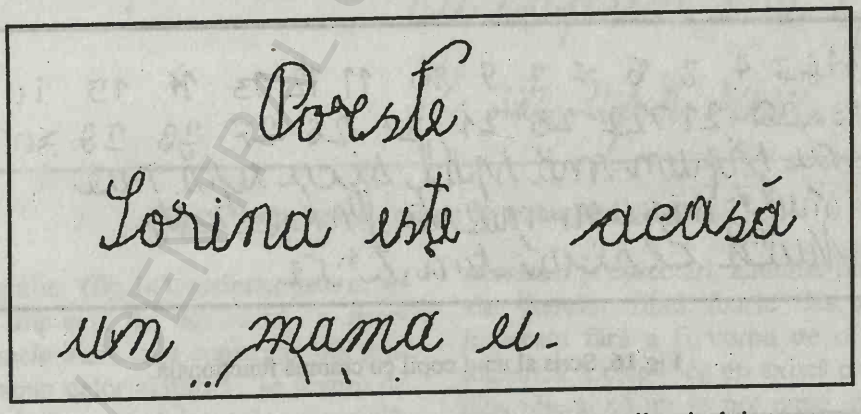

Fig.19. Lapsus calami la copii în procesul formării scrisului.

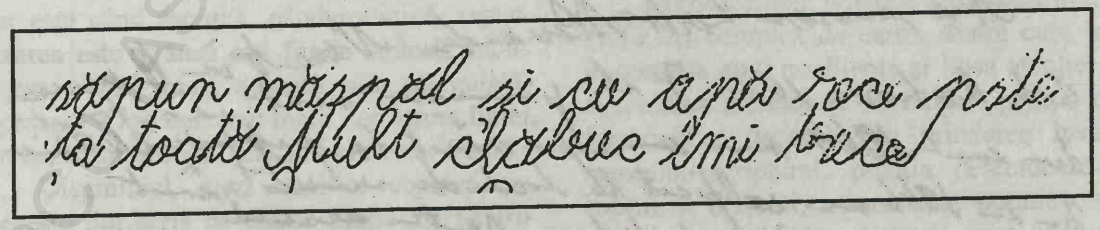

Fig.20. În loc de „peste" a scris „pste".

[8] *Lapsus calami*, căruia i se spune „scăpare din condei" sau din „fuga condeiului".

unei slăbiri a ei (stări de distracţie). Aceşti factori însă facilitează de obicei, dar nu explică lapsul care este un act psihic, cu scop, conţinut şi semnificaţie proprie.

Studiile minuţioase ale lui Sigmund Freud, expuse în cartea sa *Zur psychopathologiedesalltagslebens*, arată rezultatele obţinute pe o bogată şi interesantă cazuistică. Aceste lapsuri rezultă din interferenţa a două intenţii diferite dintre care una „inconşientă perturbantă" şi una „conştientă perturbantă", deci din două tendinţe fundamentale antagoniste – dorinţa de a spune ceva, reprimată de tendinţa conştiinţei, care se opune.

La cuvântul „renunţe", litera „n" este construită dintr-o singură gramă (fig.18).

Lapsus calami poate fi observat mai ales la copii în procesul formării scrisului când atenţia este foarte des influenţată de orice factori din mediul în care copilul scrie (fig.19, 20 şi 21).

După cum am văzut, greşelile, contracţiile, traseul anticipat ale literelor care trebuiau să vină mai târziu şi mai ales ale literelor care trebuie să vină la urmă, toate aceste accidente atestă manifest că nu avem o mare dorinţă de a scrie şi că suntem nerăbdători să terminăm mai repede (fig.22); efecte mai pronunţate ale erorilor scrierii permit să se recunoască natura şi intenţia tendinţei perturbatoare. Se ştie în general, atunci când se găseşte un lapsus calami într-o scrisoare, că persoana care a scris nu era cu totul în starea sa normală; dar nu se poate întotdeauna stabili ceea ce i s-a întâmplat (fig.23). Trebuie de semnalat o observaţie interesantă: există oameni care au obiceiul de a reciti,

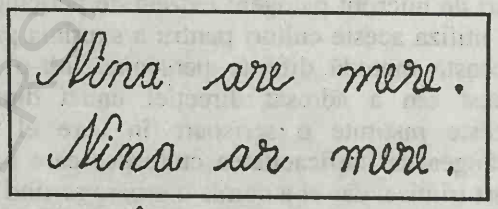

Fig.21. În loc de „are" a scris „ar".

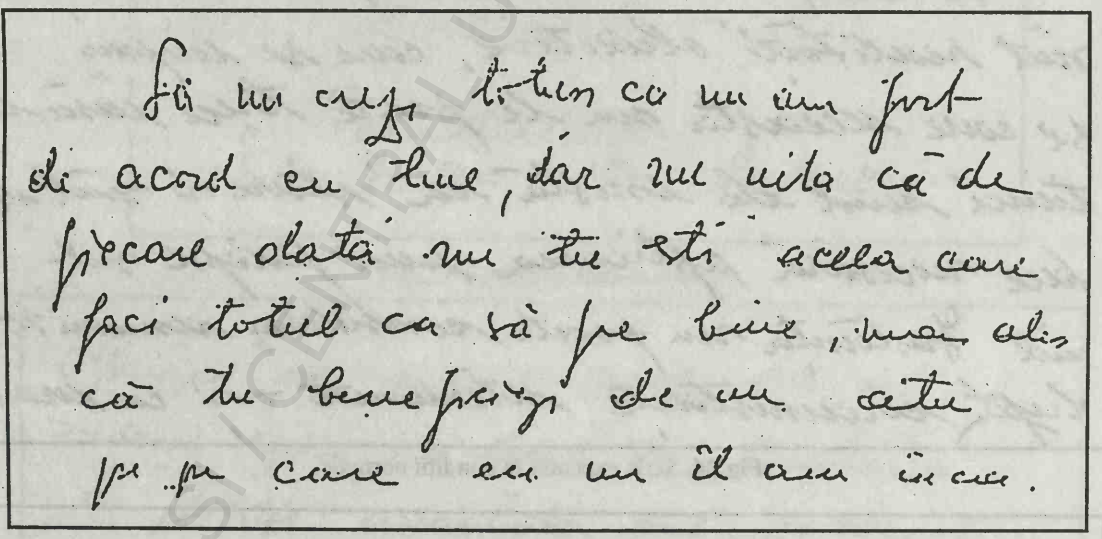

Fig.22. Lapsus calami (grabă), jos pe ultimul rând se observă tendinţa de a mai scrie încă o dată prepoziţia „pe".

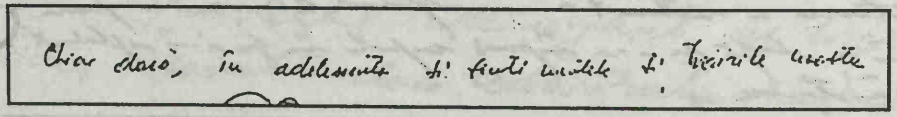

Fig.23. Lapsus calami (emoţie), în cuvântul „noastre" lipseşte litera „r".

înainte de a expedia scrisorile pe care le-au scris. Alţii nu au acest obicei, dar când din întâmplare recitesc, au uneori ocazia de a găsi şi de a corija o eroare frapantă.

Lapsus calami are o importanţă practică pentru diagnosticarea unei stări a unui scriptor (a unei stări de perturbaţie psihică) care este periculos şi care uneori are implicaţii mari în societate.

În acest sens este interesant să prezentăm unul din numeroasele cazuri ale lui Sigmund Freud, de notorietate publică: era vorba de un asasin care, dându-se drept bacteriolog, îşi procura de la diverse institute ştiinţifice culturi de microbi patogeni extrem de periculoşi şi utiliza aceste culturi pentru a suprima prin această metodă diferite persoane. Într-o zi, acest om a adresat direcţiei unuia dintre aceste institute o scrisoare în care el se plângea de ineficacitatea culturilor care i-au fost trimise, dar el a comis o eroare scriind în locul cuvintelor „în experienţele mele pe şoareci şi cobai", „în experientele mele pe oameni". Această eroare i-a izbit de altfel pe medicii institutului, dar nu s-a tras nici o concluzie. Poate că dacă medicii ar fi luat această eroare drept o mărturisire şi ar fi provocat o anchetă, lucrurile ar fi decurs altfel. Desigur că lapsus calami constituie un indiciu, dar nu în toate cazurile de acest gen justifică deschiderea unei anchete.

Fără îndoială, lapsus calami atestă că omul era preocupat de ideea de a-i infecta pe semeni, dar nu permite de a hotărî dacă este vorba de un proiect răufăcător sau de o fantezie fără nici o importanţă practică.

Revenind la *grabă*, am observat că este un factor care poate modifica scrisul unei persoane. Scrisul grăbit al aceleiaşi persoane diferă mai mult sau mai puţin de cel executat în condiţii obişnuite (fig. 24 şi 25).

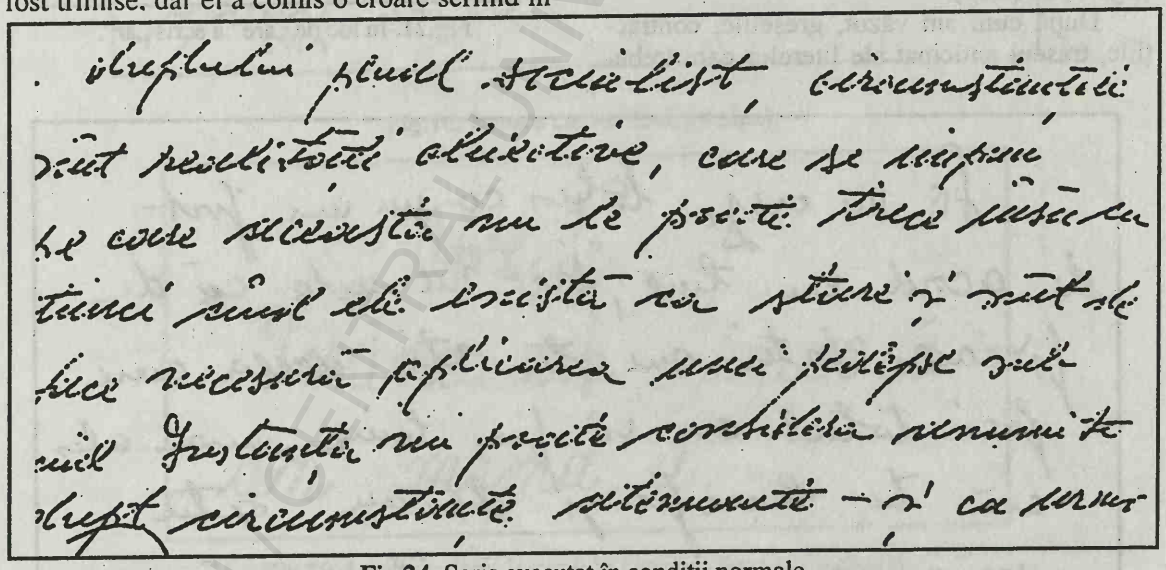

Fig.24. Scris executat în condiţii normale.

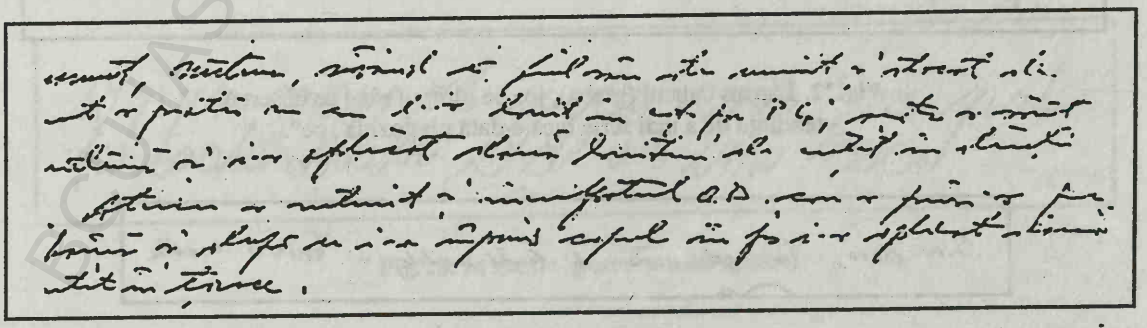

Fig.25. Scris grăbit.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

Sunt persoane care, de obicei, au un ritm rapid în executarea semnelor grafice; la acestea diferenţa este foarte mică. Invers, la cele care au, de obicei, un ritm lent în scris, diferenţa dintre scrisul obişnuit şi cel executat într-un ritm lent în scris, diferenţa dintre scrisul obişnuit şi cel executat într-un ritm mai mare va fi mai mare. Scrisul rămâne esenţial acelaşi, diferă însă coeziunea lui, care la o viteză mai mare creşte, înclinarea literelor spre dreapta este mai mare, depasantele se lungesc către dreapta, barele „t"-urilor sunt mai subţiri şi prelungite sau aşezate la dreapta bastonului (pe care de multe ori nu-l mai taie), punctele pe „i" sunt mai avansate (spre dreapta) decât bastonata literei, sunt aşezate mai sus decât normal sau unite cu litera următoare, marginile din stânga colii de hârtie sunt mai mari, scrierea este mai dilatată, literele sunt executate cu neatenţie, mai ales la sfârşitul cuvintelor, forma liniei de bază este ascendentă etc.

Emoţiile. În general orice stare de hiperexcitabilitate are asupra scrisului aproximativ aceeaşi influenţă ca şi graba.

Spre deosebire de aceşti factori, *oboseala*, *surmenajul*, *indispoziţia*, micşorează ritmul scrierii, încetinesc viteza de scris, literele vor prezenta mai multe unghiuri şi arcade (fig. 26 şi 27).

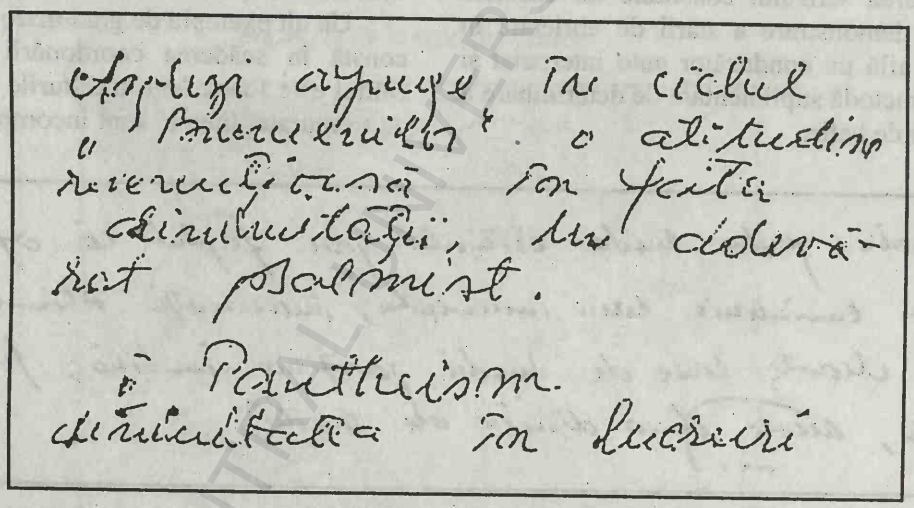

Fig.26. Scriere în stare normală.

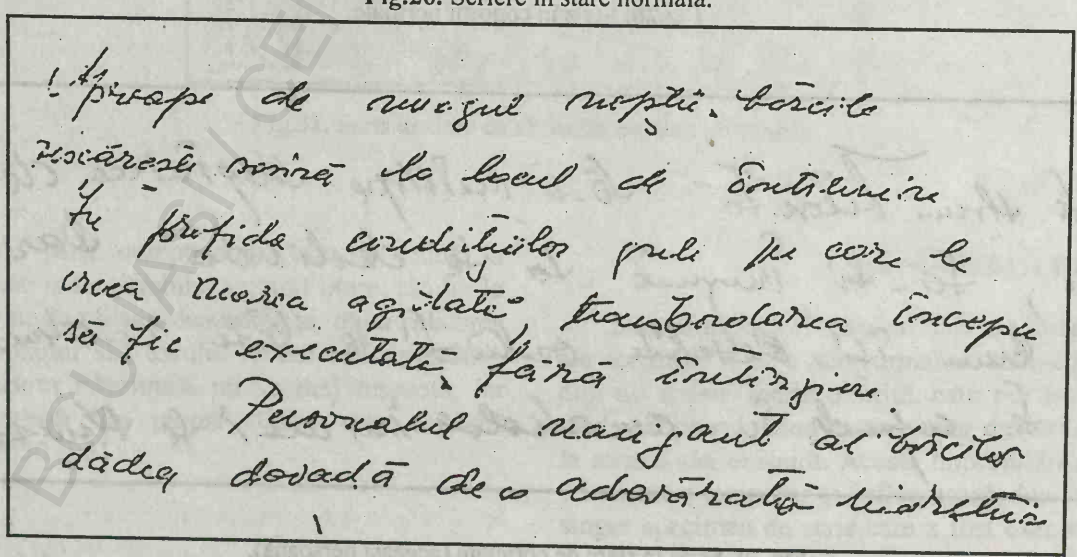

Fig.27. Scriere în stare de oboseală accentuată.

Starea de ebrietate sau beţia alcoolică se deosebeşte de alcoolismul cronic, care este o stare de lungă durată şi care se manifestă în scris prin descreşterea înălţimii minusculelor de la începutul spre sfârşitul textului, printr-o tremurare regulată, continuă, verticală şi constantă, precum şi prin ridicări frecvente ale instrumentului scriptural, însoţite de deformare a finalizării cuvintelor (fig. 28 şi 29).

Beţia alcoolică ocazională este uneori invocată de persoanele care contestă un scris sau care admit scrierea unui act sau executarea unei semnături sub influenţa băuturii, urmărind astfel anularea actului respectiv. Examinarea scrisului constituie un excelent test de demonstrare a stării de ebrietate în care se află un conducător auto interpelat şi chiar o metodă suplimentară de determinare a gradului de beţie.

Starea de ebrietate poate modifica scrisul unei persoane în funcţie de cantitatea de alcool conţinută în sânge. Sunt situaţii când persoana în cauză se află doar într-o stare de hiperexcitabilitate, situaţie descrisă mai înainte; atunci însă când cantitatea de alcool în sânge este foarte mare, scrisul prezintă caracteristici comune cu cel obţinut în condiţiile accentuate.

În această formă scrisul este foarte neregulat, literele sunt de mărimi diferite, predomină forma ascuţită, depasantele sunt mai mari ca de obicei, coeziunea este mai mică, linia de bază a rândurilor este dreaptă, descendentă (ca la oboseala accentuată).

Un alt exemplu de grad mare de ebrietate constă în scăderea coordonării mişcărilor, ritmul este foarte lent, trăsăturile sunt extrem de tremurate, literele sunt incomplete, lipsind

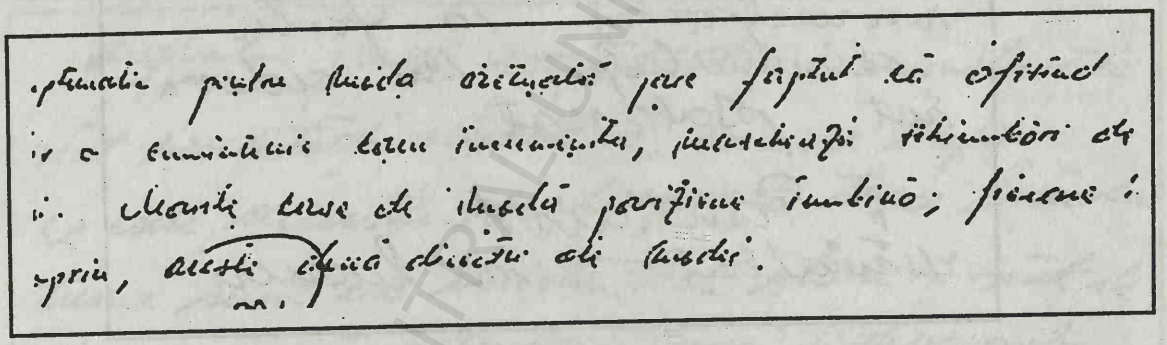

Fig.28. Scris în condiţii normale.

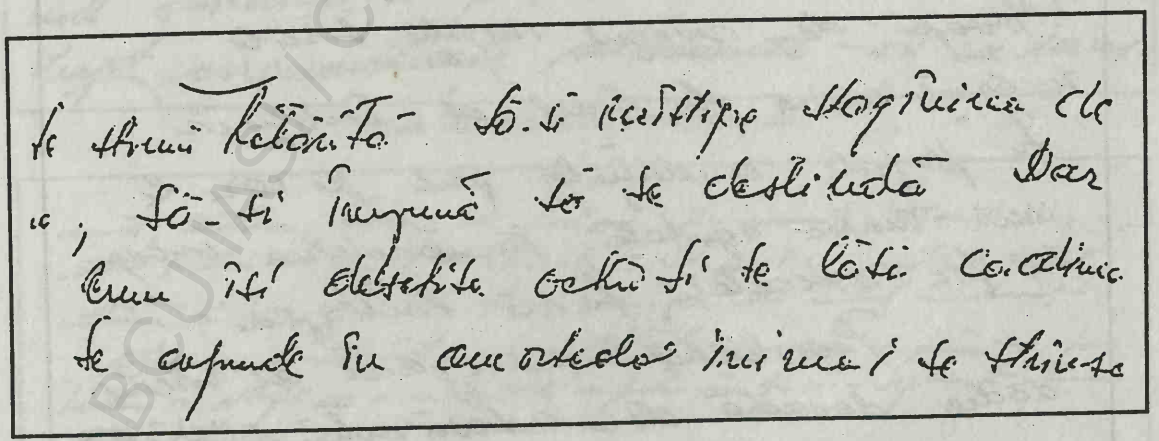

Fig.29. Scris în stare de ebrietate (aceeaşi persoană).

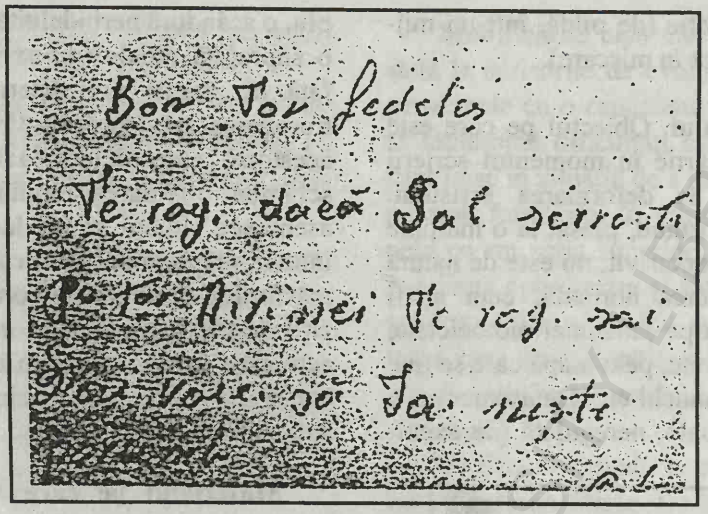

Fig.30. Scris în condiţii normale.[9]

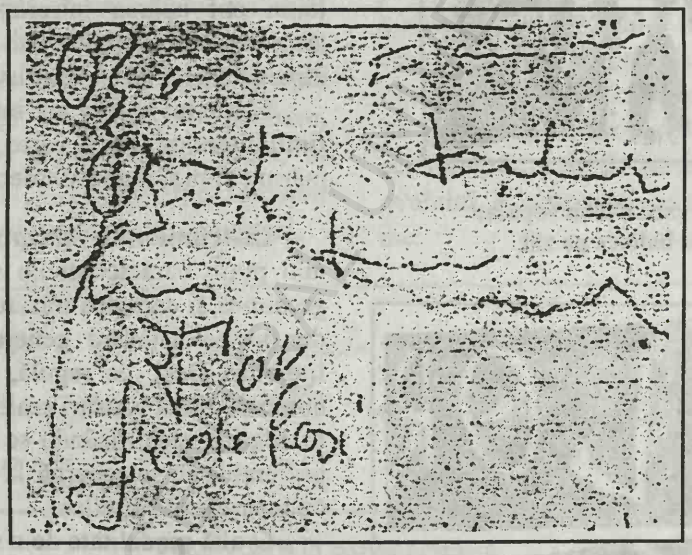

Fig.31. Scris în stare de ebrietate (aceeaşi persoană).[10]

unele părţi componente, sau se reduc la semne indescifrabile, se omit litere, rândurile devin, de obicei, descendente, după ridicarea creionului sau tocului rândul este „pierdut", liniatura imprimată nu se mai respectă, iar marginea din partea stângă este depăşită (fig. 30 şi 31).

4.2. Factorii mecanici

Sunt acei factori care produc modificări ale scrisului şi care sunt urmarea unor condiţii de scriere foarte diferite, care pot incomoda scriptorul, dând naştere unor devieri de la scrisul său obişnuit. Aceste împrejurări au un caracter temporar şi influenţează doar un singur specimen de scris care a fost executat

[9, 10] L.Ionescu, op.cit., p.60.

într-o anumită situaţie (de pildă, într-un mijloc de transport aflat în mişcare).

Suportul actului. Obiectul pe care este aşezată foaia de hârtie în momentul scrierii contribuie uneori la deformarea scrisului. Astfel, un suport instabil, plasat la o înălţime sau sub un unghi nepotrivit, nu este de natură să favorizeze scrierea normală, cum ar fi întocmirea unui act pe şaua unei motociclete, pe o ladă, pe un perete, pe o mapă care se ţine în mână sau pe genunchi etc. De asemenea, o suprafaţă zgrunţuroasă, neregulată (de exemplu, o scândură nerindeluită, cu asperităţi) sau o suprafaţă moale (de exemplu, o pătură, o faţă de masă) pot determina în scris întreruperea trăsăturilor, direcţii nedorite ale acestora, care deformează unele litere şi schimbă orientarea rândurilor. În practică, asemenea situaţii se întâlnesc, în special, la întocmirea actelor justificative de predare a mărfurilor, la semnarea borderourilor de achiziţii de către producători etc., adică la acele acte care sunt completate în aer liber sau în locuri improprii ca magazine, depozite, ateliere, baze de contractare etc.

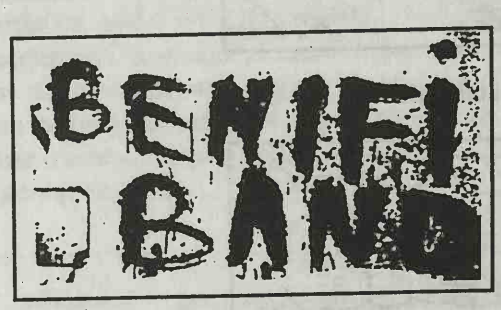

Fig.32. Scris executat cu vopsea, aplicată cu bidinea pe zid.

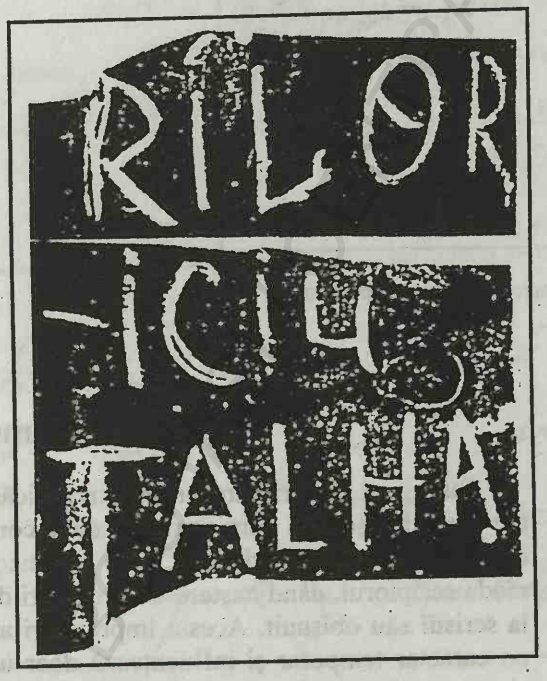

Fig.33. Scris executat cu creta pe o uşă metalică.

Materialul pe care se scrie – adică hârtie, carton, lemn, zid etc. – are influenţă asupra continuităţii trăsăturilor (exemplu: pe lemn pot apărea întreruperi anormale sau tremurături) precum şi asupra mărimii dimensiunii relative a scrisului.

Formatul hârtiei are influenţă asupra mărimii literelor. Pe o carte de vizită se scrie mărunt şi mai înghesuit decât pe o cerere.

Instrumentul scriptural influenţează mai puţin caracteristicile scrisului, cel mult grosimea şi calitatea trăsăturilor este afectată, dar nu şi aspectul general sau construcţia literelor. Deşi, de regulă, este posibil să se compare două scrisuri realizate cu instrumente diferite, identificându-se autorul, totuşi este preferabil să se recurgă la scrisuri executate cu instrumente similare.

O altă modalitate de a scrie constă în trasarea liniilor cu ajutorul unui chibrit, scobitori sau a unui beţişor ascuţit înmuiat într-un lichid. În acest caz, scrisul în sine nu se modifică, ci doar trăsăturile devin mai groase, creşte numărul liniilor drepte şi scrisul este tocat prin frecvente întreruperi, inevitabile datorită necesităţii de a alimenta mereu instrumentul ales.

Un aspect aparte îl au scrisurile executate cu spray care în ultimii ani au apărut frecvent, realizate în special pe ziduri (fig. 32), garduri, conducte de apă, vitrine (din cadrul magazinelor) mijloace de transport (trenuri, autocamioane, autoturisme etc.),

asfalt, panouri publicitare, animale, steaguri, pânză în cadrul manifestărilor sportive.

Ca apariţie – de asemenea într-un fel interesantă – o constituie scrisurile executate cu vopsea pe faţa şi/sau trupul suporterilor sportivi.

Aceste scrisuri capătă un aspect de estompare, unghiurile, în general, dispar, marginile literelor se observă mai greu ş.a.m.d.

Tot o execuţie aparte este aceea a tatuajelor, unde scrisurile datorită elasticităţii pielii, suportă unele modificări, dar caracteristicile de bază se păstrează.

Poziţia de scriere. Poziţia de scriere cea mai indicată este cea în care scriptorul este aşezat, cu rezemarea antebraţelor pe masă, dar actul scrierii se poate desfăşura în cele mai variate poziţii: la masă, în picioare, rezemat, culcat pe burtă sau pe spate, în picioare cu faţa în sus – poziţie frecvent folosită de pictorii bisericeşti şi restauratori.

Modificările cele mai pregnante se constată la scrisurile de evoluţie inferioară, căci persoanele cu o capacitate scripturală modestă întâmpină dificultăţi serioase atunci când sunt puse în situaţia de a scrie din poziţii care nu sunt familiare. În schimb, pentru persoanele cu un scris superior, caracterizate printr-o bună coordonare şi siguranţă a gesturilor grafice, chiar o poziţie anormală nu deranjează prea mult, după cum nici scrierea pe un suport reliefat nu produce scrisului tulburări notabile.

Poziţia incomodă la scris este un factor care intervine foarte des în scrisul unei persoane. Influenţa este însă foarte mică, scrisul păstrându-şi în esenţă toate caracteristicile generale şi individuale. Poziţia incomodă la scris modifică în principiu: forma literelor, dimensiunea lor, înclinarea, direcţia rândurilor precum şi unele caractere individuale ale scrisului, cum ar fi: variaţiuni în executarea ovalului, a bastonatei minusculelor „a" şi „t" etc.

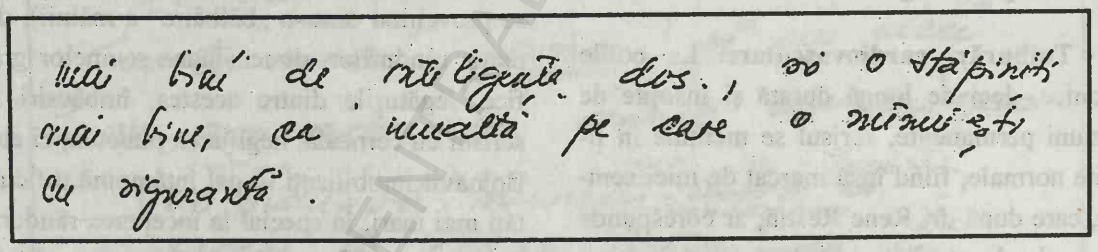

Fig.34. Scris în poziţie normală.

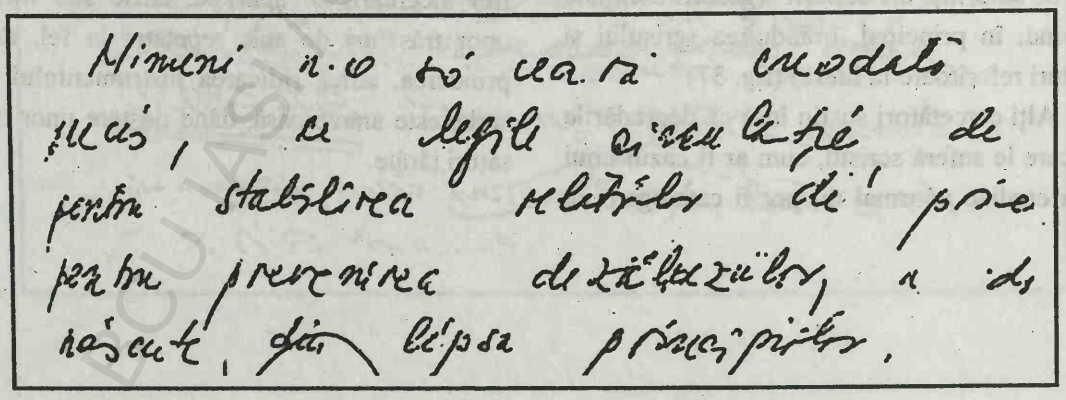

Fig.35. Scris în poziţie „culcat pe burtă".

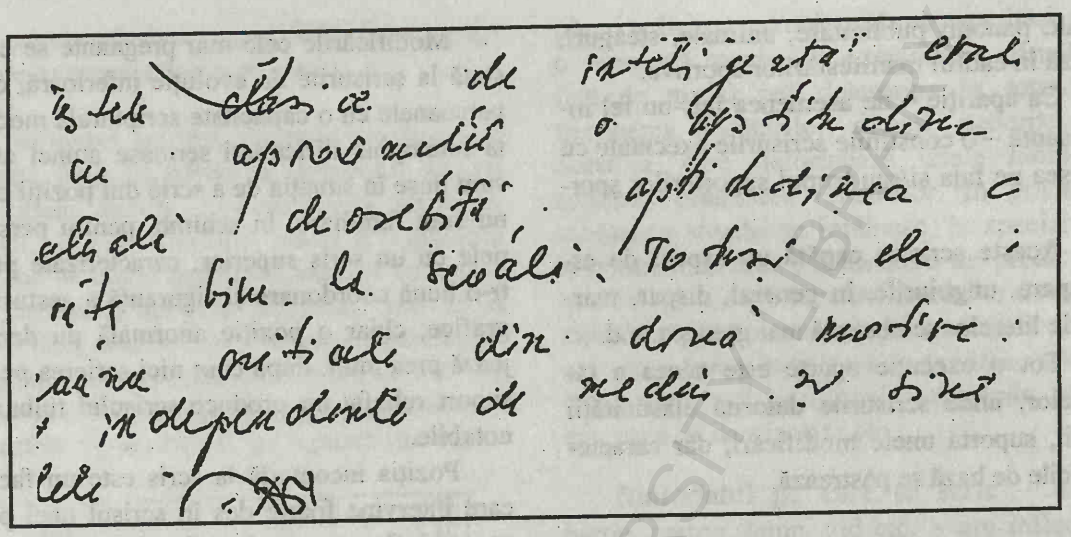

Fig.36. Scris în poziţia „culcat pe spate".

În figurile 34, 35 şi 36 am prezentat comparativ câteva modele de scris obţinute de la aceeaşi persoană (din diverse poziţii de scris).

4.3. Factorii patologici

Tulburări cardiovasculare. La bolile cronice, deci de lungă durată şi însoţite de leziuni permanente, scrisul se menţine în limite normale, fiind însă marcat de mici semne, care după dr. Rene Restin, ar corespunde organelor lezate şi pe care le-a denumit „gesturi de suferinţă ale scrierii" (gesturi esenţiale privind, în principal, orânduirea scrisului şi gesturi referitoare la litere) (fig. 37).

Alţi cercetători susţin însă că degradările pe care le suferă scrisul, cum ar fi cazul unui ritm cardiac anormal nu pot fi catalogate ca atare şi că în general sunt similare – dar nu atât de pronunţate – cu degradările produse de alcoolism (J.L.G. Remillard).

Modificările generate de bolile cronice privesc siguranţa trăsăturilor (tremurături dese provenind dintr-o „bâlbâire" a mâinii), direcţia rândurilor, dimensiunea semnelor grafice, legăturile dintre acestea, îmbâcsiri la scrisul cu cerneală, neglijarea punctuaţiei etc. Bolnavii imobilizaţi în pat întâmpină dificultăţi mai mari, în special la începerea rândurilor şi a cuvintelor, unde pot fi necesare două-trei încercări, ce apar pe hârtie sub forma unor trăsături de atac repetate; la fel, desprinderea, adică ridicarea instrumentului de scris, este anevoioasă, dând naştere unor trăsături târâte.

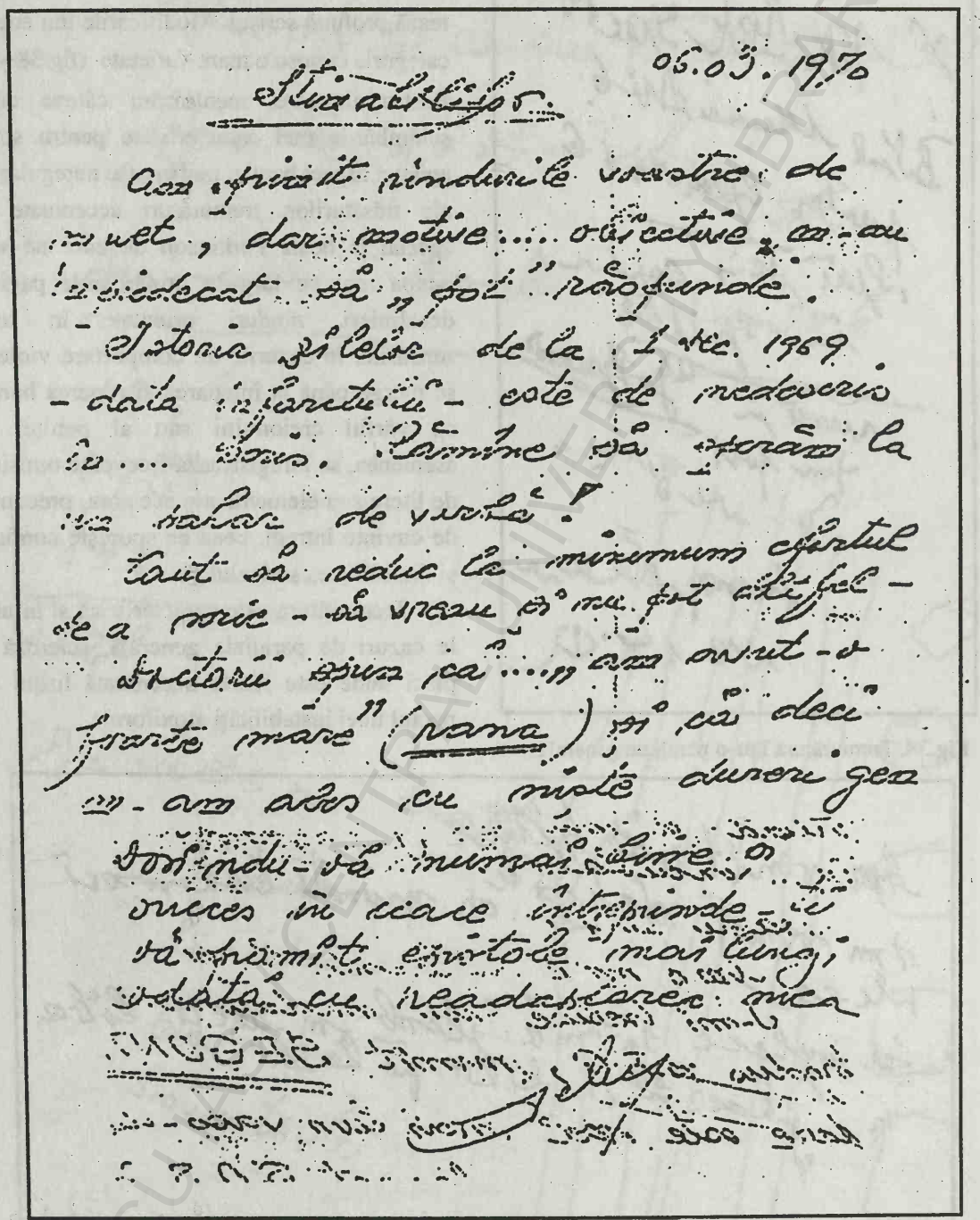

Fig.37. Scrisul unui cardiac.

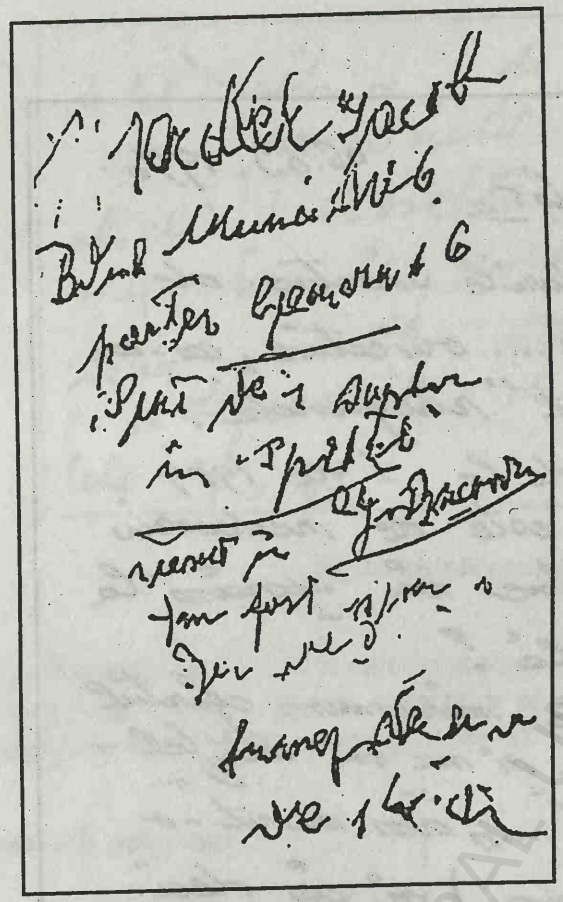

Fig.38. Tremurătură într-o paralizie generală.

Bolile mintale. Acestea, indiferent că sunt cu şi fără lezarea centrilor nervoşi, afectează profund scrisul. Modificările din această categorie cunosc o mare varietate (fig.38–42). Pentru ilustrare, menţionăm câteva dintre schimbările mai caracteristice pentru stările agitate: aspect haotic, numeroase neregularităţi ale trăsăturilor, tremurături accentuate (în special la boala Parkinson de care ne vom ocupa mai pe larg în următoarele pagini), dezalinieri, rânduri orientate în toate sensurile; în cazurile de comportare violentă se merge până la înţeparea şi ruperea hârtiei cu vârful creionului sau al peniţei. De asemenea, se înregistrează frecvente omisiuni de litere sau elemente ale acestora, precum şi de cuvinte întregi, ceea ce sporeşte confuzia şi ilizibilitatea scrisului.

Tremurătura este caracteristică şi în unele cazuri de paralizie generală, scleroză în plăci unde este foarte accentuată luând aspectul unei instabilităţi atoxiforme.

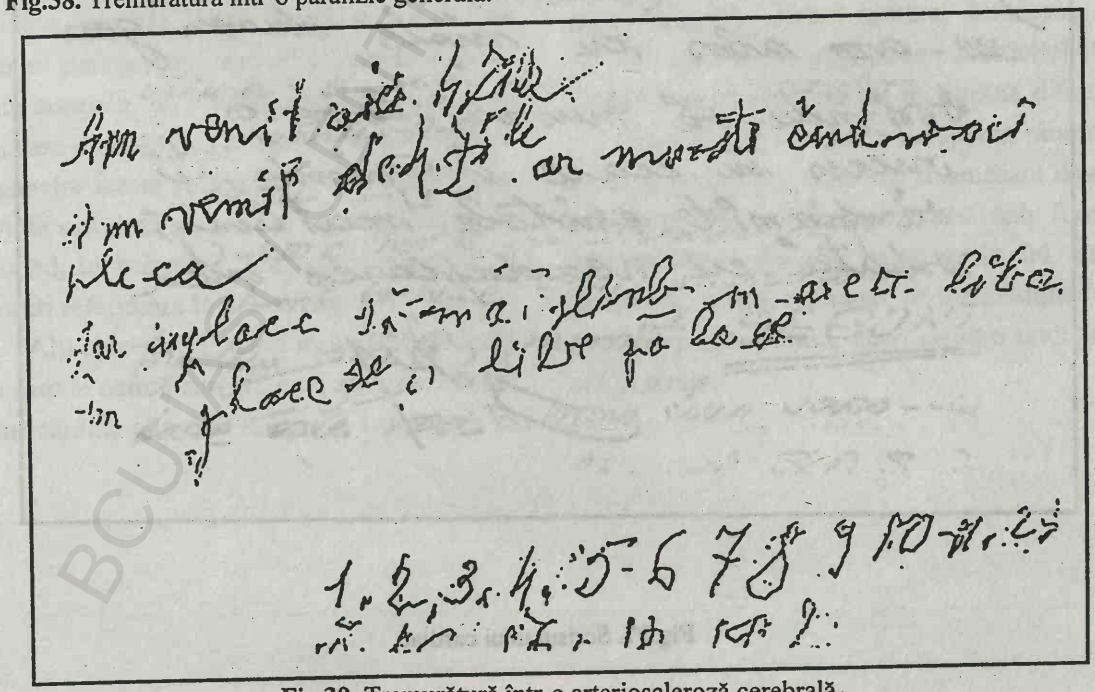

Fig.39. Tremurătură într-o arterioscleroză cerebrală.

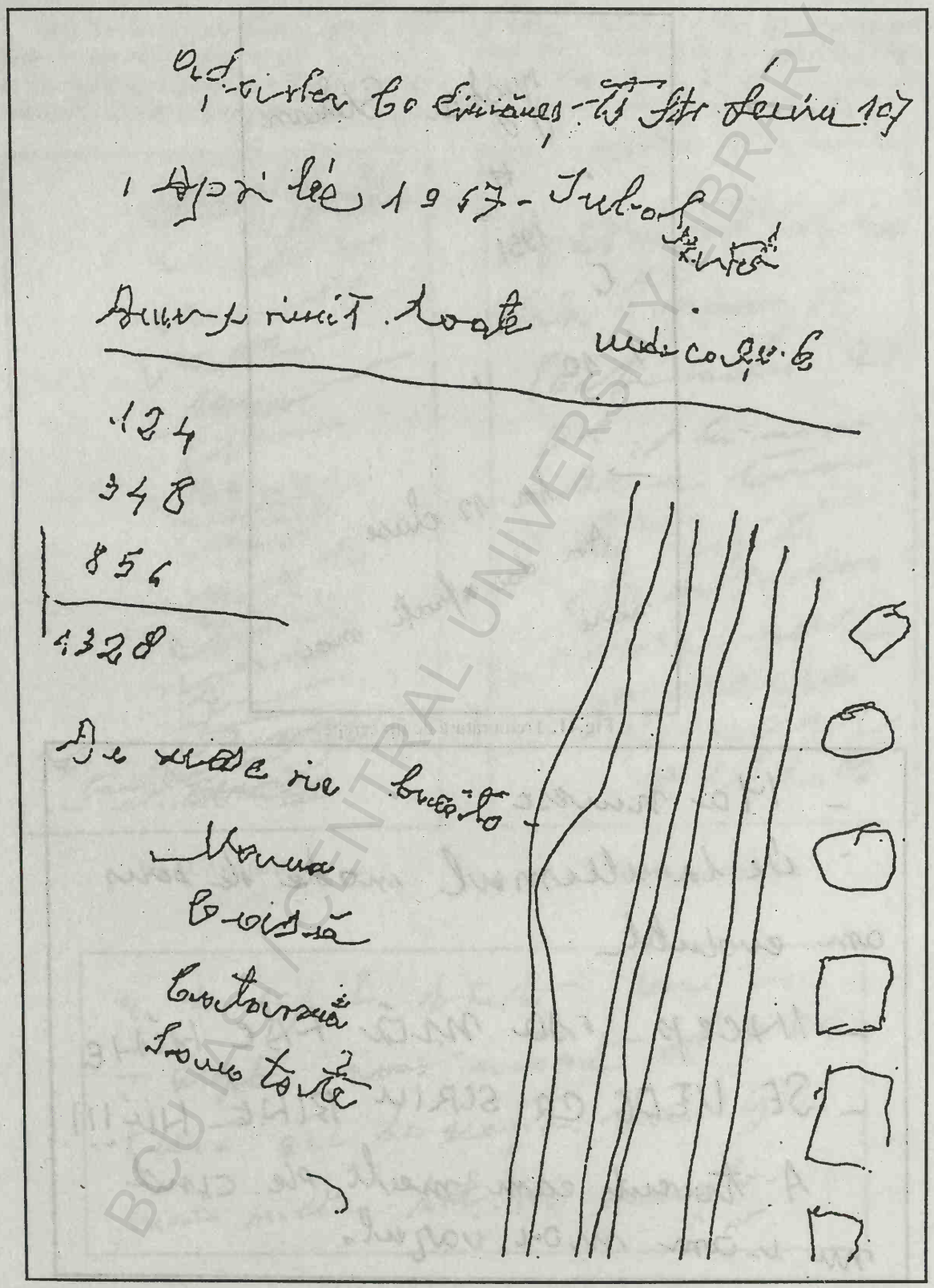

Fig.40. Tremurătură într-o scleroză în plăci.

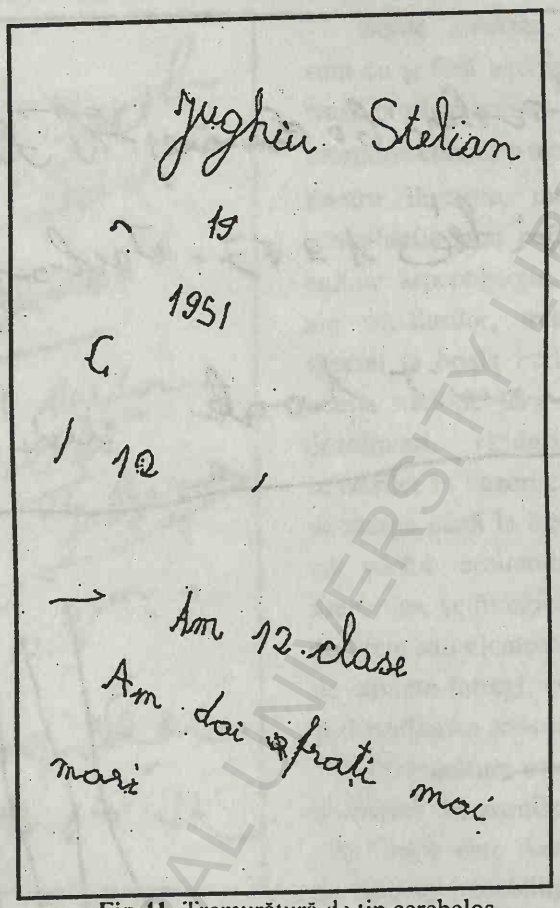

Fig.41. Tremurătură de tip cerebelos.

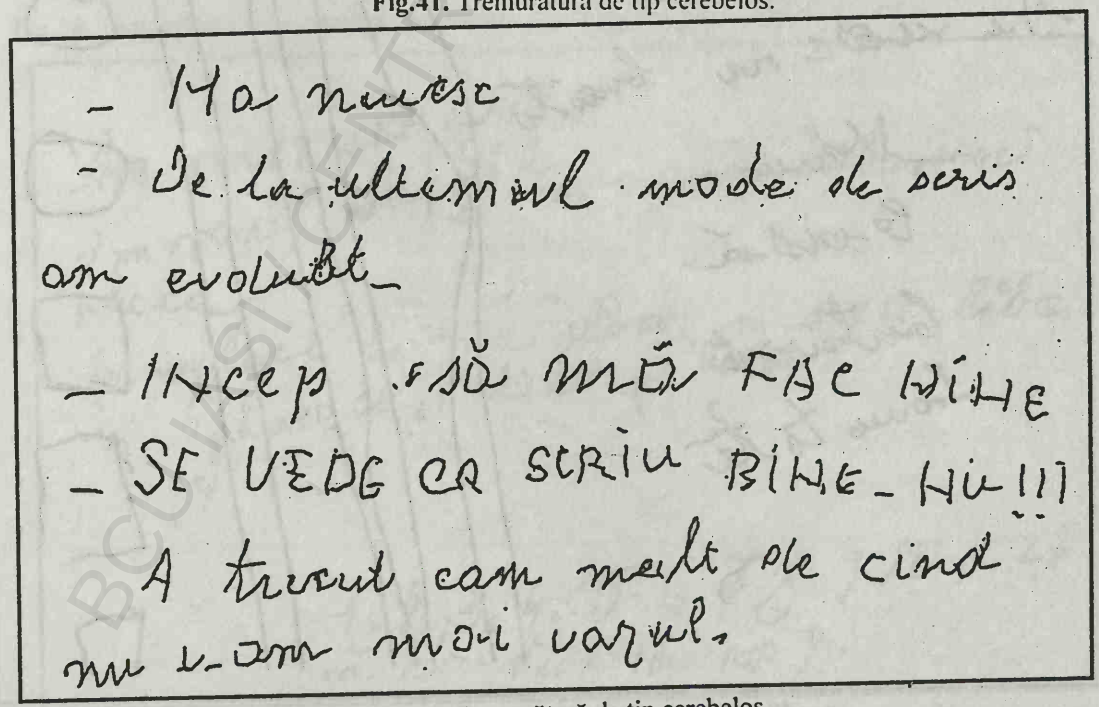

Fig.42. Tremurătură de tip cerebelos.

BCU VASILE GOLDIȘ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Caracteristic pentru bolile cronice, indiferent de natura şi localizarea lor, este apariţia agrafiei şi paragrafiei, în scrisul bolnavilor respectivi. Există grade diferite de imposibilitate a scrisului, de la incapacitatea absolută de a scrie o literă (fig.43 şi 44) până la situaţia în care bolnavul scrie, dar sare unele litere sau cuvinte, deci până la paragrafie (fig.45).

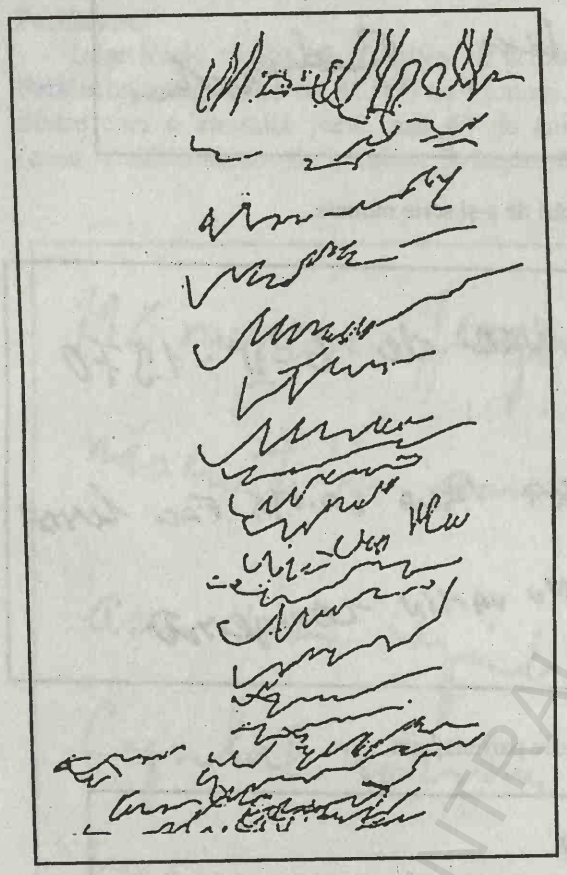

Fig.43. Agrafie totală.

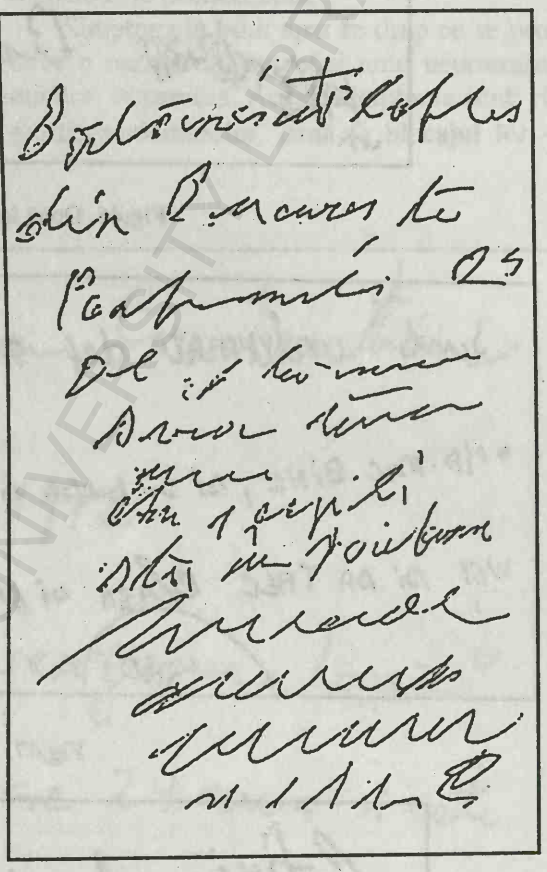

Fig.44. Agrafie totală.

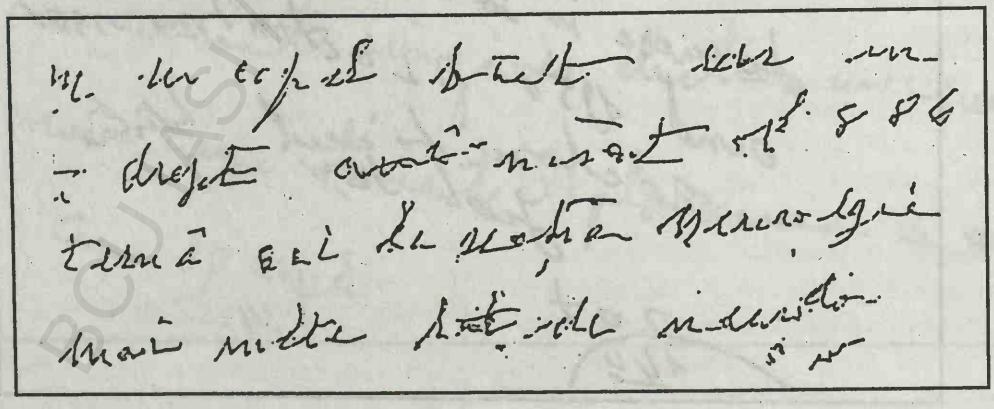

Fig.45. Paragrafie.

Uneori, unii bolnavi nu-şi pot scrie decât numele şi nici acesta întreg (fig.46).

Alţii pot scrie cu multă dificultate fraze scurte (fig. 47 şi 48).

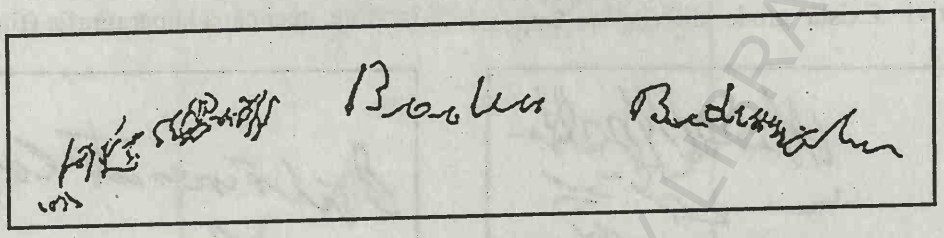

Fig.46. Două încercări de a-şi scrie numele.

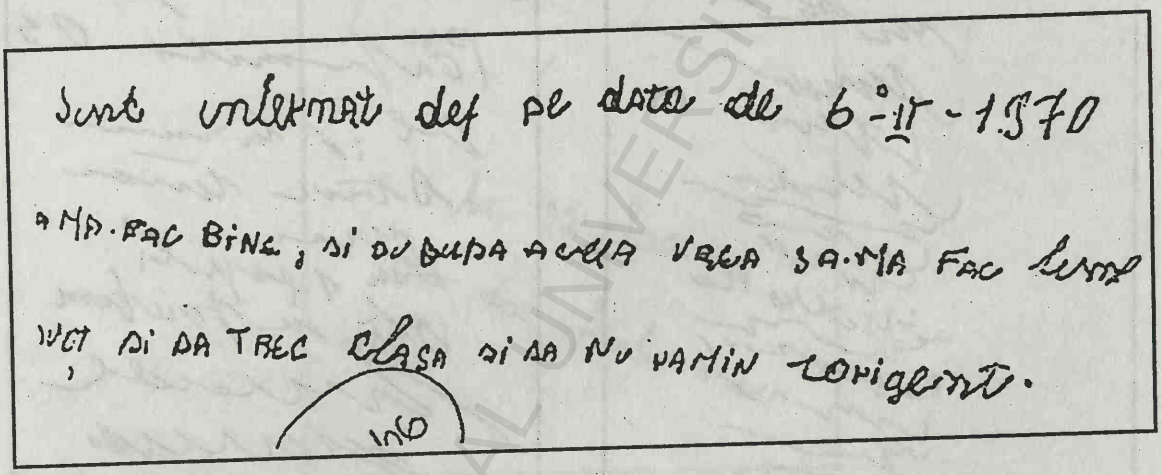

Fig.47. Agrafie parţială, text.

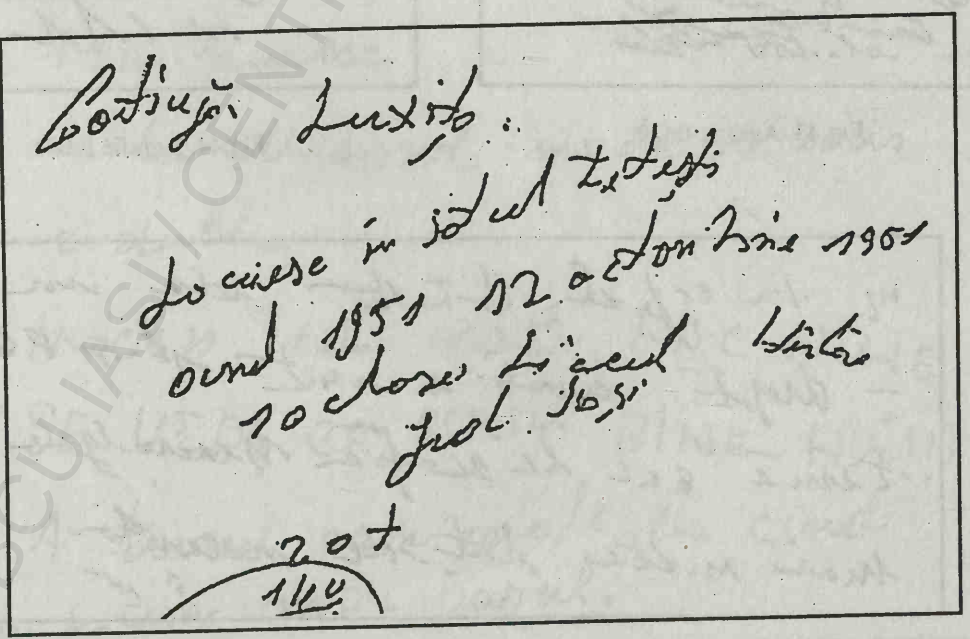

Fig.48. Agrafie parţială.

Paragrafia se manifestă prin repetarea unor litere (fig.49).

Recent, în Franţa, o cercetătoare, Arlette Lombard, a făcut un studiu medical pe un număr de 30 bolnavi suferinzi de boala lui Parkinson.

Între altele merită să amintim că boala Parkinson atinge cifra de 80 000 de francezi, dintre care o anumită parte, sub 40 de ani (ceea ce ridică semne de întrebare în legătură cu vârsta la care poate apărea boala, cunoscut fiind faptul că până acum studiile arătau că ea apare în jurul vârstei de 45 ani).

Este o boală neurologică a cărei cauză rămâne încă necunoscută.

Simptomele bolii apar în timp ce se produce o reducere a secreţiei unui neurotransmiţător: dopamina. Aceste simptome sunt: rigiditatea membrelor, până la blocajul lor –

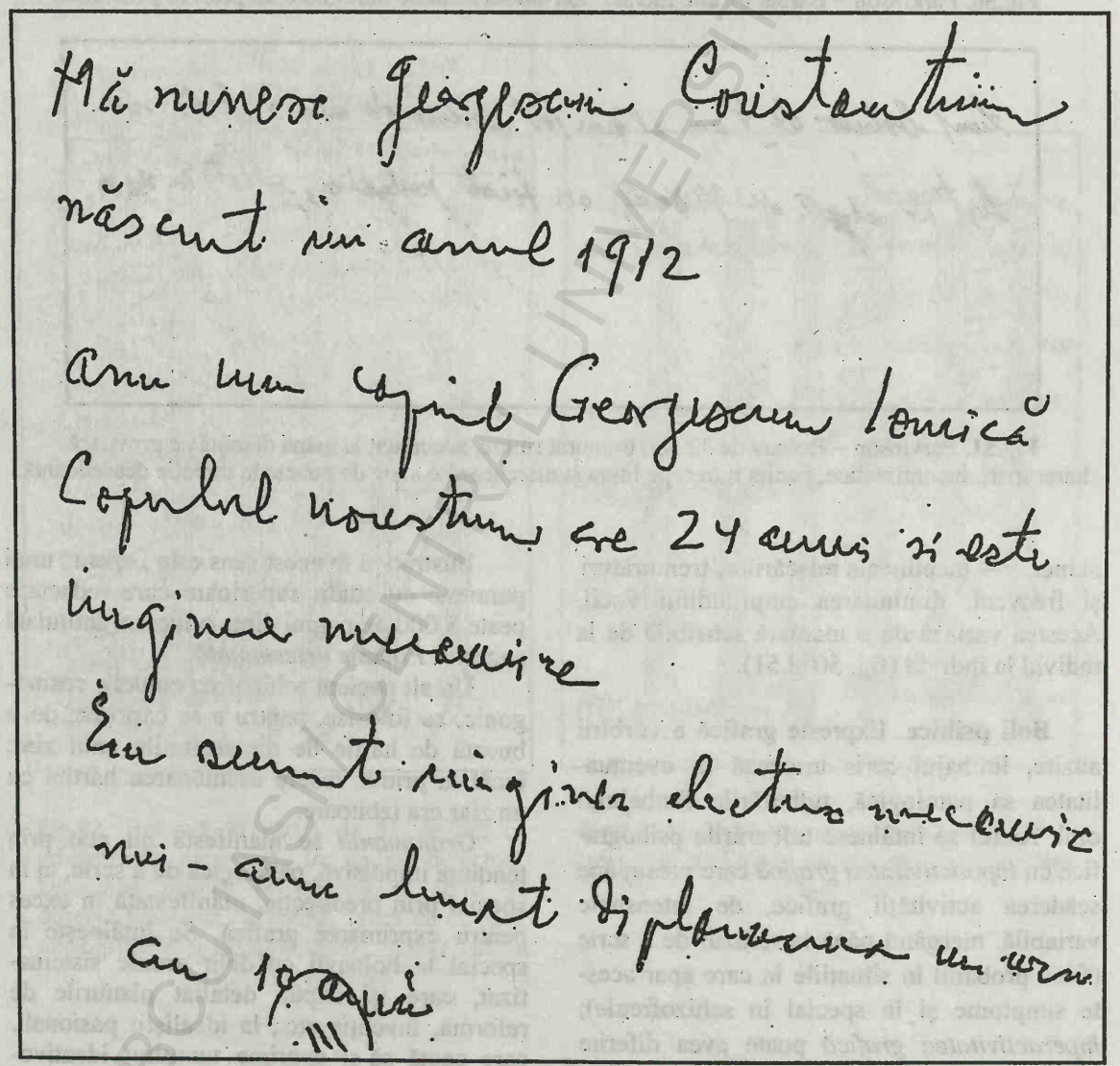

Fig.49. Paragrafie prin repetarea unor litere.

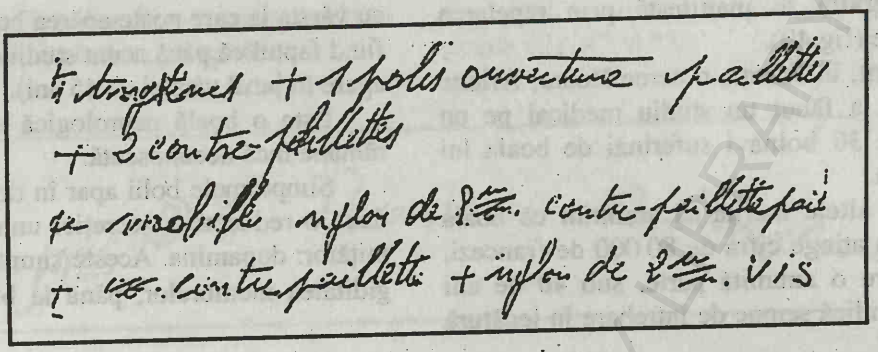

Fig.50. Parkinson – Bărbat 64 ani, lucrător într-un serviciu de întreţinere, în prezent pensionat.

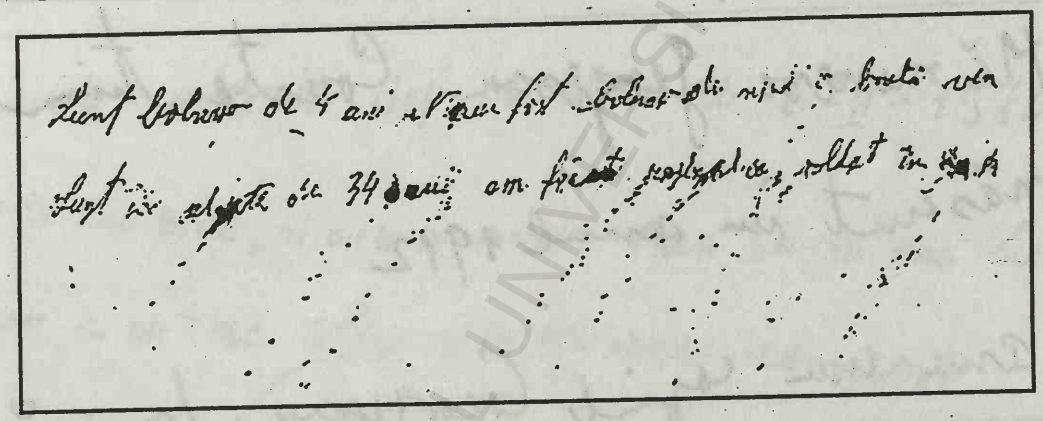

Fig.51. Parkinson – Bolnav de 32 ani, tremurat ritmic, accentuat la mâna dreaptă ce provoacă întreruperi, incontinuitate; peniţa întrerupe litera şi marchează o serie de puncte în direcţie descendentă.

akinezie – încetineala mişcărilor, tremurături şi frecvent, diminuarea amplitudinii vocii. Acestea variază de o manieră sensibilă de la individ la individ (fig. 50 şi 51).

Boli psihice. Expresie grafică a vorbirii auzite, limbajul scris urmează în eventualitatea sa patologică, tulburările limbajului oral. Astfel se întâlnesc tulburările psihografice cu *hipoactivitatea grafică* care presupune scăderea activităţii grafice, de intensitate variabilă, mergând până la refuzul de a scrie (fiind probabil în situaţiile în care apar aceste simptome şi în special în schizofrenie); *hiperactivitatea grafică* poate avea diferite grade, iar în forma sa maximă când se manifestă ca o tendinţă patologică şi irezistibilă de a scrie poartă numele de *graforee*.

Ilustrativă în acest sens este „opera" unui paranoic cu studii superioare care redactase peste 5 000 de pagini dintr-o lucrare intitulată sugestiv *Poveste neterminată*.

Un alt pacient schizofren cu delir cosmogonic, se folosise, pentru a se exprima, de o bucată de hârtie de dimensiunile unui ziar, încât la prima vedere asemănarea hârtiei cu un ziar era izbitoare.

Grafomania se manifestă nu atât prin tendinţa impulsivă, patologică de a scrie, ci în special prin predilecţia, manifestată în exces pentru exprimarea grafică. Se întâlneşte în special la bolnavii cu delir cronic sistematizat, care îşi expun detaliat planurile de reformă, invenţie etc., la idealiştii pasionali, care caută să-şi exprime tumultul ideativo-afectiv prin nenumărate scrisori, la cverulenţi şi procesomani, care îşi exprimă în scris interminabilele plângeri, acuzaţii, proteste etc.

În cadrul psihografiilor se întâlneşte frecvent *incoerenţa grafică*, în care cuvintele sau frazele sunt lipsite de legătură între ele (fig. 52 şi 53).

Starea afectivă a bolnavilor psihici se poate exprima prin aspectul scrisului: cu litere de dimensiuni mari şi cu rânduri ascendente în *manie*, *hipomanie* şi *stări de excitaţie psihică*.

Debilii şi *demenţii* execută scrisul într-un fel care are aspectul unei mâzgăliturii (*grifonaj*) (fig.54 şi 55).

Scrisul în oglindă se întâlneşte la schizofrenici (se execută de la dreapta la stânga) (fig.54), scrisul suprapus (fig.55) se întâlneşte la bolnavii schizofrenici.

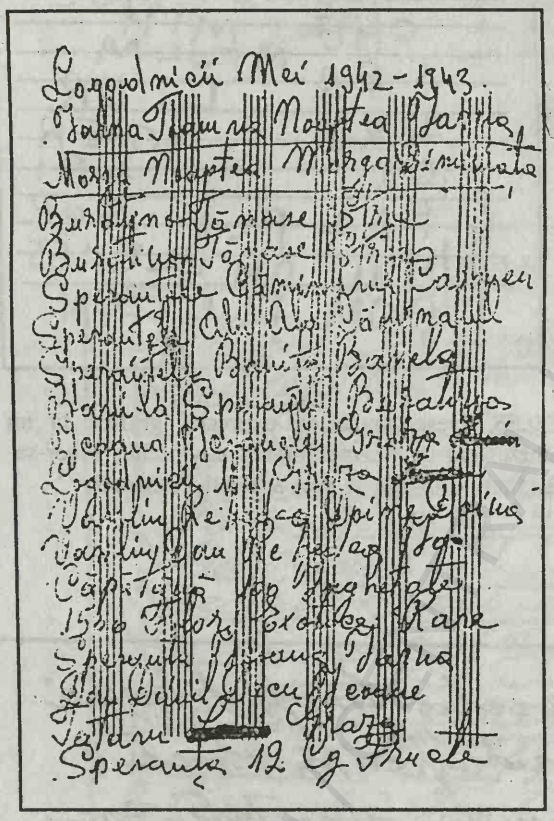

Fig.52. Bolnavă în vârstă de 51 de ani cu schizofrenie paranoidă, în stadiul defectual. Disociaţia psihică se reflectă în scris: se observă repetarea stereotipă, salata de cuvinte, neologismele şi paragratismele; fiecare cuvânt începe cu majusculă.[11]

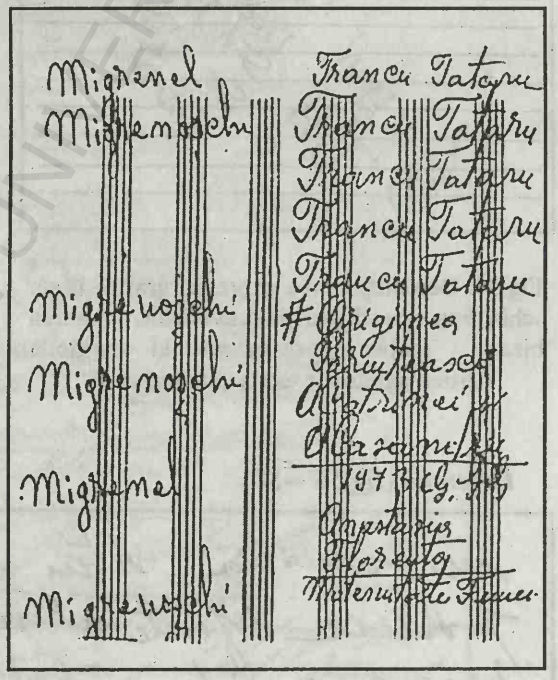

Fig.53. Acelaşi caz (ca la fig.52); se observă stereotipii de limbaj, neologisme, lipsa de sens a textului.[12]

[11, 12] *Psihiatrie*, sub redacţia V.Predescu, vol.I, Ed.Medicală, Bucureşti, 1989, p.172.

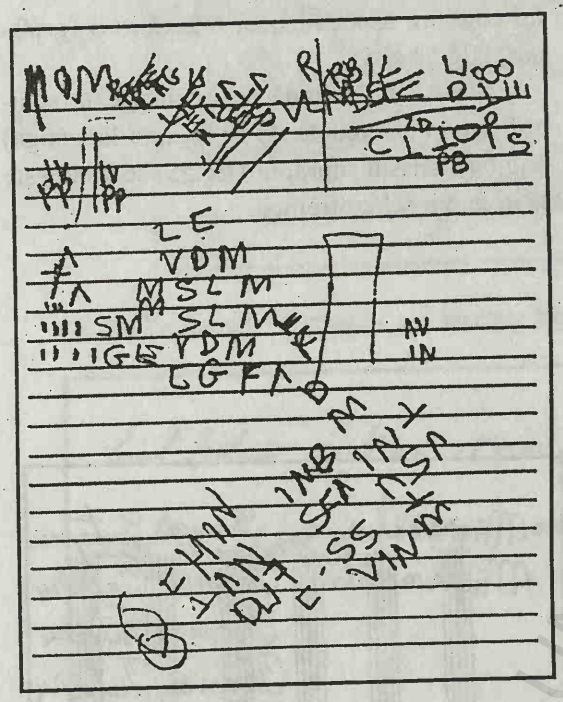

Fig.54. Descompunerea expresiei grafice la un schizofren, cu dispariţia cuvintelor, plasarea bizată a grupurilor de semne la marginile hârtiei, aglutinate, scris „în ghirlandă".[13]

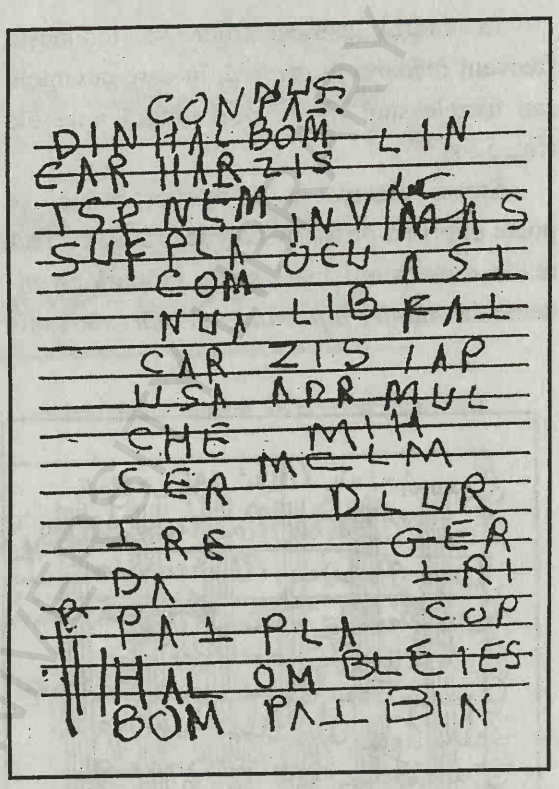

Fig.55. Descompunerea expresiei grafice la un schizofren, cu dezmembrarea cuvintelor, inver-sarea literelor, lipsa de sens a textului respectiv.[14]

Paranoia (fig.56 – 58).

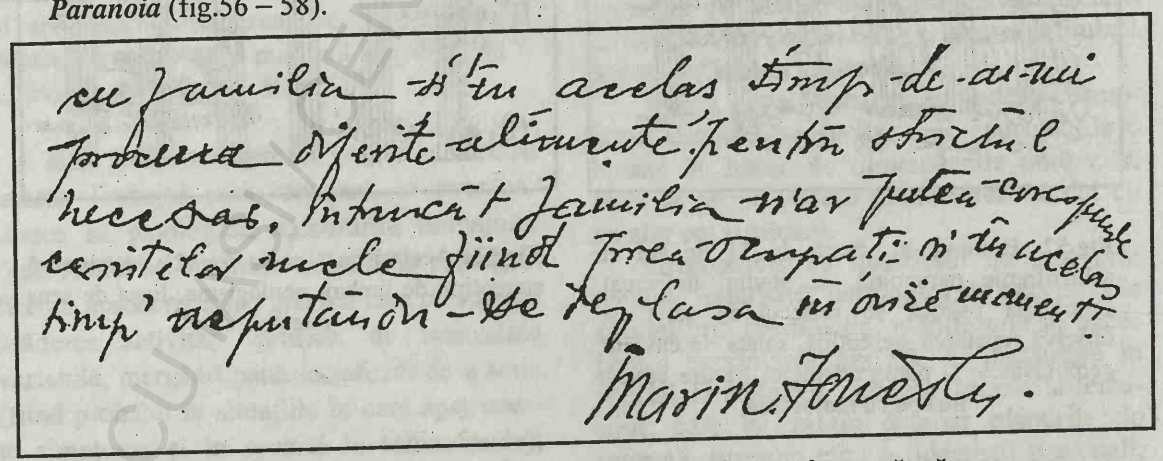

Fig.56. Paranoia – mişcări nervoase şi inutile, exuberanţă în semnătură.

[13, 14] *Psihiatrie*, sub redacţia V.Predescu, vol.I, Ed.Medicală, Bucureşti, 1989, p.178.

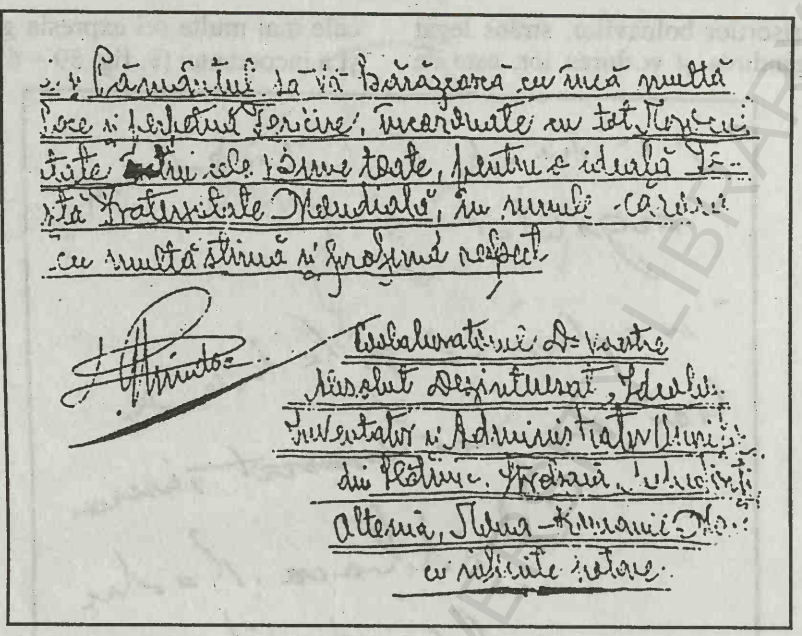

Fig.57. Paranoia.

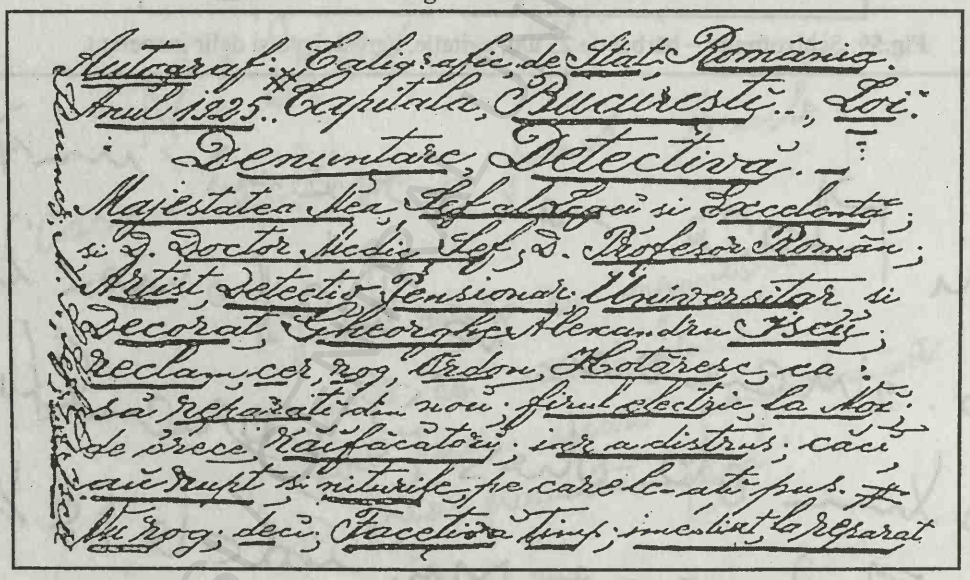

Fig.58. Paranoia – scris încetinit, abuz de sublinieri şi majuscule, lipsă de continuitate în idei.[15]

Schizofrenia. Scrierile schizofrenicilor se prezintă de la început ciudate, prin alegerea hârtiei, cernelii, maniera trăsăturilor grafice etc.

Foarte des apar în scris stereotipiile izolate, dar chiar întreaga acţiune de a scrie poate căpăta aspect stereotip; de la scrierile identice ca formă şi conţinut adresate mai multor persoane, până la coli de hârtie umplute cu acelaşi cuvânt repetat de nenumărate ori, pe linii verticale sau orizontale.

[15] A. Athanasiu. *Tratat de grafologie. Cunoaşterea personalităţii prin scris*, Ed.Humanitas, Bucureşti, 1996, p.252.

Conţinutul scrisorilor bolnavilor, strâns legat mai ales de gândirea şi vorbirea lor, este de cele mai multe ori expresia gândirii delirante şi a incoerenţei (v. fig. 59 – 62).

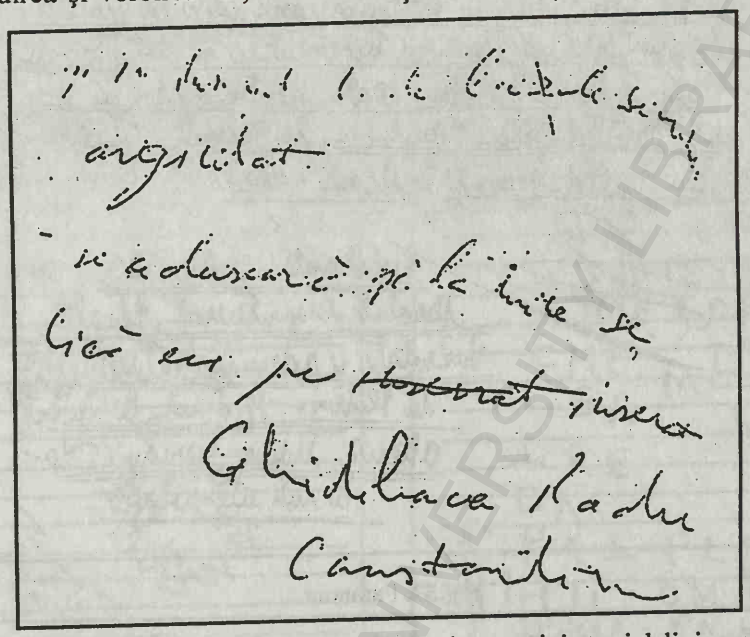

Fig.59. Schizofrenie – bărbat de 25 ani, agitaţie, agresivitate şi delir incoerent.

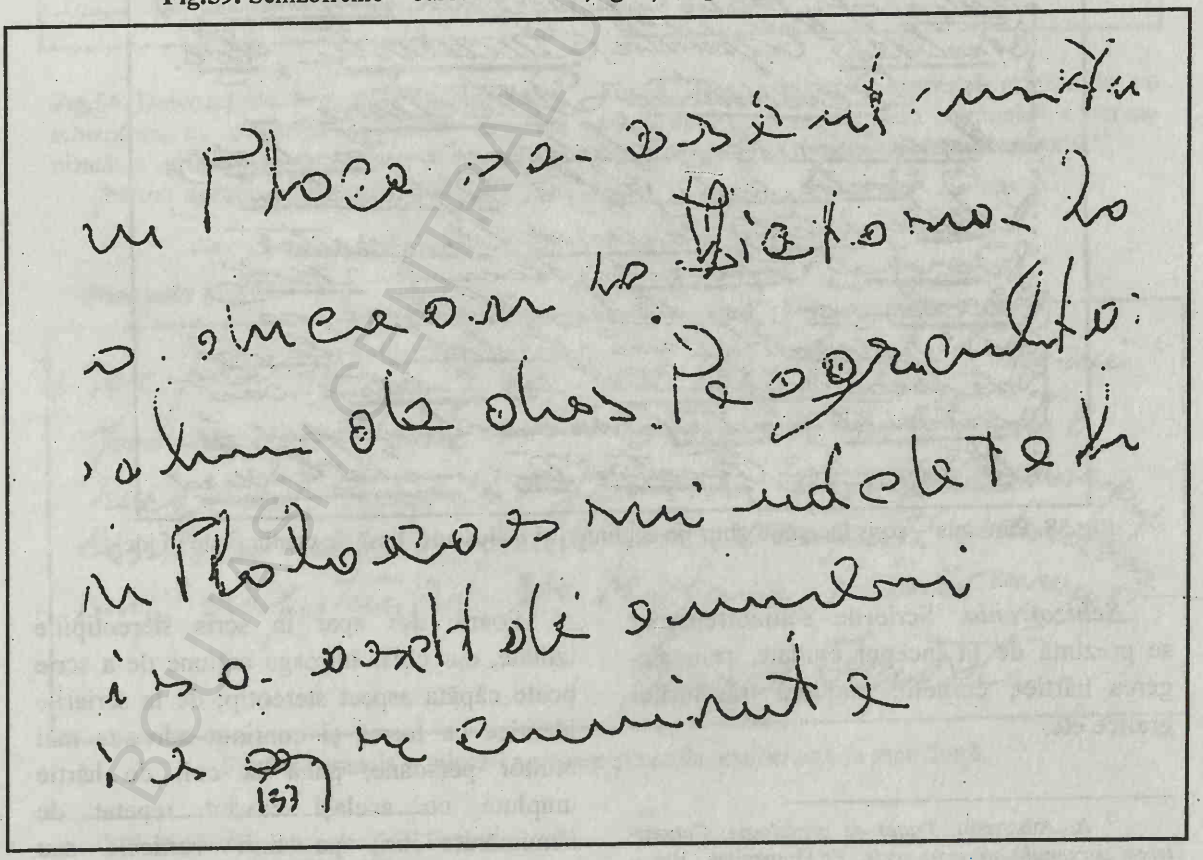

Fig.60. Schizofrenie – agitaţie mare care provoacă o alternare a literelor de dimensiuni mari şi mici.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

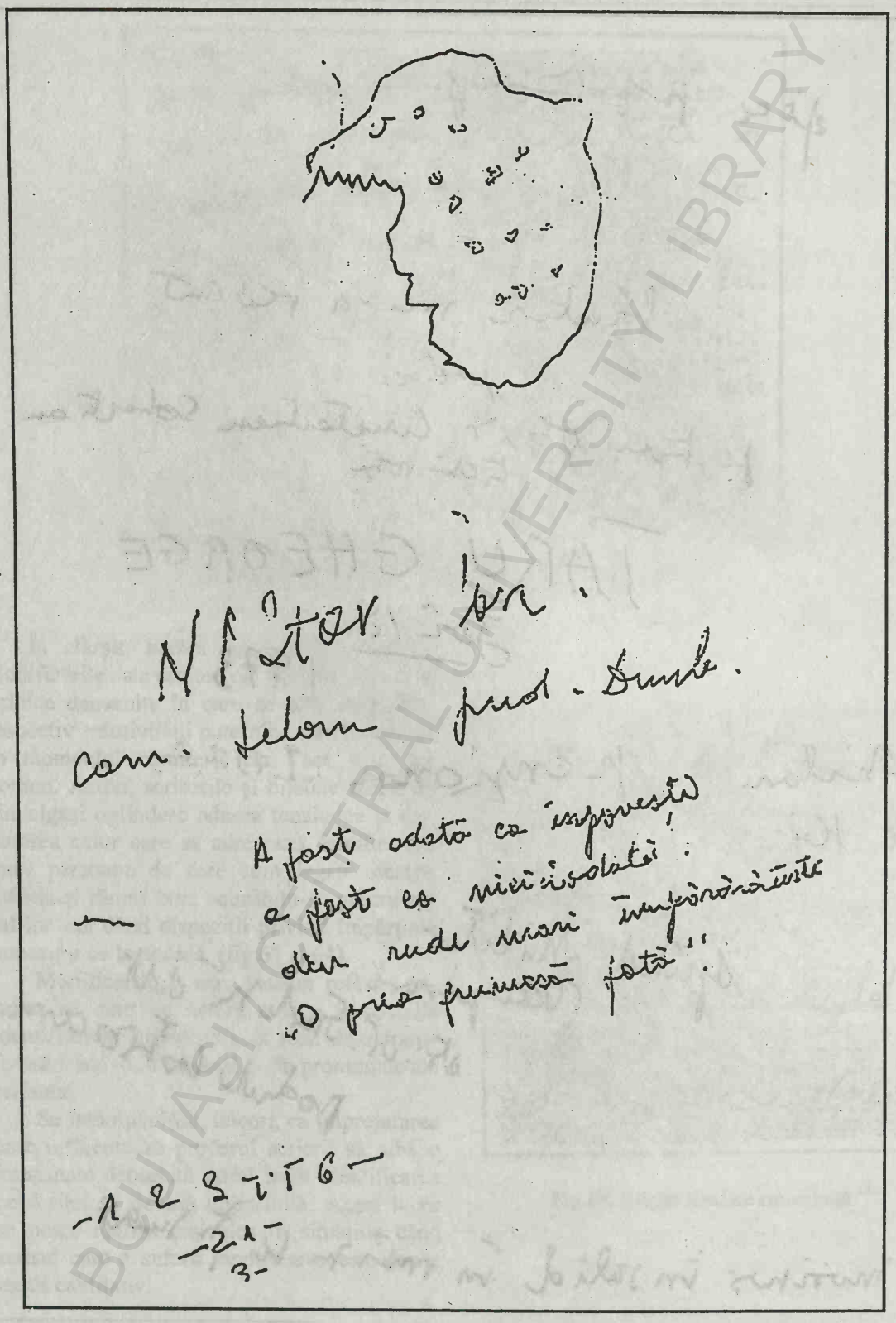

Fig.61. Schizofrenie.

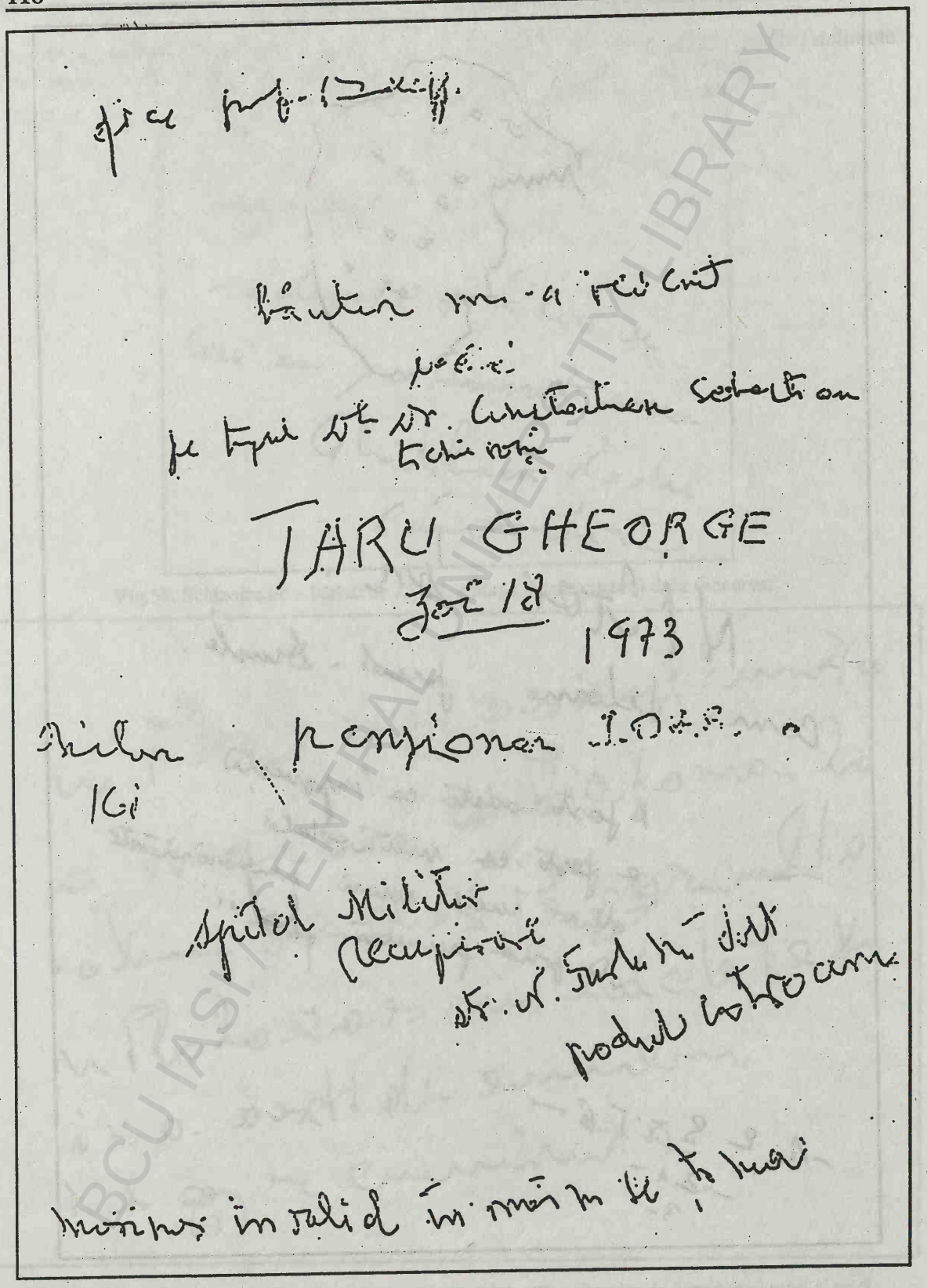

TARU GHEORGE

1973

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Fig.62. Schizofrenie.

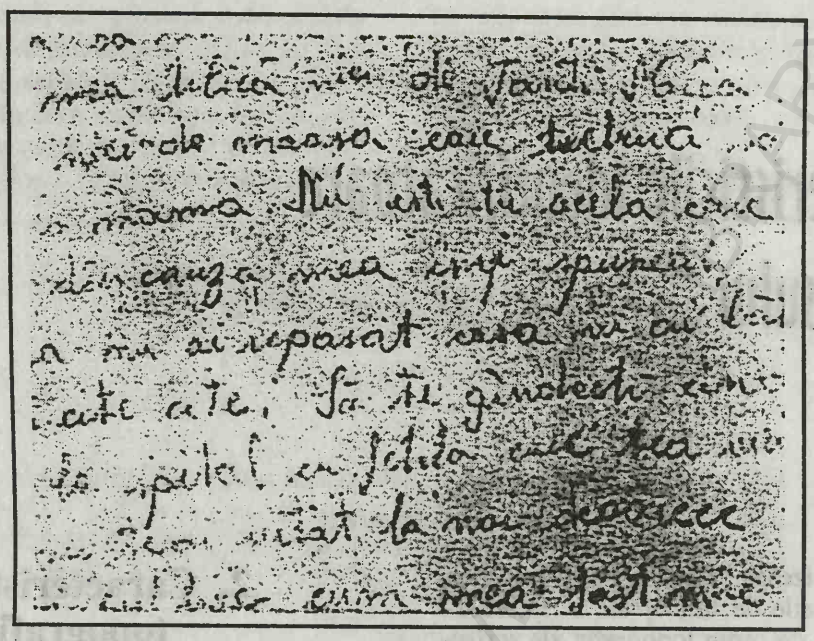

Fig.63. Scrisul anterior al persoanei sinucigaşe.[16]

În sfârşit, notăm ca o ultimă situaţie modificările survenite ca urmare a stării psihice deosebite în care se află scriptorul, respectiv emotivităţii puternice care îl domină în momentul comiterii unui act ieşit din comun. Astfel, scrisorile şi biletele lăsate de sinucigaşi oglindesc adesea tensiunea şi disperarea celor care se adresează familiei sau unor persoane de care sunt legaţi afectiv, luându-şi rămas bun, scuzându-se pentru actul lor sau dând dispoziţii privind împărţirea bunurilor ce le posedă (fig.63 şi 64).

Modificările la care făceam referire anterior nu sunt de natură a face imposibilă identificarea scriptorului, ci sunt doar transformări mai mult sau mai puţin pronunţate ale scrisului.

Se întâmplă însă, uneori, ca împrejurarea care influenţează procesul scrierii să aibă o intensitate deosebită astfel încât identificarea persoanei să devină imposibilă. Acest lucru se poate realiza mai ales în situaţiile când scrisul care a suferit modificarea este foarte redus cantitativ.

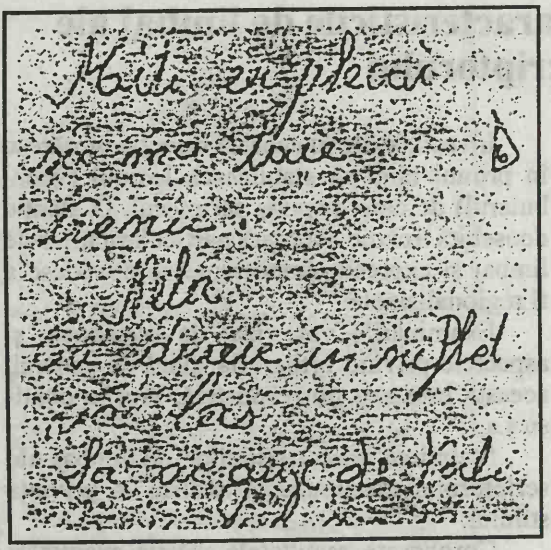

Fig.64. Biletul lăsat de sinucigaşă.[17]

[16, 17] L.Ionescu, op.cit., pp. 52–53.

Anexa 2

Caracteristicile identificatoare ale scrisului

Acestea vizează câteva aspecte principale: caracteristicile de limbaj ale scriptorului, caracteristicile de ordin topografic ale scrisului, caracteristicile privind aspectul general al scrisului, precum şi particularităţile de construcţie ale semnelor grafice componente.

1. Caracteristicile de limbaj ale scriptorului

Investigaţiile în această direcţie urmăresc în primul rând să stabilească lexicul (vocabularul) de care dispune scriptorul. O atenţie deosebită trebuie acordată particularităţilor de limbaj şi expresie. Importante se dovedesc a fi regionalismele.

Examinările vor viza, de asemenea, şi aspectele privind ortografia: dacă în general, aceasta este sau nu respectată, erorile comise ş.a.

Stabilirea caracteristicilor de limbaj ale scriptorului presupune şi analize în privinţa stilului.

Coroborate, rezultatele acestor examinări privind aspecte extragrafice, pot oferi date importante privind nivelul de instrucţie al scriptorului, profesia acestuia, zona în care locuieşte sau de unde este originar ş.a.

În cazurile privind stabilirea autorilor unor scrisuri deghizate, analizele de acest gen se dovedesc a fi deosebit de utile.

2. Caracteristicile de ordin topografic ale scrisului

Asupra locului ce revine cercetării acestora, în cadrul investigaţiilor ce privesc caracteristicile generale ale scrisului se înregistrează două curente de opinie.

Unii specialişti consideră că asemenea aspecte nu au un caracter pur grafic şi, în consecinţă, examinarea lor trebuie să se facă separat de aceea a notelor grafice propriuzise. Dimpotrivă, alţi cercetători în domeniu apreciază că aspectele de ordin topografic ale unui scris pot fi asimilate caracteristicilor de ordin general al acestuia şi ca atare, studiate împreună.

Evident, pentru activitatea practică de expertiză existenţa unor astfel de puncte de vedere divergente nu prezintă nici o importanţă, obiectul examinărilor rămânând neschimbat indiferent de opinia la care te-ai ralia.

Prin caracteristicile de ordin topografic ale scrisului se înţelege modul în care un scriptor îşi „aranjează" (dispune) grafismul pe suprafaţa de scriere, de obicei, o coală de hârtie.

Determinarea acestora comportă examinări sub mai multe aspecte. Unul dintre ele se referă la marginea textului.

NATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

În primul rând, se va stabili dacă aceasta există sau nu, înregistrându-se cazuri de scrisuri lipsite de un astfel de element.

În situația în care textul unui înscris este marginat, se va constata modul în care sunt plasate spațiile libere față de masa grafică.

Din acest punct de vedere distingem între scrisuri marginate pe ambele părți (încadrate) și scrisuri ce prezintă o singură margine, la stânga (sinistromarginate) sau la dreapta (dextromarginate) (fig.65).

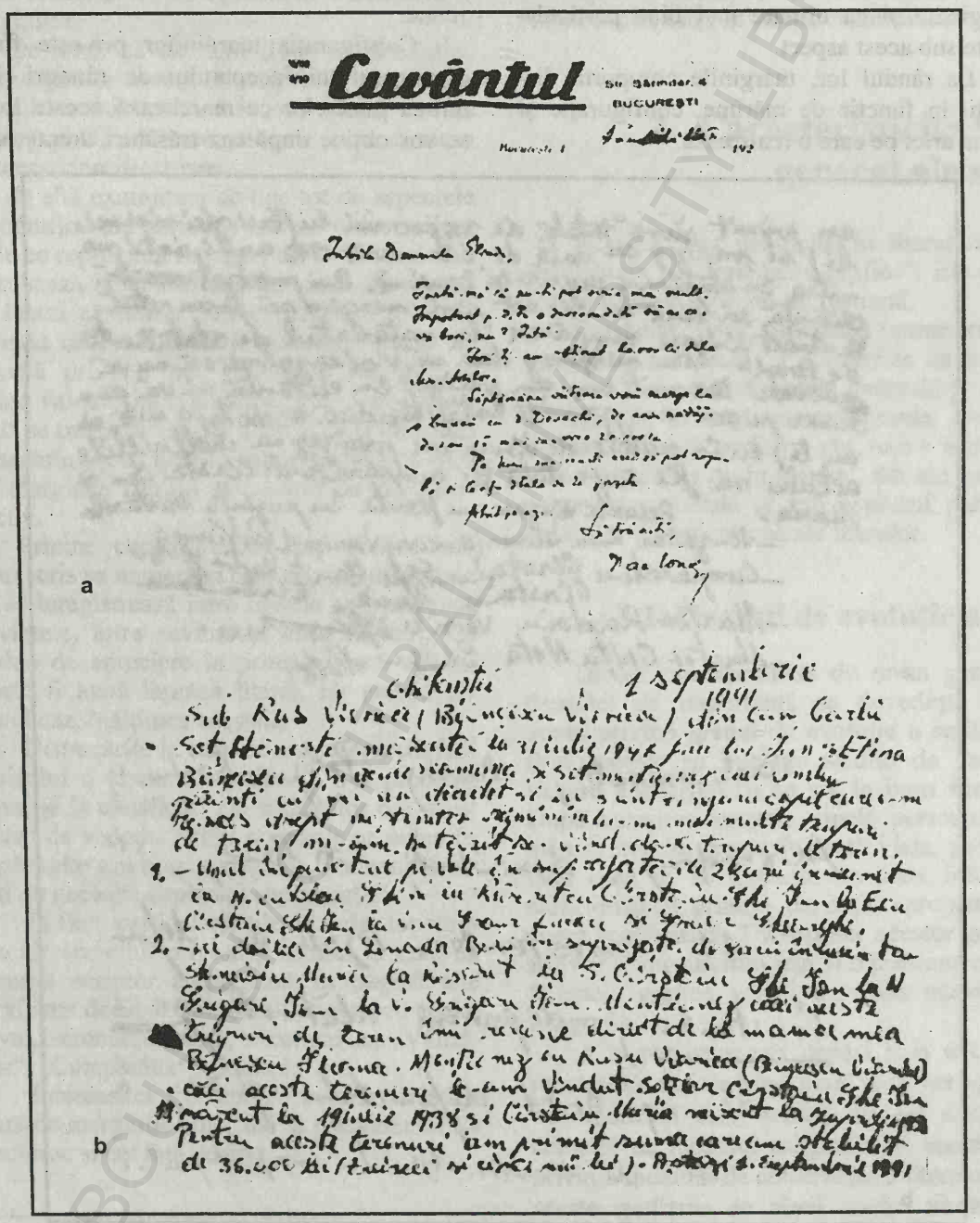

Fig.65. Caracteristicile de ordin topografic ale scrisului:
a) scris marginat pe ambele părți (încadrat); b) scris marginat pe o singură parte (sinistromarginat).

Se constată că sinistromarginea este întâlnită la majoritatea scrisurilor, fiind o uzanţă deprinsă o dată cu învăţarea scrierii. Ca atare nu poate fi cotată ca având o valoare individualizatoare deosebită.

Mult mai rare sunt grafismele dextromarginate şi ca urmare mai bine particularizate sub acest aspect.

La rândul lor, marginile comportă distincţii în funcţie de mărime, configuraţie şi forma ariei pe care o realizează.

Mărimea marginii are în vedere distanţa dintre margirea colii şi începutul de rând. Din acest punct de vedere, marginile pot fi: mari, mijlocii şi mici. Valoare individualizatoare mai mare vor avea marginile mari şi cele mici, valorile medii fiind considerate comune.

Configuraţia marginilor priveşte forma aliniamentului începutului de rânduri. Prin unirea punctelor ce marchează aceste locuri se vor obţine după caz trăsături drepte, con-

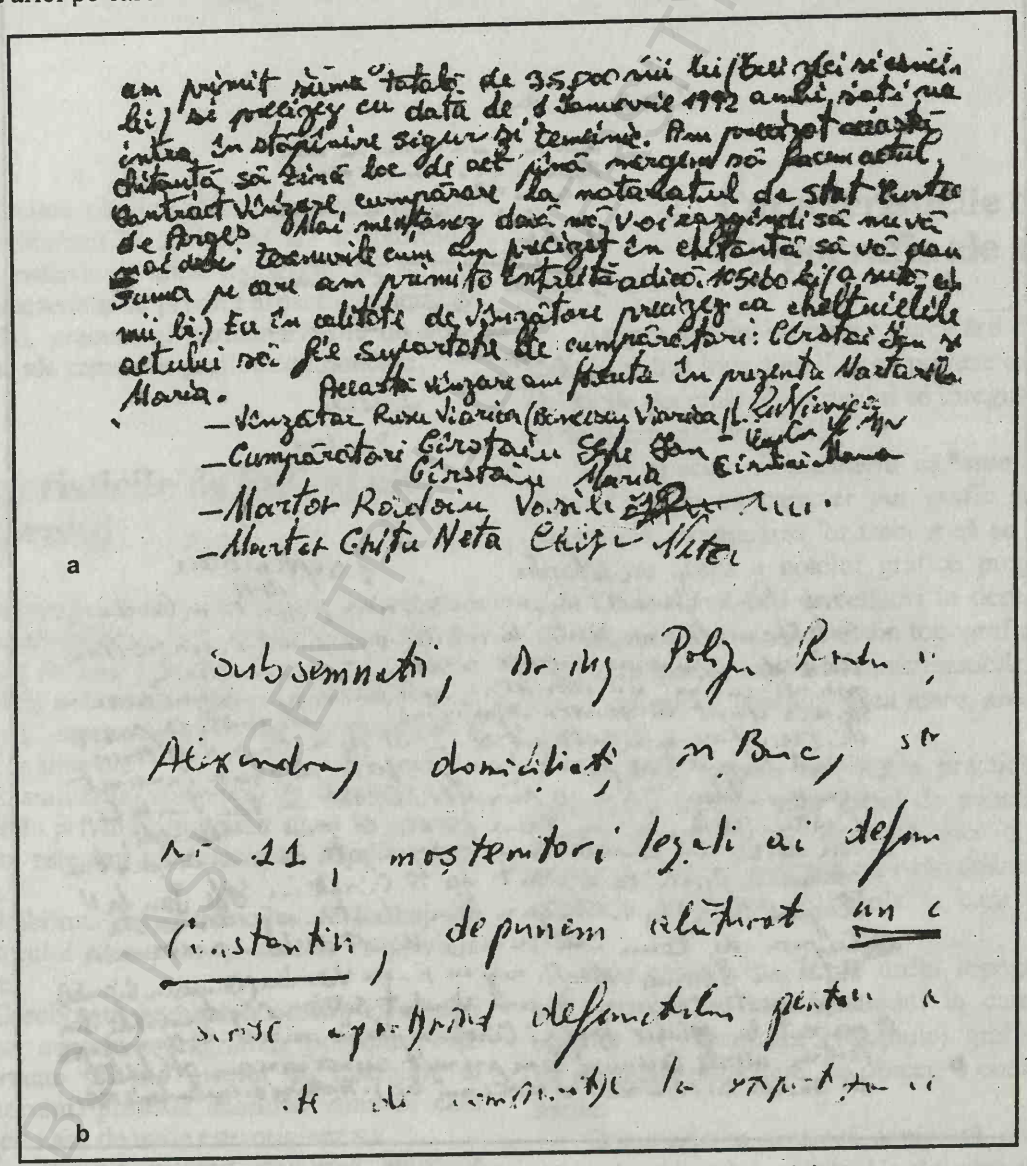

a

b

Fig.66. Caracteristici de ordin topografic ale scrisului:
a) scris înghesuit; b) scris risipit.

cave, convexe, şerpuitoare sau frânte, atribute ce vor defini şi marginile respective.

Suprafaţa unui grafism încadrat de una sau două margini va căpăta o anumită formă: dreptunghiulară, pătrată, trapezoidală, care poate constitui un alt criteriu de clasificare a marginilor.

De notat că ultimele două caracteristici ale marginilor sunt greu sesizabile, chiar şi de autorul scrisului, cu atât mai puţin de un plastograf. Ca urmare, ele vor avea o mare pondere identificatoare.

O altă examinare ce ţine tot de aspectele topografice ale scrisului are ca obiect alineatele ce reprezintă retrageri ale unui rând care marchează începutul unei noi idei. Se remarcă faptul că foarte puţine persoane folosesc în mod corect alineatul. Anumite uzanţe în această privinţă pot fi uneori reţinute ca având valoare individualizatoare. Mai importantă se poate dovedi în unele cazuri mărimea alineatului, prin care se înţelege distanţa dintre marginea paginii şi capătul de rând respectiv.

Printre caracteristicile topografice ale unui scris se numără şi cele privind distanţele ce se înregistrează între literele ce alcătuiesc cuvintele, între cuvinte şi între rânduri. Ca etalon de apreciere în primele două situaţii poate fi luată lăţimea literei, iar pentru ultimul caz, înălţimea acesteia.

Distanţările la care ne-am referit conferă scrisului o anumită spaţiere[18]. S-a procedat chiar şi la clasificări ale scrisurilor din acest punct de vedere. Astfel scrisurile ar putea fi: înghesuite sau risipite (fig.66). Termenii folosiţi nu necesită explicaţii suplimentare.

În fine, particularităţile de ordin topografic ale scrisului privesc şi modul în care un anumit scriptor amplasează în pagină alte grafisme decât textul, ca: titlul actului, apelativul, semnătura, data, menţiuni ca „Vânzător", „Cumpărător", „Martori" etc.

Interesează nu numai poziţia acestora faţă de marginile colii, dar şi plasamentul lor reciproc şi cel faţă de text.

În această privinţă, de la caz la caz, situaţiile înregistrate pot fi extrem de diversificate.

De multe ori însă, în acest domeniu pot apărea raporturi constante, bine particularizate, care să constituie o caracteristică valoroasă, explorabilă în cursul examinărilor.

3. Caracteristicile de ordin general ale scrisului

Acestea sunt denumite în literatura de specialitate şi „dominante grafice". Ele conferă unui scris aspectul său general.

Existenţa unor asemenea caracteristici permite o clasificare a scrisurilor ce pot fi incluse, în funcţie de notele generale pe care le reflectă, în largi compartimente. De remarcat că două grafisme pot reţine aceleaşi caracteristici de ordin general, dar ele nu vor concorda niciodată şi sub aspectul particularităţilor de construcţie ale literelor.

3.1. Gradul de evoluţie a scrisului

Dintre caracteristicile de ordin general, deosebit de importantă se dovedeşte a fi aceea privind gradul de evoluţie a scrisului. Prin aceasta se înţelege stadiul de perfecţionare a deprinderii ce stă la baza scrierii. După însuşirea acesteia, unele persoane rămân la nivelul respectiv toată viaţa, prezentând ceea ce se numeşte un scris inferior, caracteristizat printr-o execuţie apropiată de aceea şcolărească. Trăsăturilor acestor grafisme vor releva un ritm lent şi o presiune mare. Semnele grafice vor fi tributare modelului caligrafic.

Alte persoane vor depăşi prin exerciţii repetate de scriere acest nivel şi se vor opri la un stadiu în care scrisul nu s-a desprins complet de modelul caligrafic, în special în privinţa modului de construcţie a literelor. La aceste grafisme de nivel mediu viteza de execuţie şi îndemânarea scripturală se situează sub cota maximă. Sunt persoane care prin exerciţii repetate dublate de o creştere a

[18] Caracteristica spaţierii este tratată de unii autori în cadrul clasei DIMENSIUNEA; această clasificare ţine evident de un anumit punct de vedere şi nu împietează asupra activităţii practice.

nivelului intelectual ating stadiul cel mai înalt de perfecţionare al deprinderii de a scrie, caracterizat prin aspecte ca: ritmul rapid al execuţiei, dezinvoltura trasării semnelor grafice, buna calitate a traseelor, redarea stilizată şi frecvent armonioasă a semnelor grafice. Acestea sunt caracteristicile pe care le reflectă, în mod obişnuit, scrisurile superioare (fig.67).

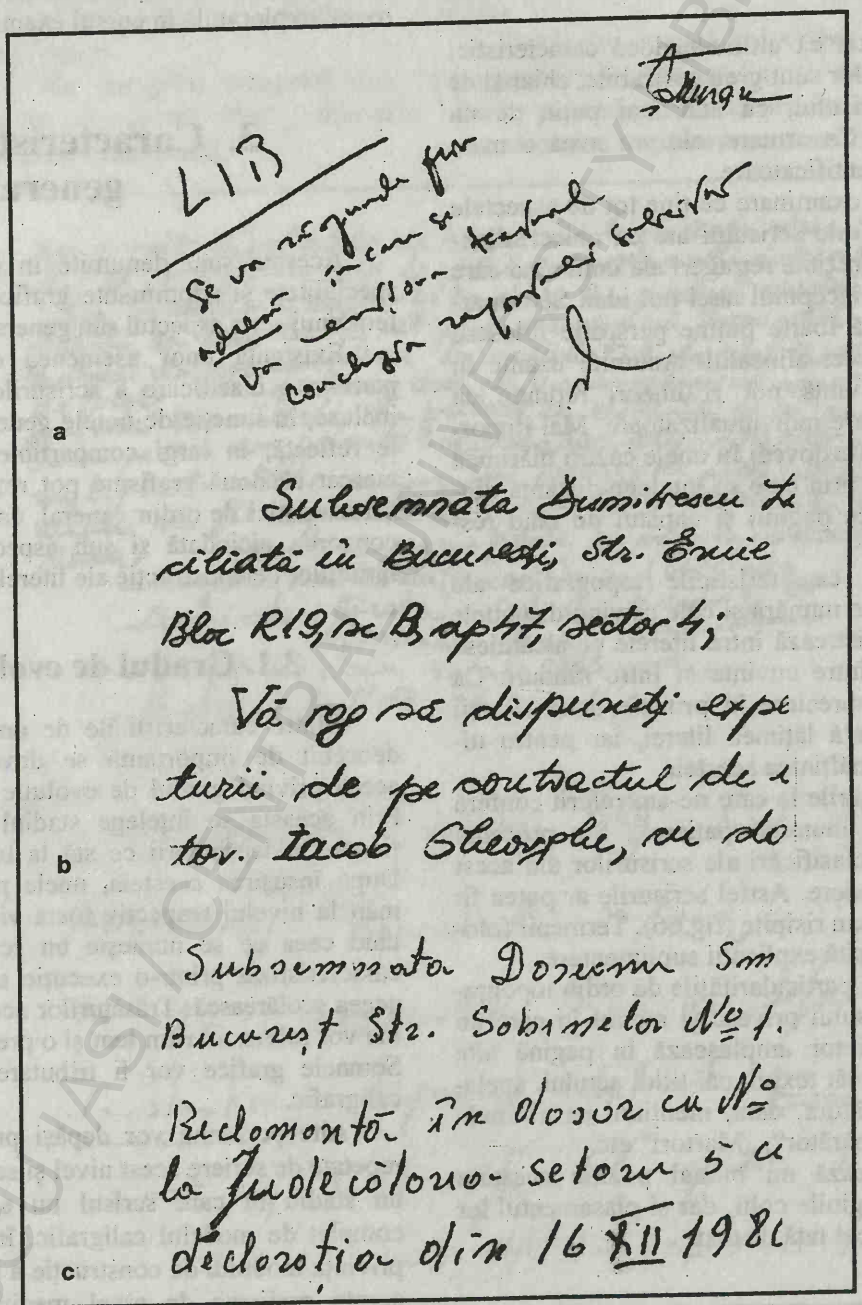

Fig.67. Gradul de evoluţie a scrisului:
a) scris superior evoluat; b) scris de evoluţie medie; c) scris inferior.

3.2. Forma scrisului

O altă caracteristică de ordin general o reprezintă forma scrisului. Aceasta privește aspectul dominant al trăsăturilor unui scris. Elocvente pentru definirea din acest punct de vedere a unui grafism sunt caracteristicile morfologice ale minusculelor „m" și „n". Se poate spune că modul de construcție al acestora permite încadrarea scrisului în una din următoarele forme: arcadată, unghiulară, ghirlandată și arcuită (concavă) (fig.68).

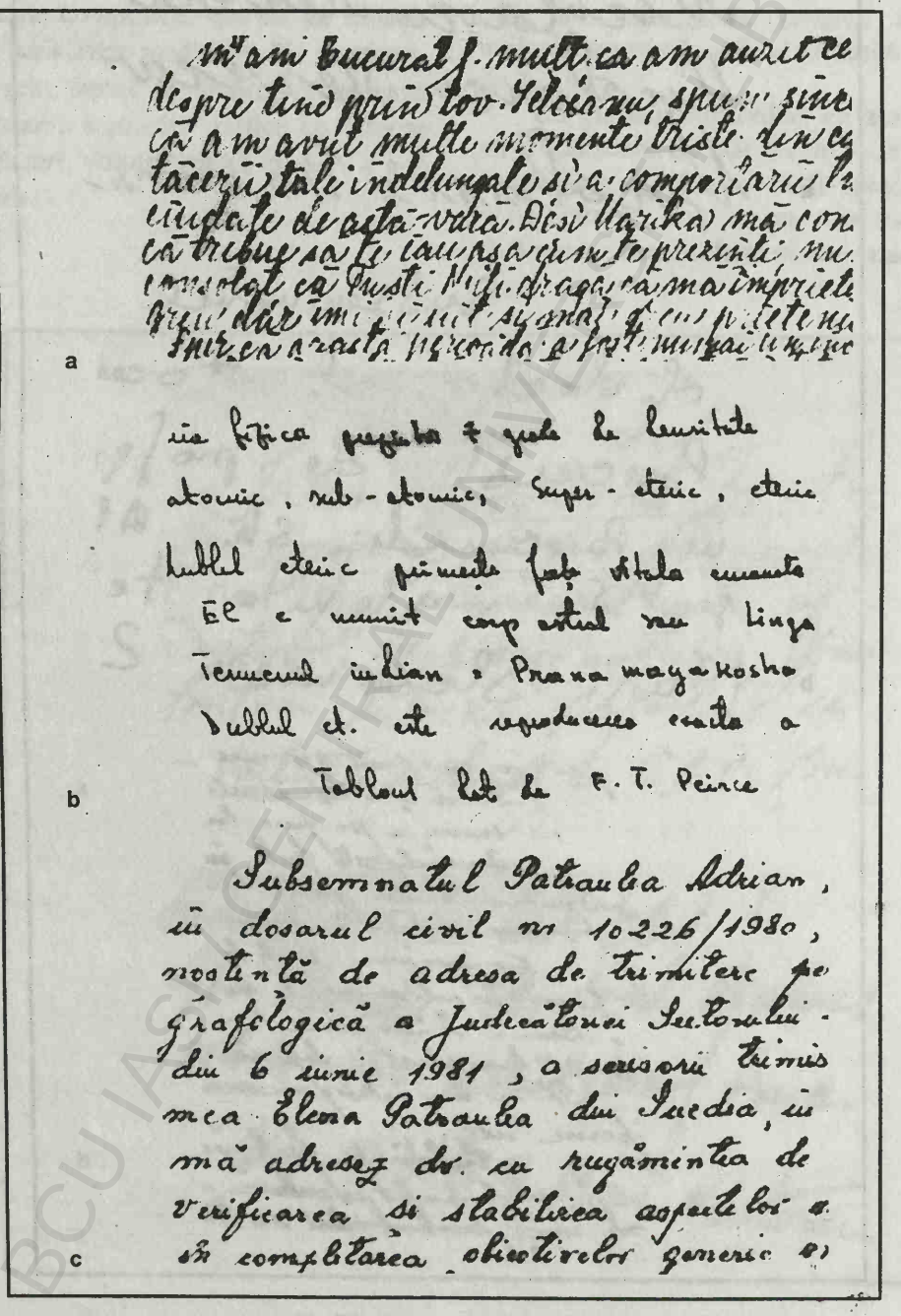

Fig.68. Forma scrisului:
a) scris unghiular; b) scris ghirlandat; c) scris arcadat.

Tot din punct de vedere al formei, scrisurile pot fi împărţite în: simple, simplificate şi complicate (fig.69).

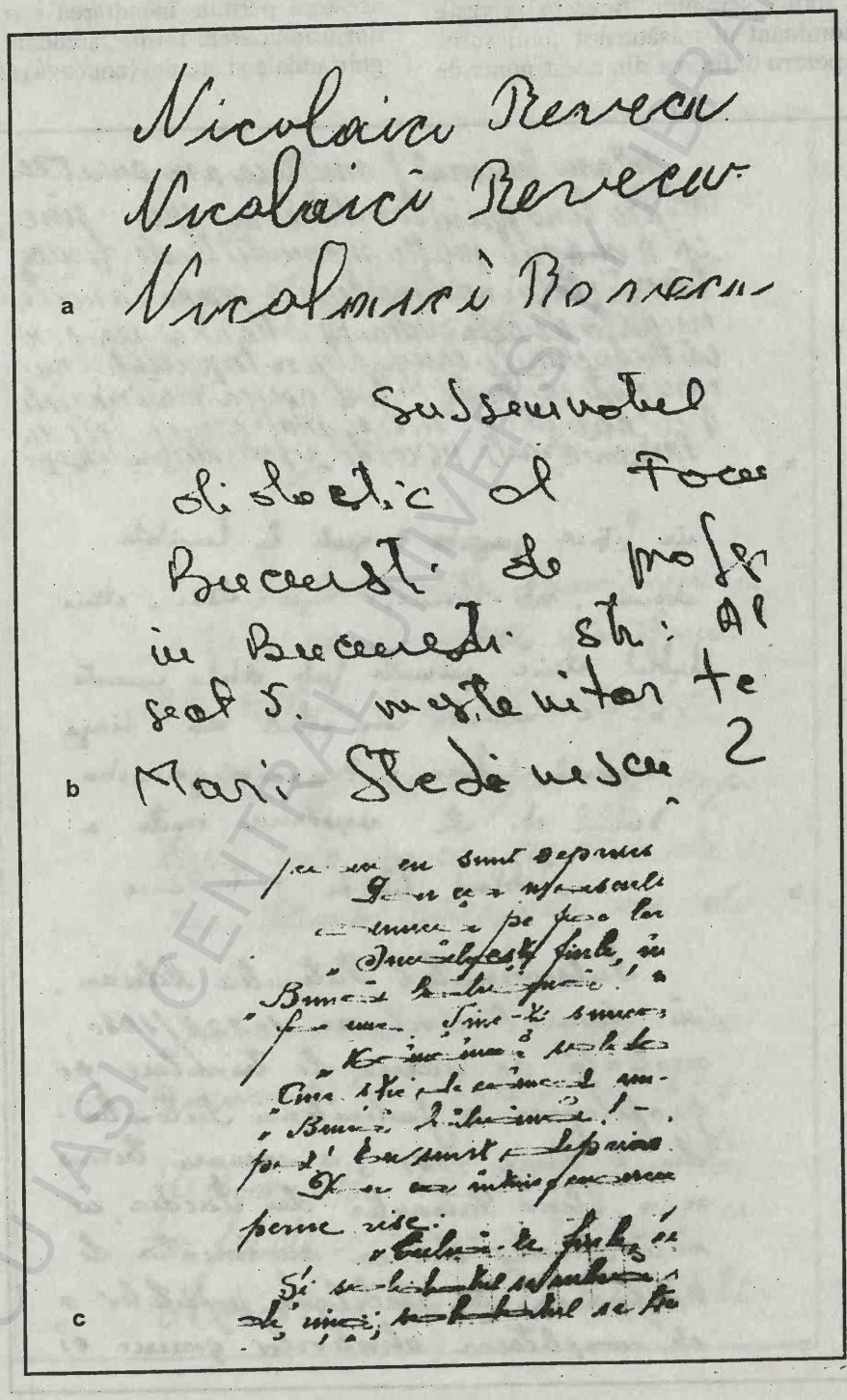

Fig.69. Forma scrisului:
a) scris simplu; b) scris simplificat; c) scris complicat.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Scrisurile simplificate sunt cele ce reflectă un nivel superior de evoluţie şi au în alcătuire semne grafice redate stilizat. Ele nu se confundă cu scrisurile simple, care sunt acele grafisme tributare modelelor caligrafice sau tipografice.

Scrisurile complicate aparţin, de obicei, categoriei scrisurilor mediocre. Ele se caracterizează prin faptul că autorul procedează la înzorzonarea semnelor grafice cu diferite trăsături (laţuri, volute, bucle) ce se vor a fi ornamentale.

3.3. Dimensiunea scrisului

O caracteristică generală importantă a unui scris o reprezintă mărimea acestuia.

Noţiunea de „mărime" este relativă şi în consecinţă valoarea dimensională a unui scris se stabileşte prin raportarea literelor minuscule ale acestuia la scrierea europeană mijlocie apreciată ca fiind alcătuită din litere de 2–3 mm.

Un grafism concordant cu aceste valori va fi considerat de mărime mijlocie. Un scris ce depăşeşte 2–3 mm va fi apreciat ca un scris mare, în timp ce un scris mai mic de 2–3 mm va fi considerat un scris mic.

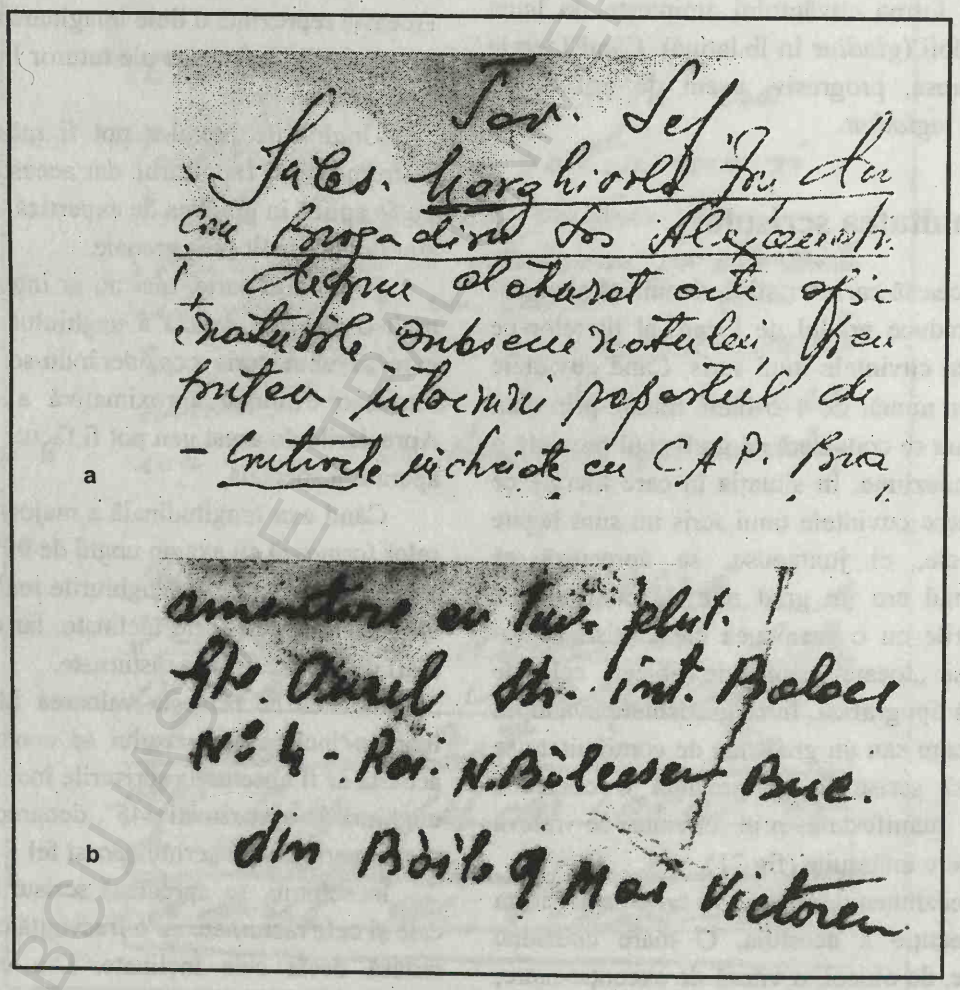

Fig.70. Dimensiunea scrisului:
a) scris supraînălţat; b) scris subînălţat.

Sub aspectul mărimii, grafismele comportă şi alte clasificări. Una dintre acestea are în vedere raporturile de ordin dimensional dintre majuscule şi minuscule. Când acestea sunt de mărime aproximativ egală, scrisul este subînălţat. Când majusculele sunt mult mai mari în raport de minuscule, scrisul va fi supraînălţat (fig.70). Un raport obişnuit între majuscule şi minuscule va caracteriza un scris normal.

O altă disociere a grafismelor se face pe baza raportului de înălţime al literelor ce alcătuiesc un cuvânt. Când acestea descresc progresiv, scrisul va fi denumit *gladiat* deoarece forma cuvântului aminteşte de lama unei săbii (*gladius* în lb.latină). Când literele se măresc, progresiv, avem de a face cu scrisul *ingladiat*.

3.4. Continuitatea scrisului

Această caracteristică, denumită şi coeziune, traduce gradul de legare al literelor ce compun cuvintele unui scris. Când cuvintele reţin un număr de 4–5 litere trasate prin duct continuu se consideră că grafismul prezintă o mare coeziune. În situaţia în care literele ce alcătuiesc cuvintele unui scris nu sunt legate între ele, ci juxtapuse, se apreciază că grafismul are un grad mic de continuitate. Scrisurile cu o asemenea caracteristică, numite şi „tocate" sunt, de obicei, cele de factură tipografică. Între grafismele având un grad mare sau un grad mic de continuitate se situează scrisurile ce prezintă o coeziune medie manifestată prin cuvinte ce relevă 2–3 litere înlănţuite (fig.71).

Coeziunea unui scris va reflecta şi viteza de execuţie a acestuia. O mare coeziune traduce, de obicei, o viteză de execuţie mare, în timp ce un grad mic de continuitate va pune în evidenţă o mică viteză de scriere.

Modul de construcţie al trăsăturilor de unire ale semnelor grafice trebuie analizat cu atenţie, caracteristicile sub acest aspect fiind de mare importanţă în procesul de identificare.

3.5. Înclinarea scrisului

Această caracteristică vizează poziţia literelor, în special a celor deplasante, faţă de orizontală. Aprecierile în această privinţă se fac prin determinarea unghiului sub care axa longitudinală a semnelor grafice intersectează linia de bază a rândului din care fac parte. Aceasta reprezintă o linie imaginară ce uneşte extremităţile inferioare ale tuturor literelor ce formează un rând.

Unghiurile literelor pot fi măsurate cu instrumente ca raportorul, dar această metodă nu se aplică în practica de expertiză, deoarece s-ar dovedi mult prea greoaie.

Pe de altă parte, nici nu ar interesa prea mult o stabilire exactă a unghiului de înclinare al unui scris considerându-se ca suficientă o evaluare aproximativă a acestuia. Aprecierile de acest gen pot fi făcute şi fără o aparatură specială.

Când axa longitudinală a majorităţii literelor formează cu axa un unghi de 90°, scrisul este denumit vertical. Unghiurile mai mici de 90° definesc scrisurile înclinate, iar cele mai mari de 90°, scrisurile răsturnate.

În ceea ce priveşte valoarea identificatoare a înclinaţiei scrisului se consideră că aceasta ar fi absentă la scrisurile înclinate sub unghiuri de aproximativ 45°, deoarece majoritatea persoanelor scriu în acest fel.

În schimb, se apreciază scrisurile verticale şi cele răsturnate cu o frecvenţă ceva mai redusă decât cele înclinate. Din categoria acestora, o pondere identificatoare ridicată ar reţine scrisurile înclinate sub un unghi de 45°.

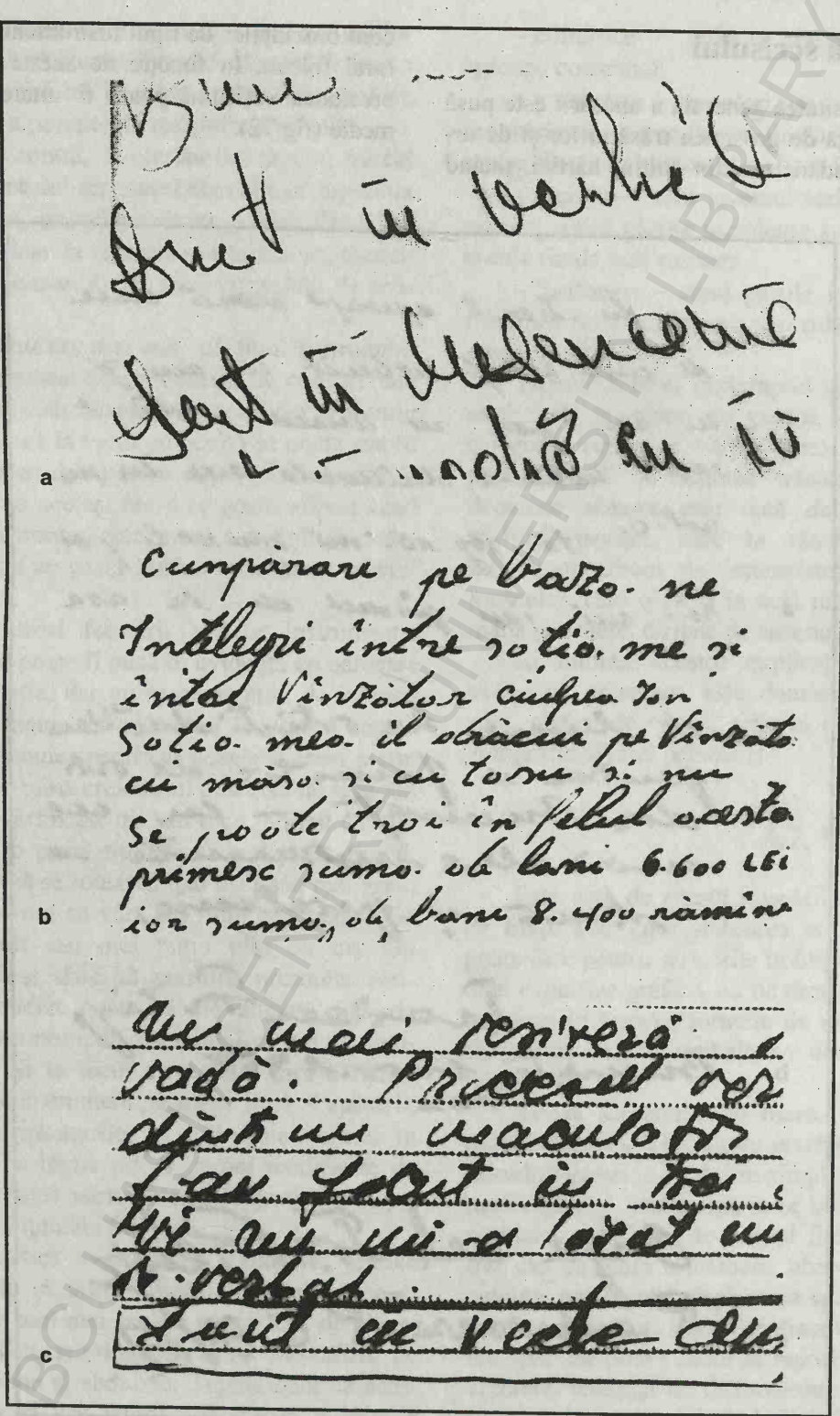

Fig.71. Continuitatea scrisului: a) scris cu un grad mare de continuitate; b)scris cu un grad mijlociu de continuitate; c) scris cu un grad mic de continuitate.

3.6. Presiunea scrisului

Intensitatea generală a apăsării este pusă în evidenţă de grosimea trăsăturilor şi de urmele de adâncime din stratul hârtiei, ţinând cont bineînţeles de tipul instrumentului scriptural folosit. În funcţie de aceste elemente, presiunea scrisului poate fi: mare, mică şi medie (fig.72).

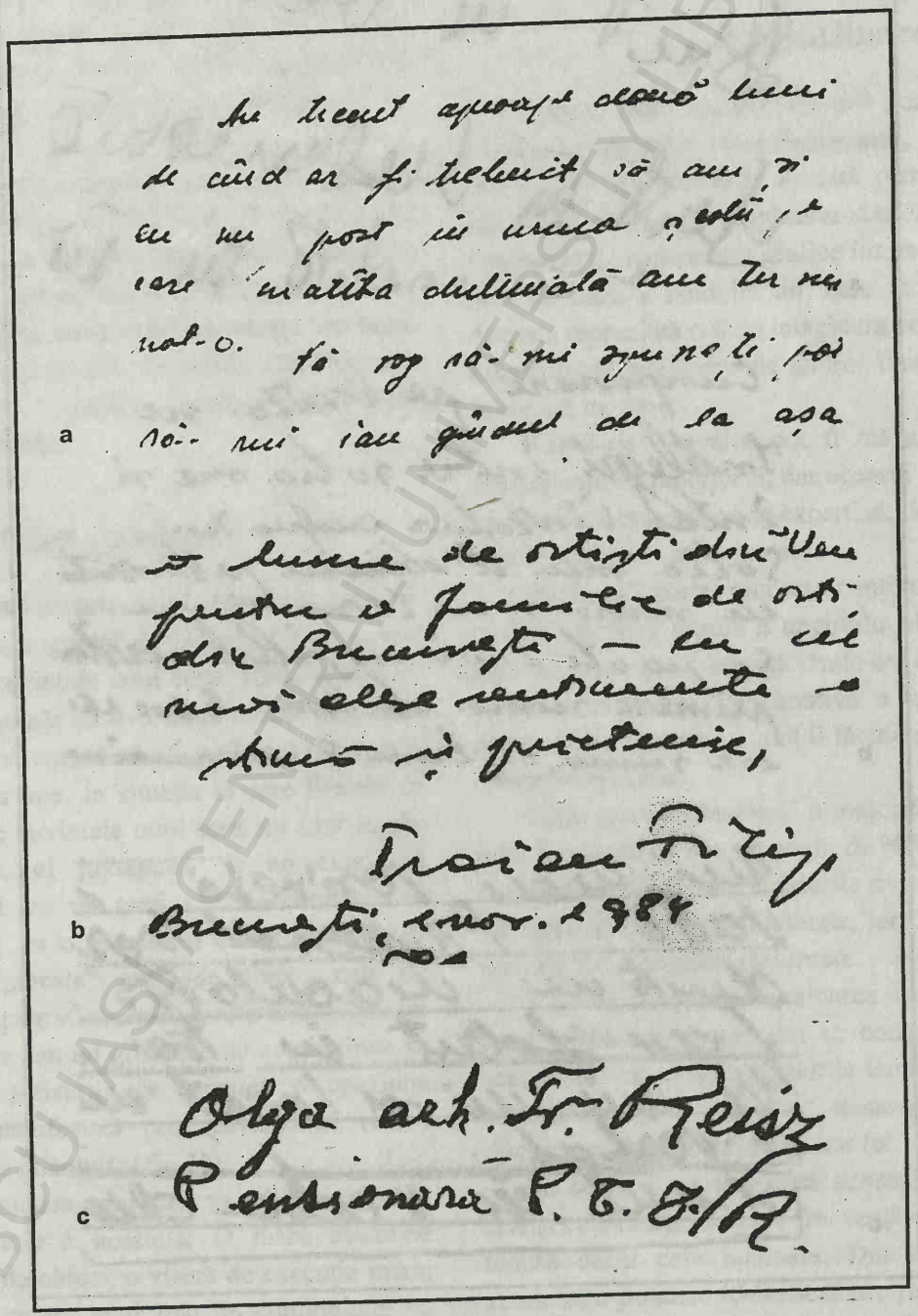

Fig.72. Presiunea de execuţie a scrisului:
a) presiune mică de execuţie; b) presiune medie de execuţie; c) presiune mare de execuţie.

Presiunea mare apare în cazul scrisurilor lente, slab evoluate, datorită alunecării foarte încete a vârfului instrumentului scriptural pe suport şi a poziţiei de sprijinire a mâinii.

Din contră, la scrisurile rapide, vârful instrumentului scriptural abia atinge suprafaţa suportului, uneori trăsătura grafică fiind imprimată doar la început sau la sfârşit, tocmai datorită acestei foarte mici intensităţi de apăsare.

Aminteam mai sus, că tipul instrumentului scriptural este un factor de care trebuie să se ţină cont neapărat în stabilirea presiunii. Astfel, dacă la tocul cu peniţă se poate stabili intensitatea de apăsare după grosimea trăsăturilor, nu acelaşi lucru se poate afirma când drept instrument scriptural s-au folosit creionul, pixul cu pastă sau un instrument cu vârf sintetic.

În cazul folosirii acestor instrumente, apăsarea poate fi pusă în evidenţă cu oarecare aproximaţie, dar cu mare atenţie, de intensitatea urmelor de adâncime în stratul suportului. Trebuie specificat neapărat acest lucru, deoarece mina creionului poate să fie tare sau moale, vârful ascuţit sau tocit, stiloul cu bilă să aibă o pastă fluidă sau mai puţin fluidă, sau bila să se rotească mai uşor sau mai greu, instrumentul cu vârf din fibre sintetice să fie mai mult sau mai puţin plin cu tuş sau cerneală şi, datorită acestora, presiunea scrisului studiat poate să fie alterată faţă de presiunea normală a scrisului model de comparare. Şi la tocul cu peniţă, care a rămas singurul instrument păstrător fidel al apăsării, lăţimea trăsăturilor şi adâncimea urmei în stratul de hârtie pot fi parţial modificate de dimensiunea vârfului sau de poziţia peniţei, faţă de suprafaţa foii.

Practica a arătat că trăsăturile grafice rezultate în urma mişcărilor de presiune şi aducţie sunt mai groase şi mai late de obicei decât cele rezultate în urma mişcărilor de extensiune şi abducţie. Ţinând cont că aceste mişcări dau lăţimi diferenţiate diferitelor părţi ale traseelor grafice, scrisurile se pot împărţi în:

– cilindrice – lăţimea trăsăturilor este aproape constantă;

– măciucate – caracterizate prin îngroşarea trăsăturilor spre partea finală, ce le dă un aspect de triunghi isoscel cu baza în jos;

– ascuţite – sunt inversul scrisurilor măciucate, adică părţile incipiente sunt mai late şi cele finale mai eterate;

– fusiforme – când părţile incipiente şi finale ale trăsăturilor sunt mai subţiri, iar cele mediane mai late.

Trebuie reţinut însă faptul că presiunea unui scris (executat cu peniţă, dar nu din categoria celor cu vârful tare) este direct proporţională cu lăţimea trăsăturilor sale, deoarece aceasta este dată de desfacerea vârfului peniţei, care la rândul ei este influenţată direct de intensitatea tonusului muscular, care o preia în acel moment de la mână şi degete, dirijate de sistemul nervos.

În lumina acestor explicaţii se poate vedea că presiunea este dominantă grafică care, alături de viteză, reflectă debitul energetografic al unei persoane.

3.7. Viteza scrisului

Este dată de ritmul mişcărilor în unităţi de timp. Dar cum stabilirea aceasta nu se poate face pentru scrisurile în litigiu în cadrul unei expertize grafice, nu ne rămâne decât să urmărim în acestea formele de materializare ale vitezei, care nu sunt altceva decât aspectul trăsăturilor.

Viteza scrisului este mare, mijlocie şi redusă (fig.73). Viteza este mare atunci când în cadrul acestuia întâlnim: simplificarea gesturilor grafice (reducerea unor bucle), unirea semnelor diacritice de corpul literei respective sau de litera următoare, abrevierea unor cuvinte, prescurtări, deplasarea spre dreapta a barelor, volutelor, semnelor diacritice, creşterea spaţiilor dintre litere în raport cu lăţimea acestora, tendinţa de filiformizare a scrisului în special spre finalul rândurilor. Toate acestea apar tocmai datorită adaptării mâinii la regula efortului minim.

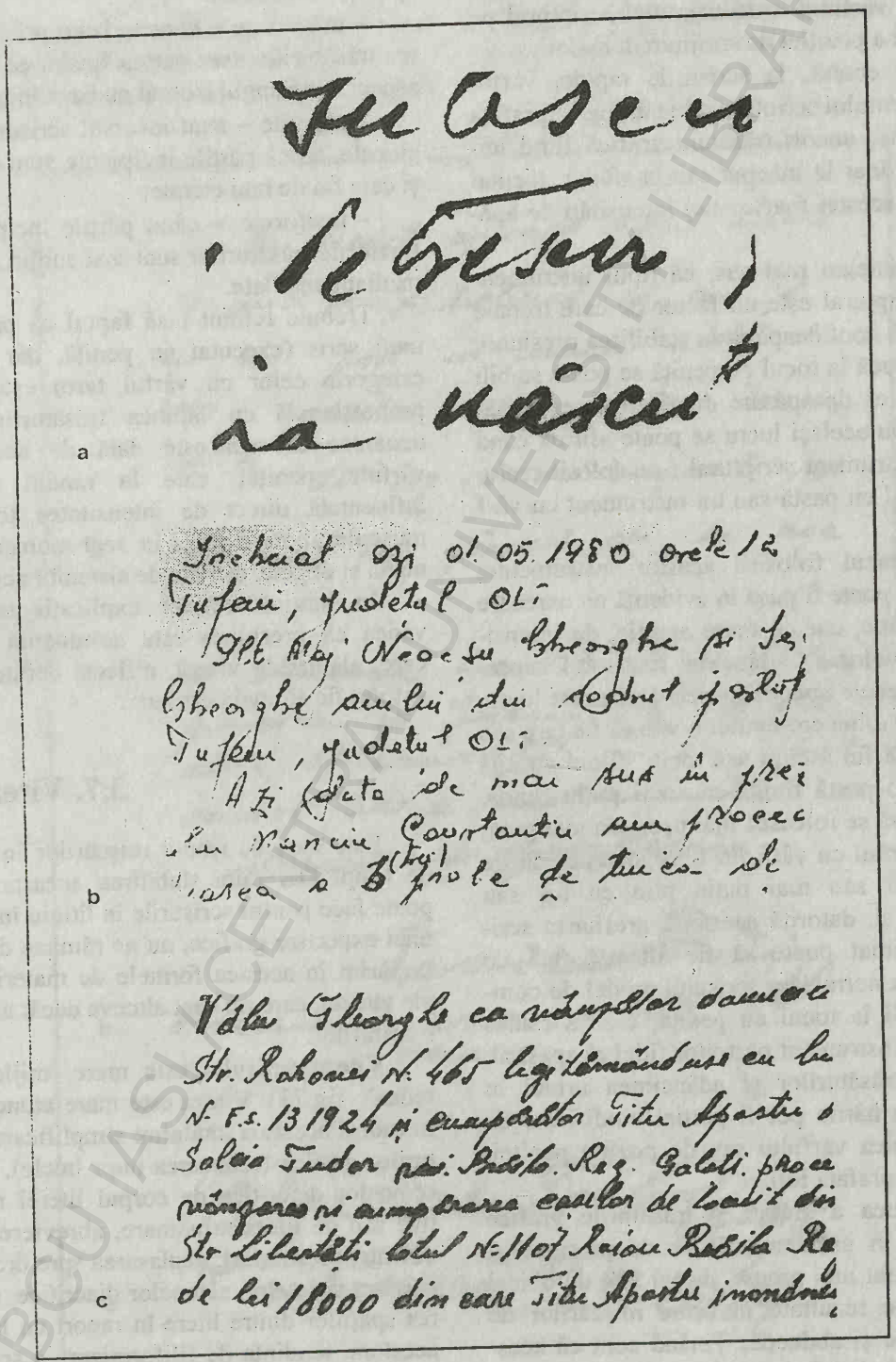

Fig.73. Viteza scrisului:
a) viteză mare de scriere; b) viteză mijlocie de scriere; c) viteză redusă de scriere.

BCU IAŞI CENTRALA UNIVERSITARĂ LIBRARY

Scrisul cu viteză medie este caracterizat de grija cu care scriptorul execută fiecare literă, pune şi plasează la locul lui fiecare semn diacritic şi fiecare bară, îndreaptă fiecare greşeală din scriere, astfel că pe tot parcursul acesteia apar repetate modificări. Această viteză de scriere corespunde în general scrisurilor de evoluţie medie.

Scrisul încet, contrar celui cu viteză mare, are trăsături grafice greoaie, executate apăsat, cu numeroase opriri şi reluări, literele respectă modelul caligrafic învăţat de scriptor şi au traseul grafic uneori tremurat.

Această caracteristică este strâns legată de evoluţia scrisului. Cum gradul de evoluţie al scrisului nu poate fi modificat la un nivel acceptabil de la inferior la superior, tot aşa nu poate fi modificată viteza de la mică la mare, fără ca scrisul rezultat să nu devină incoerent.

3.8. Direcţia şi forma rândurilor

Este dată de linia imaginară care uneşte extremităţile inferioare ale literelor, adică linia de bază a scrisului.

Direcţia rândurilor este o adaptare individuală a mecanismului automatic al scrierii la legea minimului efort. În perioada de învăţare a scrisului, elevii sunt puşi să scrie pe caiete cu o liniatură orizontală, dar încă din această fază se observă o puternică individualizare, deoarece apar deja unele scrisuri ascendente sau descendente faţă de liniatură. Ca factori care determină direcţia rândurilor, amintim: mişcarea de translaţie a întregii mâini şi poziţia colii de hârtie pe care se scrie.

Direcţia rândurilor poate fi ascendentă, descendentă şi paralelă, în funcţie de unghiul format de linia de bază a scrisului cu orizontala colii de hârtie.

Întrucât s-a constatat că diferite stări maladive, depresive şi oboseala determină în majoritatea cazurilor coborârea rândurilor, studiul asupra direcţiei rândurilor trebuie efectuat asupra unor scrisuri care au fost executate în condiţii normale.

Din punct de vedere al formei rândurilor, scrisurile se împart în: scrisuri drepte, concave, convexe, şerpuitoare sau etajate, după cum linia de bază a scrisului este dreaptă, concavă, convexă, şerpuitoare sau frântă faţă de orizontala foii de hârtie care trece prin cele două capete laterale ale rândurilor.

Bineînţeles că aceasta este o clasificare generală, întrucât în practică se întâlnesc şi scrisuri a căror direcţie este de fapt o combinaţie a celorlalte, sau pot foarte bine să fie atât de neregulate, încât nici să nu li se poată stabili direcţia.

4. Caracteristicile de ordin particular ale scrisului

Caracteristicile de ordin general ale scrisului îi conferă acestuia aspectul său general, graţie căruia, adeseori, un scris poate fi recunoscut chiar de specialişti în domeniu.

O altă categorie de caracteristici ce contribuie la individualizarea scrisului o reprezintă cele privind modul de construcţie şi a altor semne existente într-un text, dar care au un caracter neliteral (cratimele, virgulele, punctele, semnul exclamării şi cel al întrebării ş.a.).

Acest grup de caracteristici este considerat ca având o pondere foarte mare în individualizarea unui scris.

Aparent, o literă sau alta pot avea aspect banal. De cele mai multe ori, însă, o analiză atentă va pune în evidenţă o mare diversitate de trăsături ce îi conferă semnului grafic respectiv un caracter complet. Pentru a sesiza toate aceste aspecte, semnul grafic respectiv va rebui examinat din foarte multe puncte de vedere.

Acestea sunt, de obicei, prezentate, separat în orice tratat de specialitate. Nu considerăm necesară o abordare sistematică a fiecăruia dintre aceste criterii. Apreciem că în economia lucrării prezentate este suficient să facem câteva scurte referiri privind cele mai importante dintre acestea.

Astfel, un mod de clasificare a unei litere are în vedere faptul dacă aceasta, ca aspect general, se apropie mai mult de modelul caligrafic sau de cel tipografic.

Un alt mijloc de definire a unei litere se referă la numărul şi forma trăsăturilor care o alcătuiesc.

Alte elemente ce contribuie la individualizarea semnelor grafice le reprezintă trăsăturile de debut şi cele prin care se finalizează o literă. Acestea pot fi analizate din multe puncte de vedere: sub aspect morfologic, din punct de vedere al plasamentului faţă de linia de bază a scrisului sau al poziţiei faţă de alte elemente ale respectivei litere.

Calibrul trăsăturilor care alcătuiesc un semn grafic este deseori luat şi el în calcul, fiind cunoscut că firul grafic poate prezenta constant diferite variaţii de presiuni.

Direcţia mişcărilor de execuţie a elementelor constructive ale unui semn grafic reprezintă, de asemenea, un factor deloc neglijabil. Astfel, pentru realizarea elementelor structurale ale unei litere pot fi realizate mişcări circulare, mişcări pe verticală faţă de linia de bază sau mişcări pe orizontală.

De mare interes pentru individualitatea unui scris se dovedeşte a fi modul de legare a elementelor ce compun un semn grafic şi felul în care, la rândul lor, sunt legate literele între ele.

Modul de execuţie a unor elemente din alcătuirea unor litere trasate, de obicei, independent de corpul principal al acestora reprezintă, de asemenea, un aspect ce trebuie cercetat în cazul minusculelor „t" şi „f" ce conţin astfel de trăsături.

Un scris este individualizat şi prin modul în care se prezintă, din punct de vedere constructiv, semnele diacritice. Deşi aparent banale, acestea pot reţine caracteristici importante. Astfel, de exemplu, un semn diacritic poate rezida într-un scurt segment, drept, arcuit unghiular, oval, semioval sau punctiform, poate fi plasat la o distanţă mai mare sau mai mică faţă de literă, poate fi construit separat de aceasta sau în continuarea ei ş.a.

După cum se poate deduce şi din această succintă prezentare, analiza detaliată a elementelor componente ale unui scris – litere şi alte semne – este de o deosebită complexitate, presupunând abordarea semnelor grafice din foarte multe puncte de vedere. Rostul acestor analize minuţioase şi care cer o pregătire specială în domeniu este de a pune în evidenţă acele caracteristici ce au însuşirea de a conferi semnului grafic respectiv particularitatea sa, adică acele note (trăsături) prin care ele se deosebesc de semne de acelaşi gen. Sub acest aspect, se constată că unele semne grafice sunt mai puţin individualizate. Altfel spus, acestea prezintă elemente morfologice comune, banale, ce pot fi reîntâlnite într-o foarte lungă categorie de scrisuri.

Alte semne grafice sunt extrem de bine particularizate, prezentând caracteristici ce au o frecvenţă mică de apariţie în alte scrisuri. Dacă semnele grafice din prima categorie sunt considerate ca având o valoare mică în procesul de identificare, elementele structurale ale unui scris ce se dovedesc a fi foarte bine particularizate reţin mari valori identificatoare. Cu privire la această chestiune, în general în domeniul expertizei criminalistice a scrisului de mână se consideră că semnele grafice având cea mai ridicată valoare identificatoare sunt aşa-numitele „idiotisme grafice". Construcţii sau elemente morfologice extrem de originale – adevărate „creaţii" ale unui scriptor – prezintă o foarte mică probabilitate de a fi întâlnite şi la scrisurile altor persoane.

Redăm în figura 74 un fragment dintr-un scris, ce prezintă în alcătuire mai multe elemente ce pot fi considerate ca reprezentând „idiotisme" grafice. Avem în vedere structura morfologică a minusculelor „e" şi „d", precum şi trăsătura ce uneşte minusculele „a" sau „ă" cu litera „t".

Studierea aprofundată a caracteristicilor de ordin particular ale unui scris este extrem de importantă, deoarece ansamblul acestora determină în bună parte individualitatea unui scris. După cum se exprima A.Osborn: „Mii din aceste caractere sunt creaţii şi dezvoltări individuale; curioasa şi incalculabila lui varietate este desigur ceea ce dă scrisului de mână înalta sa valoare distinctivă...".

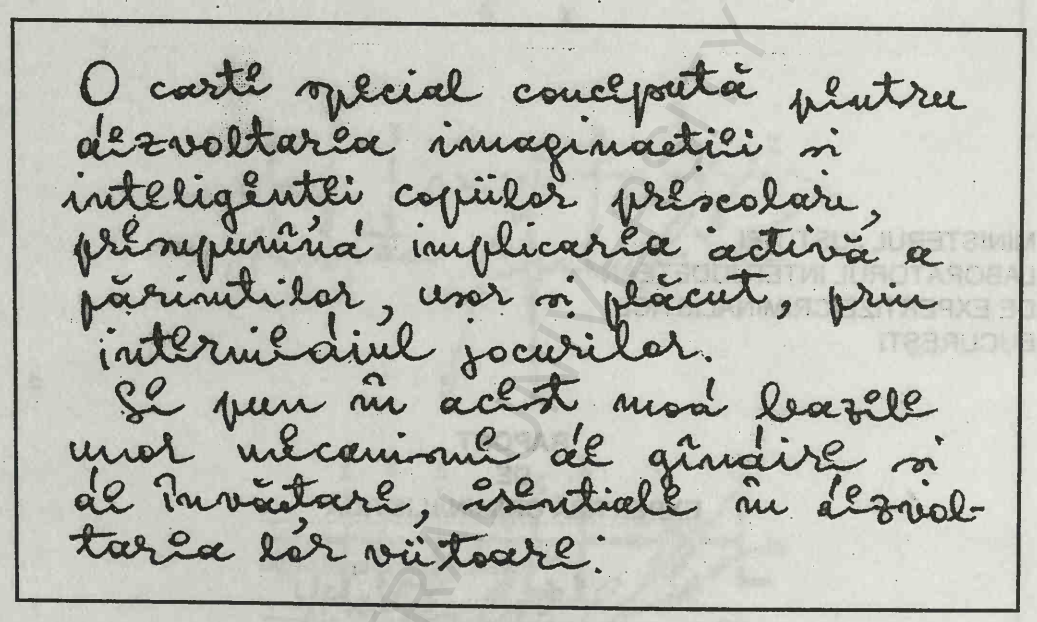
O carte special concepută pentru
dezvoltarea imaginației și
inteligenței copiilor preșcolari,
presupune implicarea activă a
părinților, ușor și plăcut, prin
intermediul jocurilor.
Să pun în acest mod bazele
unor mecanisme de gândire și
de învățare, esențiale în dezvol-
tarea lor viitoare!

Fig.74. Scris care prezintă în alcătuire mai multe elemente ce pot fi considerate ca reprezentând „idiotisme grafice" (structura morfologică a minusculelor „e" şi „d" şi legătura minusculelor „a" sau „ă" cu litera „t").

Anexa 3

Două expertize grafice cu același subiect, efectuate în România și Germania

MINISTERUL JUSTIȚIEI
LABORATORUL INTERJUDEȚEAN
DE EXPERTIZE CRIMINALISTICE
BUCUREȘTI

RAPORT
DE
EXPERTIZĂ CRIMINALISTICĂ

Nr.....
din.....

Dosar nr.....
Expert.....

OBIECTUL EXPERTIZEI

Prin ordonanța din 25 iunie 1997 se cere să se stabilească dacă semnătura de la mențiunea „Testatoare" de pe testamentul datat „29 octombrie 1987" și autentificat sub nr. 6257 din aceeași dată, la Notariatul de Stat Județean Suceava, a fost executată de numita Hrițcu Cornelia.

SCRIPTE DE COMPARAȚIE

Pentru efectuarea expertizei ne-au fost puse la dispoziție următoarele documente (fig.75), ce conțin semnătura sus-numitei:

– o declarație datată „Suceava, 17 aprilie 1991" (exemplarul original și o copie xerox a acestuia);

– un carnet CEC cu dobândă pe termen, având seria 647 – 1 – 20765 și a cărui titulară este Hrițcu Cornelia.

UAIC CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

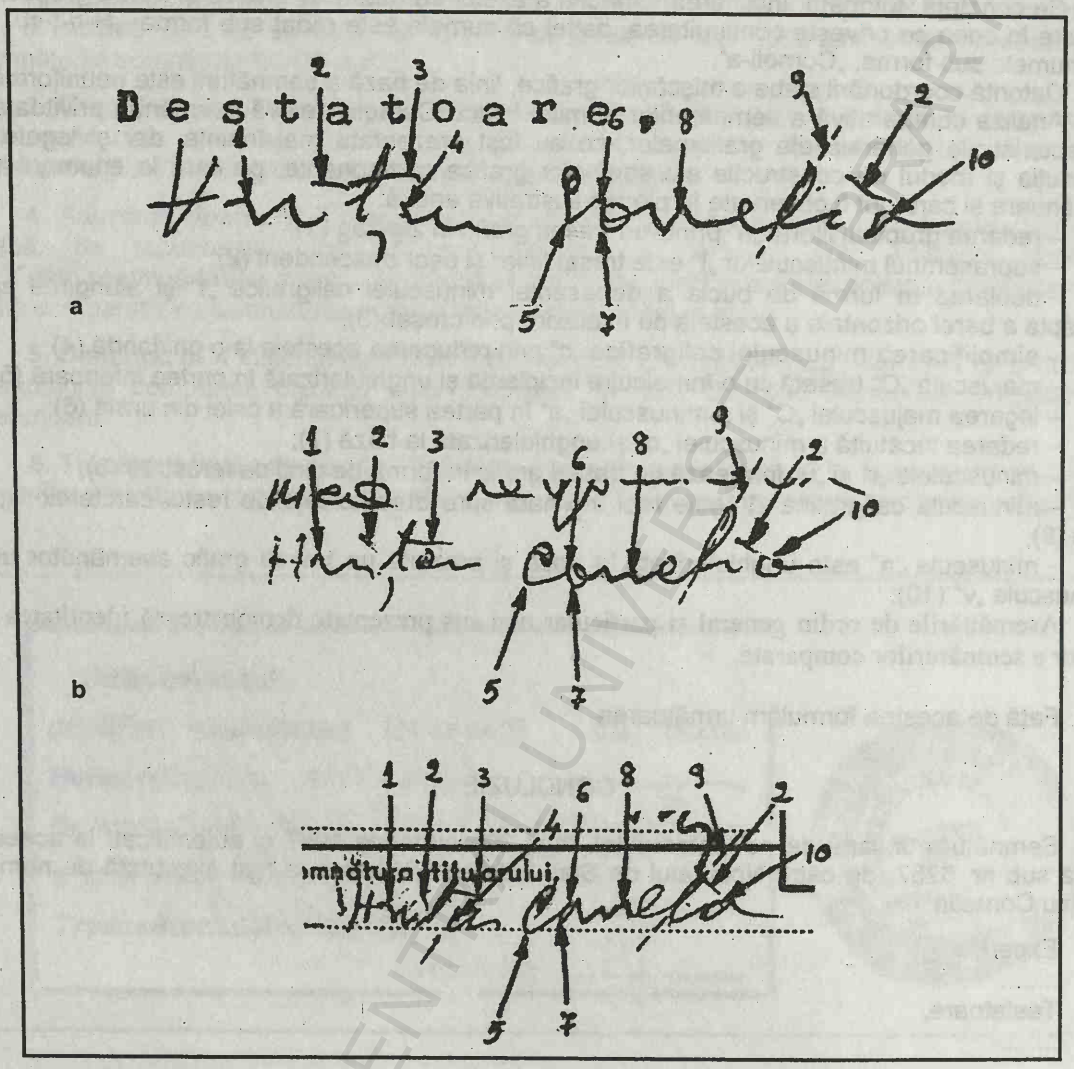

Fig.75. Semnături ale Corneliei Hriţcu: a) pe testamentul în litigiu; b) semnături de comparaţie.

CONSTATĂRI

Testamentul este dactilografiat prin intermediul hârtiei copiative de culoare neagră pe verso unui formular tipizat de încheiere de autentificare cu formatul A-5.

Actul începe cu menţiunea: „S-a cerut autentificarea următorului act", iar la text se remarcă ocuparea spaţiului liber de la sfârşitul alineatelor cu linie punctată până la terminarea rândului.

Semnătura în litigiu se află la sfârşitul paginii, plasată aproximativ central faţă de marginile laterale şi sub menţiunea „testatoare".

Această semnătură este executată cu pastă de culoare albastră cu nuanţă închisă, este de tip literal şi are un aspect spontan, neprezentând urme de contrafacere.

Semnătura se caracterizează printr-un grafism simplificat cu formă ghirlandat-unghiulară a mişcărilor şi o coordonare slabă a acestora. Se constată o dezorganizare a scrisului evidenţiată de dezalinierea semnelor grafice pe verticală şi pe orizontală, de trăsăturile neregulate şi unghiulare.

Se constată, totodată, înclinarea variabilă a axelor caracterelor grafice şi forma grupată de scriere în ceea ce priveşte continuitatea, astfel că numele este redat sub forma: „H-ri-ţ-cu", iar prenumele sub forma: „Corneli-a".

Datorită coordonării slabe a mişcărilor grafice, linia de bază a semnăturii este neuniformă.

Analiza comparativă a semnăturilor numitei Hriţcu Cornelia relevă asemănări privitoare la caracteristicile generale ale grafismelor, ce au fost prezentate mai înainte, dar şi legate de execuţia şi modul de construcţie ale semnelor grafice componente, pe care le enumerăm în continuare şi care pot fi observate în planşa ilustrativă anexă:

– redarea grupului literal „ri" printr-un traseu grafic în zig-zag (1);

– suprasemnul minusculelor „i" este trasat liniar şi uşor descendent (2);

– dublarea în formă de buclă a depasantei minusculei caligrafice „t" şi alungirea spre dreapta a barei orizontale a acesteia cu finalizare prin croşet (3);

– simplificarea minusculei caligrafice „c" prin reducerea acesteia la o ghirlandă (4);

– majuscula „C" trasată cu o înmelcuire incipientă şi unghiularizată în partea inferioară (5);

– legarea majusculei „C" şi a minusculei „a" în partea superioară a celei din urmă (6);

– redarea lăcătuită a minusculei „o" şi unghiularizată la bază (7);

– minusculele „r" şi „u" formează un traseu grafic în formă de dinţi de ferăstrău (8);

– minuscula caligrafică „1" este mai înclinată spre dreapta faţă de restul carcterelor grafice (9);

– minuscula „a" este unghiularizată la bază şi prezintă un traseu grafic asemănător unei minuscule „v" (10).

Asemănările de ordin general şi particular mai sus prezentate demonstrează identitatea de autor a semnăturilor comparate.

Faţă de acestea formulăm următoarea

CONCLUZIE

Semnătura titularei de pe testamentul datat 29 octombrie 1987 şi autentificat, la aceeaşi dată sub nr. 6257, de către Notariatul de Stat Judeţean Suceava, a fost executată de numita Hriţcu Cornelia.

Expert,
.....
Testatoare,
.....

TRADUCERE DIN LIMBA GERMANĂ

– psiholog expresiv-expert grafolog

Expertiza psiho-expresivă a comparării semnăturii
Solicitant: Domnul doctor medic .....
Referitor: Problema succesiunii

S-a întrebat, dacă semnătura incriminată, denumită cu *X*, este identică cu semnăturile comparate denumite aici cu *A* (şi anume *A*/1–*A*/4) (fig.75).

În afară de *A*/3 şi *A*/4 sunt puse la dispoziţie numai fotocopii. Acestea sunt suficiente pentru compararea următoarelor semnături. Nici o semnătură comparată (*A*/1–*A*/4) nu arată vreo anomalie (deviaţie) esenţială una faţă de alta. Semnătura incriminată *X* cade în schimb imediat.

1. Caracterul imprimării. Cere osteneală mare, necesară cel mai mult pentru o imitaţie. Accentuarea de la început de la Cornelia („C"-ul) în *A*/1 poate de exemplu să servească ca model.

2. Aspectul. Aspectul în semnăturile *A* schimbat, ce în *X* este cu grijă luat în considerare. În schimb lasă să se observe în mod deosebit de clar lipsa ghirlandei mişcătoare în semnăturile comparate în *A*/1 şi *A*/2.

3. Gradul de îmbinare (legare a literelor). Gradul de legare a literelor al semnăturilor comparate este ce-i drept schimbat, se găseşte în schimb în ritm asemănător. Gradul de îmbinare a literelor al lui *X* funcţionează atrăgând osteneala.

4. Aderenţa tipăriturii. Compararea semnăturilor dovedeşte mai mult o tipărire îngroşată slabă. Se recunoaşte bine în mod deosebit în *A*/1 şi *A*/2. Aderenţa tipăriturii în *X* este continuă (neîntreruptă). Ea funcţionează neînsufleţit şi are prin aceasta ceva monoton. Este comparativ cu semnăturile comparate permanent fără culoare.

5. Distanţa. În *X* distanţa este mult mai simetrică. Ea funcţionează întreruptă ca pictată. În semnăturile comparate distanţa este spontană, în mod deosebit exemplară în distanţele secundare.

6. Trăsătura finală de condei. Trăsătura finală de condei a lui „a" în Cornelia are în *X* ceva rigid. În semnăturile comparate, trăsăturile de condei finale sunt în schimb oscilante (v. fig.75).

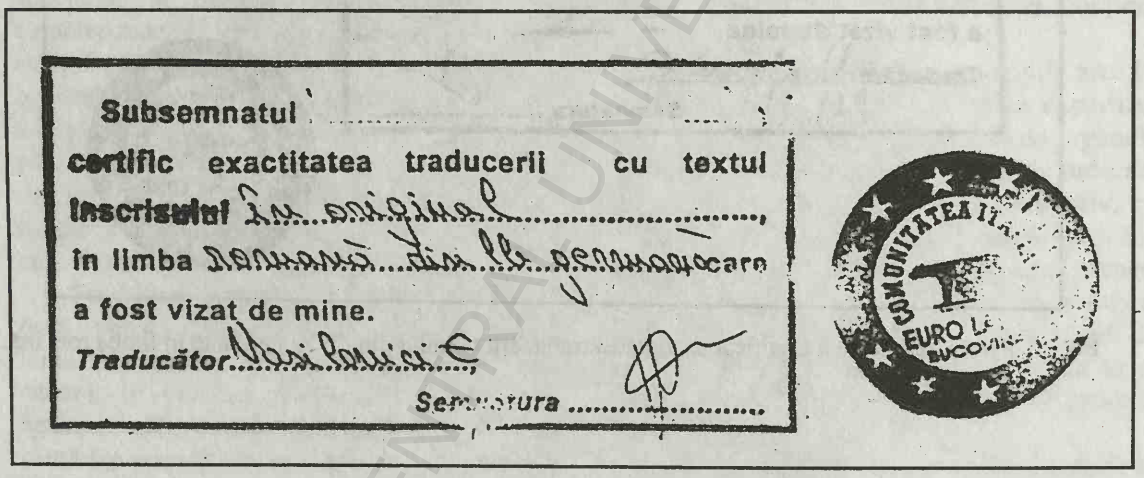

Fig.76. Parafa celui care a certificat exactitatea traducerii textului din limba germană în limba română.

7. Conducerea (dirijarea) rândului. În *X* rândul urcă uşor. Litera de la început „C" de la Cornelia a fost stabilită sub bază.

În semnăturile comparate *A*, dirijarea rândului este mai mult sau mai puţin coborâtă. În *A*/1 şi *A*/2 litera de început „C" de la Cornelia este stabilită la bază.

8. Antrenarea cursului şi dirijarea clişeului liniar. Antrenarea cursului în semnăturile *A* acţionează în ciuda unei dereglări nepercepute în *A*/1 şi *A*/2 neîntrerupte foarte dinamic, se vede de exemplu în *A*/1 (litera de la început „C" de la Cornelia) uşoară ataxie şi o uşoară ornamentată bară transversală a lui „T" (primul nume, litera a treia în *A*/2).

În *X* dovedeşte antrenarea cursului o înaltă simetrie, nici un fel de dereglări în clişeul liniar, nici o expresie a unei emoţii.

9. Tempoul (ritmul). Semnăturile din *A* exprimă graba prin angrenajul din ele.

Semnătura în *X* este înceată, realizată prin osteneala voit accentuată şi grijă, altfel n-ar fi posibil.

10. Simbolul spațiului. Semnăturile comparate din *A*/1 până la *A*/4 lasă să se recunoască un simț ritmic pentru împărțirea spațiului. Ele se îmbină coordonate perfect şi puse liber, referitor la împărțirea spațiului. Se recunoaşte clar în *A*/1 şi *A*/2.

Alta este semnătura lui *X*. Aceasta nu a fost pusă sincer sub piesa scrisă, ci cu toată frica, cum s-a reflectat, să nu se facă nici o greşeală. Ea se potriveşte ca sprijin rândurilor textului.

11. Rezumând. Purtătoarea numelui nu ar fi fost în stare să execute o semnătură ca cea desemnată cu *X* datorită temperamentului ei şi datorită întregii sale structuri de personalitate.

Acționează aici în totalitate o poziție la scris a peniței necorespunzătoare.

12. Concluzie. Semnătura incriminată, desemnată cu *X* nu este identică cu semnăturile comparate desemnate cu *A*/1–*A*/4.

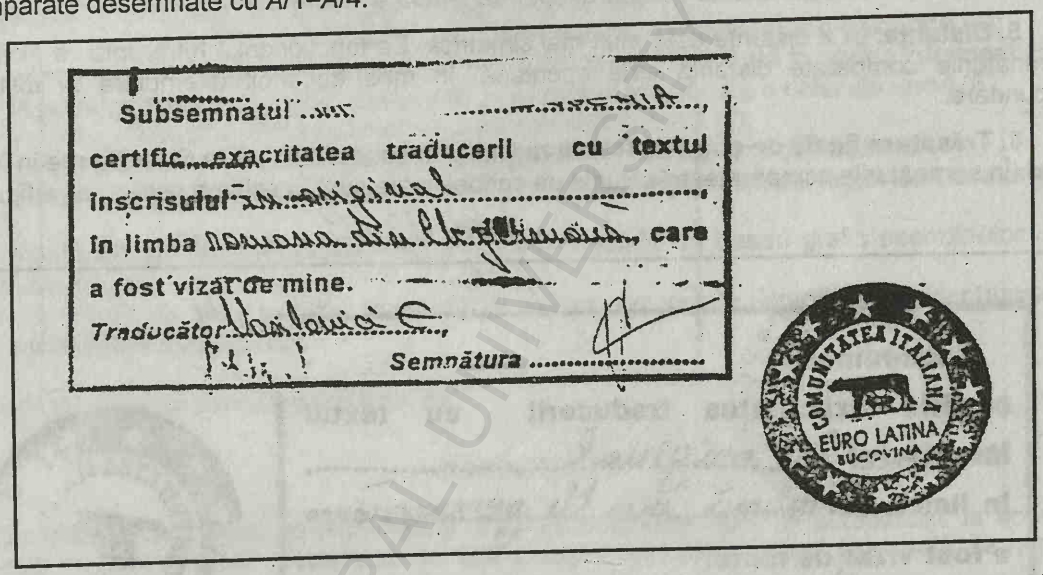

Fig.77. Parafa celui care a certificat exactitatea traducerii textului din limba germană în limba română.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITARĂ

Anexa 4

Expertiza judiciară în lumina legii civile şi penale - Scurte relatări

După cum plastic s-a exprimat un specialist în materie, epoca prezentă se caracterizează în privinţa probaţiunii printr-o etalare ştiinţifică a probelor, aspect în strânsă legătură cu dezvoltarea fără precedent a ştiinţei, inclusiv a cercetării şi aplicaţiilor criminalisticii.

În acest context pare firesc că legiuitorul român a consacrat expertiza printre mijloacele de probă admise în procesul penal.

Potrivit dispoziţiilor art.116 Cod procedură penală, în cazurile în care pentru lămurirea unor fapte sau împrejurări ale cauzei, în vederea aflării adevărului, sunt necesare cunoştinţele unui expert, organul de urmărire penală ori instanţa de judecată pot dispune la cerere sau din oficiu efectuarea unei expertize.

Această definiţie priveşte expertizele judiciare care, în funcţie de natura problemelor pe care sunt chemate să le rezolve, pot fi împărţite în: criminalistice, medico-legale, psihiatrice, contabile şi tehnice.

Cercetarea înscrisurilor este de domeniul expertizei criminalistice.

Definitoriu pentru expertiza criminalistică – arată E. Stancu[19] – este faptul că ea reprezintă o cercetare ştiinţifică a probelor materiale destinată identificării persoanelor, obiectelor, substanţelor şi fenomenelor aflate în legătură cauzală cu fapta, stabilirii anumitor proprietăţi ale acestora, precum şi ale unor eventuale modificări de formă, conţinut sau structură...".

După cum rezultă din dispoziţiile art.116 Cod procedură penală, dispunerea expertizei criminalistice poate fi făcută atât de organele de urmărire penală, cât şi de cele de judecată (instanţele). Acest demers este facultativ, cu excepţia cazurilor în care legea prevede expres obligativitatea efectuării unei expertize judiciare. Pentru efectuarea unei expertize criminalistice, instanţa sau organul de urmărire penală, printr-o încheiere, iar în al doilea caz, printr-o rezoluţie sau ordonanţă, vor desemna un expert.

De obicei, dat fiind faptul că expertiza se efectuează de către un laborator sau un institut de specialitate, învestirea expertului nu se face direct, ci acesta este numit de organul căruia îi aparţine.

Legea prevede că dacă în specialitatea respectivă există experţi oficiali, nu pot fi numiţi experţi alte persoane decât dacă situaţia ar necesita un astfel de lucru.

În actul de dispunere al expertizei, organul solicitat va insera şi obiectul acesteia sub forma unei întrebări la care expertul urmează să răspundă. Instanţei sau organului de urmărire penală îi incumbă obligaţia de a remite expertului materialele necesare efectuării expertizei.

Acestea trebuie să poarte viza organului respectiv.

[19] E. Stancu, op.cit., p.61.

În situaţii excepţionale, când din motive întemeiate actul în litigiu sau piesele de comparaţie – în cazul expertizelor grafice – nu pot fi trimise spre expertizare (de exemplu, sunt supuse regimului arhivelor), organul respectiv poate dispune ca examinarea acestora să fie făcută prin delegarea unui expert.

La rândul său, expertul poate cere lămuririle pe care le consideră necesare organului solicitant.

Chiar şi părţile pot da lămuriri expertului, dar numai cu încuviinţarea organului care a cerut efectuarea expertizei.

În situaţia în care materialul remis expertului nu este suficient, organul de urmărire penală sau instanţa poate folosi reglementările cuprinse în art.127 Cod procedură penală. Conform acestora, în cazul falsurilor în înscrisuri organul judiciar poate ordona să fie prezentate scripte de comparaţie. Cererea se poate adresa particularului – cu condiţia ca acesta să nu fie soţ sau rudă apropiată cu învinuitul sau inculpatul – sau, când actele se află în depozite, autorităţilor în drept. De asemenea, organele solicitante pot dispune ca învinuitul sau inculpatul să prezinte probe scrise.

O dată încheiată această etapă, expertul va proceda la efectuarea lucrării în baza metodologiei cerute de genul expertizei criminalistice solicitate.

Investigaţiile sale şi rezultatul lor final vor fi cuprinse într-un raport de expertiză, ce se întocmeşte în scris şi se remite organului solicitant.

Precizăm că se va redacta un singur raport, indiferent de numărul experţilor.

Potrivit art.123 Cod procedură penală, raportul de expertiză urmează să cuprindă trei părţi: prima parte, cea introductivă, indică organul care a dispus expertiza, numele expertului, data dispunerii expertizei şi a întocmirii raportului, obiectul expertizei, materialul pe baza căruia s-a efectuat aceasta şi explicaţiile părţilor (dacă acestea au participat la efectuarea expertizei); a doua parte, expunerea, cuprinde desprinderea operaţiilor şi analizelor efectuate, diferite explicaţii ş.a; în fine, a treia parte va cuprinde concluziile la care a ajuns expertul, ce reprezintă răspunsul la întrebările care i-au fost puse.

În situaţiile în care se apreciază că expertiza nu este completă, instanţa sau organul de urmărire penală au posibilitatea legală de a cere completarea raportului de expertiză, iar în cazul în care se manifestă îndoieli cu privire la exactitatea concluziei organele solicitante pot cere efectuarea unei alte expertize (a se vedea în acest sens prevederile art. 177 Cod procedură penală).

În ceea ce priveşte valoarea probatorie a expertizei criminalistice, trebuie reţinut că deşi aceasta este un mijloc de probă girat de ştiinţă, totuşi nu are o forţă probantă deosebită faţă de celelalte mijloace de probă.

Expertiza este considerată ca mijloc de probă şi de legea civilă. În acest sens, art.201 Cod procedură penală prevede: „Când pentru lămurirea unor împrejurări de fapt instanţa socoteşte de cuviinţă să cunoască părerea unor specialişti, va numi unul sau trei experţi, statornicind punctele asupra cărora ei urmează să se pronunţe".

Efectuarea expertizei este facultativă . Ea poate fi dispusă din oficiu sau la cererea uneia dintre părţi.

Ordonarea expertizei se face printr-o încheiere ce va trebui să cuprindă, pe lângă desemnarea expertului, obiectul expertizei. Efectuarea expertizei şi întocmirea raportului nu comportă distincţii în raport cu modul în care se desfăşoară lucrurile în domeniul penal.

Legea procesuală civilă prevede şi posibilitatea efectuării unui supliment de expertiză (art.212 alin.1, Cod procedură civilă) sau a unei noi expertize (art.212, alin.2, Cod procedură civilă).

În ceea ce priveşte forţa probantă a expertizei, legea lasă ca aprecierea acesteia să fie făcută de instanţă.

În cazul când instanţa se află în faţa a două expertize contradictorii, ea va trebui să respingă motivat pe una dintre acestea, să le elimine pe amândouă sau să apeleze la alt mijloc de probă.

Anexa 5

Expertiza grafică și grafologia

Se face curent confuzie între expertiza grafică şi grafologie, deşi s-a precizat încă mai demult deosebirea dintre aceşti termeni.

Nu numai că denumirea de „expertiză grafologică" figurează în numeroase ordonanţe şi încheieri ale instanţelor de cercetare penală şi ale instanţelor de judecată, dar rar am întâlnit o persoană care să facă distincţia corectă între expertiza grafică şi grafologie.

Este vorba de studiul scrisului. Dar, cel ce se apleacă asupra unei scrieri poate fi caligraf, expert grafic, grafolog, aşa cum, de exemplu, cine studiază un corp omenesc poate fi anatomist, pictor, sculptor etc.

Discipline deosebite, atât expertiza grafică cât şi grafologia, au o parte comună: cercetarea caracterelor obiective ale scrisului. Un scris – ca să exemplificăm – poate fi mai mare sau mai mic, mai repede sau mai încet, apăsat sau uşor, legat sau, dimpotrivă, cu litere separate, ordonat sau dezordonat etc.

Sunt caractere grafice care-i interesează şi pe grafolog şi pe expertul grafic. Ele constituie în munca şi a unuia şi a altuia un studiu de început absolut necesar.

După efectuarea acestei cercetări de anatomie grafică, expertiza grafică şi grafologia îşi separă drumurile.

Pentru început, arătăm că *expertiza grafică*, în principal, se preocupă numai de identificarea autorului unui scris şi cu descoperirea falsurilor în scrieri, recte:

– verificarea faptului dacă un text sau o semnătură provine de la scriptorul nominalizat în act;

– identificarea persoanei care a efectuat un text sau o semnătură care s-au dovedit că nu aparţine titularului respectiv (false) sau care provine de la un autor necunoscut (scrisori anonime, acte pe nume fictive, adăugiri etc.).

Grafologia (*analiza grafologică*) merge mai departe şi anume să deceleze, după scriere, însuşirile autorului ei, adică vrea să afle legătura dintre scris şi personalitate.

Aşa încât, ceea ce se solicită în actele notariale şi în mod obişnuit, în justiţie, este o expertiză grafică.

În mod special se cere un examen grafologic, adică o analiză a psihologiei scrisului cuiva, pentru a căuta să se stabilească structura personalităţii (normale sau anormale), analiză efectuată de către un grafolog care are o pregătire psihologică.

Aşa încât, e locul de a face să dispară confuzia dintre expertiza grafică şi examenul grafologic, aşa cum sublinia şi la noi prof. H. Stahl.

Sunt două noţiuni cu totul diferite: „Poţi fi grafolog fără a fi expert grafic şi sunt experţi grafici care se intitulează „grafologi", fără a fi studiat tratatele de grafologie şi fără a avea o formaţie psihologică", remarca profesorul Stahl.

În continuare, vom detalia cele expuse anterior.

1. Expertiza grafică

Unul dintre principiile fundamentale ale procesului penal este acela al aflării adevărului. Acelaşi lucru este însă valabil şi în materia civilă.

Aflarea adevărului se poate înfăptui prin orice mijloace de probă.

Din rândul mijloacelor de probă fac parte şi expertizele.

Principalele prevederi legale care reglementează materia expertizei se găsesc în *Codul de procedură civilă* (art.201 – 214) şi *Codul de procedură penală* (art.64 şi 116–127).

Aşa cum arătam, unul dintre mijloacele de probă îl constituie expertiza judiciară, care poate fi dispusă din oficiu sau admisă la cererea unei părţi, fie pentru susţinerea acuzării sau apărării, fie pentru dovedirea acţiunii sau pentru combaterea ei. Alături de alte genuri de expertiză (medico-legală, psihiatrică, contabilă, tehnică etc.), expertiza criminalistică, sub diversele ei forme, aduce o importantă contribuţie la cercetarea ştiinţifică a probelor materiale, în principal pentru identificarea persoanelor şi obiectelor. Incontestabil, aşa după cum o arată şi statisticile laboratoarelor de criminalistică, ponderea cea mai mare o are expertiza scrisului, cunoscută în mod curent sub denumirea de *expertiză grafică.*

Expertiza criminalistică a scrisului are ca obiect de examinare scrisul de mână, considerat ca un complex de mişcări şi deprinderi grafice, scrisul fiind individual şi relativ stabil, fapt care permite identificarea scriptorului prin compararea scrisului incriminat cu probele de scris care aparţin în mod cert persoanei bănuite şi se efectuează de către un expert grafic sau specialist.

Cuvântul „expert", ca modalitate de desemnare a persoanei care efectuează expertiza, îşi are originea în vechime – în limba latină găsim expresiile *peritus* – „experimentat, cunoscător"; *experior* – „a încerca, a dovedi" şi *expertus* – „cel care a probat, care a încercat, care are experienţă".

Problemele care se pot rezolva în cadrul expertizei scrisului sunt: principale şi secundare.

Problemele principale sunt:

a) identificarea autorului unui scris sub formă de text;

b) identificarea persoanei care a scris cifre;

c) stabilirea autenticităţii semnăturii (dacă aparţine persoanei pe numele căreia figurează);

d) identificarea persoanei care a falsificat o semnătură.

Problemele secundare sunt:

a) dacă un scris este natural sau deghizat (nesincer), inclusiv modalitatea deghizării;

b) dacă un scris este afectat de semnele bolii, bătrâneţii, ingerarea de băuturi alcoolice, execuţie în condiţii incomode;

c) dacă scrisul de pe un act aparţine uneia sau mai multor persoane (inclusiv adăugirile);

d) modalitatea de falsificare a unei semnături (copiere, imitaţie servilă sau liberă, execuţie din fantezie).

Obiectele supuse examinării pot consta din înscrisuri (acte, documente) cu caracter privat sau public (scrisori anonime, afişe, bilete, chitanţe, testamente, convenţii, angajamente, state de plată, înscrisuri cu caracter personal).

Materialele de comparaţie sunt constituite din două categorii:

– scripte de comparaţie preconstituite – executate anterior dispunerii expertizei;

– scripte de comparaţie scrise la cerere, în faţa organului judiciar.

Metoda de bază folosită de expert este cea a comparaţiei, precedată de examinarea separată a scrisului incriminat şi a celei de comparaţie. În acest mod, se determină caracteristicile speciale (forma semnelor grafice) din compararea cărora rezultă asemănările şi deosebirile. Acestea sunt puse în evidenţă cu ajutorul „Raportului de expertiză" întocmit de expert.

MINISTERUL JUSTIŢIEI
LABORATORUL INTERJUDEŢEAN
DE EXPERTIZE CRIMINALISTICE

RAPORT
DE
EXPERTIZĂ CRIMINALISTICĂ
Nr. .....
din .....

Dosar nr.166/92 al Judecătoriei .....
Expert: .....

OBIECTUL EXPERTIZEI

Prin încheierea de şedinţă nr.101 din 15.IV.1992, se dispune efectuarea unei expertize grafice pentru a se stabili dacă textul în litigiu, respectiv anonima intitulată: „Domnule Georgescu, Întâmplător v-am cunoscut împreună cu ...", a fost scrisă de numitul Pavel Constantin.

OBIECTELE SUPUSE EXAMINĂRII

Piesa în litigiu este reprezentată de un înscris intitulat „Domnule Georgescu, întâmplător v-am cunoscut împreună cu...", scris cu cerneală neagră pe o coală de hârtie albă (cu dimensiunile formatului A4), fiind datată în final (partea inferioară a colii de hârtie, în stânga) „21.09.'91" şi respectiv „Un fotograf" (partea inferioară dreaptă) (v. Anexa 1).

Proba de scris reprezintă un text intitulat „Declaraţie, Subsemnatul Pavel Constantin, domiciliat în localitatea ...", scrisă cu cerneală neagră pe o coală de hârtie albă (având dimensiunile formatului A4), fiind datată în final (partea superioară a textului, în stânga) „12.12.'91", iar în partea dreaptă fiind aplicată semnătura „C.Pavel" (v. Anexa 2).

CONSTATĂRI
ANALIZA COMPARATIVĂ DINTRE PIESA AFLATĂ ÎN LITIGIU ŞI SCRIPTA DE COMPARAŢIE, EMANATĂ DE LA NUMITUL PAVEL CONSTANTIN

Textul piesei în litigiu reprezintă un scris cursiv, cu dimensiunea relativă mijlocie, cea absolută pătrată, continuitatea dimensiunii uşor inegală, cu depasantele superioare şi inferioare variabile, cu raportul dintre majuscule şi minuscule normal.

Este un scris dilatat, cu spaţiile dintre litere şi cuvinte largi, iar cele dintre rânduri normale, cu amplitudine normală.

Constatăm că este un scris cu înclinaţie verticală cu uşoare tendinţe spre stânga, dar în mod constant, cu rândurile orizontale, cu finale progresive.

În privinţa arcuirii, observăm că nazalele sunt mixte (predominând forma în ghirlandă şi semiunghiulară).

Este un scris cursiv, combinat, natural, de evoluţie superioară.

Constatăm o presiune moderată şi neuniformă (cu ductele suitoare subţiri, iar cele coborâtoare normale). Cât priveşte forma ductelor, evidenţiem ductele cilindrice şi cele ascuţite.

Este un scris limpede, executat cu viteză moderată, precis, legat, cu ovale închise (uzitează lăcătuirea acestora) şi unele deschise. Articulaţia se face în ghirlandă.

În privinţa orânduirii scrisului constatăm un ansamblu ordonat, îngrijit, cu o claritate copleşitoare, încadrat sinistromarginat regresiv.

La aşezarea topografică a textului în pagină evidenţiem plasarea datei în partea stângă inferioară a colii de hârtie, data fiind formată din cifre arabe, ziua, luna, anul fiind despărţite prin puncte. În privinţa modului de scriere al anului foloseşte apostroful ('91).

Plasarea titlului se face uşor în partea stângă, după care aplică virgula.

Scrierea în partea dreaptă, inferioară, a colii de hârtie a cuvintelor „Un fotograf", şi ceva mai sus, comparativ cu data 21.09.'91, se face în acelaşi mod şi la scripta de comparaţie.

Caracteristicile grafice generale pe care le-am descris anterior, le întâlnim şi la scripta de comparaţie emanată de la Pavel Constantin.

În continuarea analizei noastre vom descrie comparativ, ilustrat prin fotograme, cele mai caracteristice elemente grafice, pe care le întâlnim în morfologia unor litere, atât din piesa în litigiu cât şi din scripta de comparaţie emanată de la sus-numitul.

În debut, minuscula „a" (fig.78) – se remarcă prin absenţa trăsăturii preliminare, prin punctul de atac plasat în stânga la ora 09,00, prin ovalul lăcătuit şi unghiular la bază şi prin grama a doua distanţată, repasată la partea superioară cu finalul concav.

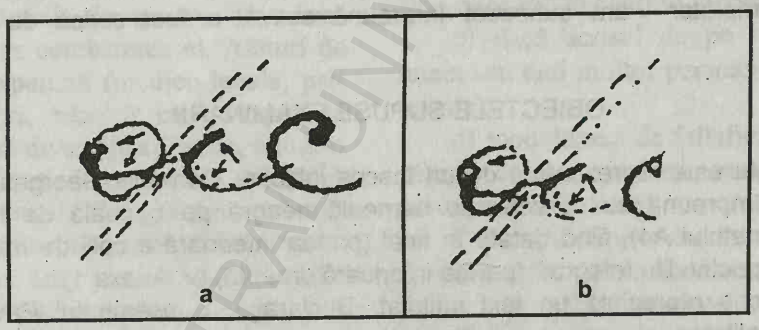

Fig.78. Minuscula „a" (de debut): a) litigiu; b) probă.

În interiorul cuvântului (fig.79) această minusculă are caracteristic legătura cu litera anterioară, punctul de atac plasat la ora 11,00 şi grama a doua distanţată unghiulară la partea superioară cu finalul concav şi uşor reţinut.

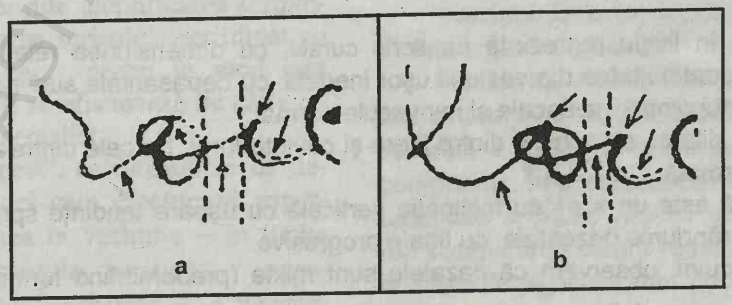

Fig.79. Minuscula „a" (în interiorul cuvântului): a) litigiu; b) probă.

În poziție finală (fig.80) – evidențiem legătura cu litera anterioară, punctul incipient plasat în interiorul ovalului la ora 10 şi grama a doua cu debutul separat, iar finalul concav.

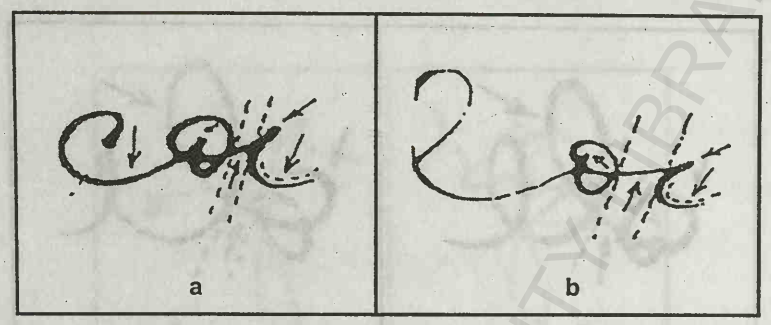

Fig.80. Minuscula „a" (de final): a) litigiu; b) probă.

În poziție finală, minuscula „ă" (fig.81) – are caracteristic legătura cu litera anterioară, ovalul şi grama a doua executate sub aceeaşi grafică ca la minuscula „a", iar semnul diacritic plasat superior în dreapta, executat în formă semiovală, cu microcroşet în debut şi finalul uşor amplificat.

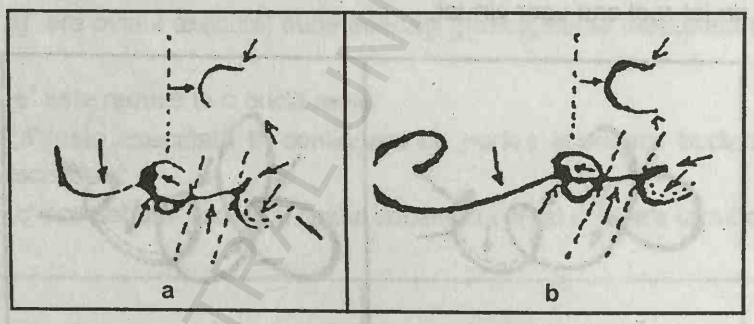

Fig.81. Minuscula „ă" (de final): a) litigiu; b) probă.

Depasanta „b" (fig.82) – se remarcă prin linia de atac prescurtată, cu debutul plasat deasupra liniei de bază a scrisului, prin bucla reală întretăiată median, prin partea inferioară concavă şi prin laţul real cu finalul legat de litera următoare.

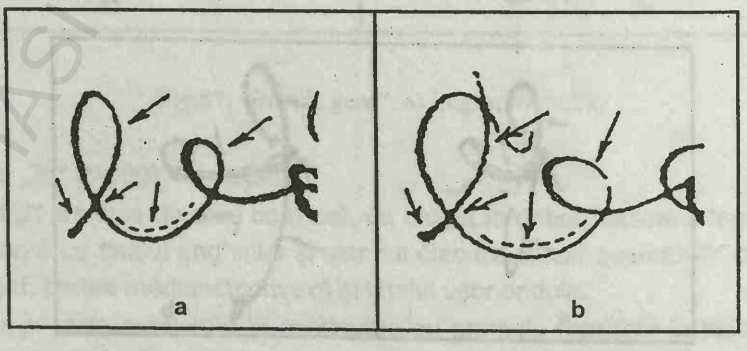

Fig.82. Minuscula „b" (de final): a) litigiu; b) probă.

La depasanta „d" (fig.83) – observăm punctul de atac plasat intern la ora 9,00, ovalul semiunghiular la bază cu punctul final dirijat şi amplificat în stânga, bastonată distanţată, buclată real cu finalul legat de litera următoare.

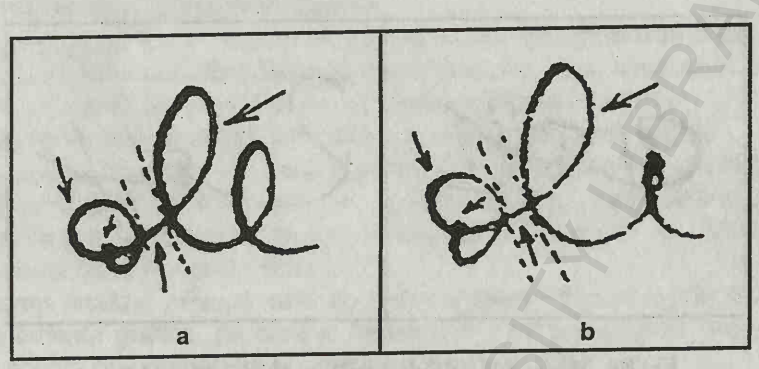

Fig.83. Minuscula „d" (de final): a) litigiu; b) probă.

La abrevierea dv. (fig.84) – constatăm depasanta „d" cu punctul incipient plasat în dreapta la ora 03,00, ovalul închis, bastonata buclată real cu ducta coborâtoare secantă la oval şi finalul legat de litera următoare; minuscula „v" are debutul buclat real, partea inferioară concavă şi finalul în formă de laţ real sau uşor virtual.

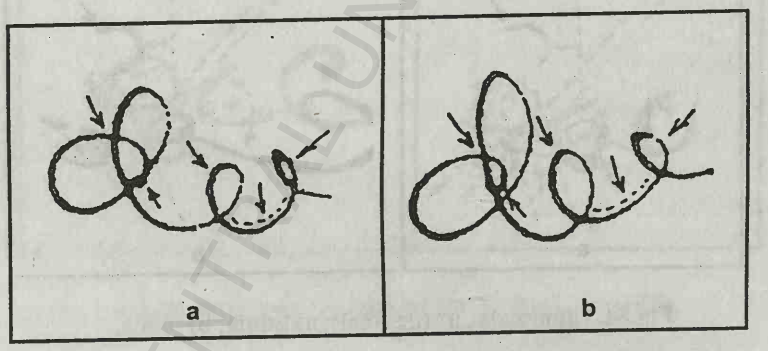

Fig.84. Minuscula „dv" (de final): a) litigiu; b) probă.

La depasanta „f" (fig.85) – observăm bucla uşor deschisă, ducta coborâtoare a părţii inferioare uşor convexă, ducta suitoare întreruptă şi bara uşor concavă, cu laţ virtual în debut, iar finalul legat de litera următoare.

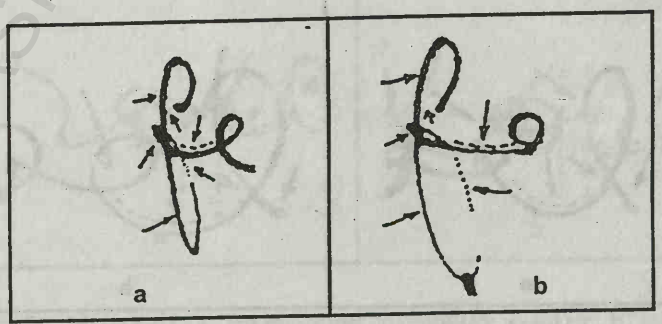

Fig.85. Minuscula „f": a) litigiu; b) probă.

În interiorul cuvântului, minuscula „g" (fig.86) – se remarcă prin legăturile dintre litere, prin punctul de atac plasat intern la ora 09,00, prin finalul ovalului dirijat în stânga şi prin grama a doua executată în continuarea trăsăturii cu bucla reală întretăiată superior părţii mediane şi prin finalul tangent la oval.

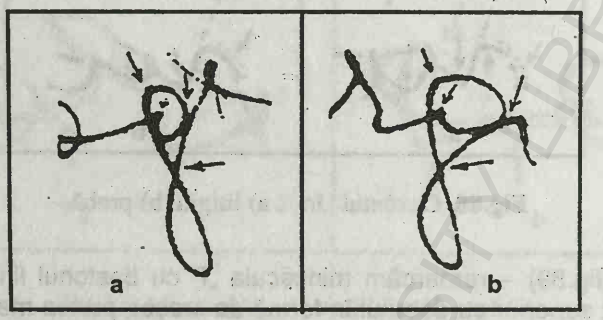

Fig.86. Minuscula „g" (în interiorul cuvântului): a) litigiu; b) probă.

La grupul „gesc" (fig.87) – constatăm:

– minuscula „g" are ovalul executat după aceeaşi grafică, bucla întretăiată median şi finalul ascendent;

– minuscula „e" este redusă la o buclă reală;

– minuscula „s" este executată în continuare cu partea inferioară buclată triunghiular şi finalul concav şi ascendent;

– minuscula „c" are debutul ascuţit şi finalul ascendent legat de litera următoare.

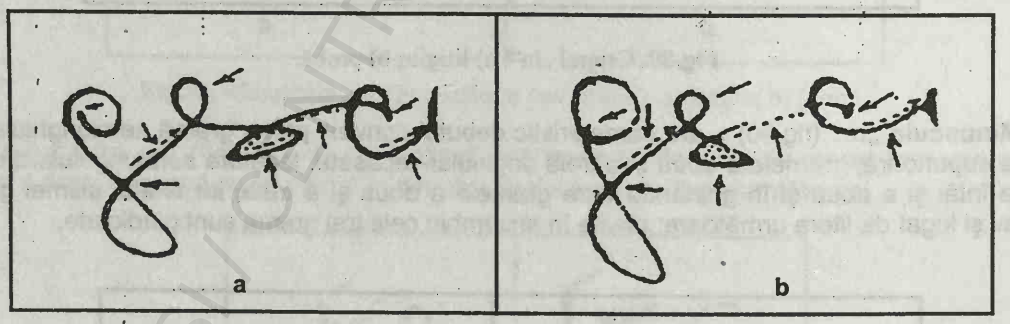

Fig.87. Grupul „gesc": a) litigiu; b) probă.

La cuvântul „în" (fig.88) – constatăm:

– minuscula „î" are linia de atac convexă, cu croşet în debut, bastonul legat semiunghiular la partea superioară cu finalul unghiular şi semnul diacritic plasat superior în partea cu debutul în formă de croşet, partea mediană convexă şi finalul uşor ondulat;

– minuscula „n" este executată în continuare cu gramele repasate la partea superioară şi semiunghiulare la bază, iar finalul ultimei grame uşor reţinut.

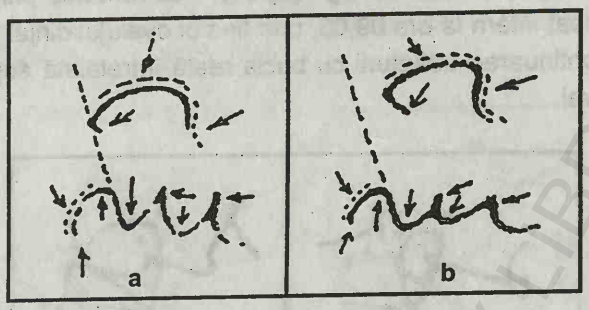

Fig.88. Cuvântul „în ": a) litigiu; b) probă.

La grupul „în" (fig.89) – remarcăm minuscula „î" cu bastonul liniar sau uşor convex şi semnul diacritic plasat superior cu debutul în formă de croşet, partea mediană şi finalul legat de debutul nazalei „n" printr-o trăsătură extracaligrafică convexă; minuscula „n" are debutul buclat real, grama întâi semiunghiulară la partea superioară, legătura dintre grame, de asemenea, se face semiunghiular, grama a doua repasată cu finalul legat de litera următoare.

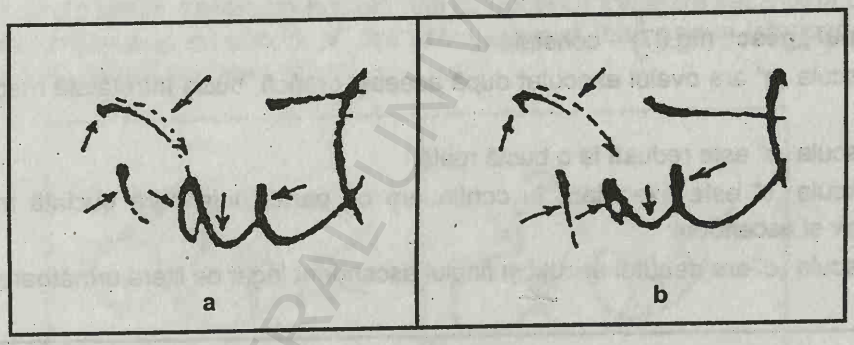

Fig.89. Grupul „în": a) litigiu; b) probă.

Minuscula „m" (fig.90) – are caracteristic debutul convex, prima gramă semiunghiulară la partea superioară, gramele a doua şi a treia unghiular-repasate, legătura semiunghiulară dintre grama întâi şi a doua şi în ghirlanda între gramele a doua şi a treia, iar finalul ultimei grame concav şi legat de litera următoare; privite în ansamblu cele trei grame sunt gladiolate.

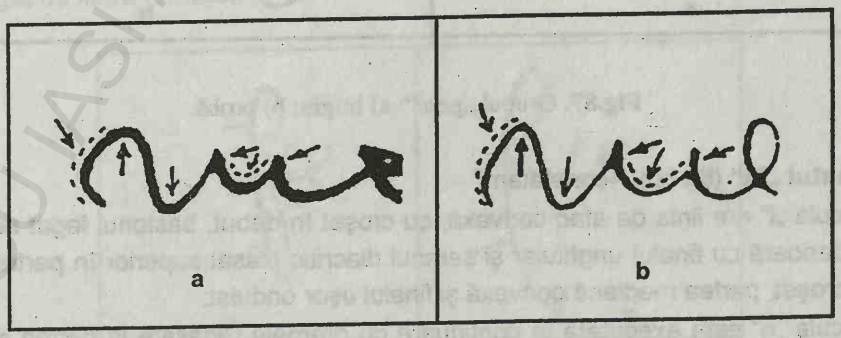

Fig.90. Minuscula „m": a) litigiu; b) probă.

În debut, minuscula „o" (fig.91) – se remarcă prin punctul de atac plasat în partea stângă, prin ovalul întretăiat submedian şi prin finalul ascendent legat de litera următoare.

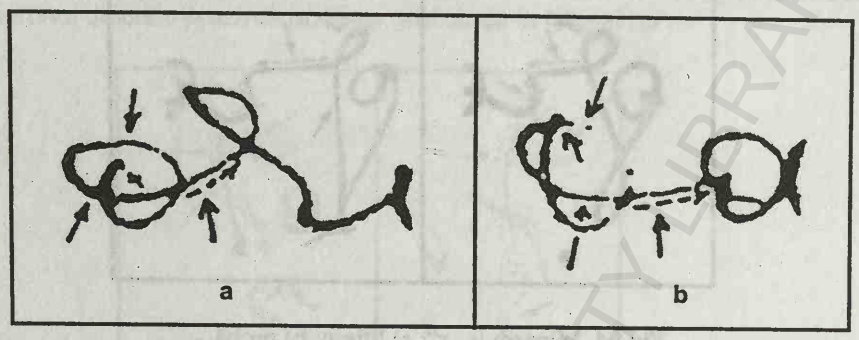

Fig.91. Minuscula „o": a) litigiu; b) probă.

În interiorul cuvântului (fig.92) – această minusculă are semnificativ legătura cu litera anterioară, punctul de atac plasat intern la ora 10,00 şi finalul semiovalului dirijat în dreapta la ora 04,00.

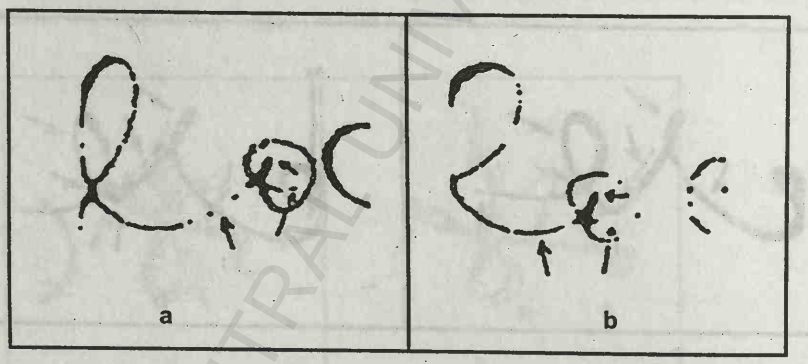

Fig.92. Minuscula „o" (în interiorul cuvântului): a) litigiu; b) probă.

Depasanta „p" (fig.93) – se evidenţiază prin bastonul dedublat la croşet în debut şi prin grama a doua concavă cu laţ virtual în debut şi finalul legat de litera următoare.

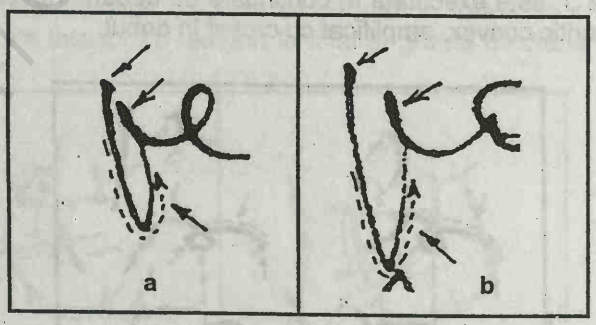

Fig.93. Minuscula „p": a) litigiu; b) probă.

În interiorul cuvântului, minuscula „r" (fig.94) – se remarcă prin legăturile dintre litere (prima legătură se face sub linia de bază) prin trăsătura preliminară prelungită, prin laţul real şi

plasat superior corpului de literă, prin podişul amplificat, liniar şi descendent şi prin grama a doua concavă.

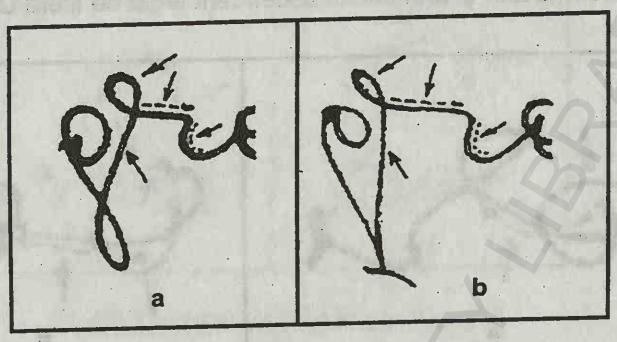

Fig.94. Minuscula „r": a) litigiu; b) probă.

La grupul „re" (fig.95) – constatăm: legătura cu litera anterioară, minuscula „r" cu partea superioară sub formă de laţ virtual şi grama a doua liniară plasată oblic (înclinată mult stânga) şi legată unghiular cu litera următoare; minuscula „e" are bucleta reală întretăiată inferior şi finalul mult amplificat pe linia de bază.

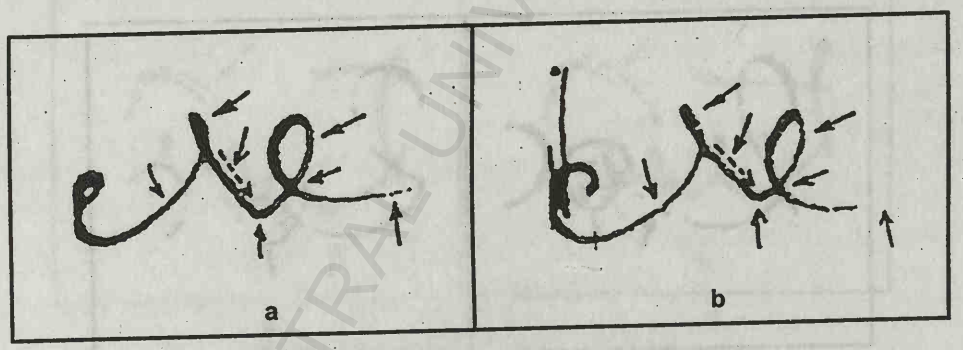

Fig.95. Grupul „re": a) litigiu; b) probă.

Cuvântul „şi" (fig.96) – se remarcă prin minuscula „ş" executată în formă convexă cu croşet în debut şi finalul buclat real, sedila plasată inferior, în dreapta şi executată în formă unghiulară; minuscula „i" este executată în continuare cu debutul rontunjit şi finalul redus la un croşet, iar semnul diacritic convex, amplificat cu croşet în debut.

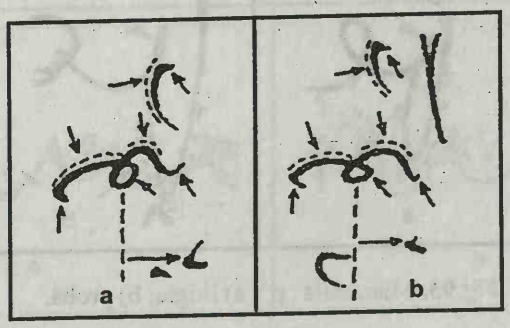

Fig.96. Cuvântul „şi": a) litigiu; b) probă.

La grupul „ţi" (fig.97) – depasanta „ţ" are trunghiul liniar sau uşor convex cu croşet în debut, sedila executată sub forma unei trăsături concave şi bara plasată submedian, uşor convexă şi descendentă; minuscula „i" este executată în continuarea barei, fiind redusă la un microcroşet, iar semnul diacritic prezintă aceeaşi grafică ca la grupul „şi".

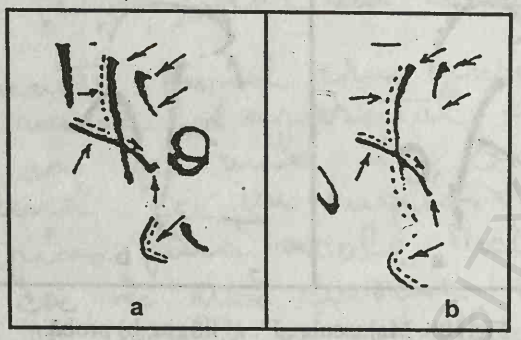

Fig.97. Grupul „ţi": a) litigiu; b) probă.

Minuscula „z" (fig.98) – are caracteristic podişul superior redus la un croşet, diagonala uşor ondulată, partea inferioară buclată real în dreapta şi legată de bară printr-un laţ virtual (stânga), finalul barei fiind amplificat şi legat de litera următoare.

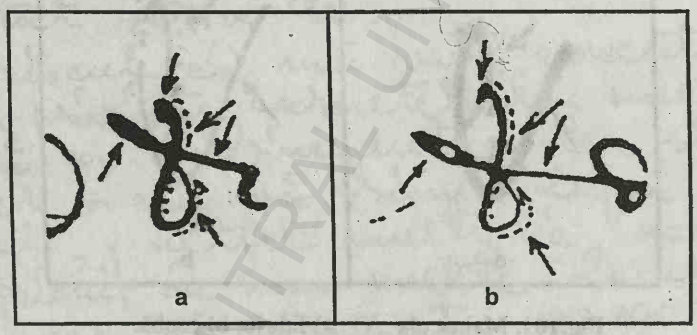

Fig.98. Minuscula „z": a) litigiu; b) probă.

La majuscula „E" (fig.99) – observăm o imitare a modelului tipografic cu gramele întâi şi a patra executate sub forma unei trăsături convexe cu debutul în formă de croşet şi finalul cu tampon, grama a doua plasată inferior cu tampon în final şi grama mediană uşor ascendentă intersectată de un alt tampon.

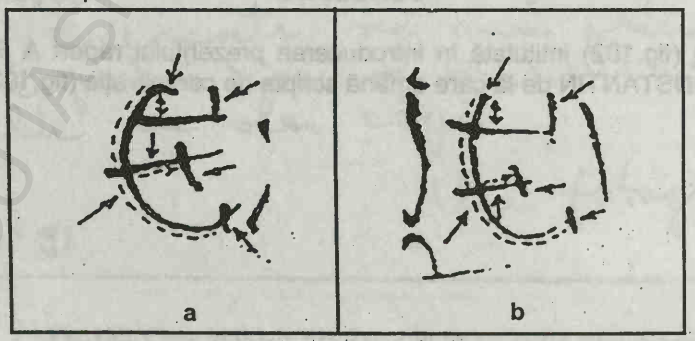

Fig.99. Majuscula „E": a) litigiu; b) probă.

Majuscula „I“ (fig.100) – se evidenţiază prin bastonul uşor convex cu croşet în final şi prin semnul diacritic convex, de asemenea, cu croşet în debut.

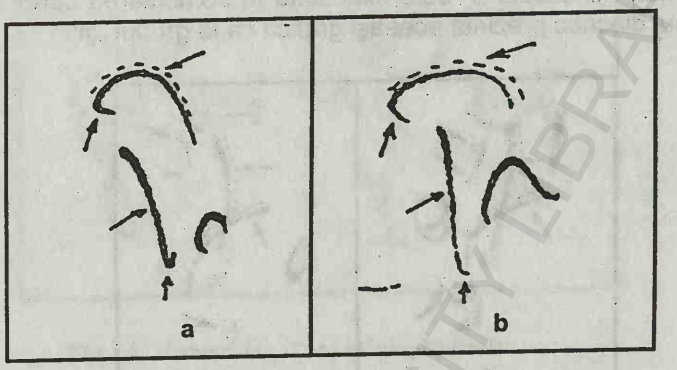

Fig.100. Majuscula „I“: a) litigiu; b) probă.

La majuscula „V“ (fig.101) – observăm prima gramă liniară, legătura semiunghiulară dintre grame şi grama a doua convexă cu finalul buclat real.

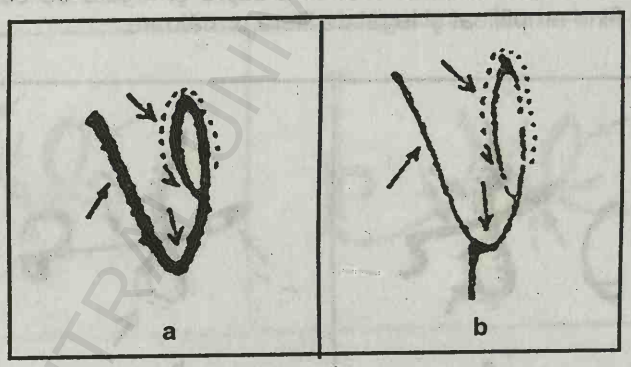

Fig.101. Majuscula „V“: a) litigiu; b) probă.

Elemente grafice caracteristice întâlnim şi la alte litere dar nu le mai descriem întrucât considerăm suficientă analiza de mai sus pentru a formula următoarea

CONCLUZIE

Piesa în litigiu (fig.102) intitulată în introducerea prezentului raport A FOST SCRISĂ de numitul PAVEL CONSTANTIN de la care emană scripta de comparaţie (fig.103).

EXPERT GRAFIC,

.....

Ca să vă amintiţi cît de cît de mine, o sa
spun că atunci cînd v-am vizitat erau acas
soţia dv. şi fetiţa, dar am înţeles că aveţi s
băiatel.
Zilele trecute fiind prin parcul central
avînd la mine şi aparatul de fotografiat
observat că pe una din băinci ar fi soţ
dv. împreună cu un individ. Curiozitate
m-a împins pînă acolo încît am trecut p
fata lor ca să mă conving. Era soţia dv.
cu un tip cu cuclie şi ochelari.
După ce m-am convins, am mers la
anume distanţă şi de după un pom le-
făcut niste fotografii, din care una ch
merită atenţie. O vedeţi şi dv. ce poziţ
adoptat soţia dv.
Cu riscul că mă veţi comenta în fel
chip în privinţa caracterului meu, înţeleg
mă că ar fi binepentru dv. să faceţi
vă cer şi eu vă trimit după aceea
filmul, altfel multiplic această foto
şi o trimit în mai multe locuri.
Vă cer să depuneţi 100.000 lei în ace
parc în colţul dinspre magazinul de
biciclete la acel copac uscat la o
19.00 într-o pungă roşie de plastic şi
părăsiţi imediat locul.
Nu încercaţi să mă prindeţi că
să vă pară rău şi oricum aveţi
familie cu doi copii.

Un fotograf.

21.09.'91

Fig.102. Piesa în litigiu din Raportul de expertiză criminalistică.

Subsemnatul PAVEL CONSTANTIN,
domiciliat în localitatea Videle născut la
20.04.'46 în aceeași localitate la întrebările
dvs. declar următoarele:
În perioada 1-25.09.'91 eu am fost plecat
din localitate. Am într-adevăr aparat
fotografic, dar mi-amintesc că de la
botezul fiicei mele nu l-am mai folosit.
La întrebarea dvs. cu privire la faptul
că dacă-l cunosc pe numitul George
nu vă pot spune că din vedere îl
cunosc mai ales că în localitatea noastră
după niște ani te întâlnești cu oamenii
destul de des. vreau să spun cu
aceiași oameni.
Despre ocupație pot să vă spun că în
această perioadă mă ocup cu aprovizio-
narea firmei la care lucrez și uneori
am ca patron pe d-l Zaharia Virgil.
Soția mea nu mai lucrează, dar mă
gândesc că s-ar putea să se angaje
la aceeași firmă la care lucrez și
eu.
În ceea ce privește câștigul vă declar
că am un salariu destul de bun și în
nu cred că familia mea ar fi în
vreo situație modestă. Sigur că nici
lipsuri pot și la noi, dar nu pentru
mult timp. În general mai suntem
ajutați și de părinții soției.
Atât vă declar.
C. Pavel

Fig.103. Proba de scris aparținând numitului P.C. din Raportul de expertiză criminalistică.

MINISTERUL JUSTIŢIEI
LABORATORUL INERJUDEŢEAN
DE EXPERTIZE CRIMINALISTICE
BUCUREŞTI

RAPORT
DE
EXPERTIZĂ CRIMINALISTICĂ
Nr.....din.....

Dosar nr.....al Judecătoriei ....Judeţul.....

Expert.....

OBIECTUL EXPERTIZEI

Se cere să se stabilescă dacă semnătura de pe „actul de schimb", nr.1003 din 30.07.1997, de la poziţia „deţinător teren" (fig.104), aparţine numitului Cernea Ion (fig.105).

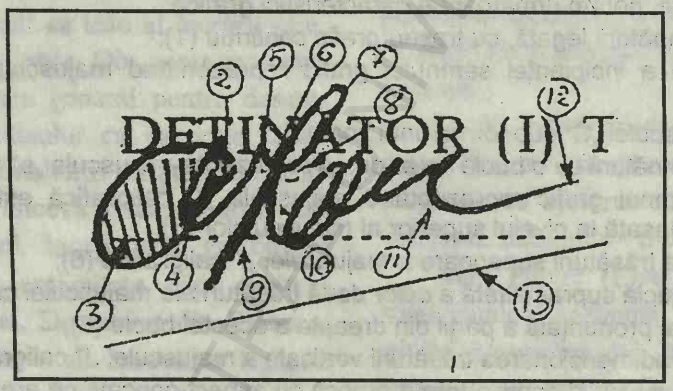

Fig.104. Semnătura în litigiu.

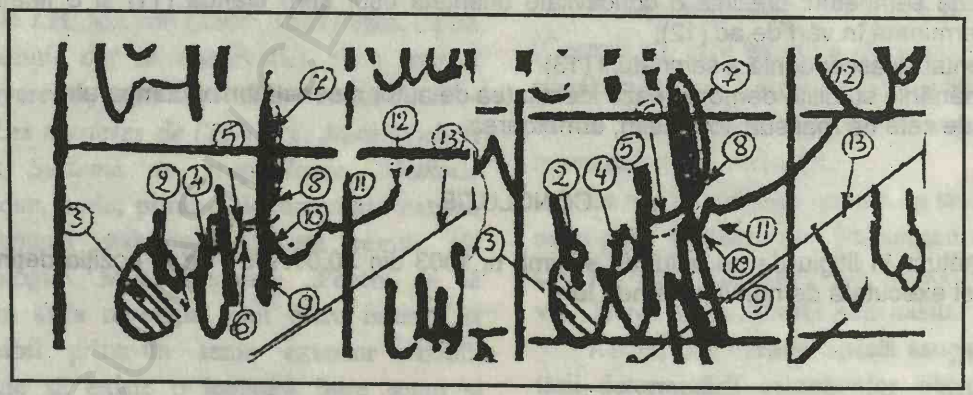

Fig.105. Semnături de comparaţie.

SCRIPTE DE COMPARAŢIE

Pentru efectuarea expertizei ne-au fost puse la dispoziţie următoarele acte purtând semnătura lui Cernea Ion:

– o copie prin metoda xerox de pe fişa individuală de instructaj pentru normele P.S.I. a susnumitului;

– probe de semnătură luate lui Cernea Ion în faţa instanţei.

CONSTATĂRI

Semnătura în litigiu de pe actul supus expertizării se află pe prima pagină a acestuia, în colţul din dreapta-sus, la rubrica deţinător teren şi este executată cu pastă de culoare albastră. Aceasta este de tip literal, reprezentând iniţiala numelui şi prenumele redate legat, are un aspect spontan şi nu prezintă urme ce ar indica o copiere.

Examinarea comparativă a semnăturii de pe actul în litigiu cu cele executate de Cernea Ion evidenţiază că, sub aspectul caracteristicilor individualizatoare ale semnelor grafice componente, semnătura în litigiu se încadrează în coordonatele semnăturilor obişnuite ale lui Cernea Ion, aşa cum se poate observa şi din ilustraţiile prezentate în pagina următoare.

Spre exemplificare, notăm următoarele caracteristici grafice:

– executarea semnăturii legată, cu traseu grafic continuu (1);

– trăsătura frântă a incipienţei semnului grafic reprezentând majuscula „C" sub iniţiala numelui (2);

– realizarea majusculei „C" sub forma unui voal (3);

– continuarea semnăturii cu o buclă ce ar putea reprezenta minuscula „e" (4);

– legătura cu semnul grafic reprezentând majuscula „I" caligrafică este făcută printr-o trăsătură unghiulară plasată la nivelul superior al majusculelor (5);

– forma concavă a trăsăturii superioare a majusculei „I" caligrafice (6);

– unirea printr-o buclă supraînălţată a celor două trăsături ale majusculei caligrafice „I" (7);

– convexitatea mai pronunţată a părţii din dreapta a acestei bucle (8);

– dublarea şi supradimensionarea trăsăturii verticale a majusculei „I" caligrafice (9);

– finalizarea majusculei „I" printr-o formă grafică cu aspect concav, ce are punctul incipient în locul de unire a celor două trăsături componente (10);

– parafa semnăturii prezintă o concavitate orientată uşor spre stânga (11) şi o finalizare alungită terminată în vârf de ac (12);

– orientarea ascendentă a semnăturii (13).

Asemănările stabilite demonstrează identitatea de autor a semnăturilor comparate.

Faţă de cele de mai sus, formulăm, următoarea

CONCLUZIE

Semnătura în litigiu de pe actul de schimb nr.1003 din 30.07.1997 de la poziţia deţinător teren a fost executată de numitul Cernea Ion.

Expert,

.....

2. Grafologia

Motto: „Condeiul este graiul sufletului".
Cervantes – *Don Quijote*

Grafologia, studiul scrisului pentru a determina calităţile autorului lui, a suferit într-un timp scurt o mare evoluţie, transformându-se dintr-o simplă distracţie de salon într-o disciplină cu baze ştiinţifice demonstrate.

Cuvântul „grafologie" derivă din compunerea termenilor greceşti: *graphein* care înseamnă „a scrie" şi *logos* care înseamnă „ştiinţă". Acest termen a fost întrebuinţat pentru prima oară în 1872 de către abatele Michon, care l-a luat ca titlu al lucrării sale, *Systeme de graphologie*. Din acest moment, el devine un termen general pentru desemnarea studiului scrisului ca expresie a caracterului şi a personalităţii scriptorului. El nu semnifică nimic altceva decât analiza sau psihologia scrisului. Începuturile grafologiei trebuie căutate în antichitate, când mulţi – între care Aristotel, Demetrius din Falera şi mai ales Suetonius – au întrevăzut legătura dintre scriere şi caracterul individului.

Adevăratul părinte al grafologiei este abatele J.H. Michon (1801–1881) care, cu un neobişnuit dar al observaţiei şi o muncă perseverentă, publică în 1872 o lucrare intitulată *Les mysteres de l'ecriture*. Apoi Michon scrie: *Systeme de graphologie. Methode pratique*, unde, printr-o documentare extrem de bogată stabileşte primele reguli ale grafologiei. Michon spune: „Pentru ca să putem avea revelaţia unui lucru interior şi invizibil printr-un semn exterior vizibil, trebuie să existe o legătură între semn şi lucrul semnificat. Acest raport există între creier, organ al gândirii şi manifestările exterioare ale sentimentelor, gesturi, atitudini, expresia fizionomică sau a limbajului... Astfel, toate semnele grafologice se explică, comparându-le cu gesturile naturale ale omului".

Continuatorul lui Michon, fondatorul grafologiei moderne în Franţa, a fost J. Crépieux-Jamin, care a supus verificării cele stabilite de Michon. El cercetează dominantele unei scrieri, determinând şapte clase: viteza, presiunea, forma, direcţia, dimensiunea, continuitatea şi orânduirea.

Şcoala germană a dus mai departe cele iniţiate de Michon.

Ludwig Klages a dat o deosebită strălucire şcolii germane, considerând scrierea ca o unitate, studiind-o în ritmul, intensitatea, direcţia şi distribuţia ei pe hârtie. El introduce principiul expresiei, după care orice mişcare exteriorizează mobilul sentimentului care se exprimă.

La fel, cehul Saudek pune în valoare tot complexul scriptic şi caută să verifice experimental, cu ajutorul cinematografiei, viteza scrisului, stabilindu-i o serie de legi.

Max Pulver (Elveţia) observă în scris viaţa psihică conştientă, dar scrutează şi imaginile inconştientului, adică tendinţele care influenţează asupra sentimentelor şi asupra acţiunilor noastre.

O contribuţie originală aduce şi R.Pophal (Germania), care încearcă să demonstreze că simpla cercetare a fiziologiei mişcării grafice ne dă posibilitatea cunoaşterii expresive şi reprezentative a scrisului.

La noi în ţară s-au ocupat cu studiul scrisului prof. dr. Gheorghe Marinescu, prof. dr. C.I. Parhon, dr.M. Derevici, Elena Bogdanovici, Henri Stahl, Andrei Athanasiu.

Astfel, C.I. Parhon insistă asupra necesităţii determinării caracterelor obiective ale scriptelor, arătând legătura dintre scriere şi personalitatea somatopsihică. „Un raport între scriere şi personalitate e în afară de orice îndoială. Putem afirma de cele mai multe ori

că o anumită scriere aparţine unei anumite persoane, după cum putem identifica acea persoană printre multe altele sau după cum o putem recunoaşte pe o fotografie. Faptul acesta este bazat pe principiul corelaţiilor. Scrisul e, în ultimă analiză, expresia înregistrată a unor contracţii musculare, ele însele expresia scurgerii în muşchi, cu o anumită intensitate, viteză şi ritm, a energiei nervoase. Acestea toate nu ţin numai de activitatea psihică, de caracterul individului, ci şi de cea somatică, prima fiind de altfel, strict condiţionată de ultima".

În general, după doi ani de studii serioase, un grafolog dotat este capabil de-a face, pe o scriere de dificultate mijlocie, o schiţă justă, în timp ce portretul aprofundat nu poate fi abordat cu succes decât după câţiva ani de experienţă.

Informaţiile obţinute de un bun grafolog pot fi juste în 90% din cazuri, astfel încât marja de eroare este mică pentru o disciplină care are un domeniu de cercetare atât de sensibil precum caracterul.

Rezultatul unei analize grafologice se concretizează printr-o schiţă grafologică sau portret grafologic.

2.1. Schiţă grafologică

Impresie generală: eficacitate şi vivacitate, într-un ansamblu reţinut şi echilibrat.

Organizarea grafismului: puţine forme cu adevărat personale, dar claritate şi structurare.

Armonie: scriere armonioasă, deşi o oarecare lipsă de uşurinţă şi de sobrietate; grafism omogen.

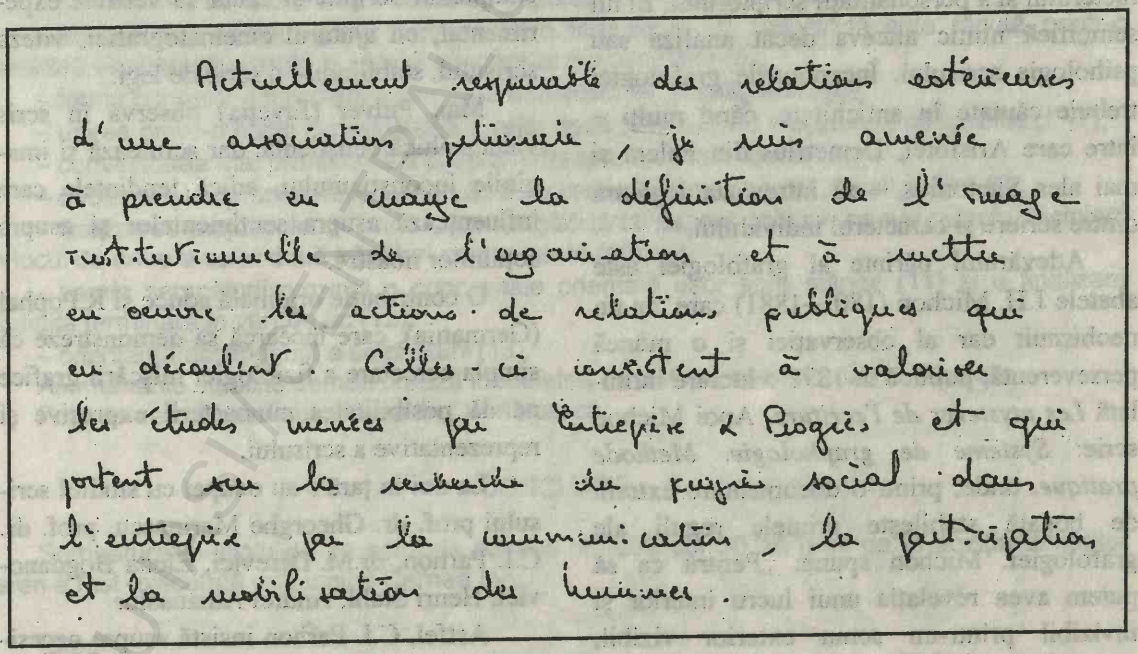

Actuellement responsable des relations extérieures d'une association pionnière, je suis amenée à prendre en charge la définition de l'image institutionnelle de l'organisation et à mettre en œuvre les actions de relations publiques qui en découlent. Celles-ci consistent à valoriser les études menées par l'entreprise à Progis et qui portent sur la recherche du progrès social dans l'entreprise par la communication, la participation et la mobilisation des hommes.

Fig.106. Scrisul lui M.N. după care s-a efectuat schiţa grafologică.

Formniveau: de evidenţiat bunul mers al repartiţiei (articularea negrelor şi albelor), dar mai multă constrângere decât liberare.

Raportul de formă-mişcare: mişcare reţinută care creează o formă bine controlată.

Definiţie: scriere simplă, clară şi proporţională, reţinută, cu zonă mediană mijlocie şi puţin inegală; în ghirlandă, verticală spre uşor redresată, ordonată, aerată spre spaţiată, cu un bun contact pe linia care este bine reţinută; presiune nuanţată, fină, cu câteva ascuţimi.

Analiza trăsăturii (Hégar): apăsată –+, curbă –+, netă –+, rapidă –+.

Inegalităţi în conducerea traseului cu o tendinţă de legare, dar opriri, juxtapuneri (în particular litere *i* izolate), finale scurte, suspendări, *o* ferm, uneori lăcătuit, câteva combinaţii şi înlănţuiri, *p* în pensă, bata lui *t* mai lungă şi cruciată, *s* îngust şi colţuros; câteva gesturi contrare caligrafiei; accentuare joasă şi precisă; marginea din stânga mică şi regulată, marginea din dreapta mare şi inegală, uşor progresivă. Semnătura conformă cu textul, simplă, fără parafă, în centru şi puţin mai departe de text.

2.1.1. Sindroame grafice

1. Scriere simplă, clară, omogenă, proporţională, ordonată, verticală, cu o bună ţinere a liniei şi semnătură conformă: personalitate autentică, serioasă şi echilibrată; comportare de calitate.

2. În ghirlandă, presiune nuanţată, inegalităţi ale legăturii şi ale marginii din dreapta, dar, de asemenea, verticală, reţinută, suspendată, gesturi inverse, ascuţimi, *o* închis: sensibilitate şi emotivitate, dar control accentuat în dorinţa de independenţă.

3. Clară, precisă, aerată, legată spre grupată, în ghirlandă cu combinaţii, rapidă: claritate a gândirii şi luciditate a judecăţilor, asimilare şi comunicare uşoară pe plan intelectual.

4. Clară, precisă, ordonată, cu tendinţă de legătură şi ţinere bună a liniei verticală, bara lui *t* crucială, marginea din stânga regulată: activitate regulată, voluntară, motivată prin simţul datoriei şi mândrie personală.

2.1.2. Abordare psihologică, caracterologică, tipologică

Hipocrate: limfaticul pare temperamentul de bază, mascat printr-un bilios al comportamentului.

Le Senne: criptemotiv-activ-secundar, comportament flegmatic (nonemotiv-activ).

Jung: introvertit; adaptare prin gândire.

2.1.3. Portret

Un spirit clar, pozitiv şi bine organizat, permiţând contactul rapid cu problemele şi situaţiile, perceperea elementelor importante. Suficientă suplete şi nobilitate pentru a nu scăpa nimic privirii, criticii sale ascuţite şi constructive, suficientă fermitate, pentru ca gândirea sa să nu se îndepărteze pe planul activităţii de o logică viguroasă.

Concret, pragmatic, lucid în alegerile şi obiectivele sale. Şi dacă demersul său rămâne prudent, cu tendinţa netă de a reflecta înainte de a întreprinde ceva, este pentru că mândria personală şi exigenţa îi comandă. Şi, de asemenea, pentru că înţelege să rămână în toate aspectele obiectiv, să se distanţeze de tendinţa iniţială a impulsivităţii.

Are un comportament stabil, ce reflectă atât un bun echilibru personal, cât şi voinţa de a arăta despre sine o imagine de calitate. Multă fermitate şi rigoare morală. Ştiind ce vrea şi cât valorează, fără ca aceasta să antreneze din partea sa o ambiţie sau o competitivitate excesivă, se manifestă direct şi natural. Totuşi rezervat, gata de a păstra distanţele şi de a-şi proteja independenţa cu reacţii puternice dacă lucrurile nu merg cum

ar dori şi mai ales dacă are impresia că i se dictează conduita.

Participând la viaţa grupului, rămâne foarte selectiv, discret şi comunicarea, în dialog, nu depăşeşte cadrul profesional. În ceea ce priveşte activitatea: un ritm ferm şi regulat, bine susţinut prin forţa motivaţiilor; se implică fără restricţii în munca sa, având un acut simţ al responsabilităţii. Caracter destul de independent, îi place să decidă şi are iniţiative în resortul său. Nu aderă uşor la ceilalţi. Contact sobru, inspirând încredere. Preocupat de ceea ce face, dar fără manifestări de entuziasm.

2.2. Portret grafologic

Prin structura sa psihologică, el alege drumul de mijloc, ocolind extremele şi excesele. Nu s-ar spune că nu le-a cunoscut, cu o cultivare a îndrăznelii şi cu un instinct de afirmare manifestat prin încredere în sine şi mândrie, dar în toate aceste impulsuri elementare, instinctive, el aduce o frână, o măsură, o tendinţă de echilibru, care nu este doar expresia educaţiei şi a instrucţiei dobândite, ci mai ales a unei moderaţii înnăscute.

Un om de tip pasionat-atenuat, cu o emotivitate netă, dar reţinută, cu nevoile de activitate desfăşurată, cu ecou persistent al impresiilor. Un temperament hiperemotiv, sensibiliatea sa alcătuind o trăsătură sufletească predominantă.

Cu orientare în mare măsură introvertită, analist atent al mişcării busolei sale interioare, îşi controlează şi inhibă reacţiile imediate. Un stăpânit, un voluntar care se domină, înaintând pe calea existenţei sale, aşa cum înţelege să şi-o construiască.

Este deopotrivă întors spre lumea din afară prin lucruri senzoriale, iubind viaţa şi toată gama ei de plăceri, dar punând o surdină efervescenţelor sale.

Îşi organizează destinul existenţei prin anumite limitări, fără renunţări totale.

Se dedică intens activităţii, dând dovadă de ordine, prevedere, logică fermitate, sobrietate şi precizie. Se adaptează abil şi cu fineţe (savoir-faire), realizând coeziunea intereselor materiale şi sufleteşti, dând dovadă de tact în relaţiile cu oamenii.

Ca structură mintală şi mecanism al gândirii, are claritate intelectuală, luciditate, obişnuind să reflecteze, să mediteze pro şi contra aspectelor realităţii. O inteligenţă care nu se limitează să culeagă faptele şi să le claseze, ci simte nevoia de a interveni pentru a le adapta propriilor sale nevoi, cu judecată cumpănită, renunţând la scopuri secundare şi cu o imaginaţie realistă. Dispune de concentrare mintală puternică, atenţie precisă şi susţinută, precum şi o voinţă aplicată şi cu tendinţă la încăpăţânare.

În ceea ce priveşte sociabilitatea, este un spirit vigilent şi perspicace, cu atitudini ferme şi energice, dar şi contacte sociale amabile. Adaptarea sa este suficient de elastică, având o comportare elegantă, cu simţ estetic. Are posibilitatea disimulării problemelor interioare şi conflictelor cu lumea exterioară, dovedind un sentiment al valorii proprii şi mândrie, o nevoie de independenţă în manifestări şi o neacceptare a privirilor indiscrete în viaţa sa lăuntrică. Are resurse de tandreţe şi de fidelitate, dar un fond egoist.

În faţa şocurilor inevitabile ale existenţei ştie să se exteriorizeze convenabil, fără contraste frapante între eul social şi individualitatea proprie şi fără ca starea sa dispoziţională să fie alterată, cel puţin aparent. Totuşi, nerecunoaşterea meritului personal, conştiinţa nedreptăţii au în el repercusiuni de

intensitate, cu prelungiri şi reminiscenţe în timp.

Este doritor de a achiziţiona şi de a conserva tot ceea ce îl interesează, resimţind

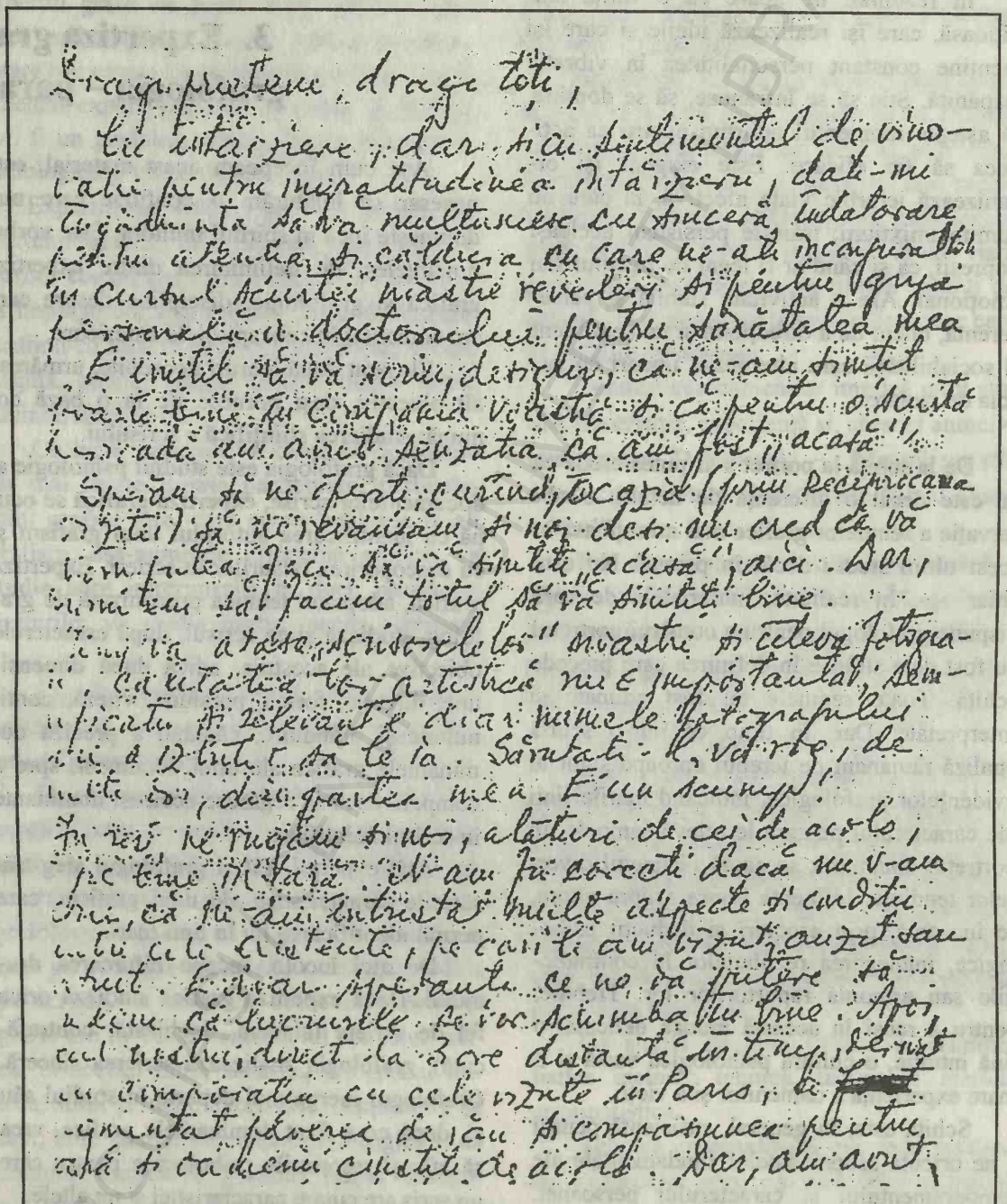

Fig.107. Scrisul lui R.H. după care s-a efectuat portretul grafologic.

nevoia rangului, a autorităţii, a superiorităţii. Orgoliul lezat sau nesocotit constituie pentru el un prilej de suferinţă.

În rezumat, ne apare ca o fiinţă ambiţioasă, care îşi realizează ideile şi care îşi menţine constant personalitatea în vibraţie stăpânită. Ştie să se înfrâneze, să se domine, să aştepte momentul oportun pentru ca acţiunea să fie eficace. Este exigent îşi organizează ierarhic viaţa afectivă, în care nu admite imixtiuni; trăieşte persistent aceleaşi impresii, ca şi când ar fi legat de trecutul său emoţional. Are o activitate stabilă şi perseverentă, talent de a direcţiona şi un sentiment al sociabilităţii care alternează uneori cu nevoia de izolare.

De la schiţă la portret s-ar putea crede că nu este decât o diferenţă de detalii, o observaţie a semnelor grafice mai minuţioasă în acest ultim studiu decât în primul. Nu este chiar aşa. În realitate, materialele de care dispune grafologul pentru a construi portretul au fost deja strânse în definirea care precede schiţa. Toate semnele au fost adunate şi interpretate. Dar, în timp ce într-o scurtă analiză rămânem pe terenul aproape sigur al evidenţelor grafologice, indicând marile linii ale caracterului pe care le relevă semnele, în portretul amănunţit se caută răsunetul diverselor tendinţe, influenţa unora asupra altora, se încearcă, prin asocieri şi deducţii psihologice, înţelegerea rezultatelor în contradicţiile sau armonia raporturilor lor. Trebuie, pentru a reuşi în această muncă delicată, o fină intuiţie, o cultură psihologică vastă şi o mare experienţă a oamenilor şi a vieţii.

Schiţa este, în general, suficientă pentru a ne orienta asupra datelor fundamentale ale temperamentului şi caracterului persoanei, asupra energiei, ritmului, coloraturii afective, tipurilor de atitudine, calităţilor de voinţă, de ordine, de metodă, aspectelor de anormalitate psihică şi morală, într-o scriere de tip feminin sau masculin.

3. Expertiza grafică şi grafologia – paralelism

Aşa cum începeam acest material, este necesar să înlăturăm o confuzie care mai domneşte încă în spiritul multora. Este vorba, bineînţeles, de delimitarea dintre expertiza grafică şi grafologie, discipline despre care am comentat în subcapitolele anterioare.

Ele sunt două lucruri deosebite, urmăresc alt obiectiv, deşi pornesc de la o bază comună: studierea ştiinţifică a scrisului.

Dacă grafologia este studiul psihologic al documentelor scrise, expertiza grafică se ocupă cu identificarea autorului unui grafism şi cu descoperirea falsurilor în scrieri. Expertiza grafică, adoptând tehnica preconizată de grafolog, studiază şi ea scrisul, după caracterele obiective ale acestuia, adică după dimensiune, direcţie, formă, presiune, viteză, continuitate şi orânduire, căutând a preciza dominantele grafice ale unui document, spre a compara dacă se regăsesc aceleaşi dominante în scrisul identificat.

Atât expertul, cât şi grafologul aleg trăsăturile caracteristice ale unui grafism, care permit identificarea lui în linii mari.

De aici încolo, începe bifurcarea drumului. Dacă expertiza grafică studiază orice fel de scriere (sinceră, deghizată, contrafăcută), grafologia analizează scrierea sinceră. Grafologul merge mai departe în studiul său şi, după ce a fixat dominantele grafice, vrea să afle şi resorturile psihologice pentru care un scris are cutare caracteristici şi nu altele.

Dacă expertul se mulţumeşte cu descrierea şi constatarea trăsăturilor unui scris, grafologul trebuie să fie şi un bun psiholog,

întrucât pe baza elementelor grafice constatate – combinându-le – va putea să întocmească un portret caracterologic valabil. Expertul grafic se poate dispensa de explicarea psihologică a cauzei care a provocat cutare sau cutare caracteristică grafică. Poţi fi excelent expert, dar slab grafolog şi invers: poţi fi un grafolog remarcabil ca pătrundere psihologică şi totuşi un slab expert.

Expertul se mărgineşte, în genere, la anatomia grafică, la o disecţie „mecanică" a părţilor componente ale scrisului studiat, dar va împinge cât mai departe această disecţie, studiind cu lupa fiecare literă în parte, fiecare virgulă, sedilă, punct, spaţiile dintre litere, cuvinte, rânduri etc.

Cu lupa, expertul va căuta să descopere cât mai multe semne particulare, particularităţi grafice rare, care nu se întâlnesc în alt grafism, aşa-numitele idiotisme grafice, va studia apoi întreruperile în duct, retuşările, lipiturile; va studia hârtia, peniţa, cerneala etc.

Expertul grafic se ocupă, deci, de partea „mecanică", anatomică a scrisului, grafologul, de partea psihologică.

De asemenea, la prima vedere ar părea că există o serie de deosebiri între aportul unui grafolog şi cel al unui expert grafic când acesta studiază o scriere. Astfel, examenul grafologului (ca şi al expertului grafic) se face pe execuţia materială a scrisului, adică pe scriere, în timp ce acela al expertului grafic are în vedere ansamblul scrisului, adică, în acelaşi timp, scrierea, ortografia, sinteza, stilul şi ideile exprimate (conţinutul). În fapt, între studiul aspectelor grafologice şi de conţinut (expertiză grafică) există întrepătrunderi şi completări – un expert grafic avizat de grafologie poate avea o privire mai completă asupra unui scris (şi implicit asupra personalităţii autorului înscrisului studiat).

Din cele expuse se poate vedea că dacă expertiza grafică este relativ uşoară şi la îndemâna oricărui om înzestrat cu spirit de observaţie şi răbdare migăloasă, nu la fel stau lucrurile cu grafologia.

Într-adevăr, nu ajunge să determini exact dominantele unui scris; trebuie să le grupezi în ordinea intensităţii cu care se manifestă într-un grafism; apoi, să alegi din mai multe explicaţii posibile interpretarea psihologică justă, să îmbini artistic nuanţele, să dai viaţă portretului. Acesta cere nu numai calităţi de fin psiholog, dar şi un talent de descriere care să înlăture monotonia.

Cunoaşterea oamenilor implică mult studiu, observaţie, experienţă şi, chiar şi atunci – cum spunea Dostoievski – „Nimeni nu ştie exact cum suntem, decât poate numai Dumnezeu!".

Prin descrierea succintă a celor două discipline, cu exemplificarea concretă a finalizării uneia şi a alteia – expertiza grafică şi, respectiv, grafologia – sperăm că am reuşit într-o anume măsură să facem lumină în ceea ce ne-am propus la începutul lucrării.

Aşa cum aminteam la capitolul despre expertiza grafică, unul dintre principiile fundamentale ale procesului penal, dar şi în materie civilă, este acela al aflării adevărului judiciar.

Disciplinele care concură la stabilirea adevărului judiciar sunt: criminalistica, medicina legală, toxicologia legală, psihiatria şi psihologia legală etc.

Ca ştiinţă de sine stătătoare, criminalistica include: tehnica, tactica şi metoda criminalistică.

Tehnica criminalistică cuprinde totalitatea mijloacelor tehnice şi metodelor ştiinţifice necesare descoperirii, fixării, ridicării, examinării şi interpetării urmelor şi ale altor mijloace materiale de probă, efectuării expertizelor şi constatărilor tehnico-ştiinţifice, de unde

rezultă că expertiza criminalistică este o parte integrantă a ştiinţei criminalistice.

Expertiza criminalistică cuprinde metode şi mijloace tehnice aflate la dispoziţia organelor judiciare cât şi mijloace folosite în procesul efectuării expertizei. Ea reprezintă, alături de expertiza medico-legală, contabilă şi tehnică, unul dintre cele mai importante mijloace de probă puse la dispoziţia organelor judiciare, esenţa ei constând în efectuarea de către persoane competente a unor examinări speciale pentru obţinerea de date faptice, care nu au o importanţă în cauză.

De asemenea, merită să amintim că, în prezent, în întreaga lume, conceptul modern în care intră toate disciplinele care concură la stabilirea adevărului judiciar, adică: criminalistica, medicina legală, toxicologia legală, psihiatria şi psihologia legală etc. este acela de *ştiinţe forensic*[20] .

Într-o accepţiune restrânsă, dar cea mai uzitată, criminalistica este echivalentă, egală, cu ştiinţa forensic, de unde denumirile de „institut forensic", „expert forensic", „examinare forensic" etc. toate desemnând ceea ce, tradiţional, înţelegem prin „criminalistică" sau „poliţie ştiinţifică".

În această viziune („Forensic Science") criminalistica apare ca o ştiinţă exactă, automată, bazată pe preluarea şi adaptarea ştiinţelor pozitive la descoperirea şi analizarea macro- şi microurmelor, inclusiv identificarea persoanei după semnalmente, produse biologice şi testul ADN.

„Ştiinţa forensic începe cu scena infracţiunii. Dacă investigatorul nu poate recunoaşte, colecta şi împacheta corect probele materiale, nici un echipament sau expertiză nu va putea salva situaţia". (Richard Saferstein, *Criminalistics - An Introduction to Forensic Science*, ediţia a 5-a, 1995).

În concluzie, rolul criminalisticii (alias Forensic Science) este acela de instrument auxiliar al justiţiei, ştiinţific şi imparţial.

Expertiza criminalistică este de mai multe genuri, având în vedere faptul că organele de urmărire penală sau de judecată solicită experţilor criminalişti rezolvarea unor probleme care sunt de competenţa acestora, dar care are o mare diversitate.

Între expertizele criminalistice, dactiloscopică, traseologică, balistică etc., intră şi expertiza criminalistică a scrisului, sau, cum este cunoscută mai pe scurt expertiza grafică, a cărei activitate am descris-o în cuprinsul lucrării.

Dezvoltarea grafologiei aminteşte de aceea a altor ştiinţe: o serie de ştiinţe fără o metodică a cercetării, apoi colecţia de fapte, progresiv acumulate de cei care s-au preocupat şi care au fost atraşi, fără să aibă pretenţia de a fi savanţi, de acest domeniu al expertizei, mai târziu ştiinţă, esenţial descriptivă care se vrea autonomă, confirmată prin aplicările sale.

Grafologia nu se poate mulţumi cu o colecţie de fapte a corespondentelor semnelor grafice şi a realităţilor psihofiziologice, a căror expresie este.

Clasificarea speciilor grafice în şapte genuri diferite, pe care a făcut-o Crépieux-Jamin, este o etapă pentru constituirea grafologiei ca ştiinţă, dar ea rămâne încă la nivelul unei clasificări bazate pe consideraţii „anatomice". Generalităţile enumerate de Crépieux-Jamin conţin, totuşi, principii generale care implică o interpretare a scrierii prin semnificaţia gestului. Pulver insista în special asupra simbolismului spaţiului, Klages pe aspectul global al grafismului.

Psihologia mişcărilor expresiei, cercetările de psihofiziologie, precum şi metodele noi abordate în ultimul timp, au dat posibi-

[20] Lucian Ionescu, *Criminalistica. Încotro?*, revista „Palatul de Justiţie", nr.11-12/1997.

litatea unei fundamentări ştiinţifice a acestei discipline.

Considerată, după expresia lui H.Wallon, ca „ştiinţă în formaţie", ea posedă deja baze experimentale solide, un vocabular în mare parte internaţional, reguli generale stabilite plecând de la experienţă. Ca atare, ea nu poate fi clasificată ca „ştiinţă exactă", în sensul obişnuit, analiza scrisului rămânând mai departe o artă a celui care o manevrează. Există excepţia unui anumit număr de semne măsurabile (dimensiuni de mai multe feluri, raporturi de dimensiuni, înclinare) şi semne care sunt cuantificabile. Aceste măsurători constituie mijloace de analiză şi de descripţie precisă când ele sunt posibile. Aşa încât, reticenţele, opoziţiile faţă de posibilităţile studiului scrisului faţă de însuşi termenul de grafologie, au dus, ca şi în psihologie, la o adevărată „dramă a psihologiei" (Pavelcu).

Grafologia îşi găseşte aplicaţii în caracterologie, pedagogie, medicină, criminalistică, viaţa socială (orientare profesională).

Încheiem prin ceea ce spunea Elena Bogdanovici la 1944: „Aceste câteva consideraţiuni arată – independent de foloasele ce a tras expertiza din studiul grafologilor – că drumurile lor s-au despărţit şi trebuie să evolueze distinct".

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anexa 6

Ritm şi ritm de bază (grundrhythmus) în scris

Ritmul a cărui înţelegere este capitală pentru grafolog, a fost considerat o „noţiune delicată", destul de dificil de analizat.

Câteva clarificări sunt necesare:

- ritmul se referă la fenomenele vieţii (vezi şi Paul Valéry: „Le rythme n'existe que dans les vivants");
- orice ritm este de esenţă periodică, dar reciproca nu este adevărată. Cu alte cuvinte, nu orice periodicitate este ritmică. În acest sens, nu este exact să spunem ritmul valurilor etc.;
- nu repetiţia face ritmul, ci din contră ritmul permite repetiţia, o creează;
- ritmul este o configuraţie, o organizare bine definită;
- astfel, în cazul scrisului, ritmul intervine şi centrează toate elementele fiziologice şi psihologice în acelaşi timp;
- ritmul este sesizarea unui ansamblu de elemente succesiv-alternante pe care îl putem recunoaşte şi reproduce prin acte, deci necesită prezenţa cuiva care percepe şi intuieşte.

Dintre definiţiile date ritmului, una dintre cele mai bune este a lui Jean Piaget, care ne spune că „se poate concepe orice ritm ca un sistem de reglări alternative reunite într-o totalitate unică de succesiuni". Jean D'Udine a descris foarte precis caracteristicile ritmului: „Ritmul este rezultanta raporturilor dintre fenomenele de viteză, fenomenele de durată, fenomenele de intensitate şi fenomenele de coeziune". Pentru a sesiza mai bine ritmul, J. D'Udine ia ca exemplu un om care dă lovituri de ciocan pentru a bate un cui într-o scândură. Acest exemplu poate fi pus în paralel cu mersul unui om şi se poate aplica la gesturile scriptic.

Când omul loveşte cuiul cu ciocanul, el poate să dea aceste lovituri mai mult sau mai puţin repede, ca şi felul mai grăbit sau nu al unui om care merge pe stradă, cuiul va fi înfipt înr-un timp determinat, un parcurs va fi efectuat într-un anumit interval de timp, o trăsătură sau o literă va fi făcută mai mult sau mai puţin repede.

În ritm există astfel un prim element care este *viteza*. Mai mult, ne putem da seama că loviturile de ciocan pot fi, unele în raport cu altele, mai mult sau mai puţin apropiate: trei lovituri rapide, de exemplu, apoi două lovituri lente; va fi la fel pentru omul care merge ca şi pentru scriptor a cărui viteză nu este uniformă. Elementul care intervine este acela al *duratei* sau al *raporturilor de viteze*.

Mai putem remarca încă, că anumite lovituri pot să fie date mai puternic decât altele, că paşii omului care merge pot fi unii mai apăsaţi, alţii mai uşori, că avem variaţii de apăsare în scris. Aici intervine *intensitatea*.

Ritmul comportă, în fine, un al patrulea element – acela al coeziunii. Acest element va fi mai bine perceput, spune D'Udine, dacă se trage de maneta unei maşini cu abur (de exemplu, la locomotivă). Tragerile vor putea să fie toate separate unele de altele sau să fie o tragere continuă. Va fi la fel pentru mers şi scris. Mersul poate să fie întrerupt prin opriri, scrierea poate să fie tocată sau legată (litere separate unele de altele sau unite într-un cuvânt).

Aşadar, ritmul este un ansamblu structural, fiind rezultatul acestor raporturi care pot fi în număr infinit. Ca atare, ne dăm seama cât de dificilă este studierea ritmului, dificultate care provine în acelaşi timp din combinaţia infinită a raporturilor, ca şi din elementul calitativ care există în orice ritm vital şi care scapă în parte investigaţiilor noastre. Dar din momentul în care, prin observaţia atentă a unui subiect sau a unui grafism, reuşim să surprindem caracteristicile mişcărilor sub raport ritmic, am putea spune că am găsit formula de viaţă care duce spre o cuprindere a individualităţii.

Nu vrem să insistăm asupra ritmului în general şi asupra diferitelor ritmuri (ritm biologic-bioritm, ritm psihologic, ritm al dansului, ritm muzical) ci asupra ritmului în scris.

Ritmul grafic în el însuşi poate fi natural sau artificial, viu, liber sau blocat, echilibrat sau perturbat. Se numeşte, după Frank, „ritm liber" acea mişcare care se compune din cel puţin două unităţi, din care prima este accentuată şi a doua nu este, sau este puţin. Această parte a mişcării face să dispară tensiunea provocată de prima. În poezie se numeşte troheu (–u); el poate lua şi aspectul de trei părţi (–uu) dactil. Acest fel de accentuare procură o destindere în poezie ca şi în muzică. Se regăseşte şi în scriere cel vizibil în litera „u" în care trăsătura în jos este accentuată, în timp ce aceea spre sus este legată de o mişcare rotunjită, desfăşurându-se liber.

„Ritmul tensionat" este o mişcare comportând cel puţin două părţi, dintre care prima este neaccentuată şi ultima accentuată; de exemplu (u–), care în poezie se numeşte iamb.

În scrierea unghiulară germană se vede cel mai bine acest ritm care se găseşte şi în „m" al alfabetului latin.

Aceste ritmuri corespund mişcărilor rotunde sau anguloase şi bine accentuate, sub formă de linii, croşete sau unghiuri.

Klages îl descrie ca pe o repetare periodică de fenomene analoage, dar nu identice.

Acest ritm de periodicitate se recunoaşte în scris prin aceea că anumite condiţii repetându-se, asistăm la o revenire de semne grafice asemănătoare. Este vorba cel mai adesea de raporturi de lărgime şi îngustime, de mărime şi micime, de variaţii ale înclinării şi ale presiunii care sunt măsurabile.

Dar ritmul în scris are o componentă nu numai de temporalitate (periodicitate) ci şi de polaritate, adică în primul rând modulaţii între tensiune şi destindere. Acest ritm de polaritate (grundrhythmus), factor fundamental studiat de Roda Wieser, nu priveşte nici detaliile de formare ale literelor, nici gradul de maturitate al grafismului, ci esenţial succesiunea mişcărilor care creează „zona centrală", aceea a literelor joase: *m*, *n*, *u*, *i* etc.

Este vorba de zona nucleară a grafismului determinantă pentru caracterul său general. Cel mai bun mijloc de a distinge acest ritm de bază este de a ne servi, cum o fac actualmente majoritatea cercetătorilor scrisului şi cum preconizează Müller şi Enskat, de gradele de tensiune ale lui Pophal.

În funcţie, în special de elasticitatea traseului care poate varia la o scriere de la gradul I la gradul V, ritmul de bază slab (deficitar) este la extreme (gradul I disoluţie, moliciune la gradul IV-V, duritate şi rigiditate a traseului. Cu alte cuvinte, un ritm fundamental slab se găseşte la extreme, putând spune că aici extremele se ating – les extrêmes se touchent).

Roda Wieser a fost eleva şi discipola lui Ludwig Klages şi asistentă din 1929 până în 1933 la Institutul de criminologie al Universităţii din Viena; ea a întreprins cu această ocazie cercetări aprofundate, studiind pe aproape 900 de scrieri provenite de la criminali şi necriminali şi găsind un denominator comun la indivizii în cauză şi anume relaţiile dintre claritatea ritmului fundamental şi valorile personalităţii (schema) şi că există o certă corelaţie între creşterea gradului de criminalitate şi slăbiciunea ritmului de bază (grundrhythmus).

Semnificaţia caracterologică a ritmului de bază forte (gradul II–III – suplețe – fer-

mitate), după prof. Undeutsch este: simţ al comunităţii, sociabilitate, bunăvoinţă, fidelitate, fiabilitate (Glaubhaftigkeit), dragoste de muncă, capacitate de integrare, absenţă de egoism, simţ al responsabilităţii.

Ritmul de bază slab traduce eşecuri şi carenţe, deficit de integrare. Deficienţa totală a integrării culminează la criminali. Studiul acestui „grundrhythmus" furnizează grafologului un îndreptar, dându-i posibilitatea de a înţelege mai bine personalitatea.

Pentru a uşura cercetarea ritmului sub toate datele grafismului, în particular acelea care privesc nivelul afectiv şi intelectual al persoanei, Heiss l-a divizat în trei aspecte: mişcare, repartiţie în spaţiu, formă. În fapt, nu există trei ritmuri ale scrierii, ci trei componente ale acestui ritm.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY

Bibliografie selectivă

1. Athanasiu, A. *Bazele ştiinţifice ale grafologiei*, teză de doctorat, Bucureşti, 1949.
2. Athanasiu, A. *Introducere în grafologia criminologică. Anomalii grafice şi dizarmonii ale personalităţii*, articol apărut în „Revista de ştiinţe juridice" nr.8(2) 1996 a Facultăţii de Drept „Nicolae Titulescu" a Universităţii din Craiova.
3. Athanasiu, A. şi Radu C. *Despre autenticitate*, articol apărut în „Revista de ştiinţe juridice" nr.13-14 (3-4) 1998 a Facultăţii de Drept „Nicolae Titulescu" a Universităţii din Craiova.
4. Athanasiu, A. şi Radu, C. *Grafologie şi medicină*, articol apărut în „Revista de ştiinţe juridice" nr.11 - 12/1998 a Facultăţii de Drept „Nicolae Titulescu" a Universităţii din Craiova.
5. Athanasiu, A. *Elemente de psihologie medicală*, Editura Medicală, Bucureşti, 1983.
6. Athanasiu, A. *Scris şi personalitate*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.
7. Athanasiu, A. *Tratat de grafologie*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996.
8. Athanasiu, A. *Tratat de psihologie medicală*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 1998.
9. Athanasiu, A. *Curs de grafologie*, Editura Pan-Publishing House, Bucureşti, 1997.
10. Athanasiu, A. şi Radu, C. *Grafologia criminologică. Tendinţa criminală în scris*, Editura PACO, Bucureşti, 1996.
11. Aionitoaie C-tin, Bercheşan V., Butoi T., Marcu I., Pălănceanu E. *Tratat practic de criminalistică*, ed. 2, Editura „Carpaţi", Craiova, 1992.
12. Bastin, Ch., Castilla, D. *Graphologie le psychisme et ses traubles*, R.Laffont, Paris, 1990.
13. Bogdanovici, E. *Raport între grafologie şi expertiza grafică. Paralelism istoric*, Tipografia Vremea, Bucureşti, 1944.
14. Boia, A. *Introducere în grafologie şi expertiză grafică*, Tiparul Universitar, Bucureşti, 1944.
15. Bradley, I.H. *Sequence of pencil strokes* în „Journal of criminal law, criminology and police science", vol. 54, 1963.
16. Bergson, H. *Eseu asupra datelor imediate ale conştiinţei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993.
17. Bergson, H. *Gândirea şi mişcarea*, Editura Polirom, Iaşi, 1995.
18. Beleiu, Gh. *Drept civil român*, Casa de editură şi presă „Şansa", Bucureşti, 1992.
19. Bouquet, A. (Doctor în Ştiinţe Psihice de Stat, expert în scrisuri, acceptat la Curtea de casaţie), *Introducere în expertiza documentelor contestate*, rezumatul comunicării prezentate la 10 decembrie 1998 la Societatea Belgiană de Grafologie, articol publicat în Buletinul nr.3 din martie 1999 al Societăţii Belgiene de Grafologie.
20. Baumont, M. *În miezul afacerii Dreyfus*, Editura Politică, Bucureşti, 1980.
21. Bogdan, T., Datculescu, P. *Posibilităţi de depistare timpurie a tendinţei spre devianţă în rândul minorilor*, Editura Centrul român pentru problemele tineretului, Bucureşti, 1971.
22. Callewaert, H. *Graphologie et physiologie de l'ecriture*, Editura Nauwelaersts, Louvain, 1954.
23. Ceccaldi, P.F. *La criminalistique*, PUF, Paris, 1962.
24. Ciopraga, A. *Criminalsitica - tactica*, Universitatea „A.I.Cuza", Iaşi, 1986.
25. Ciopraga, A., Iacobuţă, I. *Criminalistica*, Editura Fundaţiei „Chemarea", Iaşi, 1997.
26. Colectiv. *20 de ani de expertiză criminalistică la Ministerul Justiţiei*, Editura Ministerului de Justiţie, Bucureşti, 1978.
27. Colectiv. *Tratat practic de criminalistică*, vol. I-V, Editura Ministerului de Interne, Bucureşti, 1976-1984.
28. Crépieux-Jamin, J. *A.B.C. de la Graphologie*, Editura „Felix Alcan", Paris, 1929.
29. Dongoroz, V. ş.a. *Explicaţii teoretice ale codului penal român*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1971.

723/2000

30. Enăchescu, C. *Expresia plastică a personalităţii*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1975.
31. Eysenck, H.J. *Crime and Personality*, Paladin, Londra, 1970.
32. Florian, M. *Misticism şi credinţă*, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1946.
33. Florian, M. *Filozofie generală. Metafizică şi epistemologie*, Editura Garamont international, Bucureşti, 1995.
34. Florian, M. *Logică şi epistemologie. Logica generală*, Editura Antet, Bucureşti, 1996.
35. Frăţilă, A. *Scrisul, oglinda personalităţii*, Editura Colosseum, Bucureşti, 1995.
36. Frăţilă, A. *Expertiza testamentară*, Editura Colosseum, Bucureşti, 1995.
37. Frăţilă A. şi Păşescu, Gh. *Expertiza criminalistică a semnăturii*, Editura Naţional, Bucureşti, 1997.
38. Faideau, P. *Dictionnaire pratique de graphologie*, M.A., 1989.
39. Fernandez-Zoila, A. *Freud şi psihanalizele*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996.
40. Foix, P. *L'orientation professionelle par la graphologie*, Payot, Paris, 1946.
41. Golunski, S.A. *Criminalistica*, Editura Şiinţifică, Bucureşti, 1961.
42. Gille-Maisani, J.Ch. *Psychologie de l'ecriture*, ed. 2, revăzută, Payot, Paris, 1978.
43. Humbert, P. *L'expertise en ecritures. Etude theoretique et practique*, Paris, 1917.
44. Harrison, W.R. *Suspect documents, their scientific examination*, London, 1958.
45. Holyst, B. *Kriminalistik*, Editura Ştiinţifică, Varşovia, 1983.
46. Hanţiu - Oroveanu, Adi. *Introducere în teoria mijloacelor de probă*, Editura Libris, Craiova, 1996.
47. Ionescu, L. *Expertiza criminalistică a scrisului*, Editura Junimea, Iaşi, 1973.
48. Ionescu, L. şi Sandu, D. *Identificarea criminalistică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1990.
49. Ionescu, L. *Criminalistica încotro?*, articol publicat în revista „Palatul de Justiţie", nr.11 - 12/1997.
50. Locard, E. *Manual de tehnique policiere*, Paris, 1934.
51. Lefebure, F., Van den Broeck, Obrenan, C. *Le trait en graphologie*, Masson, Paris, 1986.
52. Mihuleac, E. *Expertiza judiciară*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1934.
53. Mayer, R.M. Gerichtliche *Schriftuntersuchung. Urban und Schwarzenberg*, 1933, Berlin-Wien.
54. Mircea, I. *Criminalistica*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.
55. Mircea, I. *Criminalistica*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.
56. Marchesan, M. *Psicologia della scrittura. Segni a tendenze*, ed. adăugită, Instituto di indagini psicologische, Milano, 1972.
57. Menard, P. *L'ecriture et le subconscient. Psychanalyse et graphologie*, ed. adăugită, Instituto di indagini psicologische, Milano 1972.
58. Neagu, I. *Drept procesual penal*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1988.
59. Neagu, I. *Drept preocesual penal*, vol.I şi II, Editura Şansa, Bucureşti, 1988.
60. Neagu, I. *Tratat de procedură penală*, Editura PRO, Bucureşti, 1997.
61. Osborn, A.S. *Questioned Document Albany, N.Y. U.S.A.*, Boyd Printing Company, 1952.
62. Piaget, J. *Psihologie şi pedagogie*, Editura Didactică, Bucureşti, 1972.
63. Pophal, R. *Graphologie in Varlesung*, vol.I, II, Gustav Fischer, Stutgart, 1966, idem, vol.III; 1968.
64. Roşca, A. *Psihologia generală*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975.
65. Suciu, C. *Criminalistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972.
66. Sandu, D. *Falsul în acte*, Editura Bucureşti, 1994.
67. Stancu, E. *Criminalistică*, vol. I şi II (ed. 2), Editura ACTAMI, Bucureşti, 1997.
68. Saudek, T. *The Psychology of Handwriting*, Allen and Unwun, London, 1954.
69. Stahl, H. *Grafologia şi expertizele în scrieri. Anonimul - falsul*, Editura Cartea românească, Bucureşti, 1926.
70. Sandu, A. şi Radu, C. *Management şi grafologie*, Editura Univeritaria, Craiova, 1999.
71. Shermann, R. *Scrisul vorbeşte!*, Biblioteca Academiei Române, traducere.
72. Stevens, A. *Jung*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996.
73. Streletscki, C. *Precis de praphologie pratique*, Vigot Freres, Paris, 1950.
74. Schneickert, H. *Metode de classification des ecritures*, Rev. int.crim. nr.4/1993.
75. Ştefănescu, P. *În slujba vieţii şi a adevărului*, Editura Medicală, Bucureşti, 1985.
76. Tudose, F. *Psihopolitica - fals tratat de psihopatologie socială*, Editura INFOmedica, Bucureşti, 1996.
77. Volonciu, N. *Drept procesual penal*, vol.I şi II, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972.
78. Volonciu, N. *Tratat de procedură penală*, Editura Paideia, Bucureşti, 1993.
79. Wieser, R. *Handschrift, rhytmus, Personlichkeit. Eine graphologische Bilanz*, Editura DTV, München, 1978; tradusă în limba franceză: *Ecriture, Rythme, Personalitè, un bilance graphologique*, Press Universitaires de Nancy, 1991.
80. *CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ*, Grupul de edituri Tribuna, 1996.
81. *CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ*, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 1997.
82. *Enciclopedia ştiinţelor oculte*, Editura Teora, Bucureşti, 1995.

50.000 lei

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

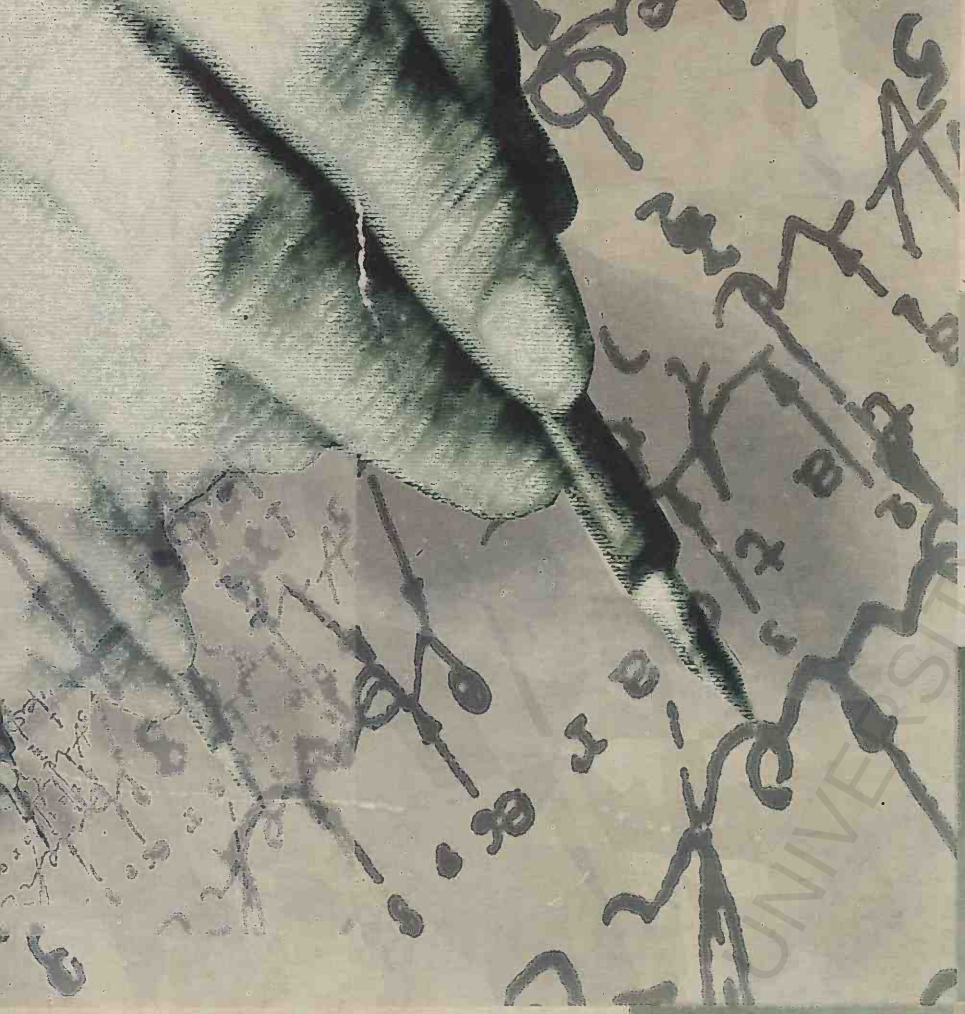

proVerus

- Ce reprezintă examinarea separată a unui text din punct de vedere logic ?
- Ce valoare cognitivă are descrierea lui ?
- Cărei necesități de raționament îi răspunde o examinare comparativă ?
- Care este structura logică a diferitelor tipuri de concluzii ?

Veți răspunde acestor întrebări numai după ce veți face o incursiune în metodologia identificării persoanei pe baza scrisului de mână, la care vă invită autorii acestei lucrări.

ISBN 973-31-1435-9

CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY